

ᠰᠢᠭᠡᠭᠡᠨ
ᠰᠢᠶᠢᠳᠦ᠋ᠷ
ᠭᠡᠢᠴᠡᠳᠦᠭᠡᠯ
ᠰᠤᠳᠠᠯ

2025

№ 02(52)

ШҮҮХИЙН
ШИЙДВЭР
ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДАЛ

ОНОЛ-АРГА ЗҮЙН
УЛИРАЛ ТУТМЫН СЭТГҮҮЛ

UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS
SCHOOL FOR COURT DECISION EXECUTION SERVICE

COURT DECISION EXECUTION STUDY

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL QUARTERLY JOURNAL

2025
№02

Ulaanbaatar

**Эрдэм шинжилгээний сэтгүүлийг редакторласан: Доктор (Ph.D), дэд
хурандаа П.Баярбаатар**
Эрхлэн гаргасан: Доктор (Ph.D), дэд профессор, хурандаа Э.Батбаяр
Эмхэтгэсэн: Дэслэгч Б.Уянга

Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны
сургуулийн Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхим

Эх бэлтгэсэн: Б.Тулга
Хэвлэл, редакцийн хэлтсийн
эх бэлтгэгч-дизайнер, дэд ахлагч

Хэвлэлийн хуудас: 20.1
Хэвлэлийн тоо: 10

ISBN: 978-99978-770-2-4

“ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛ” сэтгүүл

Хаяг: Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг,
Цагдаагийн академийн өргөн чөлөө,
Хилчний гудамж,
Дотоод хэргийн их сургууль
И-мэйл: setguul.cd@gmail.com
Веб: uia.gov.mn

СЭТГҮҮЛИЙН РЕДАКЦИЙН ЗӨВЛӨЛ	JOURNAL EDITOR BOARD
Сэтгүүлийн эрхлэгч Чинзориг Д. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн захирал, доктор	Editor of the journal Chinzorig D. Director, School For Court Decision Execution Service, Ph.D, Colonel
Нарийн бичгийн дарга Галбадрах Б. Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн тэнхимийн профессор, доктор, дэд профессор, дэд хурандаа	Editor of the journal Galbadrakh B. Professor of Social work and psychology department, Ph.D, Associate professor, Lieutenant colonel
Гишүүд Алтангэрэл Б. Доктор, профессор, хурандаа	Members Altangerel B. Ph.D, Professor, Colonel
Очгэрэл Ц. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын профессорын судалгааны багийн тэргүүлэх профессорын орлогч, доктор, дэд профессор, хурандаа	Ochgerel Ts. Deputy professor of Professor research team of Court Decision Execution, Ph.D, associated Professor, Colonel
Буяннэмэх Д. Аюулгүй байдлын тэнхимийн профессор, хурандаа	Buyannemekh D. Professor, the Department of Security, Major
Батгэрэл Я. Иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийн тэнхимийн профессор, дэд хурандаа	Batgerel Ya. Professor of Civil Court Decision Execution Department, Ph.D, Colonel
Батбаяр Э. Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн профессор, доктор, дэд профессор, хурандаа	Batbayar E. Professor of Department of Penal Law, Ph.D, Associate professor, Colonel

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛ

Онол-арга зүйн сэтгүүл

ДУГААРЫН ТОВЧООН

ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ӨГҮҮЛЭЛ

Иргэн, захиргааны хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа

Я.Батгэрэл	
Монгол улсад шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд оногдуулж ирсэн хууль зүйн хариуцлагын уламжлал	8
С.Бямба-Эрдэнэ	
Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг бүтэц, зохион байгуулалтын хүрээнд өөрчлөх боломж	27
Ч.Урангоо	
Хуулийн этгээдээс төлбөр гаргуулах ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, тулгамдсан асуудал	37
Д.Дэмбэрэл	
Төрөөс иргэн, хуулийн этгээдийн хохирлыг нөхөн төлснийг буруутай этгээдээс нэхэмжлэх боломж	47
М.Отгонсүрэн	
Гэр бүлийн хамтран өмчлөлийн хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалт, тулгамдаж буй асуудал	59

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа

Б.Сайнбаяр	
Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаан дахь алба хаагч хоригдол хоорондын харилцаа	67

Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа, албадлагын арга хэмжээ

Э.Батбаяр	
Эрх хасах ялын үзэл баримтлал	75
Б.Өнөрмаа	
Гэрч, хохирогч, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчийн мэдүүлэг өгөх үеийн нөхцөл байдлыг тогтоох ажиллагааг хуулиар зохицуулах шаардлага, үндэслэл	82
Ц.Мөнхбат	
Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлүүлэх ажиллагаанд тавих прокурорын хяналтын эрх зүйн зохицуулалтад хийсэн зарим шинжилгээ	90
Б.Золбоо	
Зорчих эрхийг хязгаарлах ялын тухай ойлголт, онцлог	96

Нийгмийн ажил, сэтгэл зүй

П.Баярбаатар	
Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны онол, үзэл баримтлал, чиг хандлага	107

Г.Батжаргал	
Хоригдлыг суллагдахад бэлтгэхэд “сайн дурын ажилтан”-ыг оролцуулах эрх зүйн үндэслэл, олон улсын хөтөлбөрүүдийг судлах нь	117
Н.Удвалцэцэг	
Хорих ял шийтгэгдсэн эмэгтэйчүүдийн хүүхдийн эрх ба Олон Улсын баримт бичгүүд	127
Б.Уянга	
Нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа дахь хүний эрх	136

Боловсрол судлал

С.Цэрэндолгор	
Дотоод хэргийн их сургуулийн суралцагч нарын сэтгэл хөдлөлийн чадамж ба тулгамдаж буй асуудал	147
Н.Байгалтуяа	
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын нийгмийн баталгаа, түүнийг дээшлүүлэх арга зам	155

Судлаач сонсогч, оюутан, суралцагч

Б.Эрдэнэбаяр	
Өөрийн үнэлэмжээ дээшлүүлэх	166
Г.Хулан, Г.Энхжин	
Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилт, анхаарах асуудал	176
Е.Гүлнур	
Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйл, төөрөгдөл	189

ЦАГ ҮЕ, ҮЙЛ ЯВДАЛ

Эмэгтэй албан хаагчдын дунд “дартс-2025” тэмцээн зохион байгууллаа	200
Дотоод хэргийн их сургуульд "iso туг" аян үргэлжилж байна.	202
“Дэлхийн монгол иргэн” боловсролын өдөрлөг зохион байгууллаа	203
Монгол улсын ерөнхийлөгч, зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчийн нэрэмжит 2025 оны “шилдэг сонсогч” шагналыг дэд түрүүч Б.Өсөхбаяр хүртлээ	204
Дотоод хэргийн их сургуулийн тэргүүний салаа, тасаг, сонсогчид шалгарлаа	206
Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Төв номын сан хамтран “ISO ТУГ” аяны хүрээнд сургалт зохион байгууллаа	208
“Үлгэр жишээ эмэгтэй алба хаагчид”-тай уулзалт зохион байгууллаа	209
Эрүүл мэндийн боловсрол олгох сургалт зохион байгууллаа	210
"Iso туг" аяны хүрээнд сургалт зохион байгууллаа	211
Дотоод хэргийн их сургуульд “iso туг” аян үргэлжилж байна	212
Сургалт судалгааны 403 дугаар анги-шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль тэргүүн байр эзэлж, цомын эзэн боллоо	213

“Аюулгүй байдал судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг магадлан итгэмжлэх шинжээчийн баг ажиллаж байна	214
Сонсогчдын 2025 оны марш, тусгай бэлтгэлийн тэмцээний аваргаар хилийн албаны сургуулийн баг, тамирчид тодорлоо.	216
“Парламентын мэтгэлцээн” тэмцээн зохион байгууллаа	218
“Нийгмийн ажил” хөтөлбөрийн сонсогчид “ахмад настны үндэсний төв”-д сургалт, олон нийтийн үйл ажиллагаа зохион байгууллаа	219
Дотоод хэргийн их сургуулиас зохион байгуулж байгаа "Мэргэжил бүхэн сайхан" аяны хүрээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн сонсогчид мод тариалаа	220
“Ирээдүйн шийдвэр гүйцэтгэгч” тэмцээн зохион байгууллаа	221
“Нийгмийн ажилтны нээлттэй индэр” хэлэлцүүлэгт оролцлоо	222
Дотоод хэргийн их сургууль “edu expo-2025” үзэсгэлэнд бакалаврын түвшний 13 хөтөлбөрөө танилцуулж байна.	223
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төвтэй хамтран мод тарих ажлыг зохион байгууллаа	224
"Шинэтгэлээр түүчээлсэн салбар зөвлөл" аяныг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд сургалт зохион байгууллаа	225
Сонсогч, сурагчид олон улсын музейн өдрийн соёлын үйл ажиллагаанд оролцлоо.	226
Дотоод хэргийн их сургуулийн сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн сонсогчид “Улаанбаатар марафон 2025” гүйлтийн өдөрлөгт амжилттай оролцов	227
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль “Эх үрс-итгэлт ирээдүй” өдөрлөгт оролцов	228
ДХИС-д тэнцсэн миний түүх	229
“Ахлагч” мэргэжлийн боловсролын сургууль, цус сэлбэлт судлалын үндэсний төвтэй хамтран сайн дурын цус хандивлах үйл ажиллагаа зохион байгууллаа	230
Дотоод хэргийн их сургуулийн 2024-2025 оны хичээлийн жилийн “эрдмийн баяр” боллоо	231
Төгсөгчдийн “Туяат оройн тооллого” ёслолын ажиллагаа боллоо	234

МЭДЭЭЛЭЛ

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал сэтгүүлд нийтлэгдэх эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд тавигдах хэлбэрийн шаардлага	236
---	-----

ЭРХЛЭГЧИЙН ЗУРВАС

Эрхэм хүндэт уншигч Танд энэ өдрийн мэнд хүргэе.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулиас улирал тутам эрхлэн гаргадаг “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал” онол-арга зүйн сэтгүүлийн 2025 оны №2 дугаарыг тус сургуулийн Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхим эрхлэн гаргаж уншигч та бүхэнд хүргэж байна.

Тус сэтгүүл нь 2012 онд анхны дугаараа нийтийн хүртээл болгосноос хойш 51 дугаарыг тасралтгүй хэвлэн нийтлүүлсэн байна. Ингэхдээ шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын судалгааны голлох эх сурвалж болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын салбарын үе үеийн эрдэмтэн профессорууд болон судлаачдын судалгаа, эрдэм шинжилгээ өгүүлэл, ял эдлүүлэх ажиллагаа, иргэн, захиргаа, зөрчлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хийсэн дүн шинжилгээ зэргийг хэвлэн нийтэлдэг манай салбарын шинжлэх ухаан практикт өөрийн өнгө аяс бүхий хүлээн зөвшөөрөгдсөн сэтгүүл болон хөгжиж ирсэн билээ.

Тус сэтгүүл нь 2018 оноос хойш олон улсын цуврал сэтгүүлийн хэвлэлтийн бүртгэлд ISBN:978-99978-720-2-4 дугаартайгаар бүртгэгдсэн нь олон улсын хэмжээнд баталгаажсан болохыг илтгэж байна.

Түүнчлэн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн судлагдахууны хүрээгээр хязгаарлахгүйгээр үндсэн хуулийн эрх зүй, иргэний эрх зүй, эрүүгийн эрх зүй, шинжлэн магадлахуй, боловсрол судлал, удирдахуйн ухааны онол, практикийн тулгамдсан асуудлыг хөндөн судалсан багш, судлаачдын судалгааны ажлыг нийтийн хүртээл болгож байгаа юм.

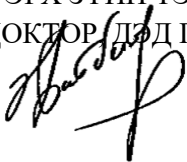
Тус сэтгүүлийг орчин үеийн технологийн хөгжил, дэвшилд нийцүүлэн цахим хэлбэрт шилжүүлэн олны хүртээл болгон ажиллаж байна.

Уншигч, судлаач та бүхэн Монгол улс болон олон улсын түвшинд дүйцэхүйц шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын сэтгүүлийг буй болгох үйлсэд бидэнтэй хамтран ажиллаж, хувь нэмрээ оруулна гэдэгт итгэлтэй байна.

Уншигч Таны эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажилд тань өндөр амжилт хүсье.

Хүндэтгэсэн:

ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ ЭРХ ЗҮЙН ТЭНХИМИЙН
ПРОФЕССОР, ДОКТОР ДЭД ПРОФЕССОР,
ХУРАНДАА Э.БАТБАЯР

ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ӨГҮҮЛЭЛ**Иргэн, захиргааны хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр
гүйцэтгэх ажиллагаа****МОНГОЛ УЛСАД ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР БИЕЛҮҮЛЭЭГҮЙ
ЭТГЭЭДЭД ОНОГДУУЛЖ ИРСЭН ХУУЛЬ ЗҮЙН ХАРИУЦЛАГЫН
УЛАМЖЛАЛ****THE TRADITION OF LEGAL LIABILITY IMPOSED ON PERSONS
WHO HAVE FAILED TO EXECUTE COURT DECISIONS IN
MONGOLIA****Я.Батгэрэл***ДХИС-ийн Сургалт судалгааны 403-р анги-Шүүхийн
шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Иргэний
шийдвэр гүйцэтгэлийн тэнхимийн профессор, доктор
(Ph.D), хурандаа*

Товч утга: Ирээдүй өнөөдрөөс биш чухамдаа өчигдрөөс эхэлдэг билээ. Түүх эдүгээгийн хоорондох дотоод гүнзгий хэлхээ холбоо нь өнгөрснийг танин мэдэх бололцоог олгоод зогсохгүй ирээдүйн тухайн зөв төсөөллийг бий болгодог. Иймээс ч үе үеийн мэргэд ирээдүй бол мартагдсан өчигдөр гэж нэгэн дуугаар зөвшөөрсөн байдаг. (Алтангэрэл.Т, 2003)

Эрүүгийн хуульд шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн зохицуулалт Монгол Улсын улс төр, эдийн засаг, нийгмийн, хөгжил, эрх зүйн сэтгэлгээ, хууль зүйн шинжлэх ухааны хөгжлийн түвшинтэй уялдан өөрчлөгдөн шинэчлэгдсээр өнөөг хүрчээ.

Шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд оногдуулж ирсэн хууль зүйн хариуцлагын түүхэн уламжлалыг судлахдаа эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх чиглэлээр батлан гаргасан эрх зүйн эх сурвалжуудад түүхчилсэн дүн шинжилгээ хийн тоймлон авч үзсэн. Судалгааны ажлын хүрээнд шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдэд эрүүгийн хариуцлага

хүлээлгэж ирсэн түүхэн уламжлалыг Үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн ялсан 1911 оны 12 дугаар сарын 29-ний өдөр Богд хаант Монгол Улсын Шүүх таслах хэргийг бүгд захиран шийтгэх яам байгуулагдсан үеэс эхлэн эрх зүйн эх сурвалжийн хүрээнд эрэмбэлэн судалж, уг асуудлыг өнгөрсөн, одоо, ирээдүй гурван цагийн хэлхээн дэх залгамж чанараар нь үечлэн тодорхойлохыг зорилоо. Ингэхдээ орчин цагийн шүүх байгууллагын тогтолцооны эхлэл болсон түүхэн цаг хугацааг сонгож, шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг хангаагүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг тогтоосон эрх зүйн хэм хэмжээний агуулгын хүрээнд судлан үзлээ.

Түлхүүр үгс: Шүүхийн шийдвэр, шийдвэр гүйцэтгэгч, эрүүгийн хариуцлага, ял шийтгэл, хариуцлага тооцох, эрүүгийн хэрэг.

Abstract: The future does not begin today, but rather, it truly begins from yesterday. The deep internal connection between history and the present not only allows us to understand the past but also creates a proper vision for the future. For this reason, great thinkers throughout the ages have unanimously agreed that the future is a forgotten yesterday. (Altangerel.T, 2003)

In the Criminal Law, the legal regulation to hold persons accountable for failure to execute court decisions has continuously evolved in accordance with Mongolia's political, economic, social, developmental, legal consciousness, and the level of advancement of legal science.

When studying the historical tradition of legal liability imposed on persons who have failed to comply with court decisions, a historical analysis was conducted focusing on legal sources related to the imposition of criminal liability. As part of the research, the historical tradition of imposing criminal liability on persons who failed to execute court decisions was examined chronologically from the establishment of the Ministry of Justice and Internal Affairs on December 29, 1911, after the victory of the National Liberation Movement of Mongolia, which was responsible for judicial rulings, under relevant legal sources. The study aimed to define the issue through the continuity of past, present, and future time dimensions. In doing so, the historical period marking the beginning of the modern judicial system was selected, and the content of legal norms establishing liability for failure to execute court decisions was examined.

Key words: Court decision, court enforcement officer, criminal liability, punishment, to hold accountable, criminal case.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Богд хаант Монгол Улсын үеийн хууль тогтоомж:

Монгол Улс 1911 оны 12 дугаар сарын 29-ний өдөр Богд Жавзандамба хутагтыг шинэ тулгар улсын хаанд өргөмжлөн, Монгол Улсыг Манжийн ноёрхлоос чөлөөлөн тусгаар улс болсныг зарлан тунхаглажээ. (Болдбаатар.Ж, 2009) 1914-1918 онд батлагдсан “Зарлигаар тогтоосон Монгол Улсын хууль зүйлийн бичиг” нь 65 дэвтэртэйгээр эмхэтгэгдсэн байна. Богд хаант Монгол Улсын Зарлигаар тогтоосон хууль зүйлийн бичгийн 10 дугаар дэвтрийн нэгэн зүйлд торгох малын тоог мөнгөөр орлуулан тооцох тухай зохицуулжээ. Тухайлбал, Ес торгох малын тогтоосон тоог “Торгох ялын нэгэн есөн малд мөнгө 27 лан, долоон малд мөнгө 21 лан, таван малд мөнгө 15 лан, гурван малд мөнгө 9 лан, нэгэн малд мөнгө 3 лан таацуулагтун ” хэмээн 1 малыг 3 лан мөнгөөр үнэлж тогтоожээ. “Аливаа хэрэг халдаж торговоос зохих малыг цөм хэрэг бараад яамны бичиг хүрсэн өдрөөс эхлэн ес бүр гучин өдөр хугацаа өгч, дуусган тушаалга. Өөр өөрийн таван өдөр илүү хугацаа хугац. Хугацаа дүүрч тушаалгахгүй болбоос тайж, түшмэдэд малын тоог бодохгүй ер тушаалгах тоонд нь хүрэхгүй болбоос даруй жинсийг байлгаж хугацаа сунгаж хөөн тушаалга. Гуравдугаар хугацаа сунгахад хүрээд үнэхээр чинээгүй дуусган тушаалгаж үл чадагчдыг тайжийн зэргийг байлгаж гурван жил эндэгдэлгүй болбоос зэрэг дахиул. Хөөж тушаалгахыг хэлтрүүл. Ял нь тайжийн зэргийг байлгахад зогсогтун. Түшмэд болбоос даруй түшмэл эвд. Харц хүн мал тушаалгахад үл хүрэх тоо нэг, хоёр болбоос далан таван ташуур, долоо, есөд хүрвээс зуун ташуур занч. Нэгэн есөөс дээш болбоос нэмүүлэн нэг сарын дөнгө дөнгөлүүл. Хөөж тушаалгахыг хэлтрүүл. Ял нь зуун ташуур занчиж нэгэн сарын дөнгө дөнгөлүүлэхэд зогсогтун ” гэсэн байна.

Сийрүүлбэл, Торгох ял шийтгэлд өгөх малыг шүүх яамны бичиг очсон өдрөөс эхлэн тоолоод есөн мал бүрд 30 хоногийн хугацаа өгч торгуулийг бүрэн төлүүл. Төлөөгүй бол эдгээр хугацаа бүрд нэмж 5 хоногийн хугацаа өг. Хугацааг дуусахад ялд авах малыг эсхүл мөнгийг бүрэн төлөхгүй бол тайж, түшмэл хүн болбоос хэргэм зэргийг /жинс/ нь хурааж дахин торгууль төлөх хугацаа олгон торгуулийг тушаалга. Дээрх 3-н удаагийн сунгасан хугацаанд ялд авах малыг өгөөгүй торгуулсан этгээд нь тайж бол тайжийг хэргэм зэргийг хасаж 3 жилийн дотор алдаа эндэгдэл гаргаагүй бол эргэн тайжийн зэргийг олгох, түшмэл бол түшмэлийн зэргийг нь болиулж торгуулийн малыг гаргуулахгүй байхаар, харц хүн бол ялд өгөх

малын тоо 1-2 дутсан бол 25 ташуур, 3-4 дутсан бол 50 ташуур, 5-6 дутсан бол 75 ташуур, 7-9 дутсан бол 100 ташуурдаж өгөх малын тоо нэгэн 9-өөс дээш бол нэмж нэг сар дөнгөлөх ялаар шийтгээд ялд авах малын төлбөрөөс чөлөөлдөг байж.

Энэ нь есөөр торгуулсан этгээд торгуулиа малаар эсвэл мөнгөөр төлөх боломжийг олгосон мөн төлөх хугацааг торгуулийн хэмжээнээс хамаарч ялгамжтай тогтоосон, торгуулийн малыг төлж чадаагүй бол хүлээлгэх хариуцлагыг тайж, түшмэл албан тушаалтан байвал албан тушаалаас огцруулах, энгийн ард байвал ташуурдан шийтгэж байхаар тодорхой зааж өгсөн байна. Үүнээс үзвэл шүүхийн шийтгэх бичгээр малаар торгуулсан этгээд ялынхаа малыг өгөхгүй бол хүлээлгэх хариуцлага байснаас гадна энэ ялын малыг авч засагт тушаах үүрэг бүхий өнөөгийн шийдвэр гүйцэтгэгчтэй адил тайж хэмээх албан тушаалтан байжээ. (Зая, 2016)

МАН-ын III их хурал 1921 оны 8 сарын 04-өөс 9 дүгээр сарын 4-ний өдрүүдэд болж 12 асуудал хэлэлцсэний нэгт, “Шүүх яамны илтгэлд гарсан тогтоол” гэдэг бичиг баримт хамаарах бөгөөд уг тогтоолын 10 дахь хэсэгт “Аливаа өр ширийн хэрэгтэй хүнийг гянданд хорихыг зогсоох нь зүйтэй боловч эрхлэх яамны дотор эл хүнийг ялган салгаж гүйцэтгэвэл зохино” (Баярсайхан, Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал, 2011) гэснээс үзвэл Богд хаант засгийн үед өр төлбөртэй этгээдийг гянданд хорьж байсан бололтой. Ардын хувьсгал ялсны дараа улс орны бие даасан тогтвортой байдлыг хангах, Манжийн харгис хууль цаазыг халах, нийгмийн дэг журмыг хангах, хууль, журмыг зохион гаргаж хэрэгжүүлэх ажил эрчимтэй хийгдсэн.

Үүний нэг болох 1923 онд батлагдсан Нийслэл хүрээний цагдан сэргийлэх хорооны хууль дүрмийн Цагдан цээрлүүлснийг зөрчигсдийг яллах хууль хэмээх 1 дүгээр бүлгийн 2 дугаар зүйлд “Аливаа хорихыг нь цагдан сэргийлэх хорооны газар хоривол зохино”, 3 дугаар зүйлд “Аливаа торгосон мөнгийг 5 өдрийн хугацааны дотор гүйцэтгэн тушаавал зохино гэжээ. Хэрэв хугацаа өнгөрөөд гүйцэтгэн тушаах чинээгүйг нь бол төгрөг нэг бүрд нугалж нэг өдөр хорино гэсэн заалтад хорих ялыг хаана эдлүүлэх, торгуулийн ялыг ямар хугацаанд биелүүлэх, хөрөнгө мөнгөгүй бол хорих ялаар дүйцүүлэн солих журмыг тогтоосон нь шүүхийн шийдвэрээр оногдуулсан ялыг гүйцэтгэх ажиллагааны журам тогтоосон хэм хэмжээ мөн.

Монгол Улсад 1921 онд Ардын хувьсгал ялж тухайн үед Монгол орон "социализм"-д хүрэх чиг баримжааг сонгон түүний онол, үзэл баримтлалын дагуу түүнд тохирсон нийгэм, улс төр, эдийн засгийн зохих тогтолцоог бүрдүүлэхийн тулд өөртөө тохирсон эрх зүйн үндсийг бий болгох зайлшгүй шаардлага бий болсон. Энэ л үүднээс нийгмийн харилцааг ерөнхийлөн зохицуулах хуульчилсан актуудыг шинээр батлан гаргасан нь дундад зууны үеийн нийгэм төрийн байгуулал, эрх зүйн журмыг халах зорилтыг хангахад чиглэсэн эрх зүйн хэм хэмжээгээр илэрч байсан юм. Тухайлбал, шүүн таслах ажиллагаатай холбоотой 1921 оны 07 дугаар сарын 30-ны Ардын засгийн газрын YIII хурлаар Эрүү шүүлтийн тухай тогтоол гаргасан ба уг тогтоолын (Амарсанаа. Ж, 2008) аравдугаар зүйлд "Монгол хүн гэрээ, гэрчгүйд хэргийг хүлээхгүй бол юуны урьд эрүү шүүлт хэрэглэхгүйгээр үнэнийг олохыг хичээх ба хэрэв өчиг илрэхгүйд хүрвэл шүүлтийн зохисын нь үзэж хэвээр хэмнэн хэрэглүүлэхээр тогтов" гэжээ.

БНМАУ-ын 1926 оны Шүүх цаазын бичиг:

БНМАУ-ын Анхдугаар Үндсэн хуулийг 1924 онд баталсны дараа түүнд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, хууль цаазыг зохион боловсруулах бэлтгэл ажил явагдсаны үр дүнд Монгол Улсын анхны төрөлжсөн эрүүгийн хууль "Шүүх цаазын бичиг" нэртэйгээр 1926 онд батлан гаргаж мөрдүүлсэн билээ. (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005)

Шүүх цаазын бичгийн 12 дугаар бүлгийг "Шүүх таслах явдалд тэрслэх нь" гэж нэрлээд 72-р зүйлд Эрүүгийн ба иргэний хэрэг дор холбогдсон этгээдийн гэмийг тодорхойлох зэрэг эд мөрийн баримт болох зүйлүүдийг санаатайгаар устгах ба хувьсгах нь жич: тэр мэтийн хуурамч зүйлийг хэрэглэх, албаны юмыг ба орон савыг битүүмжилсэн албаны тамга тэмдэг зэргийг эвдэх буюу арилгаваас 1-3 жил хүртэл гянданд хорих буюу 600-1800 төгрөг хүртэл торгоно, 77-р зүйлд "Тус улсын хязгаараас Шүүн таслах газрын тогтоолоор нэгэнт хөөгдсөн гадаад улсын харьяат нар хэрэв зоргоороо эргэж ирвээс 1 жилээс 3 жил хүртэл гянданд хорино, 82-р зүйлд Аливаа хүн албаны газраас хэргийн учир зайлж саатуулсан газар орноос дур зоргоороо зайлан гарвал 3 сар гянданд хорих буюу эсвэл 150 төгрөг хүртэл торговол зохино, 83-р зүйлд Аливаа хүн Шүүн таслах газрын тогтоолоор ялаар ба эрх чөлөөгөө хасагдсан бөгөөтөл дураараа зөрчсөн бол 6 сар хүртэл гянданд хорих буюу 300 төгрөг хүртэл торгоно (Адъяабазар.Д, 1998) гэж тус тус заасан байх бөгөөд энэ нь шүүхийн шийдвэрийг

биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын төрлийг гянданд хорих эсвэл 300 төгрөг хүртэл торгох ялаар шийтгэх байдлаар зохицуулсан байна.

Мөн хуулийн 11 дүгээр зүйлд Ял торгууль дор төгрөг ба мөнгөөр тогтооно. Хэрэв цааз хуулийн дотор ялын дээд хэмжээ нь нэгэн зуун төгрөгөөс дээш бус болбоос ял торгохыг даган 10 төгрөгөөс дорогш /доош/ торгож үл болно. Ял тушаах хугацааг Шүүх таслах газрын тогтоон шийтгэсэн өдрөөс хойш, нэгэн жил хүртэл сунгаж болно. Хэрэв ялыг тушаах чиггүй бөгөөс нэгэн төгрөгт нэгэн өдөр бодож түүний бисийг хорихгүйгээр үйлдвэр хийлгэнэ. Үүн дор тайлбарлах нь: Ялыг шударгаар тушаахгүй ялаас зайлсхийсэн болбоос түүний хувийн хөрөнгө хогшлыг албан газраас данс тэмдэг үйлдэж худалдах буюу банкны зэрэг газарт хадгалуулсан мөнгө, зоос, жич: бусдаас авах зүйл байваас тэдгээрийг битүүмжлэх зэргээр тушаалгаваас зохино (Адъяабазар.Д, 1998) гэсэн нь шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийсэн этгээдэд иргэний эрх зүйн хариуцлага хүлээлгэх үндсийг тодорхойлжээ.

БНМАУ-ын 1929 оны Шүүх цаазын бичиг:

БНМАУ-ын Засгийн газрын 1929 оны 9 сарын 23-ны өдрийн 30 дугаар хурал, Улсын 14 дүгээр бага хурлаар Шүүх цаазын бичгийг шинэчлэн найруулан баталж мөрдөж эхэлсэн байна. Уг Шүүх цаазын бичигт Шүүхийн шийдвэр үл биелүүлэх гэмт хэргийн болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлтэй холбоотой дараах заалтыг тусгажээ. Шүүх цаазын бичгийн 11 дүгээр бүлгийг “Шүүх таслах явдалд тэрслэх нь” гэж нэрлээд 77-р зүйлд “Эрүүгийн ба иргэний хэрэгт холбогдсон этгээдийн гэмийг тодорхойлох эд мөрийн зэрэг баримт болох зүйлүүдийг санаатайгаар устгах ба хувьсгах жич: тэр мэт хуурамч зүйлийг хэрэглэх буюу аливаа албаны юм ба орон савыг битүүмжилсэн албаны тэмдэг зэргийг эвдэх буюу арилгаваас 3 жил хүртэл хорих буюу 1100 төгрөг хүртэл торговоос зохино (Баярсайхан, Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал, 2011), 83-р зүйлд “Тус улсын хязгаараас Шүүн таслах газрын тогтоолоор нэгэнт хөөгдсөн гадаад улсын харьяат нар хэрэв зоригоор эргэж ирвээс 1 жил хүртэл хорих буюу 600 төгрөг хүртэл торговоос зохимуй, 84-р зүйлд Аливаа шүүн таслах буюу захиран тушаах газруудын тогтоолоор заан суулгасан газраас өөрийн дур зоригоор зайлан гарагсдыг 100 өдөр хүртэл хорихгүйгээр албадан ажил үйлдвэр хийлгэх буюу 100 төгрөг хүртэл торговоос зохино, 88-р зүйлд Аливаа хүмүүн шүүн таслах газрын тогтоолоор ямарваа эрх чөлөөгөө хасуулсан байтал дураар зөрчиж эдэлбээс

300 төгрөг хүртэл торговоос зохимуй гэж хүлээлгэх хариуцлагыг тодорхойлсон.

Мөн хуулийн 11-р зүйлд торгуулийг төгрөгөөр тогтоож улсын ба орон нутгийн санд хурааваас зохимуй. Үнэхээрийн ядуу хоосон этгээдийг 100 төгрөгөөс хэтрүүлэхгүйгээр торгох бөгөөд хэрвээ уул зүйлийг төлөх чинээ үгүй ахул /бол/ даруй хорихгүйгээр албадан үйлдвэр хийлгэвээс зохих, үүнд 1 өдрийн ажлыг 1 төгрөгөөр бодож гүйцэтгэхээс гадна торгуулийн зүйлийг хуваарилах буюу тогтоосон хугацааг тогтоол гарсан өдрөөс эхлэн 1 жил хүртэл сунгаж болмуй. Үүнд тайлбарлах нь: Хөрөнгө бүхий этгээд ялыг шударгаар тушаахгүй зайлах болбоос түүний хувийн хөрөнгө хогшлыг албаны газраас данс тэмдэг үйлдэж худалдах буюу банкны зэрэг газар хадгалуулсан мөнгөн зоос, жич: бусдаас авах үйл буй аваас тэдгээрийг битүүмжлэх зэргээр төлүүлбээс зохимуй хэмээн хуульчилсан байх бөгөөд 1926 оны Шүүх цаазын бичгээс ялгаатай зохицуулалт нь торгууль төлж чадах хөрөнгө бүхий этгээд хэмээн албадлага хэрэглэх субъектийг илүү нарийн зааж өгсөн байдаг.

БНМАУ-ын 1934 оны Шүүх цаазын бичгийн Ерөнхий анги:

Шүүх цаазын бичгийг шинэчлэн зохиож, өөрчлөх нийгэм улс төрийн шаардлагаар Улсын бага Хурлын Тэргүүлэгчдийн газраас 1934 оны 05 дугаар сарын 24-ний өдөр Шүүх цаазын бичгийн ерөнхий ангийг 6 бүлэг 41 зүйлтэйгээр 1934 оны 10 дугаар сарын 08-нд тусгай ангийг 8 бүлэг 113 зүйлтэйгээр батлан гаргасан. Уг Шүүх цаазын бичигт Шүүхийн шийдвэр үл биелүүлэх гэмт хэргийн болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлтэй холбоотой дараах заалтууд оржээ.

Шүүх цаазын 75-р зүйлд Алив хэргийн учир хоригдож буй ялтан хэрэгтэн нар харгалзуулсан манаанаас ба хорих газраас оргох буюу түүнчлэн сууж үл болох болохоор цаазлагдсан газарт дахин ирвэл 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэвэл зохино. Мөнхүү явдлуудыг олон удаа үйлдвэл 1 жилээс 3 жил хүртэл хорих ял шийтгэвэл зохино гэж тус тус заасан байдаг.

Энэ хуулийн зохицуулалтаар торгууль төлөөгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлага өмнөх Шүүх цаазын бичгүүдэд зааснаас 40% хүртэл багассан байна. Тухайлбал өмнөх хуульд 1 өдрийн ажлыг 1 төгрөгөөр бодон тооцно гэсэн бол энэ хуулиар 50 төгрөг бүрийн төлөө нэг сар албадан ажил хийлгэх болгон гүйцэтгэж болно хэмээн зааснаас тодорхой харагдана.

БНМАУ-ын 1942 оны Эрүүгийн хууль:

Монгол Улсын 8 дугаар их хурал 1940 оны 6 сард шинэ Үндсэн хуулийг баталсан. Шинэ Үндсэн хууль батлагдсантай холбоотойгоор хууль, дүрмийг шинэчлэн боловсруулах ажлын хүрээнд 1942 оны 1 дүгээр сарын 17-ны өдөр Улсын 25-р бага хурлаар БНМАУ-ын эрүүгийн хууль нэртэйгээр батлан гаргасан байна. Энэ нь Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн түүхэнд анх удаа Эрүүгийн хууль гэсэн нэршилтэйгээр гарсан хууль юм. Эрүүгийн хуулийн ерөнхий анги нь 6 бүлэг 54 зүйлтэй, тусгай анги нь 10 бүлэг 165 зүйлтэй байжээ. Шинэ Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 29 дүгээр зүйлд, Шүүн таслах газрын тогтоолоор засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн ажлыг хийх явдлаас зайлсхийсэн хүн гарвал, өдрийг өдөрт бодож засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн ажлаас үлдсэн хугацааг нь хорих шийтгэлээр солино, мөн шүүх таслах газар нь ийнхүү таслан шийтгэсэн тогтоолыг сонинд бичих буюу өөр аргаар нийтлэхээр тогтоох эрхтэй болно гэж заасан. Энэ хуулийн нэг онцлог нь торгууль төлөөгүй этгээдэд хорих ял оногдуулахгүй болсон шинэ зохицуулалтыг шинээр хуульчлан баталгаажуулжээ.

Эрүүгийн хуулийн 103 дугаар зүйлд “Хоригдсон байгаа этгээд харгалзуулсан манаанаас ба хорих газраас оргох, мөн түүнчлэн сууж үл болох цаазалсан газар нутагт эргэж ирвэл гурван жил хүртэлх хугацаагаар хорьж шийтгэвэл зохино, заавал байрлавал зохих газар зааж суулгасан нутаг буюу тусгай суухыг цаазалсан газраас буюу түүнд очиж яваа замаас оргож зугтсан ба түүнчлэн засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн ажлаас зайлсхийсэн байвал шүүх таслах газрын магадлалаар цөллөг буюу засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн ажлыг мөн хугацаагаар хорих шийтгэлээр зохино” гэж шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг тодорхойлж өгсөн байна. Мөн хуулийн 170 дугаар зүйлд, Шүүн таслах газрын тогтоолоор хүүхэд багачуудын амьдарлагад олговол зохих зүйлүүдийг төлөхгүй санаатайгаар зайлсхийх ба мөн түүнчлэн эх, эцгээс хүүхдийг насанд хүрэхийн өмнө ямар ч тусламж тэтгэвэргүйгээр орхих бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорьж шийтгэвэл зохино гэж хүүхдийн тэтгэлэг төлөөгүй эцэг, эхэд хүлээлгэх хариуцлагыг анх удаа хуульчилснаараа ихээхэн онцлогтой хууль болсон.

БНМАУ-ын 1961 оны Эрүүгийн хууль:

БНМАУ-ын Ардын их хурлын 2 дугаар чуулганаар 1961 оны 1 дүгээр сарын 31-нд Эрүүгийн хуулийг баталж мөн оны 4 сарын 1-ний

өдрөөс дагаж мөрдсөн байна. Энэ хуульд шүүхийн шийдвэр үл биелүүлэх гэмт хэргийг 90 дүгээр зүйлд заасан бөгөөд иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдэд хариуцлага хүлээлгэхээр заасан бол 154 дүгээр зүйлд эрүүгийн хэргийн шүүхийн тогтоолыг биелүүлээгүй, биелүүлэхээс зайлсхийсэн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна. Энэ хуулийн онцлог нь торгуулийн ялыг биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлага буюу засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялын дээд хэмжээг 1 жил 6 сар байхаар зохицуулсан байдаг.

Шинээр тусгасан өвөрмөц зохицуулалт нь нийгэмд аюултай гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүй хүмүүст албадан хүмүүжүүлэх чанарын арга хэмжээг хэрэглэх бөгөөд шүүхээс оногдуулсан арга хэмжээ нь амжилт олохгүй байвал шүүх түүнийг хүүхэд багачуудыг хүмүүжүүлэх тусгай байгууллагад байлгахаар сольж болохоор мөн хуульд заасан нь шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй насанд хүрээгүй хүмүүст хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцоог хуульд тусгасан явдал юм.

Энэ хуулийн 148 дугаар зүйлийг Шүүх, мөрдөн байцаах ба хэрэг бүртгэх байгууллагын шаардлагаас зайлсхийх буюу биелүүлэхгүй байх гэж нэрлээд ... Б. Энэ зүйлийн а-д дурдсан хүмүүс шүүх, мөрдөн байцаах, хэрэг бүртгэх байгууллагын шаардлагыг биелүүлэхэд саад хийвэл 3 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх буюу 200 төгрөг хүртэл торгох эсхүл олон нийтийн арга хэмжээ авхуулна.... хэмээн заасан нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа, шийдвэр гүйцэтгэгчид ч хамаарах эрх зүйн зохицуулалт юм. Учир нь энэ хугацаанд шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх чиг үүрэг шүүхэд харьяалагдаж байсан билээ.

Мөн хуулийн 152 дугаар зүйлд “Шүүх, мөрдөн байцаах, хэрэг бүртгэх байгууллагын шийдвэрээр дансалсан битүүмжилсэн хөрөнгийг хариуцагч этгээдээс үрэгдүүлсэн буюу нуун дарагдуулсан байвал 1 жил 6 сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх буюу эсхүл 1 жил хүртэл хугацаагаар хорьж шийтгэнэ”, 154 дүгээр зүйлд “Нутаг заагдсан этгээд заасан нутагт очих замаас буюу заасан нутгаас орговол 1 жил 6 сар хүртэл хугацаагаар хорьж эдлээгүй үлдсэн хугацаанд уг заасан нутагт суулгана, Нутаг зайлуулагдсан этгээд дур зоргоороо эргэж ирвэл 1 жил хүртэл хугацаагаар хорьж эдлээгүй үлдсэн хугацаанд уг нутгаас зайлуулна, Засан хүмүүжүүлэх ажлаас санаатайгаар зайлсхийвэл засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэж байгаа хугацааг хорих ялаар солих боловч 9 сараас хэтрүүлж

болохгүй” гэх зэргээр шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг тодорхойлсон байна.

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын 1986 оны Эрүүгийн хууль:

БНМАУ-ын АИХ-ын тэргүүлэгчдийн 1986 оны 12-р сарын 5-ны 217-р зарлигаар БНМАУ-ын эрүүгийн хуулийг шинэчлэн найруулж баталсан байна. Энэ хуулийн 27 дугаар зүйлд Засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялаас ноцтойгоор зайлсхийвэл шүүх уг ялын үлдэж байгаа хугацааг түүнтэй тэнцэх хугацааны хорих ялаар сольж болно, жинхэнэ хугацаат албаны цэргийн албан хаагчид оногдуулсан засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялыг хоёр сар хүртэл хугацаагаар сахилгын байранд байлгахаар солино гэж тус тус зохицуулсан байна. Хугацаат цэргийн албан хаагчид оногдуулсан засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялыг сахилгын хорих байранд хорих замаар эдлүүлж байгаа нь судлаач бидний анхаарлыг ихээхэн татаж байна.

Мөн хуулийн 29 дүгээр зүйлд “Үндсэн ялын чанартай оногдуулсан торгох ялаас ноцтойгоор зайлсхийвэл шүүх торгуулийн далан таван төгрөгийг засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялын нэг сартай тэнцүүлэн бодож, төлөгдөөгүй торгуулийг нэг жил зургаан сараас дээшгүй хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялаар сольж болно” гэж заасан. Энэ хуулийн шинэлэг тал нь 210 дугаар зүйлд “Дансалсан буюу битүүмжилсэн эд хөрөнгийг итгэмжлэгдсэн хариуцсан этгээд үрэгдүүлсэн, нуусан, бусдад шилжүүлсэн, хураагдвал зохих эд хөрөнгийг нуусан, завшсан бол нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу нэг жил зургаан сар хүртэл хугацаагаар засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх, эсхүл хоёр мянга хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ” гэж зааснаас харагдана. Тухайлбал шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаагаар битүүмжилсэн эд хөрөнгийг итгэмжлэн хариуцсан этгээд эсвэл төлбөр төлөгч хураагдвал зохих хөрөнгөө нуун далдалсан үрэгдүүлсэн тохиолдолд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын төрлийг анх удаа зохицуулжээ.

Хуулийн 214 дүгээр зүйлд “Заасан нутгаас буюу заасан нутагт очих замаас оргосон бол нэг жил зургаан сар хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ, нутаг зайлуулагдсан этгээд оршин суухыг хориглосон газар дур мэдэн эргэж ирсэн бол нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж заасан нь өнөөгийн эрүүгийн хуулийн зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлэхээс зайлсхийх үйлдэлтэй төстэй байна. Мөн хуулийн 216 дугаар зүйлд “Шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолоор тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхээ хасуулсан этгээд таслан

шийдвэрлэх тогтоолыг биелүүлээгүй бол нэг мянга хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ, тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хассан шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолыг ажилд авах, ажлаас халах эрх бүхий албан тушаалтан биелүүлээгүй бол нэг мянга таван зуу хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ” гэж эрх хасах ялыг биелүүлээгүй ялтан болон эрх хасах ялыг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий албан тушаалтанд хүлээлгэх хариуцлагыг журамласан байдаг.

***БНМАУ-д хорихоос өөр төрлийн зарим ял эдлүүлэх журам,
нөхцөлийн тухай дүрэм:***

Энэ дүрэм ”-ийн 9 дүгээр зүйлд “Тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасуулах этгээд болон албан тушаалтан тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах ял оногдуулсан шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолыг биелүүлээгүй бол тэдэнд БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулийн 216 дугаар зүйлд заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ” гэж хүлээлгэх хариуцлагыг маш тодорхой зааж өгчээ. Мөн дүрмийн 22 дугаар зүйлийг “Хураагдах эд хөрөнгийг нуусан буюу завшсан гурав дахь этгээдэд хүлээлгэх хариуцлага” хэмээн нэрлээд ялтнаас хураагдвал зохих эд хөрөнгө үйлдвэр, албан газар, байгууллага, иргэдэд байвал тэд энэ тухай шүүх болон санхүүгийн зохих байгууллагад мэдэгдэх үүрэгтэй, уг эд хөрөнгийг нуусан буюу завшсан байвал гэм буруутай этгээдэд хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ гэж заасан.

Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх болон эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээг хэрэгжүүлэх тухай 1995 оны хууль: Монгол улсын Их хурлаас 1995 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр баталсан бөгөөд энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр торгох, тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрх хасах, эд хөрөнгө хураах, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялыг эдлүүлэх, тэнсэгдсэн болон шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан ялтныг хянан харгалзах, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршиж байв.

Энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлд, Ялтан эд хөрөнгө, цалин орлогоо нуух, бусдад хууль бусаар шилжүүлэх, үрэгдүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэгчид мэдэгдэлгүйгээр байнга оршин суугаа газраа дур мэдэн өөрчлөх зэргээр ял эдлэхээс ноцтойгоор зайлсхийвэл шийдвэр гүйцэтгэгч зохих шалгалт явуулж торгох ялыг хорих ялаар солих тухай саналыг шүүхэд гаргана, 12

дугаар зүйлд, Тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй гэм буруутай этгээдэд Эрүүгийн хуульд заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ, 15 дугаар зүйлд, Шүүхийн шийдвэрт хураахаар заасан эд хөрөнгийг үрэгдүүлсэн, нуусан, бусдад шилжүүлсэн, завшсан гэм буруутай этгээдэд Эрүүгийн хуульд заасны дагуу хариуцлага хүлээлгэнэ, энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан үйлдлийн улмаас тухайн эд хөрөнгөд учруулсан хохирлыг хуульд заасан журмын дагуу нөхөн төлүүлж, улсын орлогод оруулна гэж эрүүгийн болон иргэний эрх зүйн хариуцлагыг хамтад нь хэрэглэхээр заасан байдаг.

Мөн хуулийн 19 дүгээр зүйлд, Засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялыг өөр төрлийн ялаар солих тухай дараах байдлаар томьёолжээ. “Ялтан хөдөлмөрийн сахилгыг удаа дараа зөрчих, хөдөлмөрийн харилцааг цуцлахаар гэрээнд заасан зөрчил гаргах, ажлаа дур мэдэн орхих зэргээр ял эдлэхээс ноцтой зайлсхийвэл аж ахуйн нэгж байгууллага энэ тухай шийдвэр гүйцэтгэгчид мэдэгдэх бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгч зохих шалгалт хийж засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ялыг хорих ялаар солих тухай саналаа холбогдох баримт бичгийн шүүхэд шилжүүлнэ. Мөн хуулийн 22 дугаар зүйлд ял тэнссэнийг хүчингүй болгож ялыг биечлэн эдлүүлэх талаар “Ялтан хянан харгалзах хугацаанд хөдөлмөрийн сахилга, нийгмийн хэв журмыг зөрчсөн эсхүл захиргааны шийтгэлийн буюу сахилгын арга хэмжээ авагдсан бол ял тэнссэнийг хүчингүй болгож шүүхийн шийдвэрээр оногдуулсан ялыг биечлэн эдлүүлэх тухай аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн хүсэлт, Засаг дарга, цагдаагийн байгууллага саналаа ялтны оршин суугаа газрын шүүхэд гаргана”, “Аж ахуйн нэгж, байгууллага иргэний хүсэлт, Засаг дарга, цагдаагийн байгууллагын санал, прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх Эрүүгийн хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 6, 7 дахь хэсэгт заасны дагуу ял тэнссэнийг хүчингүй болгож шүүхийн шийдвэрээр оногдуулсан ялыг биечлэн эдлүүлэхээр шийдвэрлэж болно” гэж эрүүгийн хэргийн шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг зааж өгсөн байна.

Эрүүгийн хуульд 1996 онд оруулсан нэмэлт өөрчлөлт:

Монгол Улсын Их Хурлаас 1996 онд Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсан бөгөөд энэ өөрчлөлтөөр Шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх гэмт хэргийг 216 дугаар зүйлд “Хуулийн хүчин төгөлдөр болсон шүүхийн таслан шийдвэрлэх, тогтоол, шийдвэр, магадлал, шүүхийн буюу

шүүгчийн тогтоолыг санаатай биелүүлээгүй, эсхүл биелүүлэхэд зориуд саад учруулсан бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу тавин мянгаас хоёр зуун мянга хүртэл төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ” гэж томьёолжээ.

Монгол Улсын 2002 оны Эрүүгийн хууль:

Улмаар улс оронд өрнөсөн эрх зүйн шинэчлэлтийн хүрээнд Монгол Улсын Их хурлаас 2002 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдөр эрүүгийн хуулийг шинэчлэн баталсан мөн оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдсөн байна.

Шинэчлэн батлагдсан эрүүгийн хуулиар гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний онол, бүрэлдэхүүний шинжийг багтаасан байх талаар тусгасан бөгөөд энэ шинжээр нь гэмт хэрэг мөн эсэхийг тогтоох агуулга тусгаснаараа онцлогтой. Иймээс шүүхийн шийдвэр үл биелүүлэх, эцэг, эх, эхнэр, нөхөр, төрүүлсэн буюу үрчилж авсан хүүхдээ тэжээн тэтгэхээс ноцтой зайлсхийх гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжээр нь задлан үзлээ.

Эрүүгийн хуулийн 120 дугаар зүйлд Эцэг, эх, эхнэр, нөхөр, төрүүлсэн буюу үрчилж авсан хүүхдээ тэжээн тэтгэхээс ноцтой зайлсхийсэн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгасан. Тухайлбал “Хөдөлмөрийн чадваргүй эцэг, эх, эхнэр, нөхөр, төрүүлсэн болон үрчилж авсан хүүхдээ тэжээн тэтгэх талаар гарсан шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс ноцтой зайлсхийсэн бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавин нэгээс нэг зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл гурваас дээш зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах ял шийтгэнэ” хэмээн заасан нь хүүхдийн тэтгэлгээ төлдөггүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгосон явдал юм гэж судлаач бидний зүгээс үзэж байна.

Мөн хуулийн 258 дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх: Хууль тогтоогч Эрүүгийн хуулийн 258 дугаар зүйлд хоёр бие даасан гэмт хэргийг хуульчилжээ. Эрүүгийн хууль 258 дугаар зүйлийн 258.1 дэх хэсэгт “Шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх” хэргийг 258.2 дахь хэсэгт “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор хөрөнгийн мэдүүлгээ санаатай буруу гаргах эд хөрөнгөө нуун дарагдуулах, бусдад шилжүүлэх” гэмт хэргийг хуульчилсан байна (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005) гэж үзээд гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг дараах байдлаар тайлбарлажээ.

Шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх гэмт хэрэг /Эрүүгийн хуулийн 258 дугаар зүйлийн 258.1 дэх хэсэг/

Объект: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх талаар тогтоосон журам, Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагын хууль ёсны үйл ажиллагаа энэ гэмт хэргийн шууд объект болно.

Эрүү, иргэний хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны журмыг Монгол Улсын ЭБШХ, ИХШХШТХ, ШШГТХуулиар зохицуулна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үндэслэл нь иргэний хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэр, эрүүгийн хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийтгэх тогтоол, хуульд заасан тохиолдолд бусад байгууллагын шүүхээр баталгаажуулсан шийдвэр байна.

2002 оны 1-сарын 11-ны өдөр батлагдсан "Иргэний хэрэг шүүхэд шийдвэрлэх тухай" Монгол Улсын хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэгт зааснаар шүүхийн хуулийн хүчин төгөлдөр шийдвэрийг иргэн, хуулийн этгээд заавал биелүүлэх үүрэгтэй. Мөн ЭБШХ-ийн 329 дүгээр зүйлийн 329.1 дэх хэсэгт "...Шүүхийн тогтоол, магадлал шүүгчийн захирамжийг аж ахуйн нэгж байгууллага, албан тушаалтан, иргэн заавал биелүүлэх үүрэгтэй...", Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 85 дугаар зүйлийн 85.2 дахь хэсэгт "Шийдвэр гүйцэтгэгчээс тавьсан хууль ёсны шаардлагыг санаатайгаар биелүүлэхгүй байгаа иргэн хуулийн этгээд, албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжтэй нь тогтоогдсон бол гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ..." гэж заасан байна (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005).

Объектив тал: Хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй. Хуулийн хүчин төгөлдөр болсон шүүхийн шийтгэх тогтоол, шийдвэр, магадлал, шүүхийн тогтоол, шүүгчийн захирамжийг а) санаатай биелүүлээгүй, б/ биелүүлэхэд нь зориуд саад учруулсан үйлдэл, эс үйлдэхүй байна (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005).

Шүүхийн шийдвэр гэдэгт эрүү, иргэний хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийтгэх тогтоол, шүүхийн тогтоол шийдвэр, магадлал, шүүгчийн захирамж хамаарна.

Шүүхийн шийдвэрийг санаатай үл биелүүлэх гэдэг нь Эрүү болон иргэний хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг хүндэтгэх шалтгаангүйгээр үл биелүүлсэн эсвэл зохих ёсоор биелүүлээгүй,

биелүүлэхээс татгалзсан, зайлсхийсэн үйлдэл эс үйлдэхүйг хэлнэ. Шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх нь: торгох ял шийтгүүлсэн этгээд торгуулийг хугацаанд нь төлөхгүй байх, төлөхөөс зайлсхийх, албадан ажил хийлгэх ял шийтгүүлсэн этгээд албадан ажил хийхгүй хийхээс зайлсхийх, эд хөрөнгө хураах ял шийтгүүлсэн этгээд шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхгүй байх зайлсхийх, шүүхээс эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ хэрэглэсэн этгээд уг арга хэмжээг /албадлагыг/ биелүүлэхгүй байх, зайлсхийх иргэний хэргийн хариуцагч шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхгүй байх, зайлсхийх, оршин суутаа газраа санаатай өөрчлөх шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаанаас оргон зайлах зэрэг эс үйлдэхүйгээр илэрнэ.

Шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхэд зориуд саад учруулсан гэдэгт шүүхийн шийдвэр биелүүлэх үүрэг бүхий этгээдээс уул шийдвэрийг биелүүлэхэд нь үүрэг даалгавар өгөх, шийдвэр, үйл ажиллагааг нь зогсоох зэргээр саад учруулсан аж ахуйн нэгж, байгууллагын албан тушаалтан түүнчлэн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгчээс албадан гүйцэтгэх ажиллагаа явуулахад нь цалин орлого, эд хөрөнгийг нуун дарагдуулах, хуурамч бичиг баримт бүрдүүлэх, худал мэдээлэл өгөх, шүүхийн шийдвэр биелүүлэх үүрэг бүхий этгээдийг нуух, оргон зайлсхийхэд тус дэмжлэг үзүүлэх зэргээр санаатайгаар саатуулсан албан тушаалтан, иргэдийн үйлдэл, эс үйлдэл хамаарна (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005).

Субъектив тал: Гэм буруугийн шууд санаатай хэлбэр байна.

Субъект: Тусгай субъекттэй гэмт хэрэг бөгөөд шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх үүрэгтэй этгээд тухайлбал: Эрүүгийн хэргийн хувьд торгох, албадан ажил хийлгэх, эд хөрөнгө хураах, тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах ял шийтгүүлсэн этгээд /ялтан/ иргэний хэргийн хувьд хариуцагч /төлбөр төлөгч/ мөн шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх үүрэг бүхий бусад этгээд байна.

Шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор хөрөнгийн мэдүүлгээ санаатай буруу гаргах, эсхүл эд хөрөнгөө нуун дарагдуулах, бусдад шилжүүлэх гэмт хэрэг /Эрүүгийн хуулийн 258 дугаар зүйлийн 258.2 дахь хэсэг/

Объект: 258 дугаар зүйлийн 258.2 дахь хэсэгт заасан энэ гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний хувьд объект нь 258.1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгтэй ижил байна.

Объектив тал: Хэлбэрийн бүрэлдэхүүнтэй.

Шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор а/ хөрөнгийн мэдүүлгээ санаатай буруу гаргасан, б/ эд хөрөнгө нуун дарагдуулсан, в/ бусдад шилжүүлсэн үйлдэл, эс үйлдэхүй байна.

Хөрөнгийн мэдүүлгээ санаатай худал буруу гаргах нь иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагаанд төлбөр төлөгч Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд зааснаар эд хөрөнгийн мэдүүлгээ гаргахдаа өөрийн эд хөрөнгийн тоо хэмжээ, үнэ, шинж чанарын талаар худал мэдээлснийг хэлэх ба энэ нь эд хөрөнгийг нуух, дутуу мэдээлэх, эсвэл өөрт байхгүй хөрөнгийг нэмж мэдээлэх, эд хөрөнгийн гарал үүсэл, тоо ширхэг, үнэ өртөг, шинж чанарын талаар буруу мэдээлэх зэрэг хэлбэртэй байна.

Эд хөрөнгөө нуун дарагдуулсан гэдэгт Эрүүгийн хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд эд хөрөнгө хураах ял шийтгүүлсэн ялтан шүүхийн шийтгэх тогтоол магадлалд заасан эд хөрөнгийг, иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд төлбөр төлөгч төлбөр авагчид шилжүүлбэл зохих шүүхийн гүйцэтгэх хуудсанд заасан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор эд хөрөнгийг нуух, бүгдийг буюу заримыг өөр газар шилжүүлэх хуурамч гэрээ, хэлцэл байгуулж бусдын нэр дээр шилжүүлэх, бэлэглэх зохиомлоор өр, төлбөр үүсгэх зэргээр нуун дарагдуулсан үйлдлүүд хамаарна.

Эд хөрөнгөө бусдад шилжүүлэх гэж шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор эд хөрөнгө хуураах ял шийтгүүлсэн этгээд, төлбөр төлөгч /төлбөр авагчид/ шилжүүлбэл зохих эд хөрөнгийг бусдад бэлэглэх, бусдын нэр дээр шилжүүлэх, худалдах, өр зээлд өгөх, бусдад зээлдүүлэх, хадгалуулах өөр хүний нэр дээр бүртгүүлэхийг хэлнэ.

Субъектив тал: Гэм буруугийн шууд санаатай, шунахай сэдэлттэй байна. Энэ гэмт хэргийн субъектив талын заавал байх нэг шинж нь шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс зайлсхийх гэсэн зорилго юм.

Субъект: Шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх үүрэгтэй этгээд байна.

Хүндрүүлэх нөхцөл байдал: Эрүүгийн хуулийн 258 дугаар зүйлийн 258.3 дах хэсэгт энэ хэргийг а/. энэ гэмт хэрэгт урьд шийтгүүлсэн этгээд үйлдсэн б/. зохион байгуулалттай бүлэг гэмт бүлэглэл үйлдсэн бол ялыг хүндрүүлэх нөхцөл байдал болно. Энэ гэмт хэрэгт "урьд нь ял шийтгүүлсэн этгээд үйлдсэн" гэдэгт зөвхөн ялтай давтан буюу рецидив гэмт хэргийг ойлгоно. Өөрөөр хэлбэл зөвхөн шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх хэрэгт

урьд нь ял шийтгүүлсэн этгээд ялаа эдэлсний дараа Эрүүгийн хуулийн 78-р зүйлд заасан үндэслэл, журмын дагуу ялгүй болоогүй, ялгүйд тооцогдоогүй байхдаа дахин энэ гэмт хэргийг үйлдсэнийг хамааруулна. Энэ хэргийг зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл үйлдсэн гэдэг нь шүүхийн шийдвэрийг үл биелүүлэх гэмт хэргийг Эрүүгийн хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.4, 36.5 дахь хэсэгт заасан зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл үйлдсэнийг хэлнэ.

Тайлбар: Хууль тогтоогч 258 дугаар зүйлийн тайлбарт урамшуулсан хэм хэмжээг хуульчилсан байна. Энэ зүйлд заасан гэмт хэрэгт сэжигтнээр тооцогдсон яллагдагчаар тооцогдсон ял шийтгэгдсэн этгээд шүүхийн шийдвэр биелүүлсэн бол эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөхөөр заажээ.

Шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийх зорилгоор хөрөнгийн мэдүүлгээ санаатай буруу гаргасан, эсхүл эд хөрөнгөө нуун дарагдуулсан, бусдад шилжүүлсэн бол мөн энэ хэргийг гэмт хэрэгт урьд ял шийтгүүлсэн этгээд, зохион байгуулалттай бүлэг, гэмт бүлэглэл үйлдсэн бол хүндрүүлэн авч үзэхээр эрүүгийн хуульд заажээ. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэхээс зайлсхийж энэ гэмт хэрэгт сэжигтнээр тооцогдсон, яллагдагчаар татагдсан, ял шийтгэгдсэн этгээд шүүхийн шийдвэрийг биелүүлсэн бол эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөгдөхөөр хуульчилсан нь хүний эрхийг хангасан сайн зохицуулалт болсон байна (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005).

Мөн хорихоос өөр төрлийн ялаар шийтгүүлсэн ялтан ял эдлэхээс зайлсхийсэн бол эрүүгийн хуулийн 47 дугаар зүйлд торгох ялаас ноцтойгоор зайлсхийвэл уг ялын хэмжээнээс хамааруулан шүүх торгох ялыг гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар, 50 дугаар зүйлд албадан ажил хийлгэх ял эдлэхээс санаатайгаар зайлсхийсэн ялтны эдлээгүй үлдсэн ялын найман цагийн ажлыг нэг хоног баривчлах ялаар тус тус тооцож солих талаар заасан (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005).

Түүнчлэн тэнсэх албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх талаар тус хуулийн 61 дүгээр зүйлд тэнсэгдсэн ялтан хянан харгалзах хугацаанд захиргааны шийтгэл хүлээсэн бол цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх эсэхийг шүүх шийдвэрлэнэ, 62 дугаар зүйлд хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан насанд хүрээгүй этгээд шүүхээс тогтоосон хугацаанд даалгасан үүрэг биелүүлээгүй буюу

захиргааны шийтгэл хүлээсэн бол шүүгч цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн хорих ял оногдуулсан шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчингүй болгож, хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх тухай захирамж гаргана, ялтан хүүхдээ асарч хүмүүжүүлэхээс зайлсхийсэн бол шүүх цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн хорих ял оногдуулсан шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчингүй болгож, хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх тухай шүүгч захирамж гаргана, хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан жирэмсэн эмэгтэй, гурав хүртэлх насны хүүхэдтэй эх буюу ганц бие эцэг хүүхдээ асарч хүмүүжүүлэхээс зайлсхийсэн бол шүүх цагдаагийн байгууллагын саналыг үндэслэн хорих ял оногдуулсан шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хойшлуулсан шийдвэрийг хүчингүй болгож, хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх тухай шүүгч захирамж гаргана гэж тус тус заажээ. (Гантөмөр.Г, Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг, 2005)

ДҮГНЭЛТ

Түүхэн эх сурвалжид шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэж байсан хууль зүйн хариуцлагын эрх зүйн зохицуулалтын талаар судлан үзэхэд эрүүгийн хууль тогтоомжоор түлхүү хариуцлага хүлээлгэж ирсэн байна. Шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн зохицуулалт 1961 оны Эрүүгийн хуульд анх удаа бие даасан гэмт хэрэг болж тусгагдсан байх бөгөөд 2002 оны Эрүүгийн хуульд энэ гэмт хэргийн шинжийг нэлээд дэлгэрэнгүй байдлаар авч үзсэн байна.

2002 онд батлагдсан эрүүгийн хуулийн агуулгаар шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг үндсэн 2 шинжээр тусгаж өгсөн бөгөөд эрүүгийн хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй буюу хорих, хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулсан эрүүгийн хариуцлагын бусад арга хэмжээ хэрэглэсэн шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг ... ял солих /хүчингүй болгох буюу хэрэгсэхгүй болгох зохицуулалтыг тусгах/..., агуулгаар тусгасан бол иргэний хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр, Захиргааны хэргийн дагнасан шүүх байгуулагдсантай холбоотойгоор захиргааны хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тусгасан хэмээн үзэж болно.

Түүнлэн эцэг, эх, эхнэр, нөхөр, төрүүлсэн буюу үрчилж авсан хүүхдээ тэжээн тэтгэхээс ноцтой зайлсхийсэн этгээдэд хүлээлгэх

хариуцлагыг тусгасан явдал нь хүүхдийн эрхийг хангах онцгой зохицуулалт болжээ гэж үзлээ.

Манай улсын хувьд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд саад учруулсан, шийдвэр гүйцэтгэгчийн хууль ёсны шаардлагыг биелүүлээгүй этгээдэд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэн гэмт хэрэгт тооцон ял оногдуулах, зөрчилд тооцон захиргааны шийтгэл оногдуулж ирсэн уламжлалтай байна гэж дүгнэлээ.

Эх сурвалж

Адъяабазар.Д. (1998). Монгол улсын 1921 оноос хойшхи хууль тогтоомжийн хөгжилт. Улаанбаатар: хэвлэх үйлдвэр.

Алтангэрэл.Т, Э. (2003). ХҮІ-ХҮІІІ зууны монгол цаазын бичгүүд. Улаанбаатар: хэвлэх үйлдвэр.

Амарсанаа. Ж, Б. Б. (2008). Монгол улсын хууль тогтоомжийн түүхэн товчоон. Улаанбаатар: хэвлэх үйлдвэр.

Баярсайхан, Б. (2011). Монгол улсын эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал. Улаанбаатар: Хэвлэх үйлдвэр.

Болдбаатар.Ж, Л. (2009). Монгол улсын төр эрх зүйн түүхэн уламжлал. Улаанбаатар: хэвлэх үйлдвэр.

Гантөмөр.Г. (2005). Шүүн таслах ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг. Улаанбаатар: хэвлэх үйлдвэр.

Зая, А. (2016). Шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх хариуцлага. Улаанбаатар: хэвлэх үйлдвэр.

ИРГЭНИЙ ХЭРГИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ АЖИЛЛАГААГ БҮТЭЦ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ХҮРЭЭНД ӨӨРЧЛӨХ БОЛОМЖ

POSSIBILITIES FOR STRUCTURAL AND ORGANIZATIONAL REFORM OF THE ENFORCEMENT OF CIVIL COURT DECISIONS

С.Бямба-Эрдэнэ

*Их засаг Олон Улсын их сургуулийн докторант,
ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн
Хувийн эрх зүйн тэнхимийн багш, ахлах дэслэгч*

Товч утга: Хуулийн хүчин төгөлдөр болсон шүүхийн шийдвэрийг сайн дураар биелүүлэхгүй байгаа хариуцагчийг үйлдэл нь шүүхийн шийдвэрийг албадан гүйцэтгэж, нэхэмжлэгчийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үндэслэл болдог. Шүүгчийн гаргасан албадан гүйцэтгэх захирамж, гүйцэтгэх хуудсыг нэхэмжлэгч Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад хүргүүлж, хүсэлт гаргаснаар албадан гүйцэтгэх ажиллагаа эхэлж, шүүхийн шийдвэр биелэгдэх хүртэл үргэлжилдэг билээ. Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг сайжруулах арга замыг тасралтгүй эрэлхийлэх нь чухал байдаг. Энэхүү өгүүлэлээрээ дамжуулан уншигч та бүхэндээ иргэний хэргийн шийдвэр ажиллагааг бүтэц, нэгжийн хувьд өөрчлөх боломжийн талаар танилцуулна.

Түлхүүр үг: Шүүх, албадан гүйцэтгэх, гүйцэтгэх хуудас, хариуцагч, нэхэмжлэгч.

Abstract: When a defendant fails to voluntarily comply with a court decision that has entered into legal force, such inaction becomes the basis for enforcing the decision and restoring the claimant's violated rights. Once the judge issues an enforcement order and a writ of execution, the claimant may submit them to the Court Decision Enforcement Agency along with a request to initiate enforcement proceedings. This enforcement process continues until the court decision is fully executed. It is essential to continuously seek ways to improve the enforcement of civil court decisions. Through this article, we aim to introduce

our readers to potential structural and organizational reforms that could enhance the enforcement process of civil cases.

Key words: Court, Compulsory enforcement, Enforcement order, Defendant, Plaintiff.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

УИХ-аас 2002 онд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг баталж, уг хууль хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байсан 16 жилийн хугацаанд гүйцэтгэх хуудасны бодит биелэлт хамгийн дээд өсөлтөө 2008 онд 68.5 хувь, мөнгөн дүнгийн бодит биелэлт 2009 онд 78.54 хувьд хүрч өндөр өсөлтийг тус тус үзүүлсэн байдаг.

Харин УИХ-аас 2017 онд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталж, уг хууль хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхлээд 8 жилийн хугацаа өнгөрсөн. Гэвч иргэний хэргийн гүйцэтгэх хуудасны бодит биелэлт хамгийн дээд өсөлтөө 2023 онд 58.2 хувь, мөнгөн дүнгийн бодит биелэлт 2024 онд 32.43 хувьд тус тус хүрч туйлын хангалтгүй өсөлтийг үзүүлсэн юм.

“Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл”-ийн хүрээнд дараах 3 хуулийн төсөл бичигдээд байна (төсөл, 2025). Үүнд:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ нь 7 бүлэг, 42 зүйлтэй (төсөл, 2025).

2. Иргэний болон захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн төсөл, 15 бүлэг, 139 зүйлтэй (төсөл, 2025).

3. Эрүүгийн болон зөрчлийн хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн төсөл /12 бүлэг, 153 зүйлтэй./ тус тус бичигдэж, хуулийн төслүүдэд нээлттэй санал авч эхлээд байна (төсөл, 2025).

Бид дээрх хуулийн төслүүдээс зөвхөн иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа, шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдалд хамаарах зарим зүйл, заалтын талаар судалгааны ажилдаа нийцүүлж бичсэн болно. Тухайлбал,

Бүтэц, удирдлага, зохион байгуулалтын талаар: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, шийдвэр гүйцэтгэгчийн эрх зүйн байдлын

тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/-ийн төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулийн хүчин төгөлдөр **эрүүгийн болон зөрчлийн** хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх тусгайлсан чиг үүрэг бүхий төрийн цэргийн байгууллага мөн” гэж, мөн хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.2 дахь хэсэгт зааснаар “**Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх алба** нь энэ хуулийн 4.1-д заасан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын харьяа алба байх бөгөөд хуулийн хүчин төгөлдөр **иргэний болон захиргааны** хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг Иргэний болон захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх тусгайлсан чиг үүрэгтэй байгууллага байна.” гэж, мөн хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1 дэх хэсэгт “Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх алба нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын харьяанд байна” гэж тус тус заасан. Дээрх заалтууд нь яг одоо ШШГЕГ-аас иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хяналт тавьж байгаа тогтолцоог хэвээр үлдээх агуулгатай байна (төсөл, 2025).

Мөн хуулийн төслийн 29 дүгээр зүйлийн 29.10 дэх хэсэгт зааснаар “Иргэний шийдвэр гүйцэтгэгч, алба хаагч Төрийн албаны тухай хуульд заасан цалин хөлс, нэмэгдэл, урамшуулал авна” гэж, мөн хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.2 дахь хэсэгт “Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа хариуцсанаас бусад алба хаагч нь цэргийн цол, дүрэмт хувцас хэрэглэнэ” гэж зааснаас харахад иргэний шийдвэр гүйцэтгэх албаны дарга, шийдвэр гүйцэтгэгч нар цэргийн цол хэрэглэхгүй, энгийнээр ажиллах талаар бичигдсэн (Төсөл, 2025).

Мөн хуулийн төслийн 25 дугаар зүйлийн 25.3 дахь хэсэгт “Энэ хуулийн 25.2-т заасан цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн хууль тогтоомж иргэний шийдвэр гүйцэтгэх албаны дарга, иргэний шийдвэр гүйцэтгэгч, алба хаагчид хамаарахгүй бөгөөд Иргэний болон захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасны дагуу урамшуулал, Төрийн албаны тухай хуульд заасан цалин, хөлсийг авч, нийгмийн баталгаагаар хангагдана” гэж мөн хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.1 дэх хэсэгт “Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажллагаа хариуцсанаас бусад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуульд заасны дагуу тэтгэвэр тогтоолгож, тэтгэмж авна” гэжээ (төсөл, 2025). Үүнээс харахад иргэний

шийдвэр албаны дарга болон шийдвэр гүйцэтгэгч нар нэгэнт эрт тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгон авах боломжгүй байхаар төсөлд туссан тул цэргийн цол хэрэглэдэг байгууллагад харьяалагдах шаардлага байхгүй гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн ажлын ачааллыг бууруулах чиглэл, хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх хэлтсийн туршлагаас харахад: Учир нь хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа хариуцсан эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэгч нарын хувьд хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг тус бүрд нь хариуцаж ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлсэн сайн туршлага байна. Тухайлбал,

Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын ХӨТЯЭХ нь нийслэлийн төвийн 6 дүүргийн хэмжээнд хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээгээр шийтгэгдсэн ялтан, этгээдүүдэд хяналт тавихдаа 2021 оноос эхлэн нэг шийдвэр гүйцэтгэгчид нэг дүүргийн нэг ялаар шийтгэгдсэн бүх ялтанд хяналт тавиулах ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулж байна. Жишээ нь:

1. Баянзүрх дүүрэгт оршин суудаг зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэгдсэн бүх ялтанд нэг шийдвэр гүйцэтгэгч хяналт тавих,
2. Сүхбаатар дүүрэгт оршин суудаг үүрэг хүлээлгэж, эрх хязгаарлах албадлагын арга хэмжээгээр шийтгэгдсэн этгээдэд нэг шийдвэр гүйцэтгэгч хяналт тавих
3. Чингэлтэй дүүрэгт оршин суудаг торгох ял шийтгэгдсэн бүх ялтанд нэг шийдвэр гүйцэтгэгч хяналт тавих,
4. Сонгинохайрхан дүүрэгт оршин суудаг нийтэд тустай ажил хийлгэх ял шийтгэгдсэн бүх ялтанд нэг шийдвэр гүйцэтгэгч хяналт тавих гэх мэт ажил үүргийн хуваарилалтыг маш сайн хийж чадсан.

ИХШГА-г шуурхай тасралтгүй зохион байгууллахад тодорхой төрлийн хэрэг маргааныг дагнан хэрэгжүүлэх нэгж, шийдвэр гүйцэтгэгчийн чиг үүргийн хуваарилалтыг оновчтой зөв хийснээр энэ асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой. Тухайлбал,

1. Хууль заасан иргэний хэргийн 8 төрлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг дагнан хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэгч,

2. Хууль заасан захиргааны хэргийн 4 төрлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг дагнан хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй захиргааны хэргийн шийдвэр гүйцэтгэгч,

3. Хуульд заасан зөрчлийн хэргийн 7 төрлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанаас 5 төрлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа хариуцсан эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэгчид шилжүүлэх, /албадан сургалтанд хамруулах, торгох шийтгэл оногдуулсан шүүгчийн гүйцэтгэх хуудас, хохирол нөхөн төлбөр гаргуулах, хөрөнгө, орлогыг хураах тухай шийдвэр/

Шийдвэр гүйцэтгэх албыг бие даасан агентлаг болгох боломж: Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт “Хуульд өөрөөр заагаагүй бол агентлагийг Улсын Их Хурлаас зөвшөөрсөн төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийн дагуу тухайн үйл ажиллагааны зохих хүрээ, Ерөнхий сайд, сайд /цаашид "сайд"гэх/-ын саналыг үндэслэн Засгийн газар байгуулна” гэж заасан байдаг (эмхэтгэл, 2004). Хэрвээ Шийдвэр гүйцэтгэх албыг бие даасан засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон бүтэц, орон тоог шинэчлэн баталвал:

Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хяналт тавьж оролцож байгаа албан тушаалтнуудыг 1-7 хүртэл тоогоор дугаарлаж, хамгийн сүүлд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг гүйцэтгэж байгаа шийдвэр гүйцэтгэгчийг бичлээ.

1. Монгол Улсын Ерөнхий сайд, шадар сайд
2. Монгол Улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд
3. Шийдвэр гүйцэтгэх албаны дарга, улсын ерөнхий гүйцэтгэгч,
4. Шийдвэр гүйцэтгэх албаны мэргэжлийн удирдлагын хэлтсийн дарга
5. Шийдвэр гүйцэтгэх албаны ахлах мэргэжилтэн
6. Газар, хэлтсийн дарга
7. Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч
8. Тухайн тойргийн шийдвэр гүйцэтгэгч

Шийдвэр гүйцэтгэх албыг бие даасан агентлаг болгон бүтэц орон тоог шинэчилж чадвал иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд 6 субъект оролцохоор харагдаж байгаа юм.

Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг шүүх эрх мэдлийн байгууллагад шилжүүлэх. Монголын төр эрх зүйн түүхийн

шинэ болон нэн шинэ үед /1926-1996 онд/ иргэний хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг шүүх хэрэгжүүлж, шүүгч гаргасан шийдвэрийнхээ биелэлтэнд хяналт тавьж, шийдвэр гүйцэтгэгчийг удирдлага, зохион байгуулалтаар ханган ажиллаж байсан.

Доктор Я.Батгэрэл “ШШГБ-ын тогтолцоо хаана харьяалагдаж байгаагаас шүүхийн шийдвэрийн биелэлтэнд нөлөө үзүүлнэ гэх үзэл хандлага сүүлийн үед нэлээдгүй яригдаж байгаа бөгөөд иргэний хэргийн болон захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны хувьд Шүүхийн харьяалалд байх нь зүйтэй гэсэн хандлага их байдаг” гэж иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны харьяаллыг шүүхийн харьяанд байлгахыг дэмжсэн агуулгыг бүтээлдээ тусгасан байна (Я.Батгэрэл, 2024, хууд. 149).

МУ-ын Шүүхийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын шүүхийн тогтолцоо зохион байгуулалтын хувьд бие даасан байх бөгөөд Улсын дээд шүүхийн аймаг, нийслэлийн шүүх, сум буюу сум дундын, дүүргийн шүүхээс бүрдэнэ” гэж заасан байдаг. Мөн хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3 дахь хэсэгт “Шүүхийг шүүн таслах ажиллагааны төрлөөр дагнан байгуулж болох бөгөөд дагнасан шүүхийн үйл ажиллагаа, шийдвэр нь Улсын дээд шүүхийн хяналтаас гадуур байж үл болно” заасан (эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл, 2021).

Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа бол хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны эцсийн шат болохынхоо хувьд шүүхийн шийдвэр бодитой биелэгдсэнээр эсхүл хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа үргэлжлүүлэн явуулах боломжгүй /төлбөр төлөгч-иргэн эд хөрөнгөгүй байх хугацаандаа нас барах, хуулийн этгээдийн дампуурлыг шүүхээс тогтоох/ нөхцөл байдал тогтоогдсоноор иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг дуусгавар болгодог. Хэрвээ иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг шүүх хэрэгжүүлж эхэлбэл ажиллагаанд хяналт тавьж оролцож байгаа албан тушаалтнуудыг 1-4 хүртэл тоогоор дугаарлаж, хамгийн сүүлд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг гүйцэтгэж байгаа шийдвэр гүйцэтгэгчийг бичлээ.

1. Ерөнхий шүүгч
2. Шүүгч
3. Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч
4. Шийдвэр гүйцэтгэгч

Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийн маргааныг хянан шийдвэрлэх шүүгчийн орон тоог бий болгох, шүүх байгуулах боломж: Монгол Улсын Шүүхийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2 дахь хэсэгт “Улсын дээд шүүхээс бусад шүүхийг байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний байршлыг тогтоох асуудлыг Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцсөн Ерөнхий зөвлөлийн саналыг үндэслэн Засгийн газар Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ” заасан (эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл, 2021).

Монгол Улсын Их хурлаас 2024 оны 6 дугаар сарын 05-ны өдөр баталсан “Шүүх байгуулах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар эрүү, иргэн, захиргааны хэргийн шүүхийн байршил, нутаг дэвсгэрийн харьяаллыг шинэчилж тогтоосон бөгөөд тус шинэчилсэн найруулгын 3 дахь хэсэгт “Дүүргийн Эрүү, Иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны анхан шатны шүүх”, 4 дэх хэсэгт “Нийслэл дэх Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны шүүх” байгуулах талаар заасан (эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл, 2024).

“Нийслэл дэх Гэр бүл, хүүхдийн хэргийн анхан шатны шүүх” 2026 оны 01 дүгээр сараас үйл ажиллагаагаа явуулж эхлэхээр Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс бэлтгэл ажлыг зохион байгуулан ажиллаж байгаа билээ (ярилцлага, 2024).

Дүүргийн Эрүү, Иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны шүүх нь 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн бөгөөд хялбар ажиллагааны шүүх нь орон нутагт үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй зөвхөн нийслэлийн Баянгол, Баянзүрх, Сонгинохайрхан, Сүхбаатар, Чингэлтэй, Хан-Уул дүүргийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бүх нэгжийг хариуцахаар хуулинд заасан.

Хялбар ажиллагааны анхан шатны шүүх нь 2025 оны 01 дүгээр сараас эхлэн Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 751 дүгээр зүйлийн 751.2.1 дэх хэсэгт зааснаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх зорилгоор эд хөрөнгө, эрхийг битүүмжлэх, хураах, үнэлгээ тогтоох, албадан дуудлага худалдаа явуулах ажиллагаатай холбоотой гомдол”-ыг тусгайлсан журмаар хянан шийдвэрлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэн ажиллаж байгаа билээ (эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл, 2002).

Иргэний болон захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн төслийн 13 дугаар зүйлийн 13.1 дэх хэсэгт “Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх ажиллагааны дараах бие даасан, албадлагын үе шат байх бөгөөд иргэний 6

шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд гаргах талуудын гомдлыг Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу хянан шийдвэрлэхгүй” гэж заасныг буруу гэж бодож байна (төсөл, 2025).

Мөн хуулийн төслийн 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсэгт “Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь энэ хуулийн 6.2-т заасан шийдвэрээр тогтоогдсон төлбөр авагчийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээх зорилгоор төлбөр гаргуулах, тодорхой үйлдэл хийлгэх, хийлгэхгүй байхад чиглэсэн албадлагын үе шат тул иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа энэ хуульд нийцсэн эсэх талаар талуудын гаргах шуурхай гомдлыг энэ хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу **шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч** шуурхай хянан шийдвэрлэнэ” гэж, мөн хуулийн төслийн 17 дугаар зүйлийн 17.1 дэх хэсэгт “Шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгч шуурхай гомдлыг ажлын 5 өдрийн дотор аман хуралдаан хийлгүйгээр, зөвхөн гомдол гаргагчаас ирүүлсэн энэ хуулийн 14.3-т заасан нотлох баримт, иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны тэмдэглэл, бусад баримтад үндэслэн хянаж, бичгээр шийдвэрийг гаргана” гэж тус тус заасан (төсөл, 2025). Хуулийн төслөөс харахад шүүгч ИХШГА-г хянаж, гомдол шийдвэрлэх эрхтэй шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгчийг төсөлд заасан нь маш оновчтой бөгөөд цаашид ИХШГА-ны бие даасан шүүх байгуулж Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх албыг ШШГЕГ-т бус тус шүүхэд харьяалуулах, шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүгчээс шийдвэр гүйцэтгэгч нарыг мэргэжлийн удирдлага, зохион байгуулалтаар хангах талаар хуулийн төсөлд тусгах шүүх эрх мэдлийг баталгаажуулах боломжийг бүрдүүлнэ.

Судлаачийн зүгээс иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийн маргааныг дагнан шийдвэрлэх тусгайлсан шүүх байгуулж болно гэж бодож байна. Учир нь шүүхийн статистик мэдээнээс харахад Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс 2010-2024 он, 2025 оны 4-р сарын байдлаар хянан шийдвэрлэсэн хэргийн дотор ШШГТХ-иар /хөрөнгийн үнэлгээ, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаатай холбоотой/ гомдол хянан шийдвэрлэсэн тоо нийт 4,704 байна. Жил бүр тасралтгүй өсөж байгаа энэ дүн буурах төлөв ажиглагдахгүй байна. Бид төлбөр төлөгч-иргэн, хуулийн этгээдийн төрийн байгууллагад өргөдөл, хүсэлт, гомдол гаргах, шүүхэд хандах эрхийг хаах эрх байхгүй тул дагнасан шүүх байгуулах боломжтой гэж үзэж байна.

Шийдвэр гүйцэтгэлийн маргааныг шийдвэрлэх шүүхийн үйл ажиллагааг нэн тэргүүн ээлжинд нийслэлд байгуулах, нийслэлд байгуулагдсан “Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны шүүх”

нь Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын 3,26 их наяд төгрөгийн 14,541 гүйцэтгэх баримт бичигт хяналт тавих чиг үүргийг хэрэгжүүлэх боломжтой (Мэдээлэл, 2025).

ДҮГНЭЛТ

Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь иргэний хэргийн шүүхээс гарсан хуулийн хүчин төгөлдөр болсон шүүхийн шийдвэрт холбогдуулан албадан гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах замаар нэхэмжлэгчийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээх бөгөөд хэт олон даргын хяналт дор албадан гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах нь хүндрэл дагуулдаг. Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэгч гэсэн орон тоо байдаггүй бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгч нь зөрчил, захиргааны хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийг давхар хариуцан ажилладаг нь ачаалал үүсгэдэг байна. Цаашид иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэлийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын харьяанаас гаргаж, иргэний хэргийн шүүхэд харьяалуулах шаардлагатай гэж үзэж байна.

САНАЛ

1. Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй “иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэгч” гэсэн орон тоог бий болгох,
2. Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг иргэний хэргийн шүүхэд шилжүүлэх боломжийг эрэлхийлэх
3. Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны гомдлыг хянан шийдвэрлэх шийдвэр гүйцэтгэлийн шүүх байгуулах

Эх сурвалж

Мэдээлэл. (2025). Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар нь Нийслэл Улаанбаатар хотын Чингэлтэй, Баянгол, Хан-Уул, Сонгинохайрхан, Баянзүрх, Сүхбаатар/ төвийн 6 дүүргийн хэмжээнд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулдаг.

Төсөл. (2025). Иргэний хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны тухай хуулийн төслийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.3 дахь хэсэгт "иргэний шийдвэр гүйцэтгэгч" гэж шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын харьяа иргэний шийдвэр гүйцэтгэх албаны иргэнийн болон захиргааны шийдвэр. УБ.

төсөл, (2025). <https://mojha.gov.mn/>. [https://mojha.gov.mn/:
https://mojha.gov.mn/-ээс](https://mojha.gov.mn/:https://mojha.gov.mn/-ээс) Гаргасан
эмхэтгэл, Т. м. (2004). Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагын эрх зүйн
байдлын тухай хууль. Уб: №16.
эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл. (2002). Монгол Улсын Иргэний хэрэг шүүхэд
хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Уб.
эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл. (2021). Монгол Улсын Шүүхийн тухай хууль.
Уб.
эмхэтгэл, Төрийн мэдээлэл. (2024). Монгол Улсын Шүүх байгуулах тухай
хууль. Уб.
Я.Батгэрэл. (2024). Шүүхийн шийдвэр биелүүлээгүй этгээдэд хүлээлгэх
хууль зүйн хариуцлага. Хууль сахиулахын докторын диссертаци. Уб.
ярилцлага, (2024 оны 12 30). judcouncil. Гаргасан 2024 оны 12 30,
https://judcouncil.mn/site/news_full/14653 :
https://judcouncil.mn/site/news_full/14653

ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭЭС ТӨЛБӨР ГАРГУУЛАХ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

LEGAL REGULATION OF ENFORCEMENT ACTIONS FOR COLLECTING PAYMENTS FROM LEGAL ENTITIES AND RELATED CHALLENGES

Ч.Урангоо

*ДХИС-ийн Сургалт судалгааны 403 дугаар анги-
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургуулийн Иргэний
шийдвэр гүйцэтгэлийн тэнхимийн багш, хошууч*

Товч утга: Энэхүү илтгэлд хуулийн этгээдээс төлбөр гаргуулах шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын асуудлыг авч үзэв. Хуулийн этгээдийн ойлголт, үндсэн шинж чанар, санхүүгийн тайлангийн төрлүүд болон санхүүгийн тайланг судалж, хөрөнгийн эх үүсвэр санхүүжүүлсэн талаарх компаний эзэд хэр хэмжээгээр хөрөнгө оруулалсан эсэх, мөн компани байгуулагдсанаас эхлээд хуримтлагдсан ашигтай эсэх, алдагдалтай ажиллаж байгаа болон ажилласан эсэх, ашигтай байвал ашгаа хэрхэн яаж зарцуулсан алдагдалтай ажилласан байвал алдагдлаа хэрхэн нөхсөн, хичнээн хэмжээний өр төлбөртэй байгаа өр төлбөрөө хэдий хугацаагаар төлөж барагдуулах боломж, чадвартай байгааг харах боломжтой.

Өөрөөр хэлбэл төлбөрийн чадвар сайтай эсэхийг харах боломжтой бөгөөд хөрөнгө илрүүлэх арга зүйг товч тайлбарлав. Мөн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд тулгарч буй практик хүндрэл, шийдвэр гүйцэтгэгчдийн мэдлэг чадвар дээшлүүлэх шаардлагын талаар санал дэвшүүлэв.

Түлхүүр үг: Хуулийн этгээд, төлбөр гаргуулах, шийдвэр гүйцэтгэх, санхүүгийн тайлан, хөрөнгө илрүүлэх

Abstract: This presentation addresses the legal regulation of enforcement actions for collecting payments from legal entities. It examines the concept of a legal entity, its main characteristics, various types of financial statements, and

analyzes the company's owners' level of capital investment and financing sources. It also explores whether the company has accumulated profits or operated at a loss since its establishment, how profits were utilized if profitable, or how losses were covered if operating at a loss, as well as the amount of debt, and the ability and timeline to repay the debt.

In other words, it assesses the entity's payment capacity and briefly explains the methodology for identifying assets. Additionally, the presentation proposes recommendations regarding practical difficulties faced during enforcement actions and the need to enhance the knowledge and skills of enforcement officers.

Key words: Legal entity, To collect payment, enforcement of decision, financial statement, asset identification

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад хуулийн этгээдээс төлбөр гаргуулах асуудал нь өргөн хүрээтэй, нарийн төвөгтэй ажиллагаа юм. Энэ асуудлыг зөв ойлгож, практикт үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд хуулийн этгээдийн тухай ойлголт, түүний эрх зүйн байдлыг нарийвчлан судлах шаардлагатай.

“Хуулийн этгээд гэдэг бол хөрөнгө төвлөрүүлэх, аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх явцад бий болсон ойлголт бөгөөд Монгол Улсын Иргэний хуульд өмчлөлдөө буюу эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхдээ тусгайлсан хөрөнгөтэй, өөрийн нэрээр эрх олж, үүрэг хүлээдэг, үйл ажиллагаанаасаа бий болох үр дагаврыг эд хөрөнгөөрөө хариуцдаг, нэхэмжлэгч, хариуцагч байж чадах, тодорхой зорилго бүхий, тогтвортой үйл ажиллагаа эрхэлдэг зохион байгуулалтын нэгдлийг хэлнэ” (Мөнхжаргал, 2009, хууд. 185) гэж заасан байдаг. Иргэний хуулийн 25.1-д хуулийн этгээдийн үндсэн шинжийг тодорхойлжээ (Амарсайхан, 2010, хууд. 156).

1. Өөрийн тусгайлсан эд хөрөнгөтэй
 2. Өөрийн үйл ажиллагаагаараа эрх олж, үүрэг хүлээх чадвартай
 3. Үйл ажиллагаанаасаа үүсэх үр дагаврыг эд хөрөнгөөрөө хариуцдаг
- (Амарсайхан, Иргэний хуулийн тайлбар, 2010, хууд. 156)

Өөрийн тусгайлсан эд хөрөнгөтэй гэдэг нь: Хуулийн этгээдийн тусгайлсан хөрөнгө нь түүний оролцогчид болох үүсгэн байгуулагч гишүүдийн хувь хөрөнгөөс тусгаарлагдсан байдаг. “Хөрөнгө гэдэг нь эд

юмс, эд юмсын эрх, эд юмстай холбоотой үүрэг байх бөгөөд хуулийн этгээд нь өөрийн тусгайлсан хөрөнгийг өмчлөх, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхтэй. Холбоо, шашны байгууллага, сан гэх мэт үүсгэн байгуулагч, гишүүн дэмжигчид нь тухайн хуулийн этгээдийн тусгайлсан хөрөнгийн хувьд хөрөнгийн аливаа эрхийг эдлэхгүй. Хуулийн этгээдийн тусгайлсан хөрөнгөө өөрөө өмчлөх эрх нь нээлттэй. Иймд хуулийн этгээдийн үүсгэн байгуулагч, хувьцаа эзэмшигч болон гишүүд нь өөрсдийн хувийн өмчийг хуулийн этгээдийн тусгайлсан хөрөнгөд оруулсан хөрөнгийн ногдох ашигтай ажиллах эрхгүй бөгөөд татан буугдсан тохиолдолд өөрт оногдсон хэсгээ буцааж авах зэрэг эрх эдлэхгүй, татан буугдахад үлдсэн хөрөнгийг тухайн хуулийн этгээдтэй ижил зорилго бүхий өөр хуулийн этгээдэд шилжүүлэх, тийм байгууллага байхгүй бол төрийн өмчид шилжүүлж болдог. Харин компани, нөхөрлөл зэрэг хуулийн этгээдийн гишүүд хөрөнгө оруулагчид нь тухайн хуулийн этгээдийн тусгайлсан хөрөнгийг удирдах этгээдэд эрх олгож, түүгээр дамжуулан өөрийн хүсэл зоригийг илэрхийлэн оролцдог, ногдол ашиг хүртдэг, татан буугдах үед нь үлдсэн хөрөнгөөс өөрт оногдох хэсгийг салган авах зэрэг эд хөрөнгийн эрх эдэлдэг гэдэг утгаараа тусгайлсан хөрөнгийн өмчлөгч нь гишүүн буюу хувь нийлүүлэгчид байна. Харин тухайн хуулийн этгээд нь тусгайлсан хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхтэй байна”. (Мөнхжаргал, Иргэний эрх зүй, 2008, хууд. 87).

Өөрийн үйл ажиллагаагаараа эрх олж, үүрэг хүлээх чадвартай гэдэг нь: “Хуулийн этгээд өөрийн нэрийн өмнөөс иргэний эрх эдийн болон эдийн бус олж, үүрэг хүлээнэ. Өөрөөр хэлбэл хуулийн этгээд нь өөрийн нэрээр бусад иргэн, хуулийн этгээдтэй гэрээ байгуулах, түүнээс бий болох эрх эдэлж, үүрэг хүлээнэ. Мөн үйл ажиллагаа явуулж байхдаа бусдад гэм хор учруулсан бол ийнхүү гэм хор учруулснаас үүсэх үүргийг уг хуулийн этгээд хүлээнэ”. (Мөнхжаргал, Иргэний эрх зүй, 2008, хууд. 87).

Үйл ажиллагаанаасаа үүсэх үр дагаврыг эд хөрөнгөөрөө хариуцдаг гэдэг нь: Хуулийн этгээд нь өөрийн үйл ажиллагаанаасаа бий болох үр дагавар, бусдын өмнө хүлээсэн үүргийг тусгайлсан хөрөнгөөрөө бие даан хариуцна. “Компаний тухай хуульд зааснаар түүний эрх бүхий албан тушаалтан хувийн ашиг сонирхлын үүднээс компанийн нэрийг ашиглан аж ахуй үйл ажиллагаа явуулсан, компанийн хувь нийлүүлэгч, зээлдүүлэгч болон бусад харилцагчдад хуурамч мэдээлэл өгсөн, нэгмэл сонирхол бүхий этгээд болохоо мэдэгдээгүй зэрэг тохиолдолд компани болон түүний хувь

нийлүүлэгч, үүрэг гүйцэтгүүлэгчдэд учруулсан хохиролыг өөрийн хөрөнгөөр хариуцна гэж заасан байдаг. Энэ тохиолдолд компани бусдын өмнө үүрэг хүлээж үр дагавар бий болоогүй учир компанийн нэрийг ашиглан үйл ажиллагаа явуулсан гэм буруутай этгээд өөрөө хариуцлага хүлээж байна” (Мөнхжаргал, Иргэний эрх зүй, 2008, хууд. 87).

“Мөн иргэний эрх зүйн хариуцлагыг бие даан хариуцах шинжтэй байна. Хуулийн этгээд бусдын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй буюу зохих ёсоор биелүүлээгүй бол хууль, гэрээнд заасан анз, торгууль, алданыг өөрийн эд хөрөнгөөр хариуцах ёстой”. (Мөнхжаргал, Иргэний эрх зүй, 2008, хууд. 88). Компанийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд заасны дагуу хувьцаа эзэмшигчийн компанид оруулсан эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх нь зааглагдаагүй, уг шаардлагыг хувьцаа эзэмшигч биелүүлээгүй тохиолдолд хувьцаа эзэмшигч өөрийн хөрөнгөөр хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл үүснэ (ШГА, 2020, хууд. 28).

“Хуулийн этгээд нь эзэмшил, өмчлөлийн хөрөнгө болон гэрээ, хэлцлээс үүсэх хөрөнгийн шинжтэй шаардах эрхээс төлбөр гаргуулахад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 94 дүгээр зүйлийн 94.1-д Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдэд гүйцэтгэх баримт бичгийн шаардлагыг гүйцэтгэхэд хүрэлцэхүйц мөнгөн хөрөнгө байхгүй тохиолдолд уг хуулийн этгээдийн хөрөнгө хэний эзэмшилд байгаагаас үл хамааран дараахь хөрөнгийг хураан авах, худалдан борлуулах, төлбөрт суутгах ажиллагаа явуулна” (Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2017).

“Мөнгөн хөрөнгө, бараа, ажил, үйлчилгээ үйлдвэрлэх, гүйцэтгэхэд шууд хамааралгүй хөдлөх эд хөрөнгө, үнэт цаас, бэлэн бүтээгдэхүүн, үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд шууд хэрэглэгдэхгүй бусад материал, үнэт зүйл;

Бараа, ажил, үйлчилгээ үйлдвэрлэх, гүйцэтгэхэд шууд хамааралгүй хөрөнгийн эрх;

Бараа, ажил, үйлчилгээ үйлдвэрлэх, гүйцэтгэх эд шууд хамааралгүй үл хөдлөх хөрөнгө;

Бараа, ажил, үйлчилгээ үйлдвэрлэх, гүйцэтгэхэд шууд хамаарал бүхий хөдлөх болон үл хөдлөх хөрөнгө, бараа, материал, бусад түүхий эд, техник, тоног төхөөрөмж, үнэт цаас зэргээс төлбөр гаргуулах шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулна”. (Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2017).

Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн харилцах болон хадгаламжийн данс дах мөнгөн хөрөнгө, өмчлөлийн хөрөнгөгүй хүрэлцэхгүй тохиолдолд:

“Компанийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.2-т Компанийн балансад тусгагдсан биет болон биет бус хөрөнгийн дүнгээс компанийн нийт өр төлбөрийг хасаад үлдсэн хэсгийг компанийн өөрийн хөрөнгө гэнэ”. (Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 2011) Үүнийг санхүүгийн байдлын тайлангийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг хөрөнгө, өр төлбөр, эздийн өмч гэж ангилна. Үүнээс хуулийн этгээдийн үндсэн хөрөнгө бол нэг буюу түүнээс дээш тайлант хугацаанд үйлвэрлэл, үйлчилгээ, борлуулалт, бусдад түрээслүүлж, зориулалт нь захиргаа байдлаар ашиглаж байгаа биет хөрөнгө нь үндсэн хөрөнгөд орно. Дээрх хөрөнгө эргэлтийн бус хөрөнгө бөгөөд хөрөнгийн шинж чанар, үйл ажиллагаанд ашиглагдах, биет бус хөрөнгө нь шинж чанаргүй, тодорхойлж болохуйц, мөнгөн бус хөрөнгийн байдлаар ангилагдана. Үүнд:

Д/д	Биет хөрөнгө	Биет бус хөрөнгө
1	Барилга байгууламж	Зохиогчийн эрх
2	Машин, тоног төхөөрөмж	Компьютерийн програм хангамж
3	Тээврийн хэрэгсэл	Патент
4	Тавилга, эд хогшил	Барааны тэмдэг
5	Компьютер, бусад хэрэгсэл	
6	Бусад хөрөнгө	

“Санхүүгийн байдлын тайланд эздийн өмч нь аж ахуй нэгжийн өр төлбөрөө төлсний дараагаар үлдэх цэвэр хөрөнгийн хэмжээг эздийн өмч гэж үзнэ” (Мөнхжаргал, Иргэний эрх зүй, 2008, хууд. 88).

“Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн мөнгөн хөрөнгө төлбөр төлөхөд хүрэлцэхгүй тохиолдолд түүний өмчлөлд хамаарах гүйлгээнээс, эсхүл гүйлгээнд оруулахыг хязгаарласнаас бусад хөрөнгөнөөс төлбөрийг суутгана. Энэ тохиолдолд тухайн хөрөнгө хаана, ямар зориулалтаар ашиглагдаж байгаа нь үл хамаарна” (Лхагваа, 1999, хууд. 66)

Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн дэлгэрэнгүй лавлагаа авах, өмчлөл, эзэмшилд нь үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө бүртгэлтэй эсэх лавлагаануудыг авч хөрөнгөгүй нь тогтоогдож хуулийн этгээдийн санхүүгийн тайланд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлийн 44.2.4-т зааснаар үзлэг хийх шаардлага үүсдэг бөгөөд Санхүүгийн тайлан нь 4 хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

Санхүүгийн байдлын тайлан буюу баланс, орлогын дэлгэрэнгүй тайлан, өмчийн өөрчлөлтийн тайлан, мөнгөн гүйлгээний тайлан.

Нэг. Санхүүгийн байдлын тайлан буюу баланснаас харах ёстой зүйлс:

-Тухайн компани хэр хэмжээний эргэлтийн болон эргэлтийн бус хөрөнгөтэйг;

-Уг хөрөнгөө ямар эх үүсвэрээр санхүүжүүлсэнийг;

-Компаний эзэн компанидаа хэр хөрөнгө оруулалт хийсэн, компани нь байгуулагдсан цагаас эхлэн ямар хуримтлагдсан ашигтай, алдагдалтай ажилласаныг;

-Ашигтай ажилласан бол ашгаа хэрхэн зарцуулсаныг, алдагдалтай ажилласан бол алдагдлаа ямар эх үүсвэрээс нөхсөнийг мэдэх боломжтой.

-Хэр хэмжээний өр төлбөртэй, өр төлбөрөө хэдий хугацаанд төлөх чадвартайг харж болно. Өөрөөр хэлбэл төлбөрийн чадвар сайтай эсэхийг харах боломжтой.

Хоёр. Орлого үр дүнгийн тайлангаас харах ёстой зүйлс:

Тухайн тайлант хугацаанд ямар орлого, зардал болон ашигт ажиллагаатай ажилласаныг харна.

“Нийт дүнгээр нь орлого, зардал ашгийг гаргах амархан. Орлого үр дүнгийн тайланг дэлгэрэнгүй байдлаар гаргах тусам тухайн компаний ажиллагааг илүү таньж мэдэх боломжтой. Жишээ нь: Ямар ямар орлого олсон, тухайн орлогыг олохын тулд ямар ямар зардал гаргасан, орлого зардал бүрээс ямар ашиг олсон гэх мэт. Өөрөөр хэлбэл хэд хэдэн төрлийн орлого олдог компаний хувьд /ресторан, бар, зочид буудал г.м/ орлого зардал бүрийг тус тусад нь, сар сараар задалж харуулбал энэ нь үнэ цэнэтэй мэдээлэл болдог.

Хэрэв зарим орлого нь 100 төгрөг олохын тулд 100-гаас илүү төгрөгний зардал гаргаад байвал уг орлогыг зогсоох, эсвэл бүр нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авна. Энэ арга хэмжээг авахын тулд орлогын тайланг нарийвчилж гаргах ёстой байдаг.

Дээр дурдсаны дагуу орлого олдог эх үүсвэр бүр дээр тус тусад нь орлого, зардал, ашигт ажиллагааг гаргахгүй бол аль орлого нь илүү үр

өгөөжөө өгч, аль нь үр өгөөжөө өгөхгүй байгааг мэдэх боломжгүй”. (сургалт, 2020)

Үүнээс болж тухайн компаний бизнес чухам юун дээр алдаад байгааг мэдэхэд хүндрэлтэй болдог.

Гурав. Өмчийн өөрчлөлтийн тайлангаас харах ёстой зүйлс:

Компаний эзэн компанидаа хэдэн төгрөгний хөрөнгө оруулалт хийснийг

Компани байгуулагдсан цагаас эхлэн хуримтлагдсан ашигтай, алдагдалтай ажилласаныг

Тайлант хугацаанд ямар ногдол ашиг зарласныг

Компанийн эзний цэвэр хөрөнгийг харах боломжтой.

Өмчийн өөрчлөлтийн тайлангийн мэдээллийг Санхүүгийн байдлын тайлангийн эзэмшигчдийн өмч гэсэн хэсгээс мөн харж болно.

Дөрөв. Мөнгөн гүйлгээний тайлангаас харах ёстой зүйлс:

Мөнгөн гүйлгээний тайлангаас байгууллага мөнгийг хэрхэн олж хэрхэн зарцуулсаныг харах боломжтой. Тухайлбал:

Үйл ажиллагааны орлогоороо үйл ажиллагааны зардлыг санхүүжүүлээд цаана нь нэмэх эсвэл хасах мөнгө үлдэж байгааг харна.

Нэмэх бол орлогоороо зардлаа санхүүжүүлж чадаж байна,

Хасах бол чадахгүй байна гэсэн үг Үүнийг *үндсэн үйл ажиллагааны мөнгөн гүйлгээ* гэдэг.

“Эргэлтийн бус хөрөнгө зарсан дүнгээс эргэлтийн бус хөрөнгө авсан дүнг хасч цаана нь нэмэх эсвэл хасах мөнгө үлдэж байгааг харна. Нэмэх бол эргэлтийн бус хөрөнгөө бууруулсан байна, хасах бол эргэлтийн бус хөрөнгөө нэмэгдүүлсэн компанидаа хөрөнгө оруулалт хийсэн байна гэсэн үг. Үүнийг хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны мөнгөн гүйлгээ гэдэг.

Зээлийн эх үүсвэрээс зээл төлөлт, ногдол ашигт олгосон мөнгийг хасч цаана нь нэмэх эсвэл хасах мөнгө үлдэж байгааг харна. Нэмэх бол зээлээр санхүүжилт хийсэн байна, өр төлбөр нэмэгдсэн байна. Хасах бол зээл төлөлт, ногдол ашигт төлсөн мөнгө их байна гэсэн үг”. Үүнийг *санхүүжилтийн үйл ажиллагааны мөнгөн гүйлгээ* гэдэг (сургалт, 2020).

Дээрх 4 төрлийн санхүүгийн тайлангаас шийдвэр гүйцэтгэгч нь цаашид ямар төрлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах талаар мэдээлэл авах бөгөөд хөрөнгө илэрсэн тохиолдолд битүүмжлэх, барьцаалах, хураах, худалдан борлуулах зэрэг ажиллагааг явуулах боломжтой юм.

ДҮГНЭЛТ

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад хуулийн этгээдүүд санхүүгийн тайлангаа ирүүлдэггүй, эсэргүүцэл үзүүлдэг зэрэг хүндрэлүүд түгээмэл байдаг. Хэрэв санхүүгийн тайланд үзлэгээр хөрөнгө илрээгүй тохиолдолд компанийн эздийн өмч нь аж ахуйн нэгжийн өр төлбөрөө төлсний дараа үлдэх цэвэр хөрөнгийн хэмжээ юм.

“Иймд компани өр төлбөрт орсон тохиолдолд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 93.4 болон Компанийн тухай хуулийн 9.5-д зааснаар компанийн өр төлбөрийг давхар хариуцна гэдэг нь компанид оруулсан хувь нийлүүлэгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх нь компанийн хөрөнгөд бүртгэгдэн, тайлан тэнцэлд тусгагдаж, түүний хувийн эд хөрөнгөөс зааглагдсан байх ёстой боловч ийнхүү зааглаагүй тохиолдолд компанийн төлбөрийг барагдуулахад хувь нийлүүлэгчийн бүх эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх нь компанийн өөрийн хөрөнгөд тооцогдон түүгээр компанийн хүлээх хариуцлагыг нөхөн төлнө гэж ойлгоно гэж тодорхойлсон байх тул шийдвэр гүйцэтгэгч нь санхүүгийн тайлан блансад үзлэг хийж компаний хувь нийлүүлэгчийн хөрөнгө зааглагдсан, зааглагдаагүйг тодохойлж, төлбөр барагдуулах боломж үүсч байна гэж судлаачийн хувьд дүгнэж байна”. (хүрээлэн, Legalinfo.mn, 2025)

САНАЛ

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 93.4-т заасан ...төлбөр гаргуулах эсэх асуудлыг үүсгэн байгуулагч, хувьцаа эзэмшигчийн эд хөрөнгийн хариуцлагын харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу шийдвэрлэнэ... гэсэн заалт нь ойлгомжгүй байна. Учир нь Компанийн тухай хуулийн 9.5-д ...хувьцаа эзэмшигчийн компанид оруулсан эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрх нь хувийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхээс тодорхой зааглагдаагүй бол... өөрийн хөрөнгөөр өр төлбөрийг хариуцна гэж заасан байдаг. Практикт шийдвэр гүйцэтгэгч тус компанийн хөрөнгийг зааглагдсан эсэхийг тодорхойлоход хүндрэлтэй байдаг. Иймд дараах саналыг дэвшүүлж байна:

1. Сургалт болон гарын авлага боловсруулах: Шийдвэр гүйцэтгэгчийн санхүү, ялангуяа нягтлан бодох бүртгэлийн мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор мэргэшсэн сургалт, гарын авлага зайлшгүй шаардлагатай. Энэхүү гарын авлага нь хуулийн этгээдийн санхүүгийн тайлангуудыг хэрхэн задлан шинжлэх, төлбөр гаргуулахад шаардлагатай мэдээллийг хэрхэн олж авах талаар нарийвчилсан зааварчилгааг агуулсан байх ёстой. “Тухайлбал, санхүүгийн байдлын тайлан, орлогын дэлгэрэнгүй тайлан, өмчийн өөрчлөлтийн тайлан, мөнгөн гүйлгээний тайлан зэрэг тус бүрээс ямар мэдээллийг авах, тэдгээрийг хэрхэн хооронд нь уялдуулан дүгнэлт гаргах талаар тодорхойлж өгөх хэрэгтэй”. (<https://www.mongolbank.mn/mn/currency-rates>, 2024)

2. Хууль тогтоомжийн тодорхойлолтыг сайжруулах: “Хуулийн этгээдийн үүсгэн байгуулагч болон хувьцаа эзэмшигчийн эд хөрөнгийн хариуцлагын асуудлыг зохицуулсан хууль тогтоомж дахь зааглагдаагүй гэх ойлголтыг илүү тодорхой болгох шаардлагатай. Жишээлбэл, ямар тохиолдолд хувьцаа эзэмшигчийн хөрөнгө компанийн хөрөнгөөс зааглагдаагүй гэж үзэх, мөн үүнийг батлахын тулд ямар нотлох баримт шаардлагатайг хуульчлах хэрэгтэй”. (<https://shuukh.mn/>, 2025)

3. Мэдээллийн сан үүсгэх: Төлбөр төлөгч хуулийн этгээдийн өмчлөл, эзэмшлийн хөрөнгийн мэдээлэл болон санхүүгийн тайлангуудыг нэгдсэн санд төвлөрүүлж, шийдвэр гүйцэтгэгчдэд нэвтрэх боломжийг олгох хэрэгтэй. Энэ нь хөрөнгө илрүүлэх ажиллагааг хурдасгаж, үр дүнг нэмэгдүүлнэ.

4. Мэргэжлийн нягтлан бодогч эсвэл аудиторын дүгнэлт авах: Хүндрэлтэй тохиолдолд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч нь мэргэжлийн нягтлан бодогч эсвэл аудиторын дүгнэлтийг авах эрхтэй байх зохицуулалтыг бий болгох нь зүйтэй. Энэ нь хуулийн этгээдийн санхүүгийн байдлыг үнэн зөвөөр тодорхойлж, хөрөнгийг илрүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлнэ.

Эх сурвалж

<https://shuukh.mn/> (2025).

<https://www.mongolbank.mn/mn/currency-rates>, 4 (2024).

Амарсайхан, Н. (2010). Иргэний хуулийн тайлбар. Улаанбаатар: Хэвлэх үйлдвэр.

Амарсайхан, Н. (2010). Монгол Улсын Иргэний хуулийн тайлбар. Улаанбаатар: Хэвлэх үйлдвэр.

- Лхагваа, А. (1999). Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй.
- Мөнхжаргал, П. (2008). Иргэний эрх зүй. УБ.
- Мөнхжаргал, П. (2008). Иргэний эрх зүй. УБ.
- Мөнхжаргал, П. (2008). Иргэний эрх зүй. УБ.
- Мөнхжаргал, П. (2008). Иргэний эрх зүй. УБ.
- Мөнхжаргал, П. (2008, 6 6). Иргэний эрх зүй. УБ. Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11191>
- Мөнхжаргал, П. (2009). Иргэний эрх зүй. Улаанбаатар: хэвлэх үйлвэр.
- сургалт, С. (2020, 09 09). Retrieved from https://www.magicgroup.mn/mn:https://www.magicgroup.mn/mn/magic-group/magic_choice.html
- Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 42 (10 2011). Retrieved from Эрх мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=310>
- Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 24 (6 2017).
- Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 24 (6 2017).
- хүрээлэн, Х. з. (2025, 06 05). Legalinfo.mn. Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=186>
- ШГА, Ш. (2020). Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч, шийдвэр гүйцэтгэгчид зориулсан гарын авлага. Улаанбаатар.

**ТӨРӨӨС ИРГЭН, ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙН ХОХИРЛЫГ НӨХӨН
ТӨЛСНИЙГ БУРУУТАЙ ЭТГЭЭДЭЭС НЭХЭМЖЛЭХ БОЛОМЖ****POSSIBILITY OF THE STATE TO CLAIM REIMBURSEMENT FROM
THE LIABLE PARTY AFTER COMPENSATING DAMAGE TO A
CITIZEN OR LEGAL ENTITY*****Д.Дэмбэрэл***

*ДХИС-ийн Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн
Нийгмийн ухааны тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн
дэд хурандаа*

Товч утга: Төрийн албан хаагч албан үүргээ зөрчсөн гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүйн улмаас бусдад гэм хор учруулсан бол уг гэм хорыг түүний ажиллаж байгаа хуулийн этгээд буюу төр хариуцан арилгах, төр өөрт учирсан хохирлыг буцаан нэхэмжлэх талаар Монгол улсын Иргэний хууль, Захиргааны ерөнхий хуульд тусгайлан заасан байдаг. Төрийн захиргааны байгууллагыг төлөөлөх эрхтэй, шийдвэр гаргах эрх бүхий төрийн албан хаагчийн хууль бус шийдвэр, захиргааны байгууллагын хууль бус үйл ажиллагаанаас болж хүн, хуулийн этгээдийн эрх зөрчигддөг. Эрх ашиг нь зөрчигдсөн хүн, хуулийн этгээдийн эцсийн найдвар, шударга ёсыг зөвхөн шүүх тогтоож өгдөг. Захиргааны хэргийн шүүхээс шударга ёсыг тогтоож, хүн, хуулийн этгээдийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээхтэй холбоотой шийдвэр гарч хуулийн хүчин төгөлдөр болсон ч шүүхийн шийдвэрийг сайн дураар биелүүлэхгүй бол албадан гүйцэтгэж, шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг хангадаг. Төрд ажиллах хугацаандаа төрийг өрөнд оруулж байгаа гэм буруутай этгээдийн өмнөөс төрийн байгууллага төсвийн мөнгөөр иргэн, хуулийн этгээдийн хохирлыг барагдуулж байгаа боловч төр эргээд гэм буруутай этгээдээс мөнгөө нэхэж авах боломжийн талаар өгүүлэх болно.

Түлхүүр үг: Төсөв (эмхэтгэл, 2011), шүүхийн шийдвэр, захиргааны байгууллага (эмхэтгэл, , 2015), шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа, төрийн албан (эмхэтгэл,, 2017) хаагч (эмхэтгэл, 2017), нийтийн албан тушаалтан (эмхэтгэл, 2006),

Abstract: If a public servant, through a wrongful act or omission in violation of official duties, causes harm to others, such damage shall be compensated by the legal entity where they are employed, namely the state, as specifically stipulated in the Civil Code and the General Administrative Law of Mongolia. When a public servant who has the authority to represent a state administrative body and make decisions issues an unlawful decision, or when a state administrative body engages in unlawful conduct, it often results in the violation of the rights of individuals or legal entities. For those whose rights and interests have been infringed, the ultimate recourse for justice lies in the courts. Once the Administrative Court establishes justice and renders a decision to restore the violated rights of an individual or legal entity, and the decision enters into legal force, it must be executed. If the decision is not voluntarily implemented, it will be enforced through compulsory execution to ensure compliance with the court's ruling.

Although the public institution compensates the individual or legal entity from the state budget for the damages caused by a wrongful act of a public servant during their tenure, the state has the right to recover this loss by claiming the amount from the liable individual. This paper will discuss the possibilities available to the state to reclaim such losses from the responsible party.

Key words: Budget, Court decision / Judicial decision, Administrative agency / Administrative authority, Enforcement proceedings / Execution of judgments, Civil servant / Government employee, Public official / Public servant

УДИРТГАЛ

Төсвийн мөнгө уйлдаггүй гэдэг үг байдаг. Мөн төр буй дор татвар буй гэдэг эртний үг ч байна. 2023 оны Монгол улсын нэгдсэн төсвийн орлогын 93.7%-ийг татвар орлого, 6.3%-ийг татварын бус орлого бүрдүүлсэн байдаг (сан).

“Монгол улсын Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэгт Хүн, хуулийн этгээдээс захиргааны байгууллагын хууль бус үйл ажиллагааны улмаас зөрчигдсөн, эсхүл зөрчигдөж болзошгүй эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлоо хамгаалуулахаар, түүнчлэн нийтийн ашиг сонирхлыг төлөөлөх эрх бүхий этгээд, хуульд заасан бол захиргааны байгууллагаас гаргасан нэхэмжлэлийн дагуу захиргааны хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино” гэж заасан байдаг (эмхэтгэл, 2016).

Монгол улсад иргэн, хуулийн этгээдээс захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаа, төрийн албан хаагчийн шийдвэр хууль зөрчсөн гэж үзвэл эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлоо хамгаалуулах, зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэх зорилгоор нэхэмжлэл гарган шүүхэд хандах эрхийг хуулиар зохицуулж өгсөн билээ. “Мөн зөвхөн захиргааны хэргийг хянан шийдвэрлэх чиг үүрэгтэй захиргааны хэргийн дагнасан шүүх байгуулагдаад 20 жилийн хугацаа өнгөрсөн байна. Захиргааны хэргийн шүүхэд хандах иргэд, хуулийн этгээдийн тоо жил ирэх бүр нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор захиргааны хэргийн шүүхэд хянан шийдвэрлэсэн хэргийн тоо ч өссөн үзүүлэлттэй байна”.

“Монгол улсын Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 135 дугаар зүйлийн 135.1 дэх хэсэгт Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэхтэй холбоотой ажиллагааг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн дагуу явуулна” гэж тусгайлан заажээ (эмхэтгэл, 2016).

Монгол улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа 21 аймаг, нийслэлийн захиргааны хэргийн шүүх болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийн уялдаа холбоо, харилцан хамаарлаас захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрийн биелэлт шууд хамаарах учиртай.

“Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 257 дугаар зүйлийн 257.1 дахь хэсэгт Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх тусгайлсан чиг үүрэг бүхий төрийн цэргийн байгууллага мөн” гэж заажээ (эмхэтгэл, 2017).

“Мөн хуулийн 300.1 дэх хэсэгт “Хууль зүйн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага хууль тогтоомжид заасны дагуу шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавина” гэж заасан. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага бол төрийн цэргийн байгууллага агаад Монгол улсын засгийн газрын Хууль зүйн дотоод хэргийн яамны харьяанд төрийн тусгайлсан чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг, засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг гэдгээрээ онцлогтой билээ (эмхэтгэл, 2017).

Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны зорилго нь шүүхээс гарсан шийдвэрийн биелэлтийг хангах, шүүхийн шийдвэрийг сайн дураар биелүүлээгүй тохиолдолд түүнийг албадан гүйцэтгэж, бусдын зөрчигдсөн эрхийг бодит байдлаар сэргээхэд оршдог.

“Улсын Ерөнхий прокурорын 2019 оны А/28 дугаартай тушаалаар Улсын Ерөнхий Прокурорын (эмхэтгэл, 2017) Газар, түүний харьяа прокурорын газруудын бүтэц, орон тоог шинэчлэн батлахдаа Ерөнхий прокурорын газрын Шүүхэд төрийг төлөөлөх хэлтсийн дотор Төр, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах албыг бий болгосон (мэдээ).

“Монгол улсын Прокурорын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.1 дэх хэсэгт Прокурор төрийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлтээр, нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзвэл төрийн байгууллагын хүсэлт, эсхүл өөрийн санаачилгаар захиргааны болон иргэний хэрэг шүүхээр хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд зохигчоор, эсхүл гуравдагч этгээдээр оролцоно (эмхэтгэл, 2017).

Иргэн, хуулийн этгээдэд хохирол учруулж байгаа асуудалд ямагт төр хамгийн түрүүнд хариуцлагаа хүлээдэг. Төрийн нэрийн өмнөөс төрд ажиллаж, төрийг төлөөлж байсан шийдвэр гаргасан этгээдүүд болох гүйцэтгэх болон удирдах түвшний дарга, удирдлага, ажилтнаас төр хохирлоо шаардан арилгуулах нь түгээмэл биш байна.

Хариуцлагыг шат шатанд нь нэхэж, төрийг өрөнд оруулсан гэм буруутай этгээдүүдээс хохирлыг буцааж нэхэмжлэх нь улсын төсвийн татварын бус орлогыг тодорхой хэмжээнд нэмэгдүүлэх чухал ач холбогдолтой юм.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

“Монгол улсын төсвийн нийт орлого 2022 онд 16,277.8 тэрбум төгрөг /гүйцэтгэл нь 114.23%-тай 18,593.4 тэрбум/ Орлогыг эдийн засгийн ангиллаар нь харахад 95.4 хувь буюу 15,526.10 тэрбум тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн, тогтворжуулсан сангаас 4.6% буюу 751.70 тэрбум төгрөг байна (мэдээ).

“Монгол улсын төсвийн нийт зарлага 2022 онд 17,913.5 тэрбум төгрөг /гүйцэтгэл нь 101.50%, 18,177.8 тэрбум/ урсгал зардал 13,881.7 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл 102.38% буюу 14,212.2 тэрбум, хөрөнгийн зардал 8,592.4 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл 57.87% буюу 4,972 тэрбум, эргэж төлөгдөх цэвэр зээл -529.2 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл -34.13% буюу 180.6 тэрбум” байсан (мэдээ).

“2023 оны байдлаар харахад улсын төсвийн нийт орлого 21,823.5 тэрбум төгрөг гүйцэтгэл нь /111.36% буюу 24,302.6 тэрбум/ Орлогыг эдийн засгийн ангиллаар нь харахад 95.2 хувь буюу 20,781.90

тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн, тогтворжуулсан сангаас 4.6% буюу 501.60, ирээдүйн өв сан 540.0 байсан” (мэдээ).

“Монгол улсын төсвийн нийт зарлага 2023 онд 22,371.4 тэрбум төгрөг /гүйцэтгэл нь 100.40%, 22,454.5 тэрбум/ урсгал зардал 16,914.1 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл 100.78% буюу 17,046.6 тэрбум, хөрөнгийн зардал 5,616.2 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл 92.14% буюу 5,174.9 тэрбум, эргэж төлөгдөх цэвэр зээл -159 тэрбум төгрөг, гүйцэтгэл -146.54% буюу 233 тэрбум” байсан (мэдээ).

Монгол улсын 2023 оны төсвийн бодлого шинэ сэргэлтийн бодлого, төрийн бүтээмжийг дээшлүүлэх, төрийн хэмнэлтийг үргэлжлүүлэх, нөөцийг оновчтой хуваарилах, төвлөрлийг сааруулах, түгжрэлийг бууруулах, эдийн засгийг тогтворжуулах чиглэлд байсан. Төсвийн бодлого нь цахим, ил тод, үр ашигтай байх ёстой. Тухайлбал,

1. “Төр-хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулагчдын идэвхтэй түншлэлд тулгуурлан шинэ сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ” (мэдээ).
2. Төрийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор нэг цэгийн үйлчилгээг нэгдсэн удирдлагад шилжүүлнэ.
3. Төрийн хэмнэлтийн хуулиар хориглосон үйл ажиллагааны зардалд тавих хяналтыг сайжруулах замаар төсөвт байгууллагуудын үйл ажиллагааны зардлыг боломжит түвшинд хүртэл бууруулна.
4. “Хүүхдийн мөнгийг хэрэгцээт бүлэгт чиглүүлэх, уул уурхайн компанийн хандив тусламжийг орон нутгийн хөгжлийн эх үүсвэр болгоно” (мэдээ)
5. Хотоос хөдөө орон нутагт шилжин суурьших иргэд, аан-үүдэд дэмжлэг үзүүлнэ.
6. улаанбаатар хотын нийтийн тээврийн парк шинэчлэлийг цогцоор нь шийдвэрлэж, түгжрэлийг бууруулна.
7. Мөнгөний бодлогыг чангаруулахын зэрэгцээ зардлыг бууруулан, зээлжих зэрэглэлийг хадгалан, өрийн дарамтыг бууруулан эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангана (мэдээ).

Монгол улсын төсвийн бодлогод төрийн байгууллага, төрийн албан хаагчийн иргэн, хуулийн этгээдэд учруулсан хохирлыг барагдуулсаныг гэм

буруутай этгээдээс төр хохирлоо нэхэмжилж, төсвийн орлогод оруулж болох талаар заадаггүй нь харамсалтай.

“Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Баянгол, Сүхбаатар, Чингэлтэй, Баянзүрх, Сонгинохайрхан, Хан-Уул зэрэг Нийслэлийн 6 дүүргийн хэмжээнд нэгтгэн гаргасан статистик мэдээгээр 2023 оны 12-р сарын 10-ны өдрийн байдлаар Захиргааны хэргийн шийдвэртэй 19.9 тэрбум төгрөгийн 257 гүйцэтгэх баримт бичгээс 19.3 тэрбум төгрөгийн 98 гүйцэтгэх баримт бичиг дуусгавар болж, 625 сая төгрөгний 159 гүйцэтгэх баримт бичгийн үлдэгдэлтэй байсан (тайлан, 2024). Тухайлбал,

Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрээс хамгийн өндөр төлбөрийн дүнтэй хариуцагч Монгол улсын засгийн газар, нэхэмжлэгч Шинэхэн групп ХХК-д холбогдох 2021 онд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа үүсгэсэн, 2023 онд дуусгавар болгосон гүйцэтгэх баримт бичиг байсан.

“Нэхэмжлэлийн шаардлага тухайд: Байгаль орчин аялал жуучлалын сайдын 2017 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн А/373 дугаар тушаалын Шинэхэн групп ХХК-д холбогдох хэсэг, БОАЖС-ын 2018.11.07-ны өдрийн А/419 дүгээр тушаал болон Засгийн газрын 2018 оны 8 дугаар сарын 29-ний өдрийн 272 дугаар тогтоолыг тус тус хууль бус болохыг тогтоож, хохиролд 16,089,698,089.80 төгрөгийг МУ-ын засгийн газраас гаргуулж Шинэхэн групп ХХК-д олгох, мөн шинжээчийн хөлс болох 16,005,000 төгрөгийг тус тус гаргуулах байсан. Төр буюу засгийн газрын нөөц сангаас 16 тэрбум төгрөгний хохирлыг буруутай этгээдийн өмнөөс төлсөн” байна (мэдээ).

Дээрх 16 тэрбум төгрөгийг гэмт буруутай этгээдээс нэхэмжлэх боломж байхад төр одоо болтол нэхэмжлэх эрхээ эдлээгүй байгаа нь эмгэнэл гэлтэй.

“Монгол улсын Захиргааны ерөнхий хуулийн 100 дугаар зүйлийн 100.1 дэх хэсэгт Захиргааны байгууллагын нийтийн эрх зүйн харилцаанаас үүссэн хууль бус үйлдэл, эс үйлдэхүйгээс өөрт учирсан хохирлыг арилгуулахаар иргэн, хуулийн этгээд шаардах эрхтэй” байдаг (эмхэтгэл, 2015).

Төрийн захиргааны байгууллагыг төлөөлөх эрхтэй, шийдвэр гаргах эрх бүхий төрийн албан хаагчийн хууль бус шийдвэр, хууль бус захиргааны үйл ажиллагаанаас болж төр өрөнд орж, буруутай этгээдийн өмнөөс хариуцлага хүлээж зөрчигдсөн эрхийг шүүхийн оролцоотойгоор сэргээх,

цаашлаад төлбөрийг төлөх талаар хуульд тусгайлан зааж өгсөн байдаг. Тухайлбал,

“Монгол улсын Захиргааны ерөнхий хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.1 дэх хэсэгт Иргэний хуулийн 498.2-т (эмхэтгэл, 2002) заасны дагуу захиргааны байгууллагын гаргасан алдааны улмаас учруулсан хохирлыг төр хариуцна” гэжээ (эмхэтгэл, 2015).

“Мөн хуулийн 101 дүгээр зүйлийн 101.2 дахь хэсэгт “Иргэн, хуулийн этгээд өөрт учирсан хохирлыг хохирол учруулсан захиргааны байгууллагаас нэхэмжилж, тухайн захиргааны байгууллагаас гаргуулна” гэжээ (эмхэтгэл, 2015).

“Захиргааны хэргийн шүүх нь захиргааны хууль бус үйлдлээс иргэн, хуулийн этгээдийг хамгаалах, ардчилсан нийгэмд хэвшсэн захиргааны байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, иргэн, хуулийн этгээдийн гаргасан нэхэмжлэлийг үндэслэн захиргааны хэрэг үүсгэж захиргааны хууль бус шийдвэр, үйл ажиллагааг хүчингүй болгож, тэдэнд учруулсан хохирлыг арилгах замаар төрийн гүйцэтгэх эрх мэдлийн хүрээнд хүний эрхийг хамгаалж, шүүхийн хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх зорилго эрх мэдэл бүхий дагнасан шүүх мөн” юм (Б.Анар, 2021, хууд. 287).

“Өөрөөр хэлбэл нэхэмжлэлд дурдсан үйл баримт, нэхэмжлэлийн шаардлага, үндэслэлийг шүүх хуралдаанаар хянан хэлэлцээд гаргаж буй шүүхийн шийдвэр юм. Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрийг Монгол улсын нэрийн өмнөөс шүүгч дангаараа, эсхүл бүрэлдэхүүнтэй гаргадаг. Энэ нь анхан шатны шүүхийн хувьд тухайн хэрэг маргааныг эцэслэн шийдвэрлэсэн эрх зүйн акт юм (байгууллага, 2016, хууд. 32).

“Захиргааны хэргийн шүүхээс хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад Монгол улсын Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 61 дүгээр зүйлд заасны дагуу шүүгч, хэргийн оролцогч, тэдгээрийн төлөөлөгч, өмгөөлөгчийн хүсэлтээр захиргааны актын биелэлтийг түдгэлзүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг. Үндсэндээ хүнийг эрхийг хамгаалах үүднээс хийж байгаа чухал үйл ажиллагаа болдог ба мөн захиргааны хэргийн шүүхээс хэрэг маргааныг хялбаршуулсан журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэх (эмхэтгэл, 2016) эсхүл шүүхийн урьдчилсан хэлэлцүүлэг явуулж, хэрэг маргааныг шүүх хуралдаанаар хянан хэлэлцэж шийдвэрлэж байна (эмхэтгэл, 2016).

“Монгол улсын Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 136 дугаар зүйлийн 136.1 дэх хэсэгт зааснаар Шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх гүндэслэл нь шүүхийн шийдвэр болон түүний үндсэн дээр олгогдох гүйцэтгэх хуудас байна” гэжээ (эмхэтгэл, 2016). Өөрөөр хэлбэл хуулийн хүчин төгөлдөр болсон шүүхийн шийдвэрийг хариуцагч сайн дураар биелүүлэхгүй байгааг албадан гүйцэтгэхийг даалгасан шүүхийн зөвшөөрөл юм.

“Захиргааны хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 14 дүгээр бүлэгт /123-137 дугаар зүйлд/ тусгайлан зааж өгсөн боловч шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхэд ихээхэн хүндрэл учирсаар байна” (эмхэтгэл, 2017).

Харин төрийн байгууллагын буруутай албан тушаалтан, алба хаагчаас болж иргэн, хуулийн этгээдэд учруулсан хохирлыг төр хариуцан арилгаад дараа нь захиргааны байгууллага хохирлоо барагдуулах эрх зүйн зохицуулалт Монгол улсын Захиргааны ерөнхий хуульд 2022 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдрийн өөрчлөлт оруулсанаар 103 дугаар зүйл баталгаажсан билээ. Тухайлбал:

- “Монгол улсын Захиргааны ерөнхий хуулийн 103.1 дэх хэсэгт Иргэн, хуулийн этгээдийн хохирлыг барагдуулсны улмаас өөрт учирсан хохирлыг захиргааны байгууллага Иргэний хуулийн 498.5-д (эмхэтгэл, 2002). “Мөн хуульд заасны дагуу гэм буруутай этгээдээр буцааж төлүүлнэ (эмхэтгэл, 2017),
- “Мөн хуулийн 103.2 дахь хэсэгт Энэ хуулийн 103.1-д заасан гэм буруутай этгээдээр хохирлыг төлүүлэх үүргийг тухайн захиргааны байгууллагын дээд шатны байгууллагын дотоод аудитын нэгж хариуцна (эмхэтгэл, 2017).
- “Мөн хуулийн 103.3 дахь хэсэгт “Энэ хуулийн 103.2-т заасан дээд шатны байгууллагын дотоод аудитын нэгж байхгүй бол гэм буруутай этгээдээр хохирлыг төлүүлэх үүргийг төрийн аудитын байгууллага хариуцна (эмхэтгэл, 2017).
- “Мөн хуулийн 103.4 дахь хэсэгт “Гомдлыг хянан шийдвэрлэсэн дээд шатны захиргааны байгууллага болон шүүх хохирлыг буруутай этгээдээр төлүүлэхээр гаргасан актын хувийг холбогдох аудитын байгууллагад хүргүүлэх үүрэгтэй” гэж тус тус заажээ (эмхэтгэл, 2017).

Бид төрд хохирол учруулсан төрд ажиллаж байсан эсхүл ажиллаж байгаа этгээдүүдээс прокурорт хүсэлт гаргаж төрийн хохирлыг нийтийн ашиг сонирхлын үүднээс шүүхээр нэхэмжилж гаргуулан авах ажлыг эрчимжүүлэх ёстой гэж бодож байна.

ДҮГНЭЛТ

Төрийн байгууллагад ажиллах хугацаандаа эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж хууль бус шийдвэр гаргадаг ажилтан, албан тушаалтнаас болж иргэн, хуулийн этгээдэд гэм хорын хохирол учирдаг. Иргэн, хуулийн этгээдийн зүгээс өөрт учирсан хохирлыг төрөөс нэхэмжилж гаргуулан авч байгаа асуудал нь төсөвт давхар дарамт учруулж байдаг.

Төрийн болон нийтийн ашиг сонирхлын үүднээс Сангийн яам төсвийн бодлого тодорхойлоход “төрийн нэрийн өмнөөс төрийг төлөөлж байх хугацаандаа хууль бус шийдвэр гаргаж иргэн, хуулийн этгээдэд гэм хор учруулсан гэм буруутай этгээдийн өмнөөс төр хариуцлага хүлээсэн тохиолдолд бүрт буруутай этгээдийн өмнөөс төлсөн өр бүрийг буцаан нэхэмжлэх, нэхэмжлээд төлүүлсэн мөнгийг төсөвт төвлөрүүлж байх ажлыг эрчимжүүлэх талаар төсвийн бодлого тусгайлан заадаг байх хэрэгтэй.

Улсын Ерөнхий прокурорын газрын Шүүхэд төрийг төлөөлөх хэлтсийн нэгж болох “Төр, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах албанд төр, нийтийн ашиг сонирхол зөрчигдсөн нөхцөл бүрт Сангийн яамны зүгээс албан тоот хүсэлтийг тухай бүр хүргүүлж, буруутай этгээдүүдээс хохирлыг нөхөн төлүүлж, төсөвтөө суулгуулж байх нь чухал гэж үзэж байна.

САНАЛ

Төрд ажиллах хугацаандаа төрийг өрөнд оруулж байгаа гэм буруутай этгээдээс Сангийн яамны зүгээс Прокурорын байгууллагад хүсэлт гаргаж гэм буруутай этгээдээр төрд учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх эрхээ хэрэгжүүлэх-нөхөн төлүүлсэн мөнгийг төсөвт төвлөрүүлэх боломжтой.

Эх сурвалж

1. Б.Анар. (2021). “Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэрийн хэрэгжилт болон шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа” сэдэвт илтгэл.,Иргэн захиргааны шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны

- эрх зүйн шинэчлэл илтгэлийн эмхэтгэл.,УБ.,2021 он., 287 дахь тал;
Уб.
2. байгууллага, О. у. (2016). Мөн тэнд 288 дахь тал.,Дам ишлэл., Олон улсын эрх зүйн хөгжлийн байгууллага, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, Захиргааны хэргийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа. Уб.
3. мэдээ. (огноо байхгүй).
[http://iltod.mof.gov.mn/budget/bodlogo?year=2023&category=APPROVED](http://iltod.mof.gov.mn/budget/bodlogo?year=2023&category=APPROVED;); .
4. мэдээ. (огноо байхгүй).
<http://iltod.mof.gov.mn/budget/expense?year=2023&category=APPROVED>.
5. мэдээ. (огноо байхгүй).
<http://iltod.mof.gov.mn/budget/expense?year=2022&category=APPROVED>;
6. мэдээ. (огноо байхгүй).
<http://iltod.mof.gov.mn/budget/income?year=2022&category=APPROVED>;
7. мэдээ. (огноо байхгүй).
<http://iltod.mof.gov.mn/budget/income?year=2023&category=APPROVED>;
8. мэдээ. (огноо байхгүй). <https://prokuror.mn/public-interest>;
9. сан, С. м. (огноо байхгүй).
https://www2.1212.mn/stat.aspx?LIST_ID=976_L08.
10. тайлан. (2024). Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын Тоо бүртгэлийн хэлтсийн гаргасан 2024 оны 1 дүгээр сарын статистик мэдээ. Уб.
11. эмхэтгэл. (2002). Монгол улсын Иргэний хууль.,УБ.,2002 он., <https://legalinfo.mn/mn/detail/299> Мөн хуулийн 498 498.5 дахь хэсэгт “...Энэ хуулийн 498.1 /ажиллагсад/, 498.2 /төрийн албан хаагч/, 498.4-т /мөрдөгч, прокурор, шүүгч/ заасан этгээд өөрийн шууд санаатай буюу ил. Уб.
12. эмхэтгэл. (2002). Монгол улсын Иргэний хууль.,УБ.,2002 он., <https://legalinfo.mn/mn/detail/299> Мөн хуулийн 498 дугаар зүйлийн 498.2 дахь хэсэгт “...Хуульд өөрөөр заагаагүй бол төрийн албан хаагч албан үүргээ зөрчсөн гэм буруутай үйлдэл /эс үйлдэхүй/-ийн улмаас бусдад гэ. Уб.

13. эмхэтгэл. (2006). Монгол улсын Авлигын эсрэг хууль.,УБ.,2006 он., <https://legalinfo.mn/mn/detail/8928> мөн хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт "...Төрийн улс төрийн, захиргааны, тусгай албаны удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаалтан, төрийн үйлчилгээний албаны удирдах. УБ.
14. эмхэтгэл. (2015). Захиргааны ерөнхий хууль. УБ.
15. эмхэтгэл. (2016). Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль. УБ.
16. эмхэтгэл. (2016). Монгол улсын Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, <https://legalinfo.mn/mn/detail/11703> мөн хуулийн 7 дугаар бүлэгт хялбаршуулсан журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэх талаар заасан. УБ.
17. эмхэтгэл. (2016). Мөн хуулийн 8 дугаар бүлэгт шүүхийн урьдчилан хэлэлцүүлэг явуулах талаар, 9 дүгээр бүлэгт шүүх хуралдааныг товлон зарлах, шүүх бүрэлдэхүүн, шүүх хуралдааны оролцогч, хуралдааны нийтлэг журам, 10 дугаар бүлэгт анхан шатны шүүх хуралдааны дэг, шүүхийн ший. УБ.
18. эмхэтгэл. (2017). Монгол улсын Төрийн албаны тухай хууль.,УБ.,2017 он., 3 дугаар зүйлийн 3.1.2 дахь хэсэгт "төрийн албан хаагч" гэж төрийн албан тушаалыг эрхэлж, эрх, үүргээ хэрэгжүүлсний төлөө төрөөс цалин хөлс авч, ажиллах нөхцөл, баталгаагаар хангагдан ажиллаж байгаа . УБ.
19. эмхэтгэл. (2017). Монгол Улсын Прокурорын тухай хууль. УБ.
20. эмхэтгэл. (2017). Монгол улсын Прокурорын тухай хууль.,УБ.,2017 он, мөн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.4 дэх хэсэгт "...Улсын ерөнхий прокурор, түүний орлогч, туслах прокурор, аймаг, нийслэл, дүүрэг, сум буюу сум дундын, дагнасан прокурорын газрын ерөнхий прокурорыг дээд шат. УБ.
21. эмхэтгэл. (2017). Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. УБ.
22. эмхэтгэл, . (2015). Монгол улсын Захиргааны ерөнхий хууль.,УБ.,2015 он., <https://legalinfo.mn/mn/detail/11259> мөн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1-5.1.5 дахь хэсэг "...Төрийн гүйцэтгэх эрх мэдлийг хэрэгжүүлдэг төв, орон нутгийн бүх байгууллага, "...Хууль тогтоомжийг биелүүлж. УБ.
23. эмхэтгэл,. (2017). Монгол улсын Төрийн албаны тухай хууль.,УБ.,2017 он., 3 дугаар зүйлийн 3.1.1 дэх хэсэгт "төрийн алба"

гэж төрийн зорилт, чиг үүргийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомжийн хүрээнд хэрэгжүүлэх, төрийн бодлого боловсруулах, төрөөс зайлшгүй үзү. Уб.

24. эмхэтгэл, Т. м. (2011). Монгол улсын Төсвийн тухай хууль.,УБ.,2011 он, хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.5 дахь хэсэгт “төсөв” гэж төрийн болон орон нутгийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүгийн эх үүсвэрийг бий болгох зорилгоор төрийн мэдэлд хуримтлуулан хуваарилж, зарцу. Уб.

ГЭР БҮЛИЙН ХАМТРАН ӨМЧЛӨЛИЙН ХӨРӨНГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

LEGAL REGULATION OF FAMILY COMMON OWNERSHIP PROPERTY AND CHALLENGING PROBLEMS

М.Отгонсүрэн

*Дотоод хэргийн их сургуулийн 2024-7051 дүгээр
дамжааны магистрант, НШШГГ-ийн Сүхбаатар
дүүргийн шийдвэр гүйцэтгэгч, дэслэгч*

Товч утга: Гэр бүлийн хамтран өмчлөлийн хөрөнгийн эрх зүйн зохицуулалтад тулгамдаж буй асуудлыг шат дараатайгаар судлан дундын эд хөрөнгийг гэр бүл салалт болон төлбөрт хэрхэн гаргуулах талаар мэдлэгийг өөртөө бий болгохыг зорилоо.

Түлхүүр үг: Гэр бүл, өмч, дундын хөрөнгө, эд хөрөнгө, гэрлэгсэд, үл хөдлөх хөрөнгө, хөдлөх хөрөнгө, гэрээ, хууль

Abstract: I have studied the legal regulation of jointly owned assets of the family in a step-by-step manner, aiming to create knowledge on how to obtain joint property in divorce and payment.

Key words: Family, Property, Joint Property, Property, Spouses, Real Estate, Movable Property, Contracts, Law

УДИРТГАЛ

Монгол улсын хэмжээнд гэр бүлийн асуудлыг “Гэр бүлийн тухай хууль” болон “Иргэний хууль”-аар тус тус зохицуулсан байдаг. Иргэд гэр бүлийн тухай хуульд гэрлэлт гэж юу вэ, дундын өмч, гэр бүлийн өмч гэх зэрэг өмчийн хэлбэрийг мэдэхгүйгээс болж гэр бүл салах, өвлөж авах зэрэг асуудал тулгарах үед өмчөө хэрхэн хуваарилах талаар маргаан үүсдэг. Цаашлаад эд хөрөнгөө хэрхэн яаж хуваах талаарх тодорхойгүй гэх зэрэг асуудлууд тулгардаг. Иймд энэхүү бүтээлдээ гэр бүлийн дундын хөрөнгийн талаар болон эрх зүйн зохицуулалтын талаар судлан авч үзлээ. Жишээлбэл: Эрт дээр үеэс бэр болж ирсэн эхнэрийнхээ унаж явах унааг зарахгүй бол хаяж явна гэсэн ам дамжсан ярианаас болж өмчид ирсэн хөрөнгийг нь зарах

асуудал байдаг. Гэвч зарж олсон орлого нь гэр бүлийн дундын орлого болох уу эсвэл хуваарьт орлого болох эсэх талаарх мэдээллийг дэлгэрэнгүй судлах хэрэгцээтэй байгаа юм.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Улс орон хөгжин тогтнохын хамгийн гол хүчин зүйлийн нэг нь хүн ам юм. Нийгмийн суурь давхаргын болох гэр бүл нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн нэгнийхээ дутууг нөхөж дундуурыг нь дүүргэх гэж хайраар дүүрэн халуун, ашиг сонирхол нэгтэй гэрлэлтээр холбогдсон хүмүүсийн нийлбэр юм.

Гэр бүл гэдэг ойлголтыг эрдэмтэд өөр өөрөөр тайлбарласан байдаг. Үүнээс дурдахад: Гэр бүл гэдэг нь хүүхэд төрүүлэх, хүмүүжүүлэх, аж ахуйг, хамтран хөтлөх, оюуны болон эр эмийн харилцаа тогтоох эд хөрөнгийн эрх, үүрэг эдлэх зорилгыг хүлээсэн гэр бүл, ураг төрөл, хүүхэд үрчлэх ба хуулийн бусад үндэслэлээс бий болсон хүмүүсийн хамтын амьдрал юм. (Е.М.Ворожейнин, 1982, хууд. 64 тал)

“Гэр бүл” гэж гэрлэлтийн үр дүнд буй болсон, эд хөрөнгийн бус амины болон эд хөрөнгийн эрх, үүргээр холбогдсон хамтын амьдрал бүхий гэр бүлийн гишүүдийг хэлнэ. (хууль, 1999, хууд. 1 тал) хэмээн үзсэн байна.

Монгол улсын хэмжээнд гэр бүлийн харилцааг “Гэр бүл”-ийн тухай хуулиар зохицуулж байна. Гэр бүл бий болсон цагаас эхлээд гишүүд өөр өөрийн гэсэн үүрэг, хариуцлагыг хүлээдэг. Мөн гэрлэлтээ батлуулахгүйгээр хамт амьдардаг хосуудыг “хамтран амьдрагчид” гэж ерөнхийд нь нэрлэдэг боловч тус хуульд тэдгээрийн үүрэг хариуцлагыг тусгайлан заагаагүй нь дутагдалтай байна. Түүнчлэн 2024 онд 28450 хүн гэрлэлтээ батлуулснаас 4463 гэр бүл салалт 15.6%-тай байгаа нь бидний анхаарал хандуулах асуудлын нэг бий болсоор... гэрлэгчид салснаас үүдэн дундын хөрөнгийг шийдвэрлэх талаарх шүүхийн шийдвэр нэмэгдэж байна. Үүнээс үзэхэд дундын өмчийг бид ойлгохдоо хүн хэрэглээг тодорхойлох, оюуны, эдийн баялгийн шинжтэй хэрэгцээг хангах асуудлын түлхүүр гэж ойлгодог.

Эрх зүйн хэм хэмжээгээр өмчлөлийн зүйлсийг нэг этгээд төдийгүй хоёр буюу түүнээс дээш этгээд өмчлөгчийн хувьд эзэмших, ашиглах захиран зарцуулах эрхтэйг хууль зүйн болон бодит боломжтой байдгийг дундын өмчлөлийн эрх зүйн зохицуулалтаар тодорхойлдог.

Дундын өмч буюу дундаа өмчлөх эрх гэдэг нь хэд хэдэн этгээд өмчлөлийн нэг зүйлийн талаар өмчлөгчийн хувьд эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах онцгой эрхээ хэрэгжүүлэх эрх зүйн журам, хүрээ, хязгаарыг илэрхийлсэн эрх зүйн категори юм.

Дундын өмчлөлийн зүйлийн талаар эзэмших ашиглах захиран зарцуулах хууль зүйн боломжтой тодорхойлогдох шинжийг үндэслэн дундаа хэсгээр өмчлөх, дундаа хамтран өмчлөх гэсэн 2 үндсэн төрөлд хуваадаг.

Өмчлөгч этгээдэд оногдох хувь хэсэг нь хууль буюу гэрээнд заасны дагуу тодорхой байж тэр хүрээгээр эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхийн агуулга нь тодорхойлогддог харилцааг дундаа хэсгээр өмчлөх гэж ойлгож болно. (А.Батбаатар, 2021, хууд. 28 тал)

Жишээ нь: Сүхбаатар дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс А.Жаргалын өмчлөлийн Сүхбаатар дүүргийн 5 дугаар хороо 1 дүгээр байрны 10 тоотод байрлах эрхийн улсын бүртгэлийн Y-2203050622 дугаартай 55 м.кв 2 өрөө орон сууцанд А.Батхүү нь насан эцэслэх хүртэлх хугацаанд үнэ төлбөргүй амьдрах, энэ хугацаанд байрыг түрээслэхгүй өөрсдөө амьдрахгүй мөн байрны цахилгаан, тог, ус, сөх-ийн төлбөрийг А.Жаргалыг төлөхөөр даалгаж шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэр гаргасан байна. Энэ нь хэсгээр өмчлөх буюу өмчлөх эрх нь А. Жаргалд хэвээр боловч ашиглах эрх нь А.Батхүүд байгаа юм.

Хууль буюу гэрээний үндсэн дээр өмчлөгчид ноогдох хувь хэсэг нь тодорхойлон тогтоогоогүй дундын өмчийн харилцааг дундаа хамтран өмчлөх гэнэ. Дундын өмчийн харилцааны өмчлөгчийн бүрэн эрх бүхий этгээдүүдийг хамтран өмчлөгч хэмээдэг.

Дундын өмчийн харилцаанд хамтран өмчлөгчид нь өмчлөлийн зүйлийг өмчлөлдөө байлгахтай холбоотой зардлыг хариуцах тохиолдолд дундаа хэсгээр өмчлөх харилцааны хувьд өөрт ногдох хэсгээр хариуцдаг, харин дундаа хамтран өмчлөх харилцааны хувьд өмчлөгчид адил тэнцүү хэмжээгээр хариуцдаг. Энэ зарчим нь хамтран өмчлөгчдөд дундын өмчлөлийн эд зүйлсээс олж буй ашиг, орлого, үр шимийг хуваарилахад мөн адил үйлчилнэ. (А.Батбаатар, 2021, хууд. 29 тал)

Гэр бүлийн хөрөнгийн эрхийн талаар Иргэний хууль болон Гэр бүлийн хуулиар тусгайлан заасан байдаг.

Гэр бүлийн хөрөнгөд гэрлэгчидтэй хамт амьдардаг гэрлэгчдийн төрсөн, үрчилсэн, дагавар хүүхэд, төрөл, садны хүмүүсийн хамтран өмчлөх дундын болон хуваарьт хөрөнгийг хамааруулан (Иргэний хууль, 2009, хууд. 2) ойлгох бөгөөд гэрлэхээс өмнөх бий болсон, гэрлэсний дараа бий болсон хөрөнгүүдийн нийлбэр ба хөрөнгийн эрхийн зарим харилцааг гэрээгээр зохицуулж, зарим хосууд сүүлийн жилүүдэд гэрлэхээсээ өмнө гэрээ хийдэг болсон.

Гадаадын улс орнуудад гэрлэлтийн талаарх тусгайлан байгуулах гэрээ байдаг. Манай улсын хэмжээнд тус гэрээ нь байхгүйгээс үүдэн хөрөнгөө хэрхэн зохицуулах талаарх ойлголт дутмаг байна.

Түүнээс үүдэн гэр бүлийн дундын хөрөнгийн талаар авч үзвэл: Гэрлэснээс хойш хамтран амьдарсан хугацаанд бий болсон гэр бүлийн гишүүдийн хуваарьт хөрөнгөөс бусад хөрөнгө нь гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх дундын өмч мөн гэж Иргэний хуульд заасан байдаг.

Гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх дундын өмчид гэрлэгчид, гэр бүлийн бусад гишүүн болон тэдгээрийн өөрсдийн гэр бүлийн гишүүдийн хэрэгцээг хангах зорилготой өөрсдөө хуваарилсан биеийн хүчний болон оюуны чиглэлийн болон аж ахуйн үйл ажиллагаа, бусдаас бэлэглэсэн орлого, мөнгөн хуримтлал, шинээр бий болсон хөрөнгө, хамтран өмчлөх дундын хөрөнгийн орлогоор олж авсан үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, ногдол хувь, үнэт цаас, хуваарьт хөрөнгөөс дундаа хамтран өмчлөхөд зориулж шилжүүлсэн хөрөнгө, мөнгөн хуримтлалыг (Иргэний хууль, 2009, хууд. 2) хамааруулан ойлгоно.

Гэр бүлийн гишүүний хуваарьт эд хөрөнгөд анх гэр бүл болоход нь зориулагдсан орон сууц, гэр, хашаа, байшин зэргийг гэр бүлийн бусад гишүүд засвар хийсэн, шинэчилсэн, өөрчлөн тоноглогсны улмаас үнэ нь их хэмжээгээр нэмэгдсэн бол хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгө (Иргэний хууль, 2009, хууд. 2) гэж үзнэ.

Гэрлэгчид гэрлэлтээ үргэлжлүүлэх хүсэл зоригтой боловч хүндэтгэн үзэх тодорхой шалтгаанаар удаан хугацаагаар хамтран амьдрах боломжгүй байх хугацаанд бий болсон хөрөнгийг гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх дундын өмчлөлд тооцно.

Гэр бүлийн гишүүний гэрлэхийн өмнө олж авсан мөн өв, бэлэглэлийн журмаар шилжүүлэн авсан эд хөрөнгө, мөнгөн хуримтлал, эд

хөрөнгийн эрх, тэдгээрийг худалдсан, арилжсаны үр дүнд олж авсан эд хөрөнгө, мөнгө, амин хувийн хэрэгцээг хангахад зориулсан эд хөрөнгө, оюуны өмчлөлийн зүйлийн үнэ буюу зохиогчийн шагнал, хувийн авьяас, чадвар, ололт амжилтыг сайшаан шагнасны орлого, хуваарьт эд хөрөнгөөрөө олж авсан, мэргэжлийн үйл ажиллагаагаа явуулахад шаардагдах хөрөнгө, мөнгөн хөрөнгийг хамтран өмчлөх дундын өмчлөлд шилжүүлэхээр тохиролцоогүй бол хуваарьт хөрөнгөд (гэр бүлийн хөрөнгө, 2021, хууд. 2) хамаарах бөгөөд өөрийн үзэмжээр эзэмшиж, ашиглаж, захиран зарцуулах эрхтэй.

Гэр бүлийн гишүүд нь хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөө харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр эзэмшиж, ашиглаж, захиран зарцуулна. Гэр бүлийн гишүүдийн нэг нь хамтран өмчлөх дундын өмчийн үл хөдлөх эд хөрөнгөө захиран зарцуулахдаа гэр бүлийн насанд хүрсэн гишүүнээс бичгээр гаргаж, нотариатаар гэрчлүүлсэн зөвшөөрлийг (гэр бүлийн хөрөнгө, 2021, хууд. 2) аваагүй бол хууль бус хэлцэлд тооцно.

Гэрлэснээс хойш гэр бүлийн гишүүний хэн нэг нь эд хөрөнгөө дур мэдэн бусдад шилжүүлсэн, олсон ашиг, орлогоо санаатайгаар нуун дарагдуулсан нь тогтоогдсон бол эрх нь зөрчигдсөн гэр бүлийн гишүүн зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэх (хууль, 1999, хууд. 5 тал) эрхтэй.

Гэр бүлийн хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөөс гишүүнд ногдох хэсгийг (хууль, 1999, хууд. 6) гэр бүлийн бүрэлдэхүүн байхаа болих буюу салахдаа ногдох хэсгийн талаар маргавал, гэрлэгчдээс төлбөр гаргуулахад тэдгээрийн хуваарьт эд хөрөнгө хүрэлцэхгүй бол, гэр бүлийн бусад гишүүнээс төлбөр гаргуулбал, гэр бүлийн гишүүн нас барснаар өв нээгдсэн тохиолдолд гэр бүлийн нэг гишүүнд ногдох эд хөрөнгийн хэмжээ нь насанд хүрээгүй, хөдөлмөрийн чадваргүй бүх гишүүнийг оролцуулан нийт гишүүдэд адил (хууль, 1999, хууд. 5) тэнцүү хэлбэрээр тогтооно.

Гэрлэлт цуцалсан буюу гэрлэлтийг хүчингүйд тооцсоноос гэр бүлийн нэг гишүүнд ногдох эд хөрөнгийн хэсгийг тодорхойлохдоо гэрлэгчдийн эрүүл мэндийн байдал, хүүхдийн ашиг сонирхлыг харгалзан шүүх өөрөөр тогтоож болно.

Гэр бүлийн гишүүдийн хамтран олсон, эсхүл гэр бүлийн гишүүний хэн нэгний хүлээх үүргийн дагуу олсон ашиг орлогыг гэр бүлийн хэрэгцээнд ашигласан нь нотлогдсон бол гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөөс төлбөр гаргуулж болох бөгөөд уг эд хөрөнгө хүрэлцэхгүй бол гэр бүлийн гишүүний хуваарьт эд

хөрөнгөөс гаргуулна. Бусдад учруулсан хохирлыг нөхөн төлөхөөс зайлсхийх зорилгоор, эсхүл хууль бус үйлдлээ халхавчлах үүднээс, олсон ашиг орлогоо гэр бүлийн бусад гишүүдийн хуваарьт эд хөрөнгөд, эсхүл хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөд шилжүүлсэн нь нотлогдсон бол тэр хэмжээгээр уг эд хөрөнгөөс төлбөр гаргуулж болно. (хууль, 1999, хууд. 6 тал)

Гэр бүлийн гишүүд нь хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгөө харилцан тохиролцох журмаар хувааж болох бөгөөд маргаан гарсан тохиолдолд гэр бүлийн гишүүдийн хамтран өмчлөх дундын хөрөнгөөс гэр бүлийн гишүүнд ногдох хэсгийг шүүх тогтоох бөгөөд энэ нөхцөлд гэр бүлийн гишүүний хэнд нь ямар хөрөнгө шилжихийг тодорхойлж аль нэг гишүүнд шилжүүлсэн хөрөнгийн үнэ нь түүнд ногдох хэсгээс давсан бол үнийн зөрүүг бусдад нь олгож (Иргэний хууль, 2009, хууд. 3) болдог.

Гэр бүлийн нэг буюу хэд хэдэн гишүүн гэр бүлийн бүрэлдэхүүнээс гарвал хамтран өмчлөх дундын хөрөнгөөс ногдох хэсгээ авах боловч гэр бүлийн аж ахуйг цаашид явуулахад зайлшгүй шаардагдах хөрөнгийг авах (Иргэний хууль, 2009, хууд. 3) эрхгүй.

Гэрлэгчид хөрөнгийн эрхтэй холбогдсон гэрээг бичгээр байгуулж, нотариатаар гэрчлүүлээгүй бол шаардлага хангаагүй гэрээ хүчин төгөлдөр бус байх бөгөөд гэрлэлтийн аль ч үед хөрөнгийн эрхтэй холбоотой гэрээг байгуулж болох ба гэрлэлтээ бүртгүүлэхийн өмнө байгуулсан гэрээ гэрлэлтийг бүртгүүлсэн өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр гэж үзнэ. (хууль, 1999, хууд. 5)

Түүнчлэн 2023 онд “Гэр бүлийн тухай” хуулийг шинэчлэн найруулсантай холбогдуулан гэрлэлтийн гэрээг тусгайлан зааж өгсөн байдаг. Үүнээс үзэхэд “Үндэсний статистикийн хороо”-оос гаргасан судалгаанаас харьцуулалт хийхэд сүүлийн 2 жилд гэр бүл батлуулсан иргэдийн тоо багасаж, гэр бүл салалт нэмэгдсээр байгааг дараах графикаас харагдана.

(2, 2025)

Иргэдийн хуулийн мэдлэгийг нэмэгдүүлснээс гэр бүл салалт монгол улсын хэмжээнд буурах, өв болон дундын эд хөрөнгийн талаарх асуудлыг шийдвэрлэх, гэр бүлийн асуудлаар шүүхэд хандах асуудал багасах юм.

ДҮГНЭЛТ

Дээрх судалгаанаас дүгнэхэд дундын өмч болон гэр бүлийн өмчийн харилцааны талаарх ойлголтуудыг иргэдэд нээлттэйгээр хүргээгүй, хуулийг хүртээмжтэй байдлаар мэдээлэл өгөх зэрэг асуудлуудыг анхаарч авч үзээгүйгээс болж дундын өмчийн маргаан тэр дундаа “Дундын хөрөнгөөс төлбөр гаргуулах ажиллагаа”-г Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар хийж хэрэгжүүлэхэд буруу ойлголтыг авч шүүхэд гомдол гаргах тохиолдол ихээхэн гардаг.

Өмчийг хэрхэн зарцуулах, хуваарьт хөрөнгөө гэр бүлийн гишүүдийн хөрөнгөд шилжүүлэх боломжтой гэдгийг ойлгуулах хэрэгтэй. Жишээлбэл: Иргэн Ө.Саруул нь өөрийн өмчлөлийн Баянгол дүүргийн 10 дугаар хороонд байрлах эрхийн улсын бүртгэлийн Y-2203062895 дугаартай 155 м.кв талбайтай 3 өрөө орон сууц болох эд хөрөнгөө эхнэр Ц.Энхмаа, охин С.Жавхаа нарт өмчлүүлэхээр давхар бүртгүүлэх нь хуваарь хөрөнгөө дундын хөрөнгө болгож байгаа нэгэн хэлбэр юм.

Ард иргэдийг мэдээллээр бүрэн хангаж ажилласны үр дүнд иргэд шүүхээр өмчийн асуудлаа шийдвэрлүүлэх гэж хугацаа алдахгүй мөн

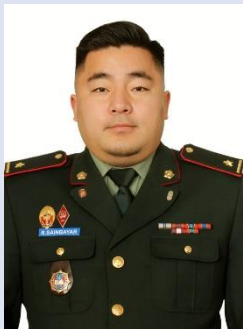
дээрээс нь төлбөрт гаргуулах эд хөрөнгөгүй төлбөр төлөгчөөс төлбөр гаргуулахын тул гэр бүлийн дундын хөрөнгөөс төлбөр гаргуулах асуудал үүсээд байхгүй юм. Гэр бүлийн эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр гэр бүл болохоор бүртгүүлж буй иргэдэд “Гэрлэлтийн гэрээг санал болох” шаардлагатай байгаа юм. Тус гэрээг байгуулаагүйгээс ирээдүйд хөрөнгөө хэрхэн хуваарилах талаар маргааныг дагуулсаар байна гэсэн дүгнэлтэд хүрч байна.

САНАЛ

1. Иргэдэд гэрлэлийн гэрээний ач холбогдлыг сурталчлан таниулах
2. Хуулийн мэдлэгийг хүртээмжтэй, сонирхолтой байдлаар олгох
3. Дундын өмчлөлийн хөрөнгийн талаарх ойлголтыг иргэдэд төдийгүй хүүхдүүдэд ерөнхий боловсролын сургуулиас эхлэн сургах талаарх шат дараалалттай арга хэмжээг авах нь зүйтэй хэмээн судлаач бид дээрх саналыг дэвшүүлж байна.

Эх сурвалж

1. А.Батбаатар. (2021). Гэр бүлийн эрх зүйн зарим асуудал. УБ: chinggis.partner.
2. В.А.Рясенцев. (1982). Советское семейное право, 64.
3. Е.М.Ворожейнин. (1982). Советское семейное право, 64.
4. МУУИХ. (1999, 6 11). Гэр бүлийн тухай. Retrieved from legalinfo.mn: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=226>
5. хууль, Г. б. (1999, 6 11). МУУИХ. Retrieved from legalinfo.mn:
6. С.Даваадорж., Б.Бурмаа.(2016).Дундын өмчлөлийн эд хөрөнгөтэй холбоотой шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа
7. Ш.Энхжаргал.(2015). Иргэн, Захиргааны хэргийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй
Цахим эх сурвалж
1.<https://lawforum.parliament.mn/project/490/>
2.<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=226>
3.<https://legalinfo.mn/mn/detail/299>

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа**ХОРИХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААН ДАХЬ АЛБА ХААГЧ
ХОРИГДОЛ ХООРОНДЫН ХАРИЛЦАА****INTERACTIONS BETWEEN CORRECTIONAL OFFICERS AND
INMATES IN THE CONTEXT OF IMPRISONMENT ENFORCEMENT****Б.Сайнбаяр**

*ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны
сургуулийн Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн багш,
хошууч*

Товч утга: Хорих байгууллага нь нийгмийн хэв журмыг сахиулах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хоригдлыг нийгэмшүүлэх, гэмт хэргийн улмаас бусдад учирсан төлбөрийг төлүүлэх чухал үүрэгтэй төрийн тусгай байгууллага юм. Уг үүргийг хэрэгжүүлэхэд хорих ангийн алба хаагч болон хоригдол хоорондын харилцаа чухал байр суурийг эзэлнэ.

Учир нь аливаа ажлын үр дүнгийн 20-30 хувь нь мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвараас үлдсэн 70-80 хувь нь харилцаанаас шалтгаалдаг гэж зарим эрдэмтэд үздэг. Хүмүүс өөр хоорондоо харилцан ойлголцохгүйгээр хамтын хөдөлмөрийн үр дүнг дээшлүүлэх, сэтгэл хангалуун, аз жаргалтай амьдрах боломжгүй юм. Ажил төрлийн зөрчил, айл гэрийн маргаан, сэтгэлийн зовиур зэрэг олон таагүй зүйл нь харилцах явцдаа гаргасан алдаа дутагдалтай холбоотой үүсдэг. Харилцаагүйгээр ямар ч хамтын үйл ажиллагаа явагдах боломжгүй билээ.

Алба хаагч болон хоригдол хоорондын харилцаа нь хүний эрх, нийгмийн хариуцлага болон сэтгэл зүйн нөлөөллийн олон асуудлыг хамардаг учир энэхүү өгүүлэлээр хорих байгууллагын дотоод соёл, сахилга хариуцлага, хүний эрхийн хэм хэмжээ, алба хаагчийн ёс зүй зэрэг хүчин зүйлсийн хүрээнд хорих байгууллагын алба хаагч, хоригдол хоорондын харилцааны онцлог, тулгамдаж буй асуудал болон шийдвэрлэх боломжуудыг авч үзэх болно.

Түлхүүр үгс: Алба хаагч, хоригдол, эрх үүрэг, ёс зүй, харилцаа

Abstract: Prison institutions are specialized state organizations with crucial responsibilities, including maintaining public order, preventing crime, rehabilitating inmates, and ensuring restitution to victims affected by criminal activities. Effective implementation of these duties relies significantly on the relationship between correctional staff and inmates.

According to some scholars, 20–30% of work outcomes depend on professional knowledge and skills, while the remaining 70–80% are influenced by communication. People cannot improve the results of collaborative efforts or live a fulfilling and happy life without mutual understanding. Workplace conflicts, family disputes, and emotional distress often stem from mistakes made during communication. Without communication, no collaborative activity is possible.

The relationship between correctional officers and inmates encompasses critical issues related to human rights, social responsibility, and psychological impact. Therefore, this article examines the characteristics, challenges, and potential solutions of staff-inmate interactions within the context of prison culture, discipline, human rights standards, and the ethics of correctional staff.

Key words: *Officer, Inmate, Rights, Duties, Ethics, Communication / Interaction*

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 13, 14 дүгээр заалтад “Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй”, “өөрөө өөрийнхөө эсрэг мэдүүлэг өгөхийг шаардах, мэдүүлэг гаргуулахаар шахалт үзүүлэх, хүч хэрэглэхийг хориглоно” гэж заасан байдаг. Үндсэн хуулийн энэ заалт нь хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд чанд мөрдөгдөж, хүний эрхийг хангах ёстой гэсэн агуулгыг илэрхийлдэг.

Түүнчлэн Монгол Улс нь 2000 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдрийн НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас батлан гаргасан “**Эрүүдэн шүүхийн болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэхийн эсрэг**” конвенцод нэгдэн орсон орны хувьд хоригдлын энэхүү эрхийг хангах үүрэг хүлээдэг. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улс Үндсэн хуульдаа олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ, Монгол Улсын олон улсын гэрээг соёрхон

баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ, Монгол Улсын олон улсын гэрээ дотоодын хууль тогтоомж зөрчилдвөл олон улсын гэрээг баримтална гэж тус тус заасан байдаг. (Б.Алтангэрэл, 2024)

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон хорих ангийн дотоод журамд алба хаагч, хоригдлын хоорондын харилцаанд тодорхой хязгаарлалт, ёс зүйн хэм хэмжээ тогтоосон боловч хүний эрхийн байгууллагуудын зүгээс хорих байгууллагад ажиллаж буй алба хаагчдад ёс зүйн сургалт, хууль эрх, зүйн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх шаардлага бий гэж үзсэн хэвээр байна. Энэ нь зөвхөн хоригдлыг хамгаалах бус, алба хаагчдын сэтгэлзүйн ачааллыг бууруулах, ажлын орчныг сайжруулах давхар ач холбогдолтой юм.

Хорих байгууллагын үйл ажиллагааны үр нөлөө нь алба хаагчид болон хоригдол хоорондын харилцаанаас ихээхэн хамаарч байна. Учир нь харилцаа байхгүйгээр үйл ажиллагаа явагдахгүй юм. Уг харилцаа нь зөвхөн захирах–захирагдах харилцаагаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд нийгэмшүүлэх үйл явц, хүний эрхийг хангах, сэтгэл зүйн байдалд нөлөөлөх зэрэг олон хүчин зүйлтэй нягт уялдаа холбоотой. Иймээс уг харилцааны бодит байдал, тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх арга замыг олон талаас нь судлах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Хорих байгууллагын орчин нь хязгаарлагдмал эрх, өндөр хяналт, хатуу дэг журамтай, сэтгэл зүйн болон нийгмийн дарамт ихтэй орчин юм. Ийм нөхцөлд алба хаагч ба хоригдол хоорондын харилцаа нь сөргөлдөөнт шинж чанартай байх нь элбэг боловч харилцан ойлголцолд суурилсан хамтын ажиллагааны боломж ч бас байдаг. Хорих байгууллагын алба хаагч нь хууль, дэг журмыг сахиулах, аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэгтэй бол хоригдол нь эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан ч хүний үндсэн эрх, нэр төртэй орших ёстой субъект юм.

Алба хаагч, хоригдол хоорондын харилцааны явцад дараах асуудлууд түлхүү гарч байна. Үүнд:

Харилцан үл ойлголцол: Зарим алба хаагч хоригдлыг нийгмээс тусгаарлагдсан гэмт хэрэгтэн хэмээн үзэж, дээрэнгүй ханддаг бол, хоригдлын зүгээс албаныхныг дайсагнасан, шударга бус этгээд гэж хүлээж авдаг нь сөрөг харилцаа үүсгэх гол шалтгаан болж байна.

Ёс зүйн зөрчил: Зарим тохиолдолд алба хаагчид эрх мэдлээ хэтрүүлэн ашиглах, дарамт шахалт үзүүлэх зэрэг хууль бус үйлдэл гаргадаг бол, хоригдлууд ч мөн хууль зөрчих, алба хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг санаатайгаар эсэргүүцэх зэргээр харилцааг хүндрүүлдэг.

Хүний эрхийн зөрчил: 2017 онд шинэчлэн батлагдсан ИШГТХ-ын 245 дугаар зүйлийн 245.2 дахь хэсэгт “хорих ангийн алба хаагч биечилсэн хамгаалалт, жижүүрийн үүргийг дөрвөн ээлжээр гүйцэтгэнэ”, (хурал, 2017) “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн ажлын ачааллын жишиг норматив” (ХЗДХС, 1017)-т 20 хоригдол тутамд 1 хамгаалалтын ажилтан үүрэг гүйцэтгэнэ гэж заасан боловч эдгээр заалтууд нь өнөөдрийг хүртэл бүрэн хэрэгжээгүй нь алба хаагчдын ажлын ачааллыг нэмэгдүүлэх, эрх зүйн байдлыг дордуулах, сэтгэлзүйн дарамтыг үүсгэж улмаар хоригдол, алба хаагч хоорондын харилцааг хурцатгах нэг шалтгаан болж байна.

Анхны сэтгэгдэл: Хүмүүс анх нүүр тулан уулзмагц бие биенээ харилцан “уншдаг”. Ийнхүү унших уншлага нь хорих байгууллагын алба хаагч, хоригдлын хооронд ч үүсэж төрөл бүрийн сэтгэгдэл төрүүлнэ. Энэхүү сэтгэгдэлдээ тулгуурлан хүнтэй анх уулзсанахаа дараагаар “нүдэнд дулаахан”, “нүдэнд хүйтэн” гэх зэргээр ярьдаг. Анх төрсөн сэтгэгдэл цаашдын харилцаанд хүчтэй нөлөө үзүүлэх нь олонтаа. Гэхдээ энэ бол анхны сэтгэгдэл бүр үнэн зөв байдаг гэсэн үг биш. Анхны энэхүү сэтгэгдэл алдаатай байх нь цөөнгүй.

Сүүлийн 5 жилийн хугацаанд алба хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлага эсэргүүцсэн, биед нь халдсан 311 зөрчил, хөдөлгөөнт утас ашигласан 235, архи, согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн 25, хоригдол хоорондоо хүч хэрэглэсэн, бусдыг дарамталсан 651, хориотой эд зүйл хадгалсан хэрэглэсэн 120 зөрчил гарсан байна. (ИШГБ, 2025)

Дээрх судалгаанаас үзэхэд хоригдлын зүгээс алба хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг биелүүлээгүй, эсэргүүцэж улмаар биед нь халдсан зөрчил буурахгүй байгаа нь алба хаагч, хоригдлын хооронд үүсэж байгаа харилцаанд эерэг нөлөө нэмэгдэхгүй байгааг харуулж байна гэж ойлгож болохоор байна.

Америкийн сэтгэл судлаач Абрахам Маслоу (Abraham Maslow) нь хүний сэтгэл зүй, хөгжлийн талаар олон чухал онол дэвшүүлсний дотор хамгийн алдартай нь “Хүний хэрэгцээний шатлалт” онол (Hierarchy of Needs) юм.

Уг онолын үндсэн санаа нь хүний хэрэгцээ тодорхой шат дараалалтайгаар илэрч, эхний хэрэгцээгээ хангаж байж дараагийн хэрэгцээ рүү шилжинэ гэж үздэг. Үүнд:

1. Физиологийн хэрэгцээ (Basic/Physiological Needs): Амьд явахад зайлшгүй хэрэгтэй зүйлс: хоол, ус, агаар, нойр, дулаан, зэрэг. Эдгээр нь хангагдаагүй бол хүн зөвхөн энэ хэрэгцээг хангахад бүх анхаарлаа төвлөрүүлнэ гэж үздэг.

2. Аюулгүй байдлын хэрэгцээ (Safety Needs): Орчны зүгээс бие махбодь, сэтгэл зүйд учруулах аюул заналаас хамгаалах, физиологийн хэрэгцээ ирээдүйд хангагдах итгэлтэй байх хэрэгцээ юм.

3. Нийгмийн хэрэгцээ (Love and Belonging Needs): Хэн нэгэнд хамаатайгаа мэдрэх, дотночлох, дэмжигдэхээ мэдрэх гэх мэт социал харилцааны үйлчлэлийн хэрэгцээ юм. Хүн ганцаардсан үед сэтгэлзүйн асуудал үүсдэг.

4. Хүндлэл, нэр төрийн хэрэгцээ (Esteem Needs): Өөрийгөө үнэлэх, бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх, амжилт гаргах, нэр хүндтэй байх. Дотоод (өөрийгөө үнэлэх) ба гадаад (бусдаар үнэлэгдэх) гэсэн 2 хэсэгтэй.

5. Өөрийгөө бүрэн хөгжүүлэх хэрэгцээ (Self-Actualization): Хүн өөрийн авьяас чадвар, боломжийг бүрэн ашиглан өөрийгөө илэрхийлэхийг эрмэлзэнэ. Жишээ: уран бүтээл туурвих, шинийг санаачлах, нийгэмд хувь нэмэр оруулах юм. (Maslow, 1970)

Маслоугийн энэхүү онолыг хорих байгууллагын үйл ажиллагаанд бүрэн нэвтрүүлснээр хүний эрхийг хангасан, эрүүл, орчин бүрдэх нөхцөл бий болно. Алба хаагч ба хоригдлын харилцаа зөвхөн хууль сахиулах бус хүн ёсны ойлголтод суурилбал хоригдлын сэтгэл зүйд эерэг нөлөө үзүүлнэ.

2. Гадаадын зарим оронд хоригдол, алба хаагчдын хоорондын харилцаа

Олон улсын жишгээр хоригдол, хорих байгууллагын алба хаагч хоорондын харилцааг тодорхой хууль, журам, ёс зүйн хэм хэмжээгээр нарийн зохицуулдаг. Энэхүү харилцаа нь нэн тэргүүнд хүний эрхийг хангах, хорих байгууллагын дотоод журам сахиулах, аюулгүй байдлыг хангах, хоригдлыг нийгэмшүүлэх зорилготой байдаг. Гадаадын зарим оронд хоригдол, алба хаагч хоорондын харилцаа нь янз бүрийн загвараар хэрэгждэг ч нийтлэг хэд хэдэн зарчимтай байгаа нь харагдаж байна. Үүнд:

Германд хорих байгууллагын алба хаагчид болон ялтнуудын хоорондын харилцаа нь мэргэжлийн, албан ёсны түвшинд явагддаг. Алба хаагчид нь хүний эрх, сэтгэлзүй, сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр сургалтад хамрагдсан байдаг. Хоригдолд хүндэтгэлтэй ханддаг боловч хувийн харилцаа (жишээ нь: дотносох, тал засах) үүсгэхийг хуулиар хориглодог. Уулзалт, ярилцлага бүр хяналтын камер, протокол, тэмдэглэл зэргээр бүртгэгддэг. (subramanian, 2013)

Японд хорих байгууллагын дэг журам өндөр түвшинд байдаг. Алба хаагчдын үүрэг нь чанд зохицуулагдсан бөгөөд ялтантай дотносох, хувийн харилцаа тогтоох нь хатуу хориглогдсон байдаг. Ялтан нь албан ёсны гомдол гаргах, хүсэлт тавих эрхтэй бөгөөд алба хаагчид тухай бүр нь хуулийн дагуу шийдвэрлэдэг. Энэ нь шударга, ёс зүйтэй харилцааг хадгалахад чиглэсэн арга хэмжээ юм. (silva, 2017)

АНУ-ын хорих систем нь холбооны болон мужийн түвшинд ялгаатай боловч нийтлэг нэг зарчим нь алба хаагч-ялтан хоорондын харилцааг мэргэжлийн байлгах шаардлага юм. Ялтан болон алба хаагч хооронд хувийн харилцаа тогтоох (жишээ нь, дотно харилцаа, хайр сэтгэл, гэрлэлт гэх мэт) нь хатуу хориотой бөгөөд зөрчсөн тохиолдолд алба хаагчид сахилгын шийтгэл, ажлаас халах, зарим тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх хүртэл арга хэмжээ авдаг. Түүнчлэн, зарим хорих ангиудад албан ёсны зөвшөөрөлтэйгээр сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгөх хэлбэрээр харилцдаг тохиолдол бий. (u.s.Courts, 2021)

Норвеги, Швед, Финланд зэрэг Скандинавын улсуудад хорих бодлого нь "хүн төвтэй" хандлагатай. Алба хаагч нь зөвхөн аюулгүй байдлыг хангагч биш, харин ялтныг нийгэмшүүлэх, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх зорилготой туслагч, зөвлөх мэт үүрэгтэй байдаг. Жишээлбэл, Норвегийн Халден шоронд хоригдол болон харуулууд хамтдаа спорт тоглох, ярилцах, сурч боловсрох зэрэг нөхцөл боломжтой байдаг.

Гэсэн хэдий ч хувийн буюу дотноссон харилцаа үүсгэх нь тэнд ч мөн хориотой бөгөөд хяналттай явагддаг. (Benko, 2015)

ДҮГНЭЛТ

Хорих байгууллагын алба хаагч болон хоригдол хоорондын харилцаа нь байгууллагын дотоод аюулгүй байдал, нийгэмшүүлэх ажлын үр дүн, хүний эрхийн хэрэгжилтэд шууд нөлөөлдөг чухал хүчин зүйл юм. Харилцаанд гарч буй үл ойлголцол, хандлагын ялгаа, ёс зүйн зөрчил нь байгууллагын үйл ажиллагааг хүндрүүлж, хоригдлуудын сэтгэл зүйд сөргөөр нөлөөлөх нөхцөл болж байна.

Иймээс алба хаагчдыг мэргэшүүлэх, хүний эрхийн мэдлэг олгох, харилцааны соёл төлөвшүүлэх чиглэлээр тогтмол арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Мөн хорих байгууллагын үйл ажиллагааг шинэчлэн төлөвшүүлэх, хоригдлын талаарх хэвшмэл ойлголтыг өөрчлөх, хүний эрхийг бодитоор хамгаалсан харилцан хүндэтгэлийн орчныг бүрдүүлэх нь энэхүү харилцааг сайжруулах үндэс суурь болох юм.

Гадаадын орнуудад хорих байгууллагын алба хаагч, хоригдол хоорондын харилцааг судалж үзэхэд дараах дүгнэлтийг хийж байна. Үүнд:

-Германд хорих байгууллагын алба хаагчид нь хүний эрх, сэтгэлзүй, сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр тусгай сургалтад хамрагдсан байдаг бөгөөд энэ нь алба хаагч дээр ирэх сэтгэлзүйн ачааллыг бууруулах үр дүнтэй арга юм.

-Норвеги, Швед, Финланд зэрэг улсуудад хорих байгууллагын алба хаагч нь зөвхөн аюулгүй байдлыг хангагч биш, харин ялтныг нийгэмшүүлэх, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх зорилготой туслагч, зөвлөх мэт үүрэгтэй байдаг нь хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажилд түлхэц үзүүлдэг байна.

САНАЛ

Алба хаагч, хоригдол хооронд үүсэж буй зөрчилдөөнт харилцаанаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тулд дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

Алба хаагчдын хүний эрх, ёс зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх: Харилцааны соёл, хүний эрхийн талаарх сургалтыг уламжлалт бус шинэлэг байдлаар тогтмол хугацаанд үр дүнтэй зохион байгуулснаар алба хаагчдын хандлага, харилцаа сайжрах боломжтой.

Сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлэх: Алба хаагчдад зориулсан сэтгэл зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээ үзүүлэх тогтолцоо хэрэгтэй байна.

Алба хаагчдын ажлын ачааллыг бууруулах: Хорих байгууллагын алба хаагчидын ажлын цагийг ШШГТХ-ын дагуу 24 цаг харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэсэн бол 72 цаг амархаар байхаар зохион байгуулах.

Эх сурвалж

- Benko, J. (2015, 03 29). "The Radical Humaneness of Norway's Halden Prison.". Retrieved from www.nytimes.com:
<https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html>
- Maslow, A. (1970). Motivation and personality. Usa: Harper & Row.
- silva, J. (2017, 05 01). Retrieved from www.researchgate.net:
https://www.researchgate.net/publication/319967444_Corrections_in_Japan
- subramanian, R. &. (2013). Retrieved from www.brennancenter.org:
https://www.brennancenter.org/sites/default/files/2019-08/Report_SentencingPrisonPracticesGermanyNetherlands.pdf
- u.s.Courts. (2021, 04 15). Retrieved from www.uscourts.gov:
<https://www.uscourts.gov/news/2021/04/15/restorative-justice-prison-setting>
- Б.Алтангэрэл, П. (2024). Хорих ажиллагаа ба хүний эрх. Улаанбаатар: М.Даваабат.
- ХЗДХС, Х. С. (1017). Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн жишиг норматив. Улаанбаатар: 1.
- хурал, У. и. (2017, 06 09). Retrieved from www.legalinfo.mn:
<https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12701>
- ШШГБ. (2025). Хорих ял эдлүүлэх албаны 2021 оны тайлан.
- ШШГЕГ. (2022). Хорих ял эдлүүлэх албаны тайлан. Улаанбаатар.

**Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа, албадлагын арга
хэмжээ**

ЭРХ ХАСАХ ЯЛЫН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

THE CONCEPT OF DEPRIVATION OF RIGHTS

Э.Батбаяр

*ДХИС-ийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн
Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн профессор,
доктор (Ph.D), дэд профессор, хурандаа*

Товч утга: Энэхүү өгүүллээрээ эрх хасах ялын үзэл баримтлалын талаар манай эрдэмтэн судлаачдын бичсэн мөн олон улсын гэрээ, үндэсний хууль тогтоомжид хэрхэн зохицуулсан талаар харьцуулан судалж, тодорхойлохыг зорилоо.

Түлхүүр үгс: Үзэл баримтлал, ял, хорихоос өөр төрлийн ял, эрх хасах ял

Abstract: This article aims to compare and analyze the concept of deprivation of liberty as written by our scholars and how it is regulated in international treaties and national laws.

Key words: Concept, punishment, alternative penalty, non-custodial sentence, disqualification sentence

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Үзэл баримтлал /концепци/ гэдэг нь аливаа үзэгдэл юмс, үйл явцыг тодорхойлж ойлгох, боловсруулж шийдвэрлэхдээ удирдлага болгосон үзэл бодлын тогтолцоо ... зорьж баримталсан нэгдмэл, тодорхойлогч гол үзэл сэтгэмжийг хэлэх (Чимид, 2006, хууд. 36) агаад эрүүгийн ял шийтгэлийн тухайд ч зайлшгүй яригдах ёстой суурь ухагдахуун юм.

Үзэл баримтлал гэж юуг ойлгох, ямар утга агуулгыг багтаах, ялын хувьд үзэл баримтлалыг хэрхэн зохиох, тавигдах шаардлага, үндэслэл, ач холбогдол, өмнөх ба одоогийн Эрүүгийн хуулийн гол үзэл баримтлал, тогтсон чиглэл, хандлагын талаар болон онол, арга зүйн асуудлыг “торгох

ялын үзэл баримтлал” гэсэн сэдэвт дэлгэрэнгүй авч үзсэн тул түүнээс тодруулж үзэхийг зөвлөж байна.

Ялын бодлогын хүрээнд тухайн төрлийн ялыг шинээр бий болгох, эсхүл хасах буюу татгалзах нь Үндсэн хуулийн үзэл санаа, эрүүгийн ялын сургаалын хөгжил, дэлхий дахины чиг хандлага, жишиг, хууль тогтоомжийн хэрэглээ, практик, үүх түүх, улс орны онцлог зэрэгтэй холбоотой. Тухайлбал:

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах ялыг үндсэн ялын чанартай хэрэглэх заалт байхгүйгээс эрх хасах ялыг бараг хэрэглэхгүй болжээ. (Монгол Улсын Дээд шүүх, 2025, хууд. 1)

Эрүүгийн хуулиас “цэргийн болон бусад цол, түүнчлэн одон медаль, хүндэт алдар цол хасах” зэрэг ялыг хасах болсон шалтгаан нь эдгээр ялын зарим нь Үндсэн хуулийн үзэл баримтлал, утга агуулгатай харшилсан, шүүхийн практикт бараг хэрэглэгдэхээ больсон, зарим хууль тогтоомжтой зөрчилдсөн зэрэгтэй холбоотой. **Жишээлбэл:** улсын цол, цэргийн дээд цол хүртээх, одон медалиар шагнах, тэдгээрийг хасах асуудал Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхэд хамаарна. (Нарангэрэл, Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй /Ерөнхий анги/, 1996, хууд. 282)

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд “... Хүн бүр улсдаа төрийн алба хаших тэгш эрхтэй”, “... Ардчилсан нийгмийн ёс суртахууны шударга шаардлага, нийгмийн хэв журам, ерөнхий сайн сайхан байдлыг хангах үүднээс хуульчлан тогтоосноос өөр хязгаарлалтад өртөгдөх ёсгүй” гэж заасан /үз. 21 /2/, 29 дүгээр зүйл/ байдаг.

Проф. Г.Совд 1995 онд “Монгол Улсын Эрүүгийн цаазыг /хууль/ өөрчлөх үзэл баримтлал”-ыг боловсруулж, улмаар “Монгол Улсын Эрүүгийн цааз”-ын онолын загварыг зохиож байжээ.

Тэрээр “... гэмт хэрэг түүнд хүлээлгэх хариуцлагын тухай асуудалд анги, нам, хөрөнгө чинээ, үзэл бодлын ялгаатай байр сууринаас ханддаг социалист үзэл баримтлалаас бүрэн татгалзах учиртай” гэж (Совд, Монгол Улсын Эрүүгийн цааз /онолын загвар/, 1995, хуудсд. 34, 36) үзээд “... Эрүүгийн цааз /онолын загвар/ -ынхаа;

- 17 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “ж”-д “цэргийн болон тусгай алдар цол хасах, одон медаль хураах” гэсэн ялын төрөл байхаар;

- 24 дүгээр зүйлд “... гэм буруутай этгээд гэмт хэрэг үйлдэх үедээ эрхэлж байсан албан тушаалын эрх мэдэл болон үйл ажиллагаа явуулах

мэргэжлээ ашигласан буюу түүний үйлдсэн гэмт хэргийн шинж байдлаас уг этгээдэд тодорхой албан тушаал эрхлэх, мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийг нь эдлүүлэх боломжгүй гэж шүүх үзвэл үндсэн болон нэмэгдэл ялын хувьд 1-5 жил хүртэл хугацаагаар оногдуулна” гэсэн санааг тусгасан байна.

1996 оны 02 дугаар сарын 17-ны өдрийн Тусгаар тогтносон улсуудын хамтын нөхөрлөлийн орны Эрүүгийн загвар хуулийн 46 дугаар зүйлд нийт 14 буюу нэлээд олон ялын төрлийг хуульчилж өгсний дотор “албан тушаал хаших, үйл ажиллагаа эрхлэх эрхийг хасах”, “цэргийн, тусгай хүндэтгэлийн цол, хэргэм зэрэг, улсын шагналыг хасах” гэх зэрэг ялын төрлүүд багтжээ.

Манай улс дээрх хуулийн гол үзэл баримтлалыг иш үндэс болгож 2002 онд Эрүүгийн хуулиа шинээр боловсруулан баталсан учир эрх хасах ялын “тодорхой албан тушаал эрхлэх, тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах” гэсэн үндсэн гол 2 хэлбэрийг сонгож, харин “цэргийн, тусгай хүндэтгэлийн цол, хэргэм зэрэг, улсын шагналыг хасах” гэх ялын төрлөөс татгалзсан юм.

Харин 2015 оны Эрүүгийн хуулийг боловсруулахдаа АНУ, ОХУ, ХБНГУ, БНХАУ, Франц, Япон улсын Эрүүгийн хууль болон Олон улсын эрдэмтэд хамтран гаргасан “Гэмт хэргийн загвар хууль”, хууль санаачлах эрх бүхий субъектийн боловсруулсан төслүүд, эрдэмтэн судлаач, иргэний нийгмийн байгууллага, иргэдийн өгсөн шүүмж, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, тодорхой санал, зөвлөмжийг ашигласан болохоо уг “Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн талаарх “Танилцуулга” -даа дурджээ. (ХЗЯ. Эрүүгийн хуулийн төсөл, 2015, хууд. 5)

2007 оны Дэлхийн Эрүүгийн загвар хуулийн Ерөнхий ангийн 12 дугаар бүлгийг “Ял шийтгэл” гэж нэрлээд нэмэгдэл ялд в/ эрх хасах, д/ үйл ажиллагаа, албан тушаал эрхлэхийг хориглох, е/ иргэний харьяаллаас хасах гэх мэт төрөлтэй байхаар заасан /үз. 40 дүгээр зүйл/ байна. (ДЭЗХ, 2013, хууд. 14)

Монгол Улсад анхлан “гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийн дотор өөрийн эрхэлж буй албан тушаал, ажил мэргэжлээ буруугаар ашиглах, эсхүл албан тушаал эрхэлсэн ажилдаа хариуцлагагүй хайнга хандсанаас нийгэмд үлэмж хохирол учруулах явдал цөөнгүй. Энэ явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ямар нэгэн тодорхой албан тушаал гүйцэтгэх буюу ажил эрхлэхийг хориглох ялыг хуульд оруулсан” байна. (Дэндэв, 1975, хуудсд. 50-51)

Манай шүүхийн практикт энэ ял нь ихэвчлэн тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг хасахаас өөр хэлбэрээр хэрэглэж байгаагүй учир “эрх хасах, хязгаарлах ял” гэж нэрлэж, “... гэмт хэрэг үйлдсэн хүний нийтийн албанд сонгогдох, томилогдох, тодорхой төрлийн мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийг бүрмөсөн хасах, эсхүл 5 жил хүртэл хугацаагаар хязгаарлах, эрх эзэмших эрхийг хүчингүй болгох, тодорхой хугацаагаар түдгэлзүүлэх” гэсэн агуулгаар 2013 ба 2014 онуудын **Гэмт хэргийн тухай** хуулийн /төслийн/ үзэл баримтлалаар боловсрогдож байв. (ХЗЯ. Гэмт хэргийн тухай хуулийн төсөл. ХЗЯ. Гэмт хэргийн тухай хуулийн төсөл., 2013, 2014, хуудсд. 18, 20)

Харин 2015 оны Эрүүгийн хуулийн төслийн үзэл баримтлалаар “ял үр нөлөөтэй байх зорилгыг хангах үүднээс үндсэн ял эдэлж дууссаны дараа эрх хасах арга хэмжээг хэрэгжих байдлаар, ... эрх хасах ялыг гэмт хэрэг үйлдсэн хүний төрийн болон нийтийн албанд ажиллах, тодорхой мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулах, эсхүл тодорхой эрхийг 1 - 8 жил хүртэл хугацаагаар хориглож, нэмэгдэл ялын шинжтэй хэрэглэх” гэж авч үзсэн болно. (ХЗЯ. Эрүүгийн хуулийн төсөл, 2015, хуудсд. 9-10)

Ажлын хэсэг. Суурь зарчмын хувьд ... ялын хатуу хайрцаглагдсан бодлогуудаа бид задаллаа. Сая баталсан шинэ Эрүүгийн хуулийн гол үзэл баримтлал нь ялын бодлогын шинэчлэл ... эрх хасах ялыг нэмэгдэл ялын хэлбэрээр авлигын хэргүүд дээр ихэвчлэн заасан. Жолооны эрх, улс төрийн албан тушаал хаших эрхийг хасдаг байсан бол багш, эмч, хуульч, нягтлан бодогчоос авхуулаад гэмт хэрэг үйлдсэн бол тодорхой мэргэжлийн эрхийг нь хасаад эхэлнэ. (<https://itom.mn/article/3097>., 2016)

Бодит амьдрал дээр эрх хасах ялын хэрэгжилт нь хангалттай бус, нэгдсэн сан, судалгаа байхгүй, жишээ нь: Улаанбаатар хотод эрхээ хасуулсан эмч хөдөө орон нутагт ажиллаж байх г.м.

Шигтгээ: 1986 оны Эрүүгийн хуулийн 216 дугаар зүйлд “... тодорхой албан тушаал эрхлэх буюу тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах тухай шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолыг биелүүлэхгүй байх”-ыг бие даасан гэмт хэрэгт тооцож /энэ эрхээ хасуулсан этгээд болон ийм шүүхийн шийдвэрийг ажилд авах, ажлаас халах эрх бүхий албан тушаалтанд/ ял оногдуулж байсан юм.

Улс төрийн өнгө аясаар бол харин ч нэг гайхамшигтай сайн оноо өгч болох, тухайлбал: шүүхээр эрхийг нь хасуулж байгаад сайдаас нь чөлөөлөх, эргэж төрд орох эрхгүй мэтээр тайлбарлах зэрэг. (Ганболд, 2016, хууд. 112)

Яг энэ санаагаа улс төрд нөлөө бүхий байх үедээ хийж авдаг бөгөөд үүнийгээ эрх зүйн шинэчлэл, шинэ үзэл баримтлалаар халхавч хийж

гүйцэлдүүлдэг явдал /өрсөлдөгчөө намнах, зайлуулах арга болгож/ байгаа нь нууц биш болжээ.

Жишээ нь: 2022 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдрийн Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Эрүүгийн хуулийн 5.7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн буюу **эрх хасах** ялын “... **хүртэл хугацаагаар ... эрх хасах**” гэснийг “... нийтийн албанд ажиллах **эрхийг бүх насаар ... хасах**” гэж өөрчлөв.

Дээрх энэ мэт улс төрийн эрх мэдэл шүүх рүү гар дүрээд зогсохгүй эрүүгийн эрх зүйд нэвтрэн орж байгаа нь үзэл баримтлалын хувьд маш хортой бөгөөд шинжлэх ухааныг устгах арга юм.

Энэ байдал улам газар авах аваас эрүүгийн эрх зүй – эрүүгийн ял улс төрийн зэвсэг болж хувирч, эрх мэдэлд хүрсэн дурын нэгэн нян бактерийн шинжлэх ухаанч биш хувийн амбиц, харизм, буруу сэхэх зэрэг хандлагаас болж хүний эрхийг хааж боодог, нухчин дардаг, айлган сүрдүүлдэг, эрүүгийн хэргээр барьцаалж, ялаар наймаацдаг тогтолцоо бэхжиж, шударга бусын хонгил руу хөврөх гинжин цуваа үргэлжлэх нь дамжиггүй.

Тэгсэн атлаа камерын өмнө уран сайхан ярьж, “үйлийн үр хаяг андуурдаггүй” гэхчлэн үнэмшмээр гоёхон уянгын халил бүхий агуулгатай контент нэвтрүүлж, урд хожид байгаагүй бузар булай мэт бусдыг хэлж, үүрдийн олдсон албан тушаалын эзэн аятай бүхнийг буруутгаж байгаа дүр төрхөөс үүдэн гардаг үзэл баримтлал л хамгаас аюултай. Ийм хуурмаг байдлыг зөвөөр таньж, хар цагааныг ялгах нь ус агаар мэт чухал. Үнэн үзэл, итгэл үнэмшил л үүнийг ялна.

Шигтгээ. 1926 оны Шүүх цаазын бичгийн 5 дугаар зүйлийн 12-т “аливаа эрхийг бүрэн эсхүл заримыг хугацаагаар буюу эсхүл үүрд эвдэх гэж заасан байсныг 1929 оны Шүүх цаазын бичигт “зарим нэг эрхийг хугацаагаар эвдэх” болгон мөн хуулийн 18 дугаар зүйлд чухам ямар эрхийг эвдэж болохыг тодруулан заагаад эрх эвдэх /хасах/ ялын хугацааг 1-5 жил байхаар заасан нь хууль ёсыг чанд сахин бэхжүүлэх, хүний эрхийн халдашгүй байдлын хууль цаазын баталгааг боловсронгуй болгосон чухал ач холбогдолтой болсон байна. (Совд, Дурдсан бүтээл, 1973, хууд. 62)

Хувь хүний ядмагхан санаа нь над мэтийн ганц хүнийг дийлж чадах ч “хорвоо дэлхий уужим хийх ажил их” учир холыг санахгүй аваас ойрын зовлон ирэх тул үг, үйлдлээ хувь хүн хичээж, хар санаа биеэ отож хар толгойгоо шааж суухгүйн тулд бусдад хор хүргэлгүй явах, хотол олон айл саахалтаараа эв эеийг хичээн амгалан тайван байх, улс гүрэн нь хүчтэй, өндөр их суудал нь тогтвортой, өнө мөнх оршин мандах ёстойг мартах аваас

“хэзээ нэгэн цагт, хэн нэгэн аавын хүү өөрийн чинь эрхийг хасаж” болзошгүйг бодолцох учиртай.

Эрүүгийн эрх зүйн сонгодог бүтээлд тооцогддог “Гэмт хэрэг ба ял” хэмээх 1764 оны бүтээлд дурдсанаар, “... албан тушаалтан байснаар ашиг хүртэж болох ч энэ нь түүнийг гэмээс хэлтрүүлэх учиргүй ... Өөрийгөө бусдын дээрээс харах тэрхүү боломжийг олгосон нийгмийн гэрээг зөрчвөл бусадтай адил цээрлэл амсах болно гэдгээ л мэддэг байх ёстой” ажээ. (Нарангэрэл, Дурдсан бүтээл, 2001, хуудсд. 201-202)

Шигтгээ. Эрүүгийн гэмт хэрэгтнүүд “хуулиар хориглоогүй бүхнийг зөвшөөрнө” гэсэн зарчмыг овжин ашиглаж, эрүүгийн бүтцүүд хууль тогтоогчдоос ялгаатай нь ирээдүйг илүү сайн урьдчилан харах боллоо. (Нарангэрэл, Дурдсан бүтээл, 2001, хуудсд. 201-202) Сүүдрийн эдийн засгийн хажуугаар сүүдрийн улс төр, дарамт шахалт үзүүлэх далд бүлэглэл гарч ирж, санаа муутай, булай явдалтнууд хуулиас огтхон ч үл айн, чадварлагаар бултан өнгөрөхдөө эрх зүйн янз бүрийн “цоорхой”, “сиймхий” зэргийг ашиглаж, бүрэн, хагас ил байдлаар /өөрийн шүүхтэй, өөрсдийн гэмт журмыг баримтлан/ ажиллаж байна.

ДҮГНЭЛТ

Эцэст нь тэмдэглэхэд, Ромын эрх зүйн төрөлжсөн эмхэтгэл болох **Юстинианы** хуульд “... Эзэн хааны хүсэж байгаа бүхэн эрх зүй” гэж заасан лугаа адил “... хууль зүйн сайдын хүсэж байгаа бүхэн хууль” болно гэдэг нь ёстой л эрх мэдэл түүний батжих аргын талаарх Германы эрдэмтэн **Макс Веберын** сургаал ёсоор “... Харизм, Уламжлалын давамгайлал, Хууль ёсны байдлуудын” аль болохоос л хамаарах мэт.

Уг чанар нь Германы гүн ухаантан **Г.Гегелийн** үзэл санааны утгаар бол “хууль тогтоогчид гагцхүү эрх зүйн ухамсраар дамжуулж, түүний ач нөлөөгөөр өөрийн оршин буй ерэн үеийн хамгийн дээд оюун ухааныг удирдлага болгож, гол санааг нь барин авч, түүнийгээ хуульд тусгаж байх” ёстой гэлтэй.

Эх сурвалж

<https://itom.mn/article/3097>. (2016 оны 01 07).

Ганболд, Б. (2016). Эрүүгийн номлол /зураглалт толь/. Улаанбаатар.

ДЭЗХ. (2013). Дэлхийн Эрүүгийн загвар хууль ба орчин үе. Улаанбаатар.

Дэндэв, Т. (1975). БНМАУ-ын эрүүгийн эрх зүй дэх ял шийтгэлийн тухай. Улаанбаатар.

Монгол Улсын Дээд шүүх, №4 (Мэдээлэл 2025).

Нарангэрэл, С. (1996). Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй /Ерөнхий анги/. Улаанбаатар.

Нарангэрэл, С. (2001). Дурдсан бүтээл. Улаанбаатар.

Совд, Г. (1973). Дурдсан бүтээл. Улаанбаатар.

Совд, Г. (1995). Монгол Улсын Эрүүгийн цааз /онолын загвар/. Монголын төр, эрх зүй /сэтгүүл/, №4.

ХЗЯ. Гэмт хэргийн тухай хуулийн төсөл. ХЗЯ. Гэмт хэргийн тухай хуулийн төсөл. (Мэдээлэл 2013, 2014).

ХЗЯ. Эрүүгийн хуулийн төсөл (Мэдээлэл 2015).

ХЗЯ. Эрүүгийн хуулийн төсөл (Мэдээлэл 2015).

Чимид, Б. (2006). Үндсэн хуулийг дээдлэн шүтэх ёс. Улаанбаатар.

**ГЭРЧ, ХОХИРОГЧ, СЭЖИГТЭН, ЯЛЛАГДАГЧ, ШҮҮГДЭГЧИЙН
МЭДҮҮЛЭГ ӨГӨХ ҮЕИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫГ ТОГТООХ
АЖИЛЛАГААГ ХУУЛИАР ЗОХИЦУУЛАХ ШААРДЛАГА,
ҮНДЭСЛЭЛ**

**THE OUTCOMES OF SENTENCING A COMMUNITY SERVICE AND
TAKING COERCIVE MEASURES FOR ADOLESCENTS**

Б.Өнөрмаа

Судлаач, хууль зүйн ухааны доктор, дэд профессор

Товч утга: Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд мэдүүлэг авах үед согтуурсан, эсхүл мансуурсан хүнээс мэдүүлэг авахыг хуулиар хориглоогүй нь “хууль ёсны байх” зарчимд харшилж байна.

Согтуурсан, мансуурсан байж болох сэжиг бүхий, эсхүл согтуурлын хэддүгээр түвшин нь хүний өөрийгөө болон нөхцөл байдлын талаар илэрхийлэх чадварт хэрхэн нөлөөлж болохыг тогтоосон, шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий аргачиллыг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд нэвтрүүлэх шаардлага бий болж байна.

Мөн оюун ухааны хөнгөн хэлбэрийн хомсдолтой хүнээс мэдүүлэг авахад тавигдах шаардлага, харгалзах шалгуур зэрэг нь хуульд зохицуулагдаагүй байгаа нь гэрч мэдүүлэг өгөх үеийн нөхцөл байдлыг тусгайлан хуульчлах шаардлагатайг харуулж байна.

Учир нь оюун ухааны хомсдлын түвшингээс шалтгаалж тухайн хүний өөрийгөө болон нөхцөл байдлын талаар илэрхийлэх чадвар харилцан адилгүй байдаг талаар судалгаануудад дурьдсан байда (Bundestag, 2024)

Abstract: The absence of a legal prohibition in the Criminal Procedure Code regarding the admissibility of a statement from an individual who is intoxicated or under the influence of alcohol undermines the principle of "legality."

There is a pressing need to integrate scientifically grounded methods into criminal proceedings to assess how intoxication or impairment may impact an

individual's capacity to accurately articulate statements and comprehend the situation.

Furthermore, the law lacks clear guidelines or criteria for obtaining testimony from individuals with mild intellectual disabilities, thereby highlighting the need for specific legislative provisions that establish the conditions under which a witness is deemed competent to testify.

Research indicates that an individual's ability to communicate and evaluate a situation is directly influenced by the severity of their intellectual disability.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа хууль ёсны байх зарчим нь шүүгч, прокурор, мөрдөгч эрүүгийн хэргийг шалгах, нотлох, яллах, гэм буруутай эсэхийг тооцохтой хамааралтай бүхий л ажиллагааг зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явуулах, холбогдох хуулийг зөв хэрэглэх тухай зарчим бөгөөд хуульд заасан бусад зарчимтай салшгүй холбоотой байдгаараа онцлог.

Процессын хэм хэмжээ нь материаллаг хэм хэмжээнүүдийн хэрэгжих хэлбэр, эрх бүхий этгээдүүдээс уг хэм хэмжээг биелүүлэх, хэрэглэх ажиллагааг журамлаж, материаллаг хэм хэмжээгээр тодорхойлогдсон эрх зүйн дэглэмийг хэрэгжүүлэхийг зорьдог бөгөөд уг зорилгод хүрэх бүхий л ажиллагаа хуульд нийцсэн байх нь хууль ёсны зарчимын гол агуулга ю. (Эрүүгийн хуулийн 1.10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийг хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар, Монгол Улсын Дээд шүүхийн нийт шүүгчийн хуралдааны тогтоол, 2022)

Гэрч, хохирогчийн мэдүүлэг хууль ёсны зарчимд нийцсэн байх шаардлага нь тухайн мэдүүлэг авах ажиллагааг хуулийн дагуу явуулж, баримтжуулсан, бусад эх сурвалжаар баталсан эсхүл үгүйсгэсэн тохиолдолд нотлох баримт болгон ашиглах боломжтой тул тухайн хэргийг шийдвэрлэхэд шууд нөлөө үзүүлдэг.

Хүн бүр бие махбодийн болон сэтгэцийн байдлаас үл хамааран мэдүүлэг өгөх чадвартай. Хамгийн гол нь тухайн хүн мэдрэхүйн мэдрэмж, түүнийг санаж, хуулбарлах чадвартай эсэх нь чухал юм. Тухайн тохиолдол бүрт мэдүүлэг өгөх чадварыг үнэлэх нь эрх бүхий албан тушаалтны үүрэг юм. (Bundestag, 2024)

Гэрч болсон үйл явдлыг харсан бол түүнийг хэрхэн хүлээж авсан, гэрч тухайн үед мансуурсан, согтуурсан, эсхүл өвчний болон бусад шалтгааны улмаас бодит дүгнэлт хийх чадвартай байсан эсэх, тухайн

нөхцөл байдал гэрчийн сэтгэл зүйд хүндээр нөлөөлсөн эсэх, нөгөө талаар дам гэрч буюу үйл баримт болох үед хамт байгаагүй ч тухайн нөхцлийн талаар хэрхэн олж мэдсэн, түүний мэдүүлж байгааг батлах эх сурвалж байгаа эсэх талаар мэдүүлэг авахаас өмнө заавал тодруулж, энэ талаар тусгайлан тэмдэглэлд тусгах нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа хууль ёсны байх зарчимтай нийцнэ.

Учир нь гэрчийн ой тогтоолт, нүдний хараа, сонсгол, хэл яриа, нас, согтуурал, мансуурал зэрэг дотоод шалтгаан, мөн цаг агаар, хугацаа, бусдын дарамт шахалт, айдас гэх мэт гадны нөлөөний улмаас хэргийн байдлыг үнэн зөв тусгах, тогтоох, илэрхийлэхэд саад учруулах нөхцөл байдал байгаа болон хэрэг гарах үед байсан эсэхийг шалгаснаа (Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16-р бүлгийн зарим зүйл, хэсэг(16.3,16.5)-ийг зөв хэрэглэх албан ёсны тайлбар, Дээд шүүхийн нийт шүүгчдийн хуралдааны тогтоол, 2023) эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа хууль ёсны байх зарчим нь хэргийн бодит байдлыг тогтоох зарчимтай шууд уялдах нөхцөл болно.

Тэгвэл, эрүүгийн хэрэгт гол гэрч болох хүн оюун ухааны хөнгөн түвшний хомсдолтой тохиолдолд тухайн хүний мэдүүлгийг бусад эх сурвалж болон нотлох ажиллагаагаар шалгаж болох хэдий ч мэдүүлэг авах үеийн гэрчийн сэтгэц, сэтгэл зүйн нөхцөл байдлыг эргэлзээгүй шалгаж тогтоосон байх нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа хуулийн дагуу явагдсан байх нэг нөхцөл болно.

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 6 дугаар зүйлд “Хүн бүр хаана ч байсан эрх зүйн чадвартай байх эрхээ хүлээн зөвшөөрүүлэх эрхтэй” гэж заасан нь бие болон оюун санааны бэрхшээлээс үл хамаарч тухайн хүн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд нөхцөлийн болон харилцааны бэрхшээлгүйгээр оролцох эрхтэй гэсэн агуулгад адил хамаарна.

Харин тухайн хүн бие махбод болон оюун санааны бэрхшээлийн улмаас эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцох боломжгүй нь гагцхүү мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, нотолгоо бүхий баримтаар тогтоогдсон байвал зохино.

Америкийн сэтгэцийн эмгэг судлалын [AAMR] Холбооноос гаргасан дүрмийн 9 дүгээр заалтад [1992] “Оюун ухааны үйлдэл нь ухамсар дорой байдлаар илрэх ба аливаа орчин нөхцөлд дасан зохицох чадварын хувьд 2-оос дээш үйлдэл дээр **оюуны үйл ажиллагаа хязгаарлагдмал байх явдлыг оюуны хомсдол гэж үзнэ.**” гэж заажээ.

Мэдүүлэг өгөх нь нэг талаас өөрийн хамаатан садны эсрэг, нөгөө талаас тухайн үйл баримтын талаар мэдээлэх нь эрх зүйн ямар үр дагавартайг мэдэрч, энэхүү зөрчлийг оюун ухаанаар ойлгож байгаа эсэх нь эргэлзээтэй, мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах эрхийн талаар хангалттай ойлголтгүй, эсхүл ойлгох боломжгүй, боломж хязгаарлагдмал хүмүүст хамаарах онцгой ажиллагаа байдаг.

Иймд сэтгэцийн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээс зөвхөн мэдүүлэг өгөх хүсэлтэй, хууль ёсны төлөөлөгч, асран хамгаалагч нь мэдүүлэг өгөхийг зөвшөөрсөн тохиолдолд мэдүүлэг авч болохыг хуулиар зохицуулах шаардлагатай байна.

ХБНГУ-ын Бундестагийн Шинжлэх ухааны албанаас сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээс мэдүүлэг авах талаар зөвлөмж гаргасан бөгөөд уг зөвлөмжид дээрх хүмүүсээс мэдүүлэг авахдаа анхаарах, харгалзах нөхцлүүдийг дурьдсан байдаг. (Bundestag, 2024)

Тухайлбал: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хэрэгцээнд онцгой анхаарал хандуулах ёстой. Энэ нь зөвхөн мэдүүлэг авах ажиллагаа төдийгүй хэрэг хянан шийдвэрлэх бусад бүх арга хэмжээнд хамаарна. Сэтгэцийн болон суралцах хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсээс гэрчийн мэдүүлэг авахдаа гэрч болон мөрдөгч хоёрын хооронд амаар зуучлах боломжтой гэрчийн итгэмжлэгдсэн хүнийг дуудахыг зөвлөдөг.

Дээрх зөвлөмжид прокурор болон шүүх хөгжлийн бэрхшээлтэй гэрч, хохирогч, яллагдагч, шүүгдэгчтэй харилцахдаа онцгой анхаарал хандуулахыг зөвлөсөн байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээлтэй болон мансуурсан, согтуурсан гэрч, хохирогчийн талаар тусгайлсан зохицуулалт байхгүй боловч Улсын Дээд шүүхийн 2023 оны 04 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 16 дугаар тогтоолоор Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн Арван зургадугаар бүлгийн зарим зүйл, хэсэг (§16.3, §16.5)-ийг зөв хэрэглэх албан ёсны тайлбарын 1.11-д гэрч мэдүүлэг өгөх үеийн нөхцөл байдлыг шалгасан байх талаар дараах байдлаар тусгажээ. Үүнд:

“Гэрчийн мэдүүлгийн үнэн зөвийг үнэлэхдээ тэрээр хэргийн бусад оролцогчтой садан төрөл, найз нөхдийн гэх мэтээр хэрэгт хувийн сонирхолтой байж болох нөхцөл байдлыг сайтар нягталбал зохино. Түүнчлэн **гэрчийн ой тогтоолт, нүдний хараа, сонсгол, хэл яриа, нас, согтуурал, мансуурал** зэрэг дотоод шалтгаан, мөн цаг агаар, хугацаа, бусдын дарамт шахалт, айдас гэх мэт гадны нөлөөний улмаас **хэргийн**

байдлыг үнэн зөв тусгах, тогтоох, илэрхийлэхэд саад учруулах нөхцөл байдал байгаа болон хэрэг гарах үед байсан эсэхийг шалган үз. (Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16-р бүлгийн зарим зүйл, хэсэг(16.3,16.5)-ийг зөв хэрэглэх албан ёсны тайлбар, Дээд шүүхийн нийт шүүгчдийн хуралдааны тогтоол, 2023)

“Бага насны гэрч, хохирогч хэргийн талаар тусган авсан нөхцөл байдлыг үнэн зөв мэдүүлэг өгөх чадвартай эсэх талаар **сэтгэцийн шинжээчийн дүгнэлтийг** Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 27.1 дүгээр зүйлийн 2.3 дахь хэсэгт заасныг үндэслэн урьдчилан гаргуулсан байвал зохино” гэсэн нь гэрч, хохирогчоос мэдүүлэг авах ажиллагааг “**хууль ёсны байх зарчим**”-д нийцүүлэх ач холбогдол бүхий шаардлага болжээ.

Улсын Дээд Шүүхийн 2023 оны 04 дүгээр сарын 14-ний өдрийн тайлбарын 5.1 дүгээр заалтад “Хуулийн 16.3 дугаар зүйлд заасан “мэдүүлэг” гэсэн ойлголтод Үндсэн хууль болон Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан дараах үндсэн эрх, зарчмууд хэрэгжинэ” гээд уг зарчмуудыг баримтлахад гэрч, хохирогч, шинжээч, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчээс мэдүүлэг авахад зайлшгүй мөрдөх шаардлагуудыг тайлбарлан арга зүйг нь тодорхойлсон боловч оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх нь илтэд мэдэгдэхгүй байгаа тохиолдолд хэрхэн шалгах талаар тусгагдаагүй байна.

Уг тайлбарын 1.11 дэх заалтад тусгасан “**....гэрчийн ой тогтоолт, нүдний хараа, сонсгол, хэл яриа, нас, согтуурал, мансуурал зэрэг дотоод шалтгаан....**”-ыг мэдүүлэг авахаас өмнө шалгах шаардлагыг биелүүлэхэд “**согтуурал, мансуурал**”-аас бусад нөхцөл байдал нь эмнэлгийн тодорхойлох бичиг баримтаар тогтоож болохоор байна.

Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 32 дугаар зүйлд цагдаагийн алба хаагч нь **гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн** гэх үндэслэл бүхий сэжиг байгаа тохиолдолд хүнийг согтуурсан, мансуурсан эсэхийг шалгах аргыг тусгажээ.

Улсын ерөнхий прокурорын 2020 оны 07 дугаар сарын 17-ны өдрийн А/66 дугаар тушаалаар баталсан “Мөрдөн шалгах ажиллагааг хэрэгжүүлэх тухай” аргачилсан зааварт “Согтууруулах ундаа, мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэсний улмаас өөрийн үйлдэл, учир холбогдол, орчны байдалд дүгнэлт хийх **чадваргүй** байгаа хүнээс мэдүүлэг авахгүй” гэж заасан байдаг боловч дараах нөхцөлд уг заалтыг хэрэгжүүлэхэд бэрхшээл тулгарах боломжтой.

1. Дээрх аргачилсан заавар нь ЭХХШТХ-ийн 22.1 дүгээр зүйлийн 10 дах хэсэгт зааснаар зөвхөн мөрдөн шалгах ажиллагаанд хуулийн адил хэрэгжих бөгөөд шүүхээр хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд гэрч, хохирогч, шүүгдэгчээс мэдүүлэг авахад хуулийн адил дагаж, мөрдөх эрх зүйн хэм хэмжээ биш байна.

2. Дээрх бодисыг хэрэглэсэн боловч мэдүүлэг өгөх үед “чадвартай” байсан эсэхийг шалгаж, тогтоогоогүйн улмаас шүүгдэгч дээрх нөхцөл байдлын талаар мэдүүлсэн жишээг доор оруулав.

3. Улсын ерөнхий прокурорын 2020 оны 07 дугаар сарын 17-ны өдрийн А/66 дугаар тушаалаар баталсан “Мөрдөн шалгах ажиллагааг хэрэгжүүлэх тухай” аргачилсан зааварт “хөгжлийн бэрхшээлтэй, хэлгүй дүлий хүн нь албан ёсны дохионы хэл мэдэхгүй тохиолдолд хэлмэрчээс гадна түүнтэй дохио зангаагаар сайн ойлголцдог тухайн хэрэгт хамааралгүй гэр бүлийн гишүүн, эсхүл ойрын хүнийг оролцуулж болно” гэж заасан боловч оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй харьцах арга зүй, харгалзах нөхцөлүүд дурьдагдаагүй байна

Практикт согтуурсан, мансуурсан үедээ гэмт хэрэгт холбогдсон хүнээс мэдүүлэг авах ажиллагаа хууль зөрчсөн эсэх талаар шүүхийн гаргасан шийдвэрт өөр өөрөөр тайлбарлан хэргийг шийдвэрлэсэн тохиолдол байна.

Тохиолдол. (Улсын Дээд шүүхийн тогтоол Ц.Б, Ц.Э, Э.Э нарт холбогдох хэргийн тогтоол.)

Хяналтын шатны шүүх хуралдаанд гаргасан ялтан, тэдгээрийн гомдолд мансууруулах бодис хэрэглэсэн үед мэдүүлэг авсан талаар дурьдсан. Улсын Дээд Шүүх хэргийг хэлэлцээд гаргасан дүгнэлтдээ “Гэмт хэрэгт холбогдсон этгээдээс согтуурсан, мансуурсан үед нь мэдүүлэг авахыг хуулиар хориглоогүй гэсэн үндэслэлээр хүний дээрх суурь эрхийг зөрчих явдлыг хүлээн зөвшөөрч болохгүй.

Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодис нь хэрэглэсэн хэмжээ, бие махбод, сэтгэл зүйн онцлогоос хамаарч хүн бүрийн ухамсар, биеэ авч явах байдалд харилцан адилгүй нөлөөлөх тул сэтгэхүй, ухамсрын алдагдалд орсон эсэхийг энгийн хүний түвшинд, эсхүл нарийвчилсан шинжилгээгээр тогтоосны эцэст ажиллагаа явуулах эсэхийг шийдвэрлэж байх нь зүйтэй” гэж дүгнэсэн байдаг.

Тохиолдол. (Баянхонгор аймгийн эрүү, иргэний давж заалдах шатны шүүхийн магадлал Б.Д-д холбогдох эрүүгийн хэрэг, 2019)

Хэрэгт холбогдогч тухайн үед согтуу байсан гэх бөгөөд түүнийг согтолттой байсан талаар мөрдөгч илтгэх хуудас бичсэн нь хэрэгт

хавсаргагдсан. Шүүх хэргийг хэлэлцсэн дүгнэлтдээ “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль болон цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа явуулах /код/ дүрэм, зааварт нь согтуурсан, мансуурсан хүнээс мэдүүлэг авахыг хориглосон байдаг.

Нөгөөтэйгүүр цагдаагийн байгууллагад мэдүүлэг өгсөн бүх хүний согтуурлыг шалгаж тогтоож, дүгнэлт гаргуулах боломжгүй буюу шүүхээс хэрэгт хийлгэхээр зааж байгаа ажиллагаа нь цаашид Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг буруу хэрэглэх нөхцөл байдал үүсэхээр байна...” гэж хуульд зохицуулаагүй зүйлийг байгаа мэтээр мөн цагдаагийн байгууллагын согтуурлын зэрэг шалгах материаллаг нөхцөлийг хэрэг шалгах ажиллагаанд хамааруулан дурьдсан байна.

Энэ нь согтуурсан, мансуурсан хүнээс мэдүүлэг авахыг хуулиар хориглоогүйн үр дагавар буюу практикт гардаг олон тохиолдлын нэг. Иймд,

1. Оюун ухааны хөнгөн хэлбэрийн хомсдолтой хүнээс мэдүүлэг авахад тавигдах шаардлага, харгалзах шалгуурыг хуульчлах шаардлагатай байна.

2. Мэдүүлэг авах үед гэрч, хохирогч, сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч согтуурсан мансуурсан, эсхүл гэрч, хохирогч оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй байж болзошгүй тохиолдолд мэдүүлэг авахыг хуулиар хориглож, мэдүүлэг өгөх чадвартай эсэхийг мэдүүлэг авахаас өмнө мөрдөгч шалган тогтоох шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий аргачилалыг бий болгох саналыг дэвшүүлж байна.

Эх сурвалж

- Эрүүгийн хуулийн 1.10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийг хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар, Монгол Улсын Дээд шүүхийн нийт шүүгчийн хуралдааны тогтоол. (2022 оны 03 09). https://www.supremecourt.mn/media/files/20223/0_1649057428.pdf.- ээс Гаргасан
- Bundestag, D. (2024). Strafprozessuale Vorgaben für die Vernehmung von Menschen mit einer geistigen Behinderung als Zeugen oder Beschuldigte. <https://www.bundestag.de/resource/blob/987396/03713e8e79135acd882580a7f38cedec/WD-7-108-23-pdf.pdf>.-ээс Гаргасан
- Bundestag., D. (2024). Strafprozessuale Vorgaben für die Vernehmung von Menschen mit einer geistigen Behinderung als Zeugen oder Beschuldigte. Баянхонгор аймгийн эрүү, иргэний давж заалдах шатны шүүхийн магадлал Б.Д-д холбогдох эрүүгийн хэрэг, 57 (2019).

Улсын Дээд шүүхийн тогтоол Ц.Б, Ц.Э, Э.Э нарт холбогдох хэргийн тогтоол., №23 (Мэдээлэл).

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 16-р бүлгийн зарим зүйл, хэсэг(16.3,16.5)-ийг зөв хэрэглэх албан ёсны тайлбар, Дээд шүүхийн нийт шүүгчдийн хуралдааны тогтоол. (2023 оны 04 14).

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн Арван зургадугаар бүлгийн зарим зүйл, хэсэг(16.3, 16.5)-ийг зөв хэрэглэх албан ёсны тайлбар, Дээд шүүхийн нийт шүүгчдийн хуралдааны тогтоол. (2023 оны 04 14).

**ЗОРЧИХ ЭРХИЙГ ХЯЗГААРЛАХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНД
ТАВИХ ПРОКУРОРЫН ХЯНАЛТЫН ЭРХ ЗҮЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТАД ХИЙСЭН ЗАРИМ ШИНЖИЛГЭЭ
SOME ANALYSES ON THE LEGAL REGULATION OF
PROSECUTORIAL SUPERVISION OVER THE ENFORCEMENT OF
SENTENCES RESTRICTING THE RIGHT TO TRAVEL**

Ц.Мөнхбат

Судлаач, хууль зүйн ухааны доктор, профессор

Товч утга: Зорчих эрхийг хязгаарлах ялын эрх зүйн зохицуулалтыг тусгасан хууль тогтоомж болон түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих эрх зүйн үндэслэл болсон прокурорын хяналтын аргачилсан зааврыг харьцуулан судалж, тэдгээрийн нийцэл, уялдаа холбоо, цаашид анхаарах асуудлыг тодруулсан болно.

Түлхүүр үг: Үндсэн хууль, хууль тогтоомж, прокурорын хяналт, зорчих эрхийг хязгаарлах ял, зөрчилдөөн, аргачилсан заавар

Abstract: This study comparatively examines the legal regulations concerning the punishment of restricting the right to travel and the prosecutorial supervisory procedural guidelines that serve as the legal basis for monitoring their implementation. It highlights the consistency and interrelation between these regulations and identifies issues that require further attention moving forward.

Key words: Constitution, legislation, prosecutorial supervision, sentence restricting the right to travel, conflict, procedural guidelines

УДИРТГАЛ

Үндсэн хуульд зааснаар прокурор ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих (Үндсэн хууль, 1992) ба үйл ажиллагаандаа Монгол Улсын Үндсэн хууль, түүнд нийцүүлж гаргасан хуулийг баримталж, орон нутаг, салбар, байгууллагын онцлогийг үл харгалзан хуулийг нэг мөр хэрэглэх явдлыг хангаж (Прокурорын тухай хууль, 2017) ажиллах ба прокурорын үйл ажиллагааг хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан журам, аргачилсан заавраар нарийвчлан зохицуулах (Прокурорын тухай хууль, 2017) хуулийн шаардлагын үүднээс Улсын ерөнхий прокурор 2021 оны 05 дугаар сарын 27-ны өдрийн А/71 дүгээр тушаалаар “Ял эдлүүлэх ажиллагаанд тавих

прокурорын хяналтын аргачилсан заавар”-ыг баталж мөрдүүлж байгаа ба түүнд эдлүүлэх болон зөрчлийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуулийн заалтыг нэг мөр хэрэгжүүлэх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, эрүүдэн шүүх явдлыг гаргуулахгүй байхад прокурорын хяналтыг чиглүүлэх, прокурорын шийдвэр, үйл ажиллагаа хуульд нийцсэн байх, хяналт хариуцсан прокурорт мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх гэж зорилт, зорилгоо тодорхойлсон байна.

Монгол Улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн (Үндсэн хууль, 1992) нэгдүгээр зүйлд “... хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн” хэмээн тунхагласан билээ. Монгол Улсын хөдөлмөрийн баатар, Ардын багш, Гавьяат хуульч, доктор, профессор Б.Чимид багш “Хууль дээдлэх ёс гэдэг бол ... төр нийгмийн хөгжлийн жам ёсыг тусган тухайн улсын Үндсэн хуульд нийцүүлсэн бодит чанартай эрх зүйн үзэл, өөрөөр хэлбэл шударга үнэний хуулиар нийгмийн харилцааг зохицуулсан зарчим мөн. Хууль дээдлэх ёс нь угтаа эрх зүйг дээдлэх гэсэн агуулгатай болно. (Чимид, 2019, хууд. 118) гэж бичсэн байна.

Улсын Их Хурлын дарга Д.Амарбаясгалан: “Хуулийн төвд хүн орших учиртай. Хууль хэнийг ч үл ялгаж, эрх тэгш хэрэгжиж, хууль дээдлэх ёс бүрэн тогтох ёстой. Албан тушаалтны үзэмжээр хандах, авлига, хүнд суртал газар авах хөрс болж байгаа журмуудыг үндсээр нь устгаж, хууль дээдлэх зарчмыг бодит утгаар хэрэгжүүлэх цаг ирсэн.... журмыг дураар, үзэмжээр батлах явдлыг таслан зогсоох, ... шинэ харилцааг журмаар зохицуулдаггүй байх шаардлага тавигдаж, журмыг зөвхөн хуульд заасан тохиолдолд, мөн хуулиар тогтоосон хүрээ хязгаарт баталдаг болж, журмаар зохицуулж үл болох буюу зөвхөн хуульд тусгах харилцааны зааг тодорхой болно. (Амарбаясгалан, 2025) гэж Улсын Их Хурлын 2025 оны хаврын ээлжит чуулганы нээлтэнд хэлсэн үгэндээ дурдсан байна. Иймд цаг үеийн нөхцөл байдлын хүрээнд дээр дурдсан “Ял эдлүүлэх ажиллагаанд тавих прокурорын хяналтын аргачилсан заавар”-ыг /цаашид аргачилсан заавар гэх/ зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлүүлэх процессыг зохицуулсан хууль болох Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хуультай харьцуулсан судалж, судалгааны үр дүнг үндэслэн судлаачийн байр суурь, үнэлэмжээ илэрхийлэхийг зорьсон болно.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Эрүүгийн хууль (Эрүүгийн хууль, 2016) зааснаар гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд оногдуулах ялын нэг төрөл болох зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг (Эрүүгийн хууль, 2016) гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг эрх бүхий байгууллагын хяналтад өөрийн оршин суугаа газраас явахыг хориглох, тодорхой газар очихыг хориглох, шүүхээс тогтоосон чиглэлээр зорчих эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлтэйгээр оршин суух газраа өөрчлөх, зорчих үүргийг 1 сараас 5 жил хүртэл хугацаагаар хүлээлгэхийг зорчих эрхийг хязгаарлах ял (Эрүүгийн хууль, 2016) гэх ба шүүх тухайн гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан, ялтныг бусдад аюул учруулах эрсдэлтэй гэж үзвэл тодорхой хүнтэй, бусадтай харилцахыг хориглож болно (Эрүүгийн хууль, 2016) гэж тодорхойлсон байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, 2017) 18 дугаар бүлэгт “Зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх” процесс ажиллагааг журамласан ба тухайн ажиллагаа хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу байгаа эсэхэд прокурорын хяналт зааврын дагуу чиглэгдэж байгаа боловч анхаарал татсан асуудлууд байна. Үүнд:

Нэг. Процессын хуульд (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, 2017) заасан үндэслэлээр прокурорын зөвшөөрлөөр ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч зорчих эрхэд тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг 30 хүртэл хоногийн хугацаанд өөрчилж болох ба энэхүү хугацаа дууссан даруйд ялтанд шүүхээс тогтоосон зорчих эрхэд тавьсан хориглолт, хязгаарлалтыг сэргээн тогтоож, ял эдлүүлэх ажиллагааг ердийн журмаар үргэлжлүүлэн гүйцэтгэнэ. Тэгвэл аргачилсан зааврын 7.9 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 173 дугаар зүйлд заасан үндэслэл тогтоогдсон бол зөвшөөрлийг **бичгээр** олгоно. Ялтны зорчих эрхэд тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг түр хугацаагаар өөрчилсөн хугацаа дууссан даруйд прокурор Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 173 дугаар зүйлийн 173.2 дахь хэсэгт заасны дагуу шүүхээс тогтоосон зорчих эрхэд тавьсан хориглолт, хязгаарлалтыг сэргээн тогтоох **тогтоол** гаргаж, шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад олгож хүргүүлнэ.” гэжээ. Энд тухайн асуудал нь үндэслэлтэй бол “**Зөвшөөрлийг бичгээр олгож болох**” нь хуульд нийцэж байгаа хэрнээ хугацаа дуусмагц “**Шүүхээс тогтоосон зорчих эрхэд тавьсан хориглолт, хязгаарлалтыг сэргээн**

тогтоох тогтоол” гаргах нь логикийн хувьд ойлгомжгүй байна. Прокурорын зөвшөөрөл болон тогтоол нь “Прокурорын хяналтын эрх зүйн хэлбэр”-ийн төрөл бөгөөд агуулгын хувьд ялгаатай байна. Тухайлбал, Хуульд заасан тохиолдолд прокурор ял эдлүүлэх ажиллагааны явцад зөвшөөрөл олгох (Прокурорын тухай хууль, 2017) бол тогтоолыг чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ бүрэн эрхэд хамаарах асуудлыг шийдвэрлэхээр (Прокурорын тухай хууль, 2017) гаргадаг байна. Дурдсан тохиолдолд эхлээд хугацаатай зөвшөөрөл олгосон бол хугацаа дуусмагц уг “зөвшөөрөл “автомат”-аар хүчингүй болох ба прокурор биш харин ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч **“Шүүхээс тогтоосон зорчих эрхэд тавьсан хориглолт, хязгаарлалтыг сэргээн тогтоох тогтоол”** гаргаж, прокурорт танилцуулах үүрэг хүлээх ёстой юм.

Хоёр. Хуульд зааснаар ялтны зорчих бүсийг ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн саналыг үндэслэн прокурор өөрчилж болох (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, 2017) ба ялтан ял эдлэх бүсээ өөрчлүүлэх тухай үндэслэл бүхий хүсэлтийг бичгээр гаргах бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, холбогдох материалын (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, 2017) прокурор хянах үүрэгтэй юм. Харин аргачилсан зааварт бол зөвхөн “шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, хувийн хэргийг хянаж шийдвэрлэх”-ээр заасан нь ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, ялтны хүсэлтийг орхигдуулсан байна. Нөгөө талаар хуульд “материал” гэсэн байхад аргачилсан зааварт “хувийн хэрэг” гэсэн нь хэр нийцэх вэ. Хуульд заасан нэр томъёонд журам, заавар нийцэх учиртай гэж ойлгож байна.

Гурав. Ялтан ял эдлүүлэх журмыг зөрчөөгүй, өөрийн **зан үйл**, хувийн байдлаараа ял эдлүүлэхэд саад учруулаагүй бол түүнд нэг сард тав хүртэл хоногийн шагналын хоног олгож болн (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, 2017) гэж хуулчилсан бол аргачилсан зааврын 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсэгт “Ялтны хувийн байдал, **засрал хүмүүжилд** бодитой дүгнэлт хийсэн эсэх” гэжээ. Энд “**зан үйл**” болон “**засрал хүмүүжил**”-ийн хооронд ялгаа байна уу гэх асуудал үүсэж байна.

Монгол хэлний товч тайлбар бичигт “**Зан**” гэдэг үгийг “**Хүн амьтны аашлах байдал, төлөв, зан ааль** (Цэвэл, 1966, хууд. 265), “**Үйл**” гэснийг “**Хийж явуулах хэрэг явдал**”, “**Засрах**” гэснийг “**Муу муухай байдал нь дээрдэх, сайжрах, засах засамжлах үйлийг биеэрээ дааж авах буюу өөрөө засагдан сайжрах**” гэж тайлбарласан бол Монгол хэлний их тайлбар тольд “**Зан үйл**”-ийг “**Хүний аж амьдралтай уялдан хэвшиж тогтсон**

заншил, түүнтэй холбоотой элдэв үйл хөдлөл (Монгол хэлний их тайлбар толь, 2015) “Хүмүүжил”-ийг “Хүний биеэ авч явах дадлага, чадвар, төлөвшсөн зан чанар, ёс суртахуун, ухамсартай болгон төлөвшүүлэх” гэжээ. Утгын хувьд харьцуулалт хийж үзэхэд “зан үйл” ба “засрал хүмүүжил” ойлголтын хувьд ялгаатай байна.

ДҮГНЭЛТ

Судалгааны үндсэн дээр дараахь дүгнэлтийг хийж болохоор байна. Прокурорын хяналтын аргачилсан заавар нь өгүүллэгийн эхэнд дурдсан зорилт, зорилгоо бүрэн хангаж чадаагүй байна. Агуулгын зарим зүйл заалт нь хуультай зөрчилдсөн байна. Жишээ нь, Ялтны зорчих эрхэд тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг өөрчлөхөд прокурор зөвхөн зөвшөөрөл олгох үүргийг хуулиар хүлээсэн байхад аргачилсан заавраар уг хориглолт, хязгаарлалтыг сэргээн тогтоохоор тогтоол гаргахаар заасан нь хуулиас давсан заалт гэж үзэж болохоор байна. Энэ нь нөгөө талаар прокурорын ажлын ачааллыг хиймлээр нэмэгдүүлж байгаа хэлбэр юм.

Хуулийн нэр томъёог журам, зааварт өөрөөр буулгаснаар утга, агуулгыг нь гажуудуулж, ойлголтын зөрүү үүсгэсэн байна.

САНАЛ

Дараахь саналыг дэшүүлж байна. Үүнд:

1. Хууль дээдлэх ёс, хуулийг нэг мөр хэрэглэх зарчмыг баримталж, хуулийн хүрээ хязгаарт багтааж нийцүүлэн, аргачилсан зааврыг дахин боловсруулж батлах;
2. Хуулийн нэр томъёоны утга агуулгад ач холбогдол өгч, аргачилсан зааварт тусгахдаа анхаарах;
3. Хуулиас давсан аргачилсан зааврын зүйл заалтыг хүчингүй болгох;
4. Хуульд тодорхой тусгасан зүйл, заалтыг аргачилсан зааварт дахин нурушиж дурдахгүй байх.

Эх сурвалж

Прокурорын тухай хууль, №25 (Төрийн мэдээлэл. Эмхэтгэл 2017).
Чимид, Б. (2019). Төрийг засах ёс. Улаанбаатар.
Амарбаясгалан, Д. (2025, 03 17). Өнөөдөр хууль ба журмын зохистой харьцаа алдагдсаны улмаас хууль биш, харин журам ноёлж байна. Улс төр. Retrieved from iSEE.mn.

Монгол хэлний их тайлбар толь. (2015). Улаанбаатар.

Прокурорын тухай хууль, №24 (Төрийн эмхэтгэл мэдээлэл 2017).

Үндсэн хууль, №1 (Төрийн эмхэтгэл мэдээлэл 1992).

Үндсэн хууль, Төрийн эмхэтгэл мэдээлэл (№1 1992).

Цэвэл, Я. (1966). Монгол хэлний товч тайлбар толь. Улаанбаатар.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, №24 (Төрийн эмхэтгэл мэдээлэл 2017).

Эрүүгийн хууль, №7 (Төрийн эмхэтгэл мэдээлэл 2016).

ЗОРЧИХ ЭРХИЙГ ХЯЗГААРЛАХ ЯЛЫН ТУХАЙ ОЙЛГОЛТ, ОНЦЛОГ

PROBLEMS OF ENSURING SECURITY IN THE POSSESSION OF SOCIAL ACCOUNTS IN THE ELECTRONIC ENVIRONMENT

Б.Золбоо

*ДХИС-ийн Сургалт судалгааны 403-р
анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн
албаны сургуулийн Иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийн
тэнхимийн багш, хошууч*

Товч утга: Дэлхийн ихэнх улс орны эрх зүйн практикт гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгмээс тусгаарлахгүйгээр хяналт, хязгаарлалт тогтоох замаар ял эдлүүлэх нь хамгийн түрүүнд сонгон хэрэглэвэл зохих ял шийтгэлийн үндсэн хэлбэр гэж үзэж байгаа бөгөөд хорих ялыг зөвхөн хохирогчийн аюулгүй байдалд заналхийлсэн, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн зэрэг цөөн тохиолдолд хэрэглэх учиртай гэсэн үзэл баримтлал, зарчим давамгайлж байна.

Ял эдлүүлэх ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийж үзвэл хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа нь их хэмжээний зардал үүсгэж байгаагийн зэрэгцээ суллагдсан хүмүүс нийгмийн орчинд дасан зохицох чадвар муу, гэмт хэрэг дахин үйлдэхээс үл эмээх хандлагатай байгаагаас үүдэн хорих ялыг үр дүн багатай ялын төрөлд тооцдог.

Шинэ төрлийн ял болох зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлүүлэх ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийж, санал, зөвлөмж боловсруулах нь эрүүгийн ялын зорилго, үр нөлөөг дээшлүүлэх, ял завших боломж олгохгүй байх, ял гарцаагүй байх зарчмыг хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

Түлхүүр үг: Шийдвэр гүйцэтгэгч, дүн шинжилгээ, ял шийтгэл, эрх чөлөө

Abstract: In the legal practice of most countries in the world, it is considered that serving a sentence by imposing supervision and restrictions without isolating the offender from society is the main form of punishment that

should be used first and foremost, and the prevailing concept and principle is that imprisonment should only be used in a few cases, such as those that threaten the safety of the victim or commit extremely serious crimes. An analysis of the process of serving a sentence shows that serving a sentence in prison generates a lot of costs, and since those released have a poor ability to adapt to the social environment and are not afraid of committing crimes again, imprisonment is considered a type of punishment that is not effective.

Keywords: Decision-constructor, analysis, punishment, and freedom

НЭГ. ЗОРЧИХ ЭРХИЙГ ХЯЗГААРЛАХ ЯЛ

Доктор, профессор Д.Баярсайхан “Харьцуулсан эрүүгийн эрх зүй” бүтээлдээ “Зорчих эрхийг хязгаарлах” гэсэн нэр томьёог судлан үзэхэд “зорчих” гэдэг нь хүн нэг зүгийг чиглэн зорчих, ийш тийш зорчин явах, “эрхийг хязгаарлах” гэдэг нь эрхийг нь багасгах, хэмжээ тогтоох гэсэн утга илэрхийлж байгаагаас дүгнэвэл хүний чөлөөтэй зорчих хөдөлгөөнийг хязгаарлах гэж үзэж болно. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 18 дахь хэсэгт заасан “улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих” гэсэн иргэний эрхэд хязгаарлалт тогтоож байгаа нь уг ялын онцлог юм. Энэхүү ялыг “эрх чөлөө хязгаарлах”, “зорчих эрхийг хасах”, “гэрийн хорио” зэрэг хэд хэдэн нэршлээр томьёолсон. Тухайлбал, гэрийн нөхцөлд хорих ял нь 1984 оноос хэрэглэгдэж эхэлсэн бөгөөд шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоолоор тухайн этгээдийн амьдарч буй орон байранд нь хатуу хязгаарлалтын дор хорьж цагдах ял юм (Д.Баярсайрхан, 2012) гэж авч үзжээ.

Доктор, профессор Б.Алтангэрэл “Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа” бүтээлдээ хорихоос өөр төрлийн ял шийтгэлийн асуудлаар 1990 онд Нэгдсэн үндэсний байгууллагаас “Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм” Токиогийн дүрмийг батлан гаргасан нь хорих ялаас татгалзах, хорихоос бусад төрлийн ял шийтгэлийг өргөн хэрэглэх нөхцөлийг зарчмын хувьд бүрдүүлсэн чухал дүрэм болсон билээ. Энэхүү дүрмийн гол онцлог нь эрх зүйн зөрчил үйлдсэн этгээдүүдийг нийгмийн хэвийн амьдралд түргэн эргэж ороход нь туслах, хорих ялаас татгалзах, ялын нөлөөг цээрлүүлэхээс ороход нь туслах, хорих ялаас татгалзах, ялын нөлөөг цээрлүүлэхээс илүүтэй дахин хэрэг зөрчил үйлдэж давтан гэмт хэрэгтэн болох явдлаас сэргийлж, төрийн эрх бүхий байгууллагын хяналтад авах замаар хүмүүжүүлж авахыг илүүд үзжээ (Б.Алтангэрэл, 2018).

Доктор, дэд профессор Э.Батбаяр “Хорихоос өөр төрлийн ял” нэг сэдэвт бүтээлдээ орчин цагт ял нь “хорих болон хорихоос өөр төрлийн ял” гэж зааглагдаж буй хандлага түгээмэл болсон учир зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорихоос өөр төрлийн буюу нийгмээс гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг тусгаарахгүй шинжтэй ялын тогтолцооны хүрээнд, “альтернатив” шинжийг нь харгалзаж, ялын бодлогын хувьд “хүний эрх, энэрэнгүй байх зарчимд үндэслэж, хорих ялаас татгалзах” явдлыг суурь гол үзэл санаа, баримтлал болгож, сонгох боломж бүхий ялаар хэргэлэх болсон байна (Э.Батбаяр, 2024) гэжээ.

Доктор, дэд профессор Я.Батгэрэл “Зорчих эрхийг хязгаарлах ялаас зайлсхийсэн ялтанд хүлээлгэх хариуцлага” илтгэлдээ зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэл нь хүмүүнлэг ёсны үзэл санаа давамгайлснаараа уг ялаар шийтгэгдсэн ялтандаа эдийн засгийн хувьд хэмнэлттэй байдлаараа улс эх орондоо давуу талыг олгодог бөгөөд орчин үеийн техник технологийн дэвшлийг ашиглан ялтан этгээдийн чөлөөтэй зорчих эрхэнд хязгаарлалт тогтоон, ялын мөн чанар, ялын зорилгыг хэрэгжүүлдгээрээ хүмүүнлэг энэрэнгүй нийгмийн сонгодог хэлбэрийг бүрдүүлдэг байна (ШШГЕГ, 2025) гэжээ.

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг цээрлүүлэхээс гадна түүнийг нийгмээс бүрэн тусгаарлахгүйгээр засарч, хүмүүжих, зүй зохистой, зөв амьдралд ороход нь туслах, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах, өөрийгөө хөгжүүлэх, ажил хөдөлмөр эрхэлж гэр бүл, үр хүүхдээ тэжээн тэтгэх, бусдад учруулсан хохирлыг нөхөн төлөх боломжийг олгох, гэмт хэрэг дахин үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгыг давхар агуулдаг.

Шүүх зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг сонгож оногдуулахдаа гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний гэм буруугийн хэр хэмжээ, хувийн байдал, бусдад учруулсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, хүний үндсэн эрх, журамт үүрэг, амин чухал хэрэгцээ шаардлагуудыг харгалзан “эрх бүхий байгууллагын хяналтад өөрийн оршин суух газраас явахыг хориглох”, “тодорхой газар очихыг хориглох”, “шүүхээс тогтоосон чиглэлээр зорчих” зэрэг хуульд нэрлэн заасан хязгаарлалтын аль нэгийг, эсхүл хэд хэдэн хориглолт, хязгаарлалтыг зэрэгцүүлэн хэрэглэх, түүнчлэн чөлөөтэй зорчих хязгаарлалтын бүсийг нэг, эсхүл хэд хэдэн дүүрэг, хороо, багийн нутаг дэвсгэрийн аль тохирох нэгжийг хамааруулан тогтоох боломжтойгоос гадна ялтныг бусдад аюул

учруулах эрсдэлтэй гэж үзвэл тодорхой хүнтэй харилцахыг давхар хориглож болно.

Олон улсын баримт бичигт:

Токиогийн дүрэм. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 1990 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдрийн 45/110 дугаар тогтоолоор “Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм” (Токиогийн дүрэм)-ийг 7 бүлэг 23 зүйлтэйгээр батлан гаргасан нь хорих ялаас татгалзах, хорихоос бусад төрлийн ял шийтгэлийг өргөн хэрэглэх нөхцөлийг зарчмын хувьд бүрдүүлсэн чухал зохицуулалт болсон.

Токиогийн дүрэм нь хорих ялын хэрэглээг багасгах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн нийгмийн өмнө хариуцлага хүлээх мэдрэмжийг хөгжүүлэх зорилго агуулж, нийгмийн болон хохирогчийн ашиг сонирхлыг хамгаалах, шаардлагатай тохиолдолд хохирогчтой зөвлөлдөж байхыг зөвлөжээ.

Энэхүү дүрэмд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд хэрэглэх дараах үндсэн зарчмуудыг тусгасан. (дүрэм, 1990) Үүнд:

-хорихоос өөр төрлийн ял эдэлж байгаа этгээдийн наад захын баталгааг хангах;

-эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд хандах олон нийтийн идэвхтэй оролцоог хангах, нийгмийн өмнө хариуцлага хүлээх мэдрэмжийг нь хөгжүүлэхэд дөхөм үзүүлэх;

-үндэсний эрүүгийн хууль тогтоомжийн бодлого, зорилтыг харгалзан хэрэглэх;

-гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй байдлын тухайд нийгмийн сонирхол, хохирогчийн эрх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн эрх хоорондын зүй зохистой харьцааг хангах;

-хорих ял хэрэглэх явдлыг багасгах замаар бусад боломжоор хангах, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн нийгэмд, хэвийн амьдралдаа эргэж орох хэрэгцээ, шаардлага, хүний эрхийг хангах зайлшгүй шаардлагыг харгалзан эрүүгийн хууль тогтоомж дахь бодлогыг оновчтой болгох зорилгоор үндэсний хууль тогтоомжийн хүрээнд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээг боловсруулах.

Дүрмийн гол зорилго нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг төрийн эрх бүхий байгууллагын хяналтад авах замаар хүмүүжүүлэх, нийгмийн хэвийн амьдралдаа эргэж ороход нь туслах, хорих ялаас татгалзах, ялын нөлөөг цээрлүүлэхээс илүү гэмт хэрэг дахин үйлдэж давтан гэмт хэрэгтэн болохоос сэргийлэхэд чиглүүлэх явдал юм.

Үүнээс гадна хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ нь үр дүнгээ өгч байгаа тохиолдолд уг арга хэмжээг хугацаанаас нь өмнө өөрчлөх, хүчингүй болгох, үр дүнд хүрээгүй тохиолдолд шууд хорих ял хэрэглэхээс зайлсхийн хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээгээр солих зэрэг зохицуулалт санал болгосон байна.

Түүнчлэн хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий алба хаагч нь амьдралын туршлагатай, мэргэжлийн зохих бэлтгэлтэй, хувийн шинж чанараар тохирох хүн байвал зохино хэмээн тусгайлан тодорхойлсон.

Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээг сонгох бололцоотой нөхцөлд шүүн таслах эрх бүхий байгууллага дараах байдлаар шийдвэрлэж болохоор зохицуулсан. Үүнд:

- сануулах, зэмлэх, буруушаах зэрэг аман арга хэмжээ;
- хариуцлагаас тэнсэн чөлөөлөх;
- иргэний зарим эрхийг нь хасах;
- нэг удаагийн болон өдрийн торгууль зэрэг мөнгөн шийтгэл оногдуулах, эдийн засгийн арга хэмжээ авах;
- хөрөнгө хураах, эд хөрөнгө өмчлөх эрхийг нь хасах тогтоол гаргах;
- хохирогчид эд хөрөнгийг нь буцааж өгөх, хохирол төлөх тогтоол гаргах;
- тэнсэх, шийтгэлийг хойшлуулах;
- хорихоос тэнсэн суллах болон шүүхийн хяналт тогтоох;
- нийгмийн тустай хөдөлмөр хийлгэх тухай тогтоол гаргах;
- тодорхой газар нутагт заавал ирж бүртгүүлж байх болзол тогтоох;
- гэрийн хорионд байлгах;
- хорихтой холбоогүй бусад арга хэмжээ авах;
- дээр дурдсан арга хэмжээнүүдийг хослуулан хэрэглэх.

Дүрмийн заалтыг эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны бүх шатанд хүний шашин шүтлэг, арьсны өнгө, нас, хүйс, хэл, улс төрийн болон бусад үзэл, нийгмийн гарал үүсэл, эд хөрөнгийн байдал, төрсөн газар зэргээр ялгаварлан гадуурхахгүйгээр хэрэглэнэ.

Мөн хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээг хэрэглэх явцад тухайн этгээд эрх нь зөрчигдсөн гэж үзвэл гомдол гаргах эрхтэй байхаар заасан байна.

ХОЁР. ЗОРЧИХ ЭРХ ХЯЗГААРЛАХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГАА

Шийдвэр гүйцэтгэгч зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтны байнга оршин суугаа болон хөдөлмөр эрхэлж байгаа, эсхүл суралцаж байгаа газрын хаягаар шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг биелүүлж байгаа эсэхэд техникийн болон биечлэн хяналт тавина.

Ингэхдээ, ялтанд зорчих эрх хязгаарлах ял эдлүүлэх нөхцөл, журам, хяналтын техник, хэрэгслийг ашиглах, арчлах заавар, журам, ял эдлэх нөхцөл, журмыг зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээний талаар тайлбарлаж, тэмдэглэл үйлдэн гарын үсэг зуруулна.

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн хүн эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр оршин суух газраа өөрчлөх, зорчих үүргийг хүлээх ба хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар шүүхээс тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтын нөхцөлийг өөрчлөх, хязгаарлалт тогтоосон бүсээс гадагш түр зорчих, эсхүл удаан хугацаанд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах зайлшгүй шаардлага үүсвэл энэ талаарх хүсэлтээ хяналт тавьж буй эрх бүхий байгууллагын албан тушаалтанд тавьж шийдвэрлүүлэх боломжтой.

Зорчих эрхийг хязгаарласан ял шийтгүүлсэн ялтан дараах үүрэгтэй (Өмгөөллийн эрх зүй, 2024). Үүнд:

- Шүүхээс хүлээлгэсэн үүргийг биелүүлэх;
- Шийдвэр гүйцэтгэгч, техникийн ажилтны хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэх;
- Шүүхээс тогтоосон зорчихыг хязгаарласан газарт зорчихгүй байх;
- Шийдвэр гүйцэтгэгчид урьдчилан мэдэгдэхгүйгээр оршин суугаа газар, ажлын байраа өөрчлөхгүй байх;
- Шийдвэр гүйцэтгэгчийн тогтоосон хугацаанд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ирэх, ял эдлүүлэхтэй холбогдсон асуудлаар амаар болон бичгээр тайлбар гаргах;
- Тогтоосон журмын дагуу зөөврийн хяналтын төхөөрөмжийг биедээ байнга авч явах, бүрэн бүтэн байдлыг нь хангахад шаардлагатай бүх арга

хэмжээг авах, хяналтын төхөөрөмжийг хэвийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх;

-Хувийн бичиг баримтаа биедээ авч явах;

-Ял эдэлж дуусмагц хяналтын тоног төхөөрөмжийг шийдвэр гүйцэтгэгчид бүрэн бүтэн хүлээлгэн өгөх зэрэг болно.

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдэлсэн хугацааг шийтгэх тогтоол хуулийн хүчин төгөлдөр болж, ялтанд цахим бугуйвч зүүлгэсэн өдрөөс эхлэн тоолдог.

Ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн саналыг үндэслэн дараах тохиолдолд прокурор ялтны зорчих бүсийг өөрчилж болно. Үүнд:

-Ялтны ар гэрийн байдалд өөрчлөлт орсны улмаас шүүхээс анхлан тогтоосон газарт ял эдлүүлэх боломжгүй болсон;

-Ялтны санхүүгийн чадавх, гамшиг, аюулт үзэгдлийн улмаас байнга оршин суугаа газраа өөрчлөх шаардлагатай болсон;

-Хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас ялтан оршин суух газраа өөрчлөх зорилгоор хувийн орон сууц, хашаа байшин худалдан авсан;

-Ялтны ял шийтгүүлэх үеийн хөдөлмөрийн гэрээ дуусгавар болсон, эсхүл өөр байгууллага, хуулийн этгээдэд шилжин ажиллах, шилжин суралцах шаардлагатай болсон;

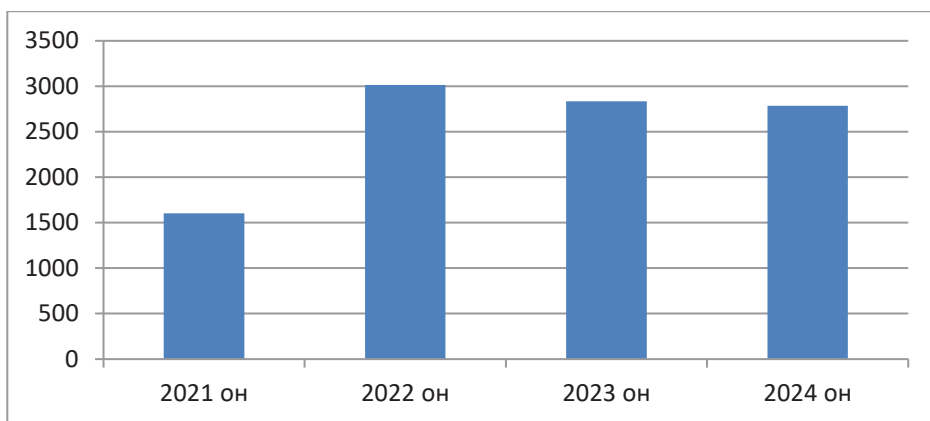
-Дээд болон мэргэжлийн боловсролын байгууллагад элсэн суралцах;

-Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд шүүхээс тогтоосон бүсэд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах боломжгүй болсон зэрэг орно.

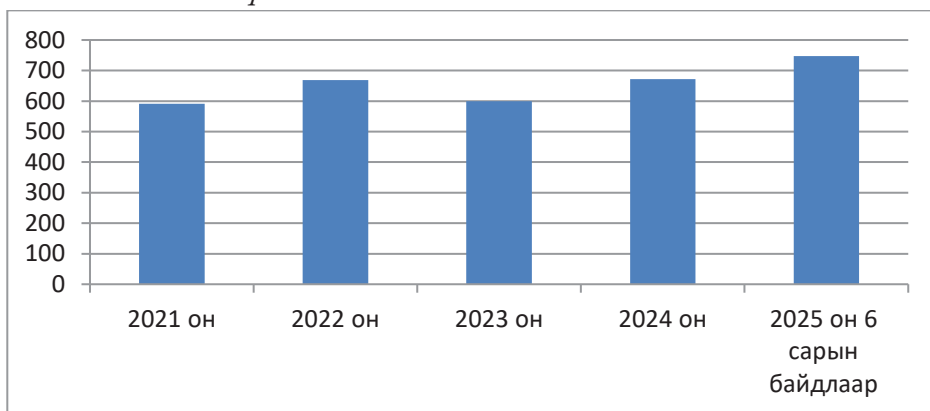
Ялтан ял эдлэх бүсээ өөрчлөх тухай үндэслэл бүхий хүсэлтийг бичгээр гаргах бөгөөд ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч ялтны хүсэлт, шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, холбогдох материалыг хянаж, 10 хоногийн дотор прокурорт хүргүүлэн шийдвэрлүүлнэ.

Ялтан зорчих эрхийн хязгаарлалтыг зөрчиж хяналтын бүсээс гарах, хориглосон газарт очих, уулзахыг хориглосон хүнтэй харилцах, техникийн хяналтын тоног төхөөрөмжийг устгах, гэмтээх, хэвийн ажиллагааг нь сарниулах, дахин гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх, шийдвэр гүйцэтгэгчийн хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэхээс татгалзах, эсэргүүцэх зэргээр ял эдлүүлэх журмыг ноцтой зөрчвөл зорчих эрхийг хязгаарлах ялын эдлээгүй үлдсэн хугацааг хуульд заасны дагуу хорих ялаар солино.

Зураг 1. Зорчих эрхийг хязгаарлах ялаар шийтгүүлсэн ялтаны тоо Улсын хэмжээнд авч үзвэл.

Зураг 2. Зорчих эрхийг хязгаарлах ялаар шийтгүүлсэн ялтаны тоо. Нийслэлийн хэмжээнд авч үзвэл.

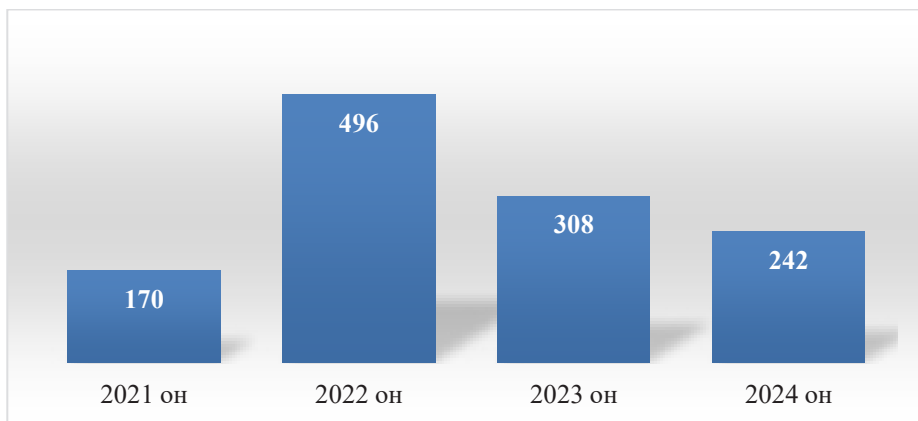

Зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар сольж шийдвэрлэсэн шалтгаан нөхцөлийн талаар:

Тус ялыг хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш 2021 онд 170, 2022 онд 496, 2023 онд 308, 2024 онд 242, үүнээс Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 168 дугаар зүйлийн 168.1-т заасан үүргээ 3 сарын хугацаанд 2, түүнээс дээш удаа биелүүлээгүй **273** ялтан, гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлсэн **108** ялтан, техникийн хяналтын тоног төхөөрөмжийг устгасан, гэмтээсэн, эсхүл тэдгээрийн хэвийн ажиллагааг сарниулах зөрчлийг давтан гаргасан **193** ялтан, техникийн болон биечилсэн хяналтаас 24 цагаас илүүгүй хугацаагаар санаатайгаар зайлсхийх зөрчлийг давтан гаргасан **221** ялтан, шийдвэр гүйцэтгэгчийн хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэхээс татгалзсан, хүч хэрэглэн эсэргүүцсэн, шийдвэр гүйцэтгэгчийн амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулсан, хохирол учруулахаар заналхийлсэн **42** ялтан, техникийн болон биечилсэн хяналтаас 24 цагаас илүү хугацаагаар санаатайгаар зайлсхийх зөрчлийг давтан

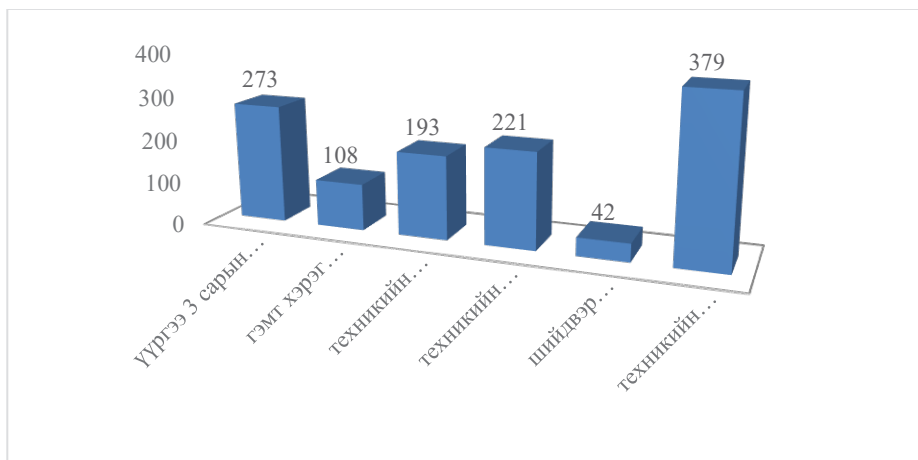
гаргасан **379** ялтан нийт **1216** ялтны зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар сольж шийдвэрлүүлсэн байна (ШШГЕГ, 2024)

Зураг 2. Зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар сольж шийдвэрлүүлсэн байдал.

Дүгнэлт. Үүнээс хархад зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хэрэгжүүлсэнээр Монгол улсын ял шийтгэлийн бодлогод мэдэгдэхүйц ахиц дэвшил хэмнэлтийг авчирч байгаа бөгөөд тоон үзүүлэлтээс хархад цаашид ялын тоо буурах төлөвтэй байгаа нь харагдаж байна.

Зураг 3. Зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг хорих ялаар сольж шийдвэрлүүлсэн байдал.

Шүүх тодорхой үндэслэл заахгүйгээр ялтны гадагш зорчихгүй байх хязгаарлалтын бүсийг хэт өргөнөөр буюу засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хамгийн том нэгж болох аймаг, нийслэл, эсхүл сум, дүүргийн нутаг дэвсгэрээр хялбарчилж тогтоох, эсхүл хэт хумьж оршин суугаа баг, хорооны нутаг дэвсгэрээс, эсхүл оршин суух хаяг буюу гэрээсээ гарч

явахыг хориглох, түүнчлэн хязгаарлалт тогтоох нутаг дэвсгэрийн хүрээг шийдвэрлэхгүй орхигдуулах, хязгаарлалт тогтоох хугацааг оновчгүй тогтоох зэрэг алдаа зөрчил нь ял оногдуулах үндэслэл, журамд нийцэхгүйгээс гадна уг ялын зорилго, хэрэгжилтэд сөрөг нөлөө үзүүлж болохыг хяналтын шатны шүүхийн тогтоолд дурдсан байна (гого, 2024).

ДҮГНЭЛТ

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгмээс тусгаарлахгүйгээр, хамт олон, гэр бүлийнхээ орчинд суралцах, хөдөлмөрлөх эрхийг нь ханган хэрэгжүүлж буйгаараа ихээхэн ач холбогдолтой байна.

Ял эдлүүлэх энэхүү ажиллагаанд хянах нийгэмшүүлэх ажлыг зөв хослуулж зохион байгуулснаар гэмт хэрэг дахин үйлдэх явдлыг бууруулахад чухал түлхэц болох юм.

Эдийн засгийн хувьд мөн үүрэг гүйцэтгэж буй алба хаагчдын цалингийн сангаар тооцон үзэхэд 2 тэрбум төгрөгийг сар бүр хэмнэж байгаа нь алба хаагчдын тоо болон эдийн засаг, цалингийн сангийн хувьд тодорхой хэмжээний хэмнэлт хийгдэж байгаа нь харагдаж байна.

Дэлхийн улс орнуудын шүүхийн практикт шүүхийн өмнөх, ял эдлүүлэх, хорих ял эдлээд хугацаанаасаа өмнө суллагдах үеүдэд зорчих эрхийг хязгаарлах арга хэмжээг сонгож хэрэглэдэг жишиг нэгэнт тогтжээ.

САНАЛ

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 173 дугаар зүйлд “Зорчих эрхийг хязгаарлах ял эдлүүлэх нөхцөл, журмыг түр өөрчлөхдөө прокурорын зөвшөөрснөөр ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч ялтны зорчих эрхэд тогтоосон хориглолт, хязгаарлалтыг 30 хүртэлх хоногийн хугацаанд өөрчилж болно” гэж заасан нь ялтан гэнэт тохиолдсон (өвчилсөн, гэр бүлийн гишүүн нас барсан, байгалийн гамшиг, осол гэх мэт) асуудлаар ажлын бус өдөр, хэнд, хэрхэн хүсэлт гаргах нь тодорхой бус байх тул Прокурорын байгууллагатай нэгдсэн ойлголтод хүрэх шаардлагатай байна.

Зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн ялтны дахин болон өмнө үйлдсэн гэмт хэрэгт хорих, торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх зэрэг үндсэн ялыг тус тусад нь эдлүүлэхээр шүүх шийдвэрлэсэн тохиолдолд аль ялыг нь эхэлж эдлүүлэх талаар шүүхийн шийдвэрт энэ талаар тодорхой тусгах,

Цахим хяналтын сүлжээг сайжруулах, цахим бугуйвчний техникийн үзүүлэлтийг илүү боловсронгуй болгон хүртээмжийг сайжруулах.

Эх сурвалж

- Б.Алтангэрэл. (2018). In Б.Алтангэрэл, Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа (p. 29). УБ.
- гого. (2024, 12). Retrieved from <https://gogo.mn/r/ydm7g> : <https://gogo.mn/r/ydm7g>
- Д.Баярсайхан. (2012). Харьцуулсан эрүүгийн эрх зүй. In Д.Баярсайхан, Харьцуулсан эрүүгийн эр зүй (pp. 248-249). УБ.
- дүрэм, Т. (1990). НҮБ-ын ерөнхий асамблэй . In Т. дүрэм, Хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээнд холбогдох наад захын жишиг дүрэм.
- Өмгөөллийн эрх зүй. (2024). Retrieved from <https://advocate.mn/news/119/single/1972>: <https://advocate.mn/news/119/single/1972>
- ШШГЕГ, Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны мэдээ судалгаа (12 2024).
- ШШГЕГ. (2025). Эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл. In ШШГЕГ, Зорчих эрхийг хязгаарлах ялын эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл (p. 193). УБ.
- Э.Батбаяр. (2024). Хорихоос өөр төрлийн ял. In Э.Батбаяр, Хорихоос өөр төрлийн ял (p. 129). УБ.

Нийгмийн ажил, сэтгэл зүй**ХОРИГДЛЫГ НИЙГЭМШҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ОНОЛ, ҮЗЭЛ
БАРИМТЛАЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА****THE ORETICAL PERSPECTIVES, FOUNDATIONS, AND TRENDS IN
PRISONER REINTEGRATION****П.Баярбаатар**

*ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны
сургуулийн Ял эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн ахлах багш,
доктор (Ph.D), дэд хурандаа*

Товч утга: Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа нь нийгмийн ажил, хууль зүй, социологи, сэтгэл судлал зэрэг олон шинжлэх ухааны онол, арга зүйд суурилсан цогц, системтэй үйл ажиллагаа юм. Энэхүү үйл ажиллагаа нь хоригдлыг нийгэмд хүлээн зөвшөөрөгдсөн үнэт зүйл, хэм хэмжээнд дахин нэгтгэх буюу нийгэмшүүлэхэд чиглэгддэг. Монгол Улсад хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил нь хууль тогтоомжийн хүрээнд зохицуулагдаж, мэргэжлийн үйлчилгээ хэлбэрээр хэрэгжиж байгаа бөгөөд эцсийн зорилго нь хоригдлыг нийгэмд дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, хэвийн түвшинд амьдрах чадвартай болгон төлөвшүүлэхэд оршино.

Түлхүүр үгс: Хоригдол, хорих байгууллага, сэтгэл зүйн тулгамдсан асуудал, нийгэмших, төлөвшүүлэх.

Abstract: The social reintegration of prisoners constitutes a complex and multidisciplinary process, underpinned by theoretical and methodological foundations drawn from social work, legal studies, sociology, and psychology. This process seeks to restore incarcerated individuals to socially accepted norms and values, facilitating their reintegration as constructive members of society. In the context of Mongolia, reintegration efforts are formally regulated within the national legal framework and are implemented through professional, service-based interventions. The ultimate objective of these efforts is not only to prevent

recidivism, but also to support the rehabilitation and social functioning of former inmates, enabling them to lead stable, law-abiding lives post-incarceration.

Key words: Prisoner, correctional, psychological issues, socialize, rehabilitate

УДИРТГАЛ

Хүн төрөлхтөн эрт дээр үеэс гэмт явдал хэмээх нийгмийн сөрөг үзэгдлийн өмнө байгалийн гамшгаас дутуугүй айн чичирч амь нас, эд хөрөнгөө хамгаалахын тулд төрөл бүрийн оролдлого хийсээр иржээ. “Гэмт явдал нь ил биш далдуур, нууц хэлбэртэй үйлдэгддэг тул нэг талаас судлан дүгнэлт хийхэд маш төвөгтэй үзэгдэл гэж үздэг. Гэмт хэргийн шинж чанар нь хүн төрөлхтөн хамтран амьдарч эхэлснээс хойш оршин тогтнож ирсэн бөгөөд эрх зүйн шаардлага зөрчсөн хүний гэмт үйлдэлд тохирох арга хэмжээ авч гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, бууруулахад чиглэгдсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлж нийгэмд тогтоосон хэм хэмжээг дахин зөрчүүлэхгүй байхад анхаарч ирсэнтэй холбоотой нийгэмшүүлэх гэх асуудал хөгжих суурь тавигдсан байна” (Баярбаатар, 2024).

Нийгмийн нөхцөл байдал эрс өөрчлөгдсөн ч цаг үеэсээ шалтгаалан гэмт хэргийн оролцогч тал гэх ойлголт байсаар ирсэн төдийгүй, харин харилцан адилгүй байдлаар шийдвэрлэгдэж байжээ. Тухайлбал, “XIII зуунд дэлхийн ихэнх нутаг дэвсгэрт хүн амины хэрэг үйлдэхэд зарим хүн нь загнуулж зэмлүүлэх төдий шийтгэл авч байхад өөр бусад нь толгойгоо авхуулахаас өөр сонголтгүй байжээ. Үүнээс үүдэн XVIII дугаар зууны үеийн криминологийн сонгодог сургаалын тэргүүлэх онолч Ч.Беккариа “Гэмт хэрэг ба ял” бүтээлдээ хууль нь бүгдэд адил тэгш үйлчлэх ёстой бөгөөд тодорхой гэмт хэргийн ялыг хууль тогтоох байгууллагаар стандартчилах ёстой, цаазаар авах ялыг цуцлах, ялыг харгис хэрцгий байлгахыг зогсоож дахин нийгэмд амьдрах боломжийг олгох буюу нийгэмшүүлэх нь зүйтэй” гэж үзжээ. “Энэ үзэл баримтлалтай холбоотойгоор өнөөгийн дэлхий дээрх зарим гэмт хэрэг нь хорих байгууллагад хоригдох замаар эрх чөлөөгөө хасуулан зайлшгүй ял эдлэх ёстой гэм буруутай үйлдэл гэдэг нь нийтлэг болсон төдийгүй гэмт хэрэгтнийг цээрлүүлэх, нийгэмшүүлэх асуудал хэлбэрээ олж” (Мөнх-Эрдэнэ, 2021, хууд. 38) нийгмийн гажуудал болох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, дахин гаргуулахгүй байхад анхаарлаа хандуулж эхэлжээ. “Германы эрдэмтэн Л.А.Фейербах, Ф.Ф.Лист нар ялын харьцангуй онолыг үндэслэсэн төдийгүй ял нь дан ганц залхаан цээрлүүлэх бус, харин ялтныг

нийгэмшүүлэх, улмаар урьдчилан сэргийлэхэд чиглэгдсэн байдаг ял нь цээрлүүлэх, нийгэмшүүлэх хоёрын аль нэгийг нь орхигдуулахгүй байх замаар ялын зорилгыг хангах боломжгүй” (Мөнхбат, 2020, хууд. 17) гэж үзэж иржээ.

Тэгвэл гэмт хэрэг үйлдсэн хүн нь бусад хүмүүстэй олон талт, системтэй харилцаанд орох явцад үүсэж бий болсон нийгмийн сөрөг шинж чанарыг нэгтгэсэн цогц үйл ажиллагаа бөгөөд танин мэдэхүй, харилцааны субъектийн хувьд зөвхөн засан хүмүүжих буюу нийгэмших боломж бүхий шинж чанараар хязгаарлагддаггүй гэж үздэг эрдэмтэд цөөнгүй байдаг. Өөрөөр хэлбэл, “гэмт хэрэг үйлдсэн хүний нийгмийн шинж чанар нь түүнийг нийгмийн бүлэг, хамтлагийн гишүүн зэрэг нийтлэг шинж чанарынх нь хувьд авч үзэхэд хүргэдэг төдийгүй идэвхтэй, ашигтай нийгмийн харилцаанд оруулах явдал нь түүний нийгэмших буюу нийгмийн хэвийн амьдралд гарахад чухал нөхцөл” (Жанцан, 2000, хууд. 45) бүрддэг гэжээ. Үүнээс үзвэл, хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаанд нийгмийн шинжлэх ухаан тэр дундаа хууль зүй, сэтгэл судлал, сурган хүмүүжүүлэх, нийгмийн ажлын онол, үзэл баримтлалыг үндэс болгон хэрэгжүүлэх нь зүйтэй юм.

“ОХУ-ын нийгмийн ажлын судлаачдын дунд нийгмийн ажлын онолыг нийгмийн шинжлэх ухааны аль салбарын нөлөө дор оршиж байгаа шинжээр нь ангилах хандлага түгээмэл байдаг. Тухайлбал, И.М Невлева болон Л.В Соловьева нар социологи, сэтгэл судлал, сурган хүмүүжүүлэх, хууль зүйн шинжлэх ухаан бол нийгмийн ажилд хамгийн ихээр нөлөөлдөг шинжлэх ухаан юм. Тиймээс хоригдлыг нийгэмшүүлэх онолын сэтгэлгээнд сэтгэл зүйд баримжаалсан, социологид баримжаалсан, цогц шинжид баримжаалсан гэсэн гурван хандлагыг тодорхойлж болох юм” (Лузгин, Кузнецов, & Казанцев, 2005, хууд. 24), “А.Н Вершикова нийгмийн ажлын онолын хандлагыг хувь хүн, бие хүнд баримжаалсан, нийгмийн тогтолцоонд баримжаалсан, нийгмийн үйлдэл үйл ажиллагаанд баримжаалсан” зэрэг түвшинд тулгуурласан байдлаар авч үзсэн боловч онолын хувьд мөн л сэтгэл судлал, социологи болон сурган хүмүүжүүлэх ухаан, хууль зүйн шинжлэх ухааны онол үзэл баримтлалын хүчтэй нөлөөн дор оршдог” (Түмэннаст, 2019, хууд. 89) гэж тэмдэглэжээ.

Ийм ч учир олон улсад хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлыг тодорхойлж буй байдлыг сонирхон үзвэл:

- “ресоциализация (resocialization) дахин нийгэмшүүлэх гэдэг нь үнэт зүйлс, журмыг үл ойшоон, санаатайгаар зөрчсөн гэм буруутай хүмүүнийг ухааруулан ойлгуулах /ухамсарлуулах/, сөрөг зан байдал, харьцаа, амьдралын хэв маяг, сэтгэхүй, сэтгэлгээг нь өөрчлөн засан төлөвшүүлэх үйл ажиллагаа;

-коррекция, (correction) буюу зан байдал, сэтгэхүй, үг хэллэг, амьдралын гажуудал-эвдрэл, хэв маягийг нь засан өөрчлөх үйл ажиллагаа;

-социальная реабилитация (social rehabilitation) нийгмийн амьдралд хэвшүүлэн оруулах буюу сэтгэц гэм судлал, анагаах ухааны үүднээс эдгээр хүмүүсийн зан байдал, сэтгэл зүйг нөхөн сэргээх, өөрчлөх, өөртөө болон бусдад итгэх итгэлийг нь бий болгох” (Амарсанаа, 2004, хууд. 637);

-“исправительное перевоспитание, (correctional reeducate) гэмт хэрэгтэн, хууль зөрчигчдийг дахин хүмүүжүүлэх” (Амарсанаа, 2004, хууд. 624);

-“социальная работа (social work) буюу дэмжин туслах үйл ажиллагаа;

-“адаптация (adaptation) буюу иргэний, чөлөөт нийгэмд дасан зохицож, хариуцлагаа хүлээн, ухамсарлах, бие даан амьдрах дадал хэвшил, чадварт сургах” (Гантулга, 2015, хууд. 23) гэсэн нэр томъёогоор хэрэглэдэг байна.

Харин академич, боловсрол судлалын шинжлэх ухааны доктор Н.Бэгз “Хүний хөгжил бүтээлдээ нийгэмшлийг 2 үе шатад авч үзсэн байдаг. Нэгдүгээрт төрөхөөс эхлээд өсвөр насыг дуустал явагдах, хоёрдугаарт залуу наснаас ойролцоогоор 20 наснаас эхлэн насан туршдаа явагддаг гэж дурдсан байна. Тэрээр насанд хүрсэн хүний нийгэмшлийг хүн амьдралдаа өөрийгөө таних, байр суурь, үзэл бодолтой болох, ялгаатай бүлгийн соёл, эрх зүйн хэм хэмжээг хүлээн зөвшөөрч сурахад чиглэгддэг гэсэн нь хоригдолд нийгэмшил явагдах үйл явц нь хорих байгууллагын зүгээс нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг дамжуулагч буюу зохион байгуулах үүрэгтэйгээр оролцдог”.

Хоригдлын нийгэмшүүлэх асуудал нь хувь хүний онцлог, цаг хугацаа, орчин, салбар дундын хамтын ажиллагааны үр дүнд явагддаг.

Тодруулбал, хувь хүн талаасаа хоригдлын гэр бүлийн хүмүүжил, төлөвшил, харилцаа, итгэл үнэмшил нөлөөлөх бол нийгэмшүүлэх үйлчилгээ үзүүлэх хорих байгууллагын хувьд хууль эрх зүйн орчин, төрийн болон төрийн бус байгууллагын хамтын ажиллагаа, нийгэмшүүлэх үйлчилгээ үзүүлэх мэргэжилтний хүний нөөцийн чадавх, хөрөнгө санхүү, нийгэмшүүлэх хөтөлбөр гэх мэт олон хүчин зүйлийн нөлөө, харилцан үйлчлэл бүхий эрх зүйн зохион байгуулалт юм. Ингэснээрээ хоригдол нийгэмших буюу эрх зүйн ухамсрыг өөртөө суулгах, бусдын үзэл бодол, хандлагыг хүлээн зөвшөөрөх, өөрийн тухай ойлголт, төсөөллийг авч төлөвшдөг байна. Энэ нь нийгэмшлийн хамгийн гол агуулга буюу цөм нь юм.

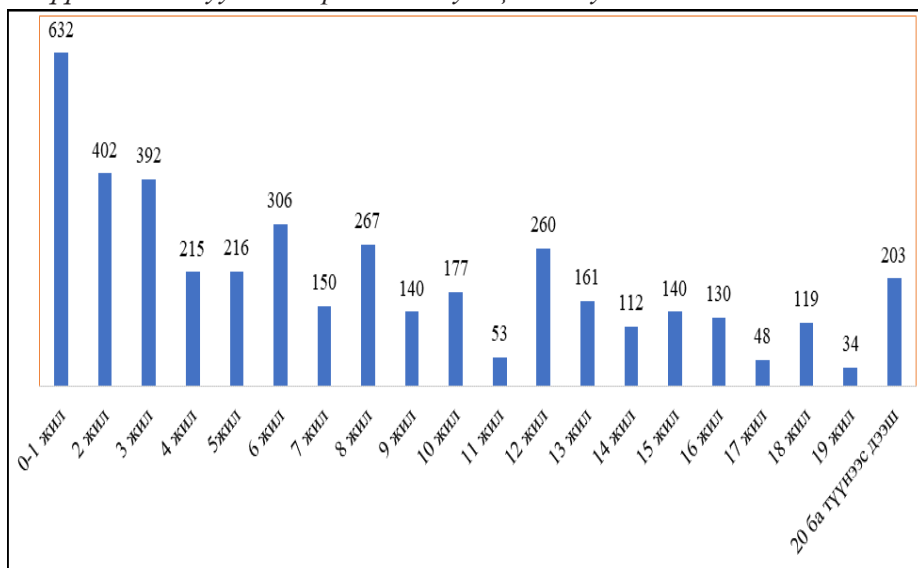
Дээрхээс дүгнэн үзэхэд хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа нь системчилсэн судалгаа, практикт суурилан сургалт, сэтгэл зүйн нөлөөллөөр дамжуулан нийгэм, бусад хүмүүсийн дунд зохицож амьдрах, ухамсарлуулах зорилго чиглэл бүхий зохион байгуулалтын үр дүн гэж үзсэн. Өөрөөр хэлбэл, хорих ял эдэлж буй хүний бусад хүний дунд байх хэрэгцээ, бусад хүнд хэрэгтэй нэгэн байх чадварыг төлөвшүүлэх буюу хоригдлыг нийгэмшүүлэхэд нийгмийн ажлын шинжлэх ухааны онол, үзэл баримтлалд тулгуурласан мэргэжлийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан хэрэгжүүлэх нь үр дүнтэй. Учир нь нийгмийн ажлын шинжлэх ухаан нь хүний хөгжил, өөрийн амьдралыг тодорхойлох, шударга ёсыг хангах, амьдрах таатай орчин бүрдүүлэхэд анхаарал хандуулж ирсэнтэй холбоотой.

Нөгөөтгээгүүр, хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил нь тэдний хангагдаагүй хэрэгцээг тодорхойлох байдлаар үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх учиртай. Энэ нь хоригдлын тухайн үеийн нөхцөл байдал нь өнгөрсөн, одоо, ирээдүйн хэрэгцээтэйгээ нягт уялдах ба хоригдлыг нийгэмшүүлэх асуудал нь өөрийнх нь нөөц дээр тулгуурлан шийдвэрлэх боломжтойгоор зохион байгуулах талаарх ойлголт юм. “Хэрэгцээ нь тухайн өгөгдсөн нөхцөл байдалд нийгмийн тогтолцоо болон хувь хүний аль алинд нь зайлшгүй хэрэгтэй үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх тухай боломж юм. Хоригдлын хэрэгцээ нь нийгэмшүүлэх ажлын гол өдөөгч гэдгийг дээр дурдсан тул түүнд ач холбогдол өгөхгүй байж болохгүй. Хэрэгцээ нь хүний бодож, хүсэн мөрөөдөж, гачигдаж байгаа мэдрэмж бөгөөд хүний нас, амьдралын нөхцөл байдал зэрэг олон зүйлээс хамаардаг” (Ариунцацрал & Сайханцэцэг, 2012, хууд. 11). Үүнээс үзэхэд, нийгмийн ажлын мэргэжил нь нийгмийн өөрчлөлт, шинэчлэлтийг дэмжиж, хүндрэл бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэхэд тусалдаг төдийгүй хувь хүн болон нийгэмд байгаа

сайн сайхан зүйлийг хөгжүүлэхэд хүний хүч, эрх, эрх чөлөөг дэмжих явдал юм.

Хоригдлыг нийгэмшүүлэх асуудлыг тодорхойлон авч үзвэл “хорих ял эдэлж эхлэхээс дуусах хүртэл бүхий л хугацаанд хорих ангийн алба хаагчаас гадна бусад байгууллага, иргэн, цаашлаад олон улсын байгууллагыг оролцуулах, туслалцаа авах зэргээр хамтын ажиллагааг тогтоосон нь хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажилд оролцох цар хүрээг тодорхойлжээ” (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, 2017). Өөрөөр хэлбэл, хоригдлыг ял эдлэх хугацаанд нь нийгэмшүүлснээр шүүхийн шийдвэрийг нэг мөр гүйцэтгэх, нийгмийг гэмт халдлагаас хамгаалах өргөн цар хүрээтэй асуудал гэдгийг харуулдаг. Тэгвэл хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил нь ямар хугацаанд үргэлжлэх ёстой талаарх ойлголт бол шүүхээс оногдуулсан ялын хугацаа юм.

Зураг 1. Шүүхээс оногдуулсан хорих ялын хугацааны судалгаа:

“Тоон мэдээнээс харахад 44.7 хувь буюу 1857 хоригдол нь 0-5 жил, 25 хувь буюу 1040 хоригдол 6-10 жил, 25.4 хувь буюу 1057 хоригдол 11-19 жил, 4.8 хувь буюу 203 хоригдол 20 жилээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн байна. Энэ нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг хорих байгууллагын зүгээс нийгэмшүүлэх буюу нийгмийн харилцаанд ухамсартайгаар бие даан оролцоход дэмжлэг үзүүлэх, чадавхжуулах, хөгжүүлэх, хууль дээдлэх төлөвшлийг бий болгоход чиглэсэн үйлчилгээний үргэлжлэл гэж үзэж болно” (Баярбаатар, 2024, хууд. 29).

Ийнхүү хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хуульд мэргэшсэн нэгжээр дамжуулан онолын үндэслэлтэйгээр буюу мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэхийн зэрэгцээ хувь хүний ялгаатай байдал, үйлдсэн гэмт хэргийн онцлог, ял эдлүүлэх нөхцөл, дэглэм зэрэглэлийг харгалзан үе шаттай ялгамжтай зохион байгуулах бөгөөд хоригдол ял эдлэх хугацаандаа нийгмийн харилцаанд ухамсартайгаар бие даан оролцох, хууль дээдлэх төлөвшилтэй болгоход чиглэгджээ. Энэхүү зорилгыг хангахын тулд ганцаарчилсан, бүлгийн, эсхүл нийтэд чиглэсэн тусгай хөтөлбөрөөр нийгэмшүүлэх ажлыг үе шаттай, ялгамжтай зохион байгуулах, боловсрол эзэмшүүлэх, албадан сургалтад хамруулах хэлбэртэйгээр зааж өгчээ.

“Гэмт хэрэг үйлдсэн бүх хүн, хүн ам зүй, эрх зүй, сэтгэл зүй, харилцааны ур чадвар ба бусад шинжээрээ хоорондоо ялгаатай, нөгөө талаараа хоорондоо төсөөтэй байж, тогтвортой төрлийг бий болгож байдаг. Гэмт хэрэгтний ангилал, төрөл бүрийн үндэслэлээр хийгддэг. Тухайлбал, социологи, эрх зүйн гэсэн хоёр том бүлэг байна” (Болдбаатар, 2010, хууд. 67).

- “социологийн бүлэгт нас, хүйс, боловсрол, гэр бүлтэй эсэх, нийгмийн гарал, ажил хөдөлмөр, эрхлэлт, ажил хөдөлмөрийн төрөл, ямар мэргэжилтэй, оршин суух газар зэрэг;

- эрх зүйн бүлэгт үйлдсэн гэмт хэргийн шинж, төрөл, анх удаа, эсвэл давтан үйлдсэн, ганцаар, бүлгээр үйлдсэн, гэмт үйл ажиллагааны үргэлжилсэн хугацаа, гэмт халдлагын объект, гэм буруугийн хэлбэр.

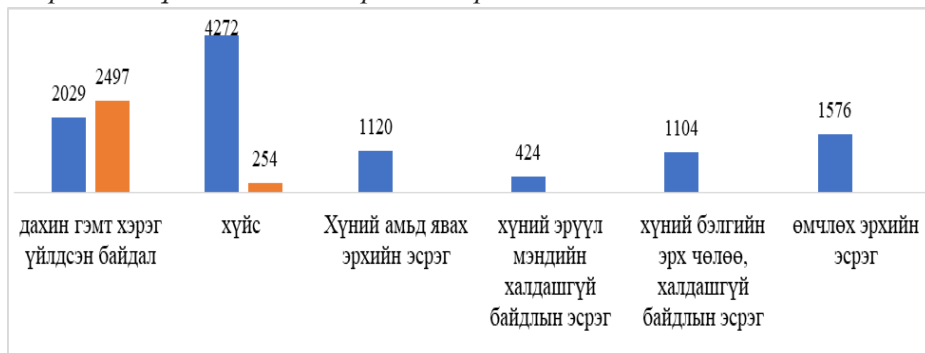
Дээрх ангиллыг үндэслэн үйлдсэн гэмт хэргийн шинж чанар, хор аюулын хэмжээ, гэм буруугийн хэлбэр, сэдэлт, зорилго зэргийг харгалзан дараах байдлаар ангилжээ Үүнд:

- хүч хэрэглэсэн болон танхайн гэмт хэрэг үйлдэгч;
- шунахайн сэдэлтэй гэмт хэрэг үйлдэгч;
- санаатай болон болгоомжгүй гэмт хэрэг үйлдэгч;
- дахин болон байнга гэмт хэрэг үйлдэгч;
- насанд хүрээгүй, дунд насны, идэр насны, хөгшин;
- үйлдсэн гэмт хэргийн ангиллаар нь хүнд, хөнгөн гэмт хэрэг үйлдэгч;

- эрэгтэй, эмэгтэй;

- гэмт хэрэг үйлдсэн цаг хугацаанаас нь хамааруулж өдөр, өглөө, оройн цагаар гэмт хэрэг үйлдэгсэд” (Зүмбэрэллхам, 2022) гэх мэтээр криминологийн үүднээс ангилсан байдаг нь хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажилд голлох нөлөө үзүүлэх ач холбогдолтой юм.

Зураг 2. Хоригдлын үйлдсэн гэмт хэргийн төрөл:

“Дээрх ял эдлэгчдийн тоон үзүүлэлтээс харахад 1917 буюу 46.1 хувь нь анх удаа гэмт хэрэг үйлдсэн бол 2497 буюу 55.2 хувь нь дахин гэмт хэрэг үйлдсэн, 4272 буюу 93.8 хувь нь эрэгтэй, 254 буюу 6.1 хувь нь эмэгтэй хоригдол байгаагаас 24.7 хувь нь хүний амьд явах эрхийн эсрэг, 9.3 хувь нь хүний эрүүл мэндийн эсрэг, 24.3 хувь нь хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг, 34.8 хувь нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн түгээмэл зүйлийг харж болно” (Баярбаатар, 2024).

Хорих ял эдлэгсдийг гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, шүүхээс оногдуулсан ялын хугацаа, эрүүгийн эрх зүй, криминологийн шинжлэх ухааны үүднээс харахад хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил нь онол, үзэл баримтлалд тулгуурласан шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, бусад шинжлэх ухаантай уялдаатайгаар хөгжүүлэх нийгмийн хэрэгцээтэй төдийгүй хоригдлын хувийн байдал, үйлдсэн гэмт хэргийн онцлогт тохирсон, тусгайлсан хөтөлбөрөөр дамжин хэрэгжих нь зүйтэй юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн салбарын зарим эрдэмтэн, судлаачдын хувьд “гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг шүүхийн шийтгэх тогтоолд заасан тодорхой хугацаанд нийгмээс тусгаарлах төрийн албадлагын хэм хэмжээ нь тусгай орчин нөхцөлд сургах, мэргэжил эзэмшүүлэх, хүмүүжлийн нөлөөлөл, тусламж дэмжлэг үзүүлэх, хөдөлмөрлүүлэх хэлбэрээр нийгэмшүүлснээр дахин гэмт хэрэг үйлдэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх, хууль ёсыг хүндэтгэн сахидаг, үнэнч шударга иргэн болгох

зорилгыг агуулсан байдаг” (Дашзэвэг, 1976, хууд. 19), (Сэрсэнжав, 2001, хууд. 4) гэж үзсэн зэргээс харахад хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг нийгмийн ажлын онолын үзэл баримтлалд тулгуурлан хөгжүүлэх нь эрүүгийн хариуцлагын зорилгыг хангахад чухал нөлөө үзүүлэх учиртай

ДҮГНЭЛТ

Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны онол, үзэл баримтлал, чиг хандлага сэдвийн хүрээнд онол, мөн чанар, онцлог, хоригдлыг нийгэмшүүлж ирсэн эрх зүйн зохицуулалтыг уламжлалыг судалж дараах дүгнэлтэд хүрлээ. Үүнд:

1. “Нийгмийн ажил нь нийгмийн бүлэг, хувь хүний хэрэгцээг хангахад чиглэсэн үйлчилгээг үзүүлэх хүрээнд бусад шинжлэх ухаан, тухайлбал, хууль зүй, социологи, сэтгэл судлал, сурган хүмүүжүүлэх ухаан, нийгмийн халамж, эрүүл мэндийн зэрэг олон салбартай нягт уялдан хөгжиж ирсэн байна. Үүнтэй уялдан хоригдлыг нийгэмшүүлэх асуудлыг нийгмийн ажлын ерөнхий шинжлэх ухааны онол, үзэл баримтлал дээр тулгуурлан, эрүүгийн болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүй, криминологи, социологийн онол, арга зүйг өргөнөөр ашиглан хөгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

2. Хоригдлыг нийгэмшүүлэх нь улс орны нийгэм, эдийн засаг, аюулгүй байдал, эрх зүйн шаардлагаас урган гарсан, иргэний, хүмүүнлэг нийгэм цогцлоон хөгжүүлэх хөгжлийн бодлоготой уялдсан байна. Монгол Улсын тухайд Үндсэн хууль, Эрүүгийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль тогтоомжид гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэх асуудал хуульчлагдан баталгаажиг өгчээ. Иймд хорих байгууллагад явуулах нийгэмшүүлэх ажил нь ял эдлэх төрөл, дэглэм, зэрэглэл, хоригдлын үйлдсэн гэмт хэрэг, хувийн онцлог зэргээс үл хамааран сургалт, хөдөлмөр эрхлэлт, эрүүл мэнд, сэтгэл зүйн үйлчилгээ, нийгэмтэй холбон зуучлах хэлбэрээр хэрэгждэг эцсийн зорилго нь дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэгдсэн цогц үйл ажиллагаа юм.

3. Хорих байгууллагад явуулж буй нийгэмшүүлэх ажил нь хорих ангид хоригдлыг хүлээн авахаас эхлээд суллагдах хүртэлх бүх цаг хугацааг хамарсан байх ба энэ үйл ажиллагаа нь мэргэжлийн үйлчилгээ хэлбэрээр хэрэгждэг байна. Өөрөр хэлбэл, хүн төрөлхтний түүхэнд бие биедээ туслан дэмжих асуудал эрт үеэс үүсэлтэй хэдий ч нийгмийн ажлын шинжлэх

ухаан 100 гаруй жилийн өмнө үүссэн ба манай оронд 20 гаран жилийн өмнө буюу харьцангуй сүүлд хөгжсөн ч хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтын уламжлалд сургах, хүмүүжүүлэх зэрэг асуудал 100 гаруй жилийн өмнө байсан тул уламжлалт үйл ажиллагааг орхигдуулахгүй, шинэчлэлийн үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэн онолын суурьтай хөгжүүлэх нь зүйтэй байна” (Баярбаатар, 2024).

Эх сурвалж

Амарсанаа, Ж. (2004). Англи-Орос-Герман-Монгол олон улсын эрх зүйн толь. Улаанбаатар.

Ариунцацрал, М., & Сайханцэцэг, Л. (2012). Нийгмийн ажлын онол, арга зүйн үндэс. Улаанбаатар.

Баярбаатар, П. (2024). Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт. Улаанбаатар.

Баярмаа, Б., & Мэргэнбаяр, У. (2006). Нийгмийн ажил. Улаанбаатар.

Болдбаатар, Ж. (2010). Криминологи. Улаанбаатар.

Гантулга, Н. (2015). Ялтныг өөрчлөн нийгэмшүүлэх ажиллагаа дахь хамтын оролцоо. Хууль сахиулахуй сэтгүүл /тусгай дэвтэр/.

Дашзэвэг, Б. (1976). Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн сурган хүмүүжүүлэх зүй. Улаанбаатар.

Жанцан, Н. (2000). Криминологи. Улаанбаатар.

Зүмбэрэлхам, Д. (2022). Криминологийн онол. Улаанбаатар.

Лузгин, С., Кузнецов, М., & Казанцев, В. (2005). Хорих байгууллагын нийгмийн ажил. Рязань.

Мөнхбат, Ц. (2020). Нийтэд тустай ажил хийлгэх ял. Улаанбаатар.

Мөнх-Эрдэнэ, Б. (2021). Гэмт хэрэг судлалын онол. Улаанбаатар.

Сэрсэнжав, Ю. (2001). Засан хүмүүжүүлэхүй. Улаанбаатар.

Түмэннаст, Г. (2019). Нийгмийн ажил. Улаанбаатар.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, №24 (Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2017 оны 6 9).

**ХОРИГДЛЫГ СУЛЛАГДАХАД БЭЛТГЭХЭД “САЙН ДУРЫН
АЖИЛТАН”-ЫГ ОРОЛЦУУЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭСЛЭЛ, ОЛОН
УЛСЫН ХӨТӨЛБӨРҮҮДИЙГ СУДЛАХ НЬ**

**STUDYING THE LEGAL BASIS AND INTERNATIONAL PROGRAMS
FOR THE INVOLVEMENT OF “VOLUNTEER WORKERS” IN
PREPARING PRISONERS FOR RELEASE**

Г.Батжаргал

*ДХИС-ийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн
Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн тэнхимийн ахлах багш,
хошууч*

Товч утга: Нийгмийн эмзэг болон зорилтот бүлгийн өмнө тулгардаг асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн нийгмийн халамжийн байгууллага, төвүүд нь ихэвчлэн хүний нөөц, санхүүгийн дутмаг байдалтай тулгардаг. Иймээс эдгээр байгууллагууд хязгаарлагдмал нөөцөө үр дүнтэй удирдахын тулд сайн дурынхны оролцоог чухалчилж, тэдний туслалцааг эрэлхийлэх шаардлагатай болдог. Гэсэн хэдий ч зорилтот бүлэгт чиглэсэн төрийн үйл ажиллагаа, үйлчилгээ нь иргэдийн сэтгэл ханамжийг төдийлөн хангаж чаддаггүй.

Үүний шалтгаан нь сайн дурынхны оролцоог хангах, тэдний чадавхыг зөв зохистой ашиглах талаарх төрийн байгууллагуудын мэдээлэл дутмаг байдал болон сайн дурын үйл ажиллагааны талаарх нийгмийн ойлголт, хандлага төдийлөн өөрчлөгдөхгүй байгаатай холбоотой юм.

Түлхүүр үгс: Сайн дурын ажил, хоригдлыг нийгэмшүүлэх, нийгмийн халамж, хүний нөөц, иргэний оролцоо.

Abstract: Social welfare organizations and centers that address the problems faced by vulnerable and target groups in society often face a lack of human and financial resources. Therefore, these organizations need to prioritize the participation of volunteers and seek their assistance in order to effectively manage their limited resources. However, government activities and services aimed at target groups do not meet the satisfaction of citizens.

The reason for this is the lack of attention of government organizations to ensure the participation of volunteers and the proper use of their potential, and the lack of significant changes in social understanding and attitudes towards volunteering.

Key words: Volunteerism, Re-socialization of prisoners, Social welfare, Human resources, Civic engagement.

УДИРТГАЛ

Орчин үеийн нийгмийн хөгжил дэвшлийн үндэс нь иргэдийн идэвхтэй оролцоо, хамтын ажиллагаанд тулгуурлаж байна. Энэ утгаараа сайн дурын ажил нь хувь хүний нийгмийн хариуцлага, энэрэнгүй сэтгэл, эв нэгдлийг илэрхийлсэн, олон нийтийн сайн сайхны төлөө чиглэсэн чухал үнэт зүйл болон төлөвшжээ. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблей сайн дурын ажлыг улс орнуудын нийгмийн чадавх, уян хатан байдлыг дэмжих үндсэн эх үүсвэр хэмээн томьёолж, жил бүрийн арван хоёрдугаар сарын 5-ны өдрийг "Олон улсын сайн дурынхны өдөр" болгон тэмдэглэж байна.

Сайн дурын хөдөлгөөний тухай ойлголт нь түүхийн хөгжлийн явцад өөрчлөгдөж, баяжсаар ирсэн бөгөөд анх цэргийн холбоотой нэр томьёоноос гаралтай байсан бол өнөөдөр халамжийн үйлчилгээнд үнэлж баршгүй хувь нэмэр оруулж буй нийгмийн хүчин зүйл болсон байна. Япон, Солонгос, Америк¹ зэрэг улс орнуудын сайн дурынхны талаарх тодорхойлолтуудаас үзэхэд сайн дурын ажил нь зөвхөн бусдад туслах төдийгүй өөрийгөө хөгжүүлэх, туршлага хуримтлуулах, хамтын үнэт зүйлсийг бүтээх боломжийг олгодог иж бүрэн үйл явц юм.

Манай улсын нийгмийн тусламж дэмжлэгийн өнөөгийн тогтолцоог дүрслэн харвал: төрийн оролцооны хувь хэмжээ өндөр боловч орон нутгийн болон төрийн бус байгууллагуудын оролцоог харьцангуй бага байна. Энэ

¹ Америкийн "Нийгмийн ажлын тайлбар толь"-д "Сайн дурынхны хөдөлгөөнд оролцох хүсэлтэй хүмүүсийг тодорхой хугацааны сургалтад хамруулсны дараа сайн дурынхан гэж үзнэ" хэмээн тайлбарладаг. Өөрөөр хэлбэл тодорхой хугацааны сургалтад хамрагдаагүй бол сайн дурын ажилтан биш гэж үздэг.

Харин Солонгосын Нийгмийн халамжийн нийгэмлэгээс тодорхойлсноор "сайн дурынхан гэдэг нь нийгмийн асуудлаас урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэх зорилгоор авч хэрэгжүүлж буй ажилд сайн дураараа оролцож ямар нэгэн хөлсгүйгээр хүмүүнлэг ардчилсан үзэл санаанд тулгуурлаж шаардлагатай үйлчилгээг үзүүлж оролцогчдыг хэлнэ" хэмээн тодорхойлсон байдаг. (Ким Бом Сү.2015)

Японы Осака хотод болсон олон улсын Филантропийн нийгэмлэгийн чуулганаар (1993 он) Сайн дурынхны хөдөлгөөн сайн дурын, халамжийн, хөлс мөнгөгүй, залгамж холбоотой зэрэг шинжүүдээр тодорхойлсон байна.

нь олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх замаар гурвалжны бүтцийг бий болгож, сайн дурынхны хөдөлгөөнд тулгуурлах шаардлагатай байгааг илтгэнэ.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Сайн дурынхны хөдөлгөөнийг нийгмийн үйлчилгээнд ашиглах нь хэд хэдэн ач холбогдолтой. (Б.Сүх-Очир, 2015). Үүнд:

- Үйлчлүүлэгчдэд асуудлаа шийдэх сэдэл төрүүлэх, бие биеэсээ суралцах, тэдний оролцоог дэмжих
- Үйлчилгээний хүрээ болон далайцыг өргөжүүлэх, урьдчилан сэргийлэх болон нөлөөллийн ажлыг явуулах
- Мэргэжлийн итгэл үнэмшилтэй, мэдлэг, чадвар, хандлагатай нийгмийн ажилтнуудыг бэлтгэх сургалтын арга болгон ашиглах
- Төрийн оролцоог багасгаж, олон нийтийн, мэргэжлийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх
- Санхүүгийн зардлыг багасгаж, нөөц боломжоо ашиглах зэргийг онцолж болно.

Манай улсад залуучуудын нийгмийн оролцооны чухал хэлбэр нь сайн дурын ажил юм. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2019 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн А/130 дугаар тушаалаар "сайн дурын ажлыг бүртгэх, баталгаажуулах журам"-ыг батлан хэрэгжүүлж байна. Тус журам нь сайн дурын ажил хийсэн, оролцсон тухай мэдээллийг бүртгэн баталгаажуулж, ажлын туршлагад тооцох боломж олгож байгаа нь залуучуудын хөдөлмөрийн зах зээлд өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлнэ.

Мөн “төрийн албаны тусгай шалгалт”-ын удирдан зохион байгуулах, багаар ажиллах чадварын үнэлгээнд сайн дурын ажилтнуудын оролцсон

давуу талыг тооцож, төрийн албанд ажиллах сонирхолтой залуучуудад дэмжлэг үзүүлдэг болсон нь ач холбогдолтой.

Манай улсын хуулийн болон нийгмийн бүхий л салбар нь хүний хөгжлийг, нийгмийн зөв тогтолцоог дэмжин хөгжүүлж, хүн бүр эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах баталгааг бий болгоход чиглэж байна. 2017 онд шинэчлэгдсэн ШШГТХ-д нийгэмшүүлэх ажил, нийгэмшүүлэх ажлын хэлбэр, зохион байгуулалт гэсэн тусгай зохицуулалт тусгагдсан. Тухайлбал, энэ хууль нь хоригдлын нийгмийн харилцаанд оролцоог дэмжих, чадавхжуулах зорилготой бөгөөд энэ ажлыг зохион байгуулахад сайн дурын ажилтнууд оролцох шаардлагатай.

Олон улсын жишиг, туршлагад үндэслэн, Монгол Улсад хоригдлыг суллагдахад бэлтгэх, нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаанд сайн дурын ажилтнуудын оролцоо нь нийгмийн тогтвортой байдал, аюулгүй байдлыг хангах гол хүчин зүйл болдог. Сайн дурын ажилтнууд хоригдлуудын ёс суртахуун, сэтгэл зүй, боловсролд эерэг өөрчлөлт хийж, тэднийг нийгэмд дахин оролцох боломжийг нэмэгдүүлдэг нь дараах хөтөлбөрүүдээс харагдаж байна.

San Quentin-ийн "Puppy Program" (АНУ) Калифорни мужийн Сан Квентины хорих ангид хэрэгжиж буй энэхүү хөтөлбөрт хоригдлууд 16 сарын хугацаанд нохой сургаж, тэднийг үйлчилгээний нохой болгон бэлтгэдэг. Сайн дурын ажилтнууд нь нохойнуудын сургалтыг удирдан, хоригдлуудын сэтгэл зүй, хариуцлагын мэдрэмжийг сайжруулдаг. Хөтөлбөрт оролцсон хоригдлууд суллагдсаны дараа нийгэмд амжилттай нэгдэх, ажил эрхлэх боломжоо нэмэгдүүлсэн.² (<https://canine.org/news/>, 2023)

Inside-Out Prison Exchange Program (Inside-Out Prison Exchange Program) нь АНУ-ын Филадельфи хотод байрладаг Temple University-ийн Inside-Out Center төвд төвлөрсөн, хорих байгууллагад болон түүнээс гадуур суралцагчдыг хамарсан боловсролын хөтөлбөр юм. Энэхүү хөтөлбөр нь 1997 онд Temple University-ийн профессор Лори Помпа (Lori Pompa)-гийн санаачилгаар эхэлсэн бөгөөд хэтэрхий ялгаатай нийгмийн бүлгүүдийн хоорондын харилцан ойлголцлыг бий болгох зорилготой юм. Inside-Out хөтөлбөр нь хоригдлууд болон их дээд сургуулийн оюутнуудыг хамтад нь нэг семестрийн хугацаанд суралцуулдаг. Оюутнууд хоёуланд нь ижил

хөтөлбөрийн дагуу суралцаж, гэмт хэрэг, шүүхийн тогтолцоо, ял шийтгэл, нийгмийн шударга ёс зэрэг сэдвүүдээр хамтран ярилцаж, суралцдаг. Энэхүү арга барил нь харилцан ойлголцол, эмпат, шүүмжлэлт сэтгэлгээг хөгжүүлэхэд чиглэгддэг.

Inside-Out хөтөлбөр нь АНУ-ын 50 мужийн 150 гаруй их дээд сургуулиуд болон дэлхийн 15 оронд хэрэгжиж байна. Эдгээр хөтөлбөрүүд нь гэмт хэрэг судлал, сэтгэл судлал, нийгмийн ажил, жендэр судлал, түүх, философи зэрэг олон төрлийн мэргэжлийн чиглэлээр хичээллэдэг. (insideoutcenter.org, 2023)

Монгол Улсад Inside-Out хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь нийгмийн шударга ёс, хүний эрх, боловсролын хүртээмжийг сайжруулахад чухал ач холбогдолтой байж болох юм. Хөтөлбөрийн бүтэц, арга барил нь Монголын боловсролын тогтолцоонд шинэ санаа, туршлага нэвтрүүлэхэд хувь нэмэр оруулж чадна.

Alternatives to Violence Project (Дэлхий даяар) Энэхүү хөтөлбөр нь хүчирхийлэлтэй тэмцэх, харилцааны ур чадварыг хөгжүүлэх зорилгоор хоригдлууд болон сайн дурын ажилтнуудыг хамруулан сургалт явуулдаг. Сайн дурын ажилтнууд нь сургалтын агуулгыг удирдан, хоригдлуудын сэтгэл зүй, хандлагад эерэг өөрчлөлт авчирдаг.

Prison Fellowship Academy (АНУ) Prison Fellowship Academy нь хоригдлуудад амьдралын ур чадвар, ёс зүй, гэр бүлийн харилцаа зэрэг сэдвээр сургалт явуулдаг. Сайн дурын ажилтнууд нь сургалтыг удирдан, хоригдлуудын сэтгэл зүй, хандлагад эерэг өөрчлөлт авчирдаг. (<https://www.prisonfellowship.org/>, 2024)

The Copper Project (Их Британи) Энэхүү төсөл нь хоригдлууд болон сайн дурын ажилтнуудын хамтын ажиллагааг дэмжих, нийгэмд оролцоог нэмэгдүүлэх зорилготой. Сайн дурын ажилтнууд нь хоригдлуудын нийгмийн оролцоог дэмжих, тэдний нийгэмшилд туслах үүрэг гүйцэтгэдэг. (<https://www.cep-probation.org/projects/>, 2025)

Yellow Ribbon Singapore (Сингапур) "Yellow Ribbon Singapore" хөтөлбөр нь хоригдлуудын нийгэмд дахин орох үйл явцыг дэмжих зорилготой бөгөөд сайн дурын ажилтнуудыг оролцуулдаг. Энэхүү хөтөлбөр нь хоригдлуудын мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэх, ажлын байртай болох, нийгэмд дахин орох боломжийг нэмэгдүүлэх зорилготой олон төрлийн сургалт, ажлын байрны тусалцаа, нийгмийн оролцооны

хөтөлбөрүүдийг санал болгодог. Сайн дурын ажилтнууд нь хобби хичээлүүд, хэлний сургалт, компьютерын хэрэглээ, ярилцлагын ур чадвар зэрэг хичээлүүдийг хоригдлуудад зааж өгдөг. Эдгээр үйл ажиллагаа нь хоригдлуудын нийгэмд дахин орох үйл явцыг дэмжихэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. (Singapore, 2024)

CSD Rehabilitation Volunteer Group (Гонконг) 2004 онд байгуулагдсан бөгөөд сайн дурын ажилтнуудыг хоригдлуудын сэтгэл зүй, ур чадварыг хөгжүүлэхэд оролцуулдаг. Энэхүү хөтөлбөр нь хобби хичээлүүд, хэлний сургалт, спортын үйл ажиллагаа, урлагийн хичээлүүдийг хоригдлуудад санал болгодог. Сайн дурын ажилтнууд нь хоригдлуудтай хамтран ажиллаж, тэдний нийгэмд дахин орох үйл явцыг дэмждэг. (www.csd.gov.hk, 2022)

Yokkao Redemption (Тайланд) "YOKKAO Redemption" хөтөлбөр нь хоригдлуудад Муай Тай боксын сургалт санал болгодог бөгөөд энэ нь тэдний сахилга бат, хариуцлагыг хөгжүүлэхэд тусалдаг. Хоригдлууд нь Муай Тай боксын өндөр түвшний сургалтад хамрагдаж, нийгэмд дахин орох боломжийг нэмэгдүүлдэг. Энэхүү хөтөлбөр нь хоригдлуудын хувийн хөгжлийг дэмжихээс гадна, тэдний нийгэмд дахин орох үйл явцыг хурдасгахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. (asia.yokkao.com, 2025)

Srijan хөтөлбөр (Энэтхэг) "SRIJAN" хөтөлбөр нь хоригдлуудад гар урлал, цахилгаан, модон эдлэл үйлдвэрлэх зэрэг ур чадваруудыг зааж өгдөг. Энэхүү хөтөлбөр нь хоригдлуудын мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэх, тэднийг нийгэмд дахин орох боломжийг нэмэгдүүлэх зорилготой. Сайн дурын ажилтнууд нь хоригдлуудтай хамтран ажиллаж, тэдний ур чадварыг хөгжүүлэхэд тусалдаг. (www.artofliving.org, 2024)

Эдгээр олон улсын туршлагаас харахад, сайн дурын ажилтнуудын оролцоо нь хоригдлуудын нийгэмшил, суллагдсаны дараах амьдралд амжилттай шилжихэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Тэдний оролцоо нь хоригдлуудын боловсрол, сэтгэл зүй, харилцааны ур чадвар, нийгэмд оролцоог нэмэгдүүлдэг. Иймд Монгол Улсад хоригдлыг нийгэмшүүлэх, суллагдахад бэлтгэхэд сайн дурын ажилтнуудын оролцоог дэмжих, зохион байгуулах нь чухал юм.

Сайн дурынхны сургалт: Хоригдлыг нийгэмшүүлэх, суллагдахад бэлтгэхэд сайн дурын ажилтнуудыг мэргэжлийн түвшинд бэлтгэх сургалтууд зохион байгуулах. Сургалтууд нь сэтгэл зүй, ёс зүй, нийгэмд оролцооны чиглэлээр төвлөрч, хоригдлуудтай хамтран ажиллах ур чадвар

эзэмшүүлэх хэрэгтэй. Түүнчлэн, энэ сургалтын хөтөлбөрт хоригдол, түүний гэр бүлийн сэтгэл зүйн онцлогийг ойлгож, тэдэнд хэрхэн туслах талаар зааварчилгаа өгөх шаардлагатай.

Хамтын ажиллагааны сүлжээ үүсгэх: Сайн дурын ажилтнуудын оролцоог зөвхөн хорих байгууллагын хүрээнд бус, олон нийт, төрийн бус байгууллагууд, нийгмийн үйлчилгээний байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлэх нь үр дүнтэй. Энэ нь нийгмийн сүлжээг бий болгож, хоригдлын суллагдсаны дараах шилжилтэд дэмжлэг үзүүлнэ.

ДҮГНЭЛТ

Монгол Улс дахь хоригдлыг суллагдахад бэлтгэх үйл явц, нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны чухал бүрэлдэхүүн хэсэг нь сайн дурын ажилтнуудын оролцоо юм. Олон улсын жишгээр, сайн дурын ажилтнуудын оролцоотой хөтөлбөрүүд нь хоригдлуудын боловсрол, сэтгэл зүй, нийгэмд оролцоог нэмэгдүүлж, суллагдсаны дараа нийгэмд амжилттай дасан зохицох боломжийг бүрдүүлдэг. Энэ нь зөвхөн тухайн хоригдлын хувь хүний түвшинд төдийгүй нийгмийн тогтвортой байдал, аюулгүй байдалд ч эерэг нөлөө үзүүлдэг.

Монгол Улсын холбогдох эрх зүйн орчинд хоригдлыг нийгэмшүүлэхэд сайн дурын ажилтнуудын оролцоо хязгаарлагдмал байгааг хэлэх хэрэгтэй. Хэдийгээр зарим хууль, журамд сайн дурынхны оролцоог хүлээн зөвшөөрөх боломж байгаа ч, тэдний оролцоог зохицуулах, дэмжих эрх зүйн хүрээ нэмэгдэж, тодорхой, ил тод байх шаардлагатай. Тусгай зохицуулалтууд болон хорих ангийн дотоод журмуудад сайн дурын ажилтнуудын оролцоог тодорхой зааж өгөх нь хоригдлын нийгэмшүүлэх ажлыг илүү үр дүнтэй, амжилттай болгоход чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Сайн дурын ажилтнуудын оролцоо нь хоригдлуудын зан үйлд эерэг өөрчлөлт авчрах, тэдний өөрийгөө үнэлэх үнэлэмжийг нэмэгдүүлэх, суллагдсаны дараа нийгэмд амжилттай дасан зохицох боломжийг бий болгох, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх гол хүчин зүйл болж чадна. Иймээс, Монгол Улсад хоригдлыг суллагдахад бэлтгэх үйл явцад сайн дурын ажилтнуудын оролцоог дэмжих, зохион байгуулах нь нийгмийн зөв тогтолцоог бүрдүүлэх, хуулийн засаглалын тогтвортой байдлыг хангах чухал алхам болно. Мөн сайн дурынхны оролцоог хууль, журам, зохицуулалттай уялдуулан хөгжүүлэх нь Монгол Улсын шүүхийн шийдвэр

гүйцэтгэх тогтолцооны үр дүнг дээшлүүлэх, хоригдлыг нийгэмшүүлэх чиглэлд амжилт оруулах гол үндэс болох юм.

Сайн дурын ажилтнуудын оролцоог нэмэгдүүлэх нь хоригдлыг нийгэмшүүлэх, суллагдахад бэлтгэх үйл явцад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Тэдний оролцоог хууль эрх зүйн хүрээнд зохицуулж, арга зүйн хүрээнд зөв удирдлагаар хангаж, нийгмийн олон байгууллагаас дэмжлэг үзүүлснээр хоригдлуудын амжилттай нийгэмд дасан зохицох боломжийг бий болгож, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх чухал алхам болно.

САНАЛ

Сайн дурын ажилтнуудыг хоригдлыг суллах, нийгэмшүүлэх үйл явцад оролцуулах нь нийгмийн халамж, хүмүүнлэгийн үүднээс чухал ач холбогдолтой гэдгийг дүгнэж, дараах саналыг боловсрууллаа. Үүнд:

Хууль эрх зүйн хүрээнд:

Хуульд өөрчлөлт оруулах: Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, хорих ангийн дотоод журамд сайн дурын ажилтнуудын оролцоог тодорхой зааж, тэдний үүрэг, хариуцлагыг хуульчилж өгөх шаардлагатай. Сайн дурынхны оролцоог хэрэгжүүлэх, тэднийг зохицуулах хуулийн заалтууд нь шударга, ил тод, аюулгүй байдлыг хангах үндэс болно.

Тусгай журам батлах: Сайн дурын ажилтнуудын оролцоог хангах, үр дүнтэй зохион байгуулах журмыг боловсруулан, хоригдлын нийгэмшүүлэх, суллагдах үйл явцад сайн дурын оролцоог хамгийн сайн хувилбараар ашиглах арга зүйн хүрээнд тусгах хэрэгтэй.

Сайн дурын ажилтнуудын эрх зүйн хамгаалалт: Сайн дурын ажилтнуудын эрх зүйн хамгаалалтыг сайжруулах, ажиллаж байгаа хугацаанд нь эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, аюулгүй байдал, хуулийн хамгаалалт зэрэгт тавигдах шаардлагуудыг хуульд тусгах нь чухал. Энэ нь сайн дурын ажилтнуудын үүрэг, хариуцлагыг хамгаалах, тэдний оролцоог өргөжүүлэхэд дэмжлэг болно.

Арга зүйн хүрээнд:

Сайн дурын ажилтны сэтгэл зүй, амьдралын ур чадварын сургалт: Хоригдлуудтай хамтран ажиллах сайн дурын ажилтнуудын сэтгэл зүй, харилцааны ур чадварыг сайжруулах сургалтуудыг зохион байгуулж, сэтгэл зүйн дэмжлэг, харилцан итгэлцэлтэй ажиллахад бэлтгэх нь чухал.

Нийгмийн хүрээнд:

Олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх: Нийгмийн бүх давхарга, төрийн бус байгууллагуудыг сайн дурын хөдөлгөөнд татан оролцуулах шаардлагатай. Энэ нь хоригдлуудын нийгэмд орох боломжийг нэмэгдүүлэх, тэдний дэмжлэгийг чухал болгож, үйл ажиллагааг өргөжүүлэх болно.

Сайн дурынхны хөдөлгөөнийг дэмжих: Сайн дурынхны оролцоог нэмэгдүүлэхэд тусгай хөтөлбөрүүд, урамшууллын систем боловсруулан, тэдний оролцоог өөгшүүлэх, дэмжих нь чухал. Мөн олон нийтийн мэдээллийн кампанит ажлуудыг хэрэгжүүлж, сайн дурынхны үүргийг тодорхойлж, нийгэмд тэдний оролцоог чухал гэдгийг ойлгуулах хэрэгтэй.

Төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын оролцоог нэмэгдүүлэх: Төрийн байгууллагууд, хувийн хэвшлийн байгууллагууд, эрүүл мэндийн салбар зэрэг нь сайн дурын ажилтнуудын дэмжлэгийг авч, хоригдлын нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг хамтран хэрэгжүүлэх боломжтой. Төрийн байгууллагууд нь хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоход оролцож, хувийн хэвшлийн байгууллагууд ажлын байр олгох, хөгжлийн хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлэх замаар дэмжлэг үзүүлж болно.

Техникийн болон логистикийн хүрээнд:

Технологи ашиглах: Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл явцад шинэ технологи, программ хангамж ашиглах нь сайн дурын оролцоог нэмэгдүүлэх нэг арга юм. Тухайлбал, цахим сургалт, видео зөвлөгөө, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх онлайн платформуудыг ашиглан сайн дурын ажилтнуудын оролцоог уялдуулж болно.

Логистикийн дэмжлэг: Сайн дурын ажилтнуудын оролцоог нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай логистикийн дэмжлэг, материаллаг нөөцийг шийдвэрлэх нь чухал. Тухайлбал, газар дээрх зохион байгуулалт, бэлтгэл сургалт, эдийн засгийн дэмжлэгийг бий болгох хэрэгтэй.

Сайн дурын ажилтнуудын сонирхол, урамшуулал:

Урамшууллын тогтолцоо бий болгох: Сайн дурын ажилтнуудад тухайн үүрэгт ажиллах хугацаанд урамшуулал, танилцуулга, талархал илэрхийлэх системийг бий болгох нь тэдний оролцоог үр дүнтэй болгоход чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Нийгмийн хүлээн зөвшөөрөлт: Сайн дурын ажилтнуудын оролцоог нийгэмд илүү түгээж, тэднийг үнэлэх, талархах системийг бий болгох нь хүмүүсийн сайн дурын хөдөлгөөнд оролцох сонирхлыг нэмэгдүүлнэ.

Эх сурвалж

asia.yokkao.com. (2025). asia.yokkao.com.

<https://canine.org/news/>. (2023). <https://canine.org/news/>. Retrieved from <https://canine.org/news/>.

<https://www.cep-probation.org/projects/>. (2025). <https://www.cep-probation.org/projects/>.

<https://www.prisonfellowship.org/>. (2024). <https://www.prisonfellowship.org/>. Retrieved from <https://www.prisonfellowship.org/>.

insideoutcenter.org. (2023). insideoutcenter.org.

Singapore, Y. R. (2024). Yellow Ribbon Singapore. Retrieved from Yellow Ribbon Singapore .

www.artofliving.org. (2024). www.artofliving.org. Retrieved from www.artofliving.org.

www.csd.gov.hk. (2022). www.csd.gov.hk. Retrieved from www.csd.gov.hk.

ажил, С. д. (2024). <https://mn.wikipedia.org/>. Retrieved from <https://mn.wikipedia.org/>.

Г.Золжаргалан, С. (2023). Залуучуудын дундах хүчирхийлэл урьдчилан сэргийлэх онол, арга зүй . Улаанбаатар : Тотопресс .

ХОРИХ ЯЛ ШИЙТГЭГДСЭН ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ХҮҮХДИЙН ЭРХ БА ОЛОН УЛСЫН БАРИМТ БИЧГҮҮД

THE RIGHTS OF CHILDREN OF INCARCERATED WOMEN AND INTERNATIONAL LEGAL INSTRUMENTS

Н.Удвалцэцэг

Дотоод хэргийн их сургуулийн докторант, хошууч

Товч утга: Энэхүү өгүүлэлд хүүхдийн эрхийн талаарх олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүдийг тоймлон судалж, хүүхдийн эрхийн конвенц, Бангкокийн дүрэм зэрэг олон улсын баримт бичигт хорих ял шийтгэгдсэн эмэгтэйчүүдийн хүүхдүүдийг тусгай хамгаалалтад хамруулах шаардлагыг хэрхэн тусгасан талаар шинжиллээ.

Мөн Монгол Улсад эдгээр олон улсын гэрээ конвенцын биелэлт, хүүхэд хамгаалал ялангуяа эцэг, эх нь хорих ял шийтгэгдсэн хүүхдүүдийн эрх, хамгаалалтын асуудал холбогдох хууль эрх зүйн акт, бодлогод хэрхэн тусгалаа олж хэрэгжиж байгаа талаар судлан, эдгээр хүүхдүүдийг "эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд" хэмээн ангилж, хамгааллын оновчтой бодлого, үйлчилгээний тогтолцоо бүрдүүлэх шаардлагатайг онцлон дүгнэлээ.

Түлхүүр үгс: Хүүхдийн эрх, эмэгтэй хоригдол, хорих анги, Бангкокийн дүрэм, олон улсын эрх зүйн баримт бичиг, хамгааллын бодлого, Монгол Улс, эрсдэлт нөхцөл.

Abstract: his article reviews key international legal instruments on children's rights, including the Convention on the Rights of the Child and the Bangkok Rules, and analyzes how they address the need for special protection for children of incarcerated women.

It also examines how Mongolia has implemented these international agreements in its national legislation and policies, particularly in relation to the rights and protection of children whose parents are serving prison sentences. The study concludes that these children should be classified as "children in vulnerable situations," and emphasizes the need to establish an effective protection system and targeted policy framework for their support.

Key words: Children's rights, female prisoners, prison, Bangkok Rules, international legal instruments, protection policy, Mongolia, vulnerable situations.

УДИРТГАЛ

Хүүхдийн эрхийг хамгаалах нь хүн бүрийн үүрэг бөгөөд энэ үүргийг хэрэгжүүлэхэд олон улсын болон үндэсний эрх зүйн орчин чухал үүрэгтэй бөгөөд хүүхдийн эрхийн зөрчилд өртөх өндөр эрсдэлтэй бүлгийн нэг нь хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хүүхдүүд юм.

Энэ бүлэгт нэг талаас хорих ангид ээжтэйгээ хамт амьдарч байгаа хүүхдүүд нөгөө талаас ээжийгээ хоригдох үед хамаатан садан, асрамжийн газар, эсвэл бие даан амьдрах нөхцөлд үлдсэн хүүхдүүд хамаарна. Тэдний эрх зүйн байдал, хамгаалалт, өсөж бойжих орчин нь нийгмийн зүгээс онцгой анхаарал хандуулах шаардлагатай асуудал болоод байна.

Ямар ч гэмт хэрэг үйлдсэн байсан эмэгтэй хүн үр хүүхэддээ санаа зовж, тэдний сайн сайхны төлөө хичээдэг нь нууцгүй үнэн бөгөөд хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн сэтгэл зүйн байдал тогтворгүй болох гол үндсэн шалтгаан нь үр хүүхэд, ар гэртээ санаа зовох явдал юм.

Тэдний үр хүүхэд найдвартай, тайван орчинд, итгэл даахуйц хүний асаргаанд байх нь ээжийн сэтгэл санааг тогтвортой болгож, өөртэйгээ ажиллах, алдсан алдаагаа ухамсарлах, сургалт, сэргээн засах үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Энэ нь хорих байгууллагын үйл ажиллагаа хэвийн явагдахад ч нөлөөлөхүйц чухал нэгэн хүчин зүйл юм.

Хүүхдийн асуудлыг хөндөхдөө “эмэгтэй хоригдлын хүүхэд” гэж тодотгосон шалтгаан нь: Хэдийгээр хорих ял шийтгэгдсэн эрэгтэйчүүд ч мөн адил эцэг хүний хувиар хүүхэдтэй байдаг ч, хүүхдэд хамгийн анхдагч, хүчтэй хамгаалалт, хайр халамжийг үзүүлэгч нь эх хүн юм.

Олон эрдэмтэн, судлаачид эх нь байхгүй үед хүүхэд сэтгэл зүйн гүн хоосрол, итгэл алдрал, нийгмийн тусгаарлалттай нүүр тулгардаг бол, аав байхгүй байсан ч ээжийн халамж, анхаарал дор хүүхэд харьцангуй тайван, хамгаалагдсан нөхцөлд амьдрах боломжтой гэж үзсэн байдаг бөгөөд энэ нь зөвхөн нийгмийн ойлголт биш, биологийн онцлог, хүмүүжлийн нөхцөл, сэтгэл зүйн харилцаанаас шалтгаалдаг онцлогтой.

Их Британийн (Английн) сэтгэл зүйч, сэтгэл заслын эмч, хөгжлийн сэтгэл судлалын анхдагчдын нэг, Бэхэлгээний онолыг үндэслэгч John Bowlby нь өөрийн бүтээлдээ “The child's tie to his mother is a vital element in the development of his personality, and that disruption of this tie may have serious effects” “Хүүхдийн эхтэйгээ тогтоосон холбоо нь түүний хувь

хүний хөгжилд туйлын чухал элемент бөгөөд энэ холбоо тасрах нь ноцтой үр дагаварт хүргэж болзошгүй." гэж дурьджээ (Bowlby, 1969).

Иймээс энэхүү өгүүлэлдээ хүүхдийн эрхийн олон улсын эрх зүйн үндсийг танилцуулан, Монгол Улсын нөхцөлд эмэгтэй хоригдлын хүүхдийн хамгаалалт, түүний өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудлуудыг тодорхойлохыг зорьлоо.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хөгжлийг хангах асуудал нь дэлхийн улс орнуудын хувьд нэн тэргүүний зорилтын нэг байсаар ирсэн бөгөөд хүүхэд нас бол хүний амьдралын хамгийн эмзэг, хамгаалалт, анхаарал халамж шаардсан үе тул тэдний амьд явах, сурч боловсрох, хөгжих, хайрлагдах зэрэг үндсэн эрхийг олон улсын түвшинд тусгайлан зохицуулах нь зайлшгүй шаардлагатай юм.

Энэ нь зөвхөн тухайн улс орны дотоод бодлого, хууль эрх зүйн хүрээнд хязгаарлагдахгүй, харин дэлхий нийтийн хамтын хүчин чармайлт, хариуцлагын асуудал болж хөгжсөөр иржээ.

Олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүдийн тойм

Хүүхдийн эрхийг хамгаалах олон улсын эрх зүйн үндэс нь дараах хэд хэдэн чухал баримт бичиг дээр суурилна. Үүнд:

1. НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц (CRC, 1989)

Энэхүү конвенц нь хүүхдийн амьд явах, хөгжих, хамгаалуулах, оролцох эрхийг хүлээн зөвшөөрч, гэр бүлийн орчныг дэмжих, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг тэргүүнд тавих зэрэг 54 зүйл бүхий иж бүрэн, суурь эрх зүйн баримт бичиг юм. Монгол Улс 1990 онд уг конвенцид нэгдэн орсон бөгөөд 1992 онд хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлсэн (конвенц Х. э., 1989).

2. Хүүхдийн эрхийн тухай нэмэлт протоколууд

1-р протокол: Хүүхдийг зэвсэгт мөргөлдөөнд ашиглахын эсрэг- Монгол Улс 2000 онд гарын үсэг зурж, 2002 онд соёрхон баталсан. (протоколууд, 2002)

2-р протокол: Хүүхдийн худалдаа, бэлгийн мөлжлөг, порнографийн эсрэг. Монгол Улс 2003 онд соёрхон баталсан.

3-р протокол: Хүүхэд гомдол гаргах механизм (Optional Protocol 3). Монгол Улс хараахан нэгдээгүй.

3. CEDAW – Эмэгтэйчүүдийн эсрэг бүх хэлбэрийн ялгаварлалтай тэмцэх конвенц (1979)

Энэхүү конвенцид эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн эрх тэгш байдал, түүний дотор эмэгтэйчүүдийн боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн хамгаалал, ял шийтгэгдсэн эмэгтэйчүүдийн эрх зэрэг багтах бөгөөд хүүхдийн эрхийг шууд зохицуулдаггүй ч эмэгтэйчүүдийн эх болох, хүүхэд асрах эрх, гэр бүлийн хүрээн дэх хамгаалалтад онцгой анхаардаг.

Иймд эмэгтэй хоригдлын хүүхдүүдийн асуудлыг уг конвенцын хүрээнд авч үзэх боломжтой юм. Уг конвенцид Монгол Улс 1981 онд нэгдэн орж, НҮБ-д тайланг хүргүүлэх замаар хэрэгжилтийг хангаж байна. (конвенц э. а., 1979)

4. Бангкокийн дүрэм (2010)

Уг дүрмийг 2010 онд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас баталсан бөгөөд эмэгтэй хоригдлуудыг эмчлэх болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах, эмэгтэй хоригдлуудын тусгай хэрэгцээ, нөхцөл байдалд нийцсэн олон улсын анхны стандарт бөгөөд нийт 70 заалттай. Монгол Улс нь НҮБ-ын гишүүн орны хувьд Бангкокийн дүрмийг дэмжиж, хэрэгжилтийг хангах үүрэгтэй. (Bangkok, 2023)

5. Хөдөлмөрийн олон улсын байгууллагын (ILO) хүүхдийн хөдөлмөрийн талаарх конвенцууд

ILO-138 – Хамгийн бага хөдөлмөр эрхлэх насыг заах тухай

ILO-182 – Хүүхдийн хөдөлмөрийн хамгийн хүнд хэлбэрийг хориглох тухай

Монгол Улс эдгээрт нэгдсэн бөгөөд хүүхдийн хүчээр хөдөлмөрлөх, мөлжлөгт өртөхөөс хамгаалах хууль зүйн үндэс болдог.

6. Хүүхдийн эрхийн тухай Ерөнхий тайлбарууд (CRC committee’s General Comments):

Энэхүү баримт бичгүүд нь хүүхдийн эрхийн конвенцын хэрэгжилтийг тайлбарлаж, гишүүн улсуудад хэрэгжилтийг нь уялдуулах зорилгоор конвенцын заалтуудыг гүнзгий тайлбарлаж, улс орнууд бодлого, хууль, практикт хэрхэн тусгах ёстой талаар чиглэл өгдөг НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хорооноос гаргасан маш чухал баримт бичгүүд юм.

Ерөнхий тайлбар №7 (2005): “Хүүхдийн эрт үеийн хөгжил”

Энэхүү тайлбар нь 0–8 насны хүүхдийг бие даасан эрхийн эзэн гэж үзэн, тэдний бие бялдар, сэтгэл зүй, нийгмийн хөгжилд анхаарах шаардлагатайг онцолж, төр, эцэг эх, нийгмийн зүгээс эрүүл, аюулгүй, хайр халамжтай орчин бүрдүүлэх нь чухал бөгөөд эрт үеийн боловсрол, хамгаалалт, хоол тэжээл, гэр бүлийн орчны чанар нь хүүхдийн цаашдын хөгжлийн үндэс болдог гэсэн ерөнхий агуулгатай.

Агуулгын хүрээнд улс орнуудад эрт насны хүүхдүүдэд зориулсан нийтийн болон хүртээмжтэй эрүүл мэнд, боловсролын үйлчилгээ хөгжүүлэх, хүүхэд бүрийн хөгжилд эерэг орчин бүрдүүлэх, хүчирхийллээс ангид орчинг дэмжих, эцэг эх, асран хамгаалагчдад хүүхдийн хөгжилд чухал үүрэгтэйг ойлгуулах, дэмжих хөтөлбөр хэрэгжүүлэх хэрэгтэй гэж зөвлөн тайлбарладаг.

Ерөнхий тайлбар №9 (2006): “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрх”

Энэхүү тайлбар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд ердийн хүүхдүүдтэй адил ижил эрх эдлэх ёстой бөгөөд тэдний нэгдмэл, хүртээмжтэй оролцоог хангах нь зөвхөн халамж бус хүний эрхийн асуудал гэж үзэн, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, оролцоо, хүртээмж, хөгжлийн боломжийг гол тулгуур зарчмаа болгодог.

Бусад улс орнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан тусгайлан чиглэсэн боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээ бий болгох, хүүхдийг гэр бүлд нь, эсвэл нийгэмд оролцоотой амьдруулах орчныг бүрдүүлэх, ялангуяа асрамж, тусгай байгууллагад өсч буй хүүхдүүдийн амьдрах орчин, халамжийн чанар, хамгаалалтад онцгой анхаарах хэрэгтэй гэж зөвлөн тайлбарладаг.

Ерөнхий тайлбар №13 (2011): “Хүүхдийг бүх хэлбэрийн хүчирхийллээс хамгаалах”

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл (бие махбод, сэтгэл зүй, бэлгийн хүчирхийлэл, хайхрамжгүй байдал, дарамт гэх мэт) нь зөвхөн гэр бүлийн хүрээнд биш, бүх орчинд тохиолдож болдог бөгөөд төр хүчирхийлэл үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, хариуцлага тооцох, нөхөн сэргээх бүрэн үүрэгтэй гэсэн агуулгатай.

Бусад улс орнуудад хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлтэй нэгдсэн байдлаар тэмцэх хууль тогтоомж, бодлогын тогтолцоо бий болгох, мэдээлэх, хамгаалах, сэргээн засах механизмуудыг хүртээмжтэй болгох,

хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдүүдэд сэтгэл зүйн болон нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх систем бий болгох хэрэгтэй гэж зөвлөн тайлбарладаг.

Эдгээр ерөнхий тайлбарууд нь улс орнуудын хүүхдийн эрхийг хамгаалах үндэсний бодлого, хууль тогтоомж, үйлчилгээний хүртээмж, чанар зэргийг сайжруулахад практик удирдамж болох чухал баримт бичгүүд юм.

Дээрх олон улсын баримт бичгүүдэд эх нь хорих ялаар шийтгэгдэх үед хамаатан садан, асрамжийн газар, хараа хяналтгүй үлдсэн хүүхдүүд болон эхийн хамт хорих ангид байгаа хүүхдүүдийн эрхийг хамгаалах заалтууд дараах байдлаар тусгагдсан байна. Үүнд:

1. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц (CRC, 1989)

3 дугаар зүйл: “Хүүхдийн хамгийн сайн ашиг сонирхлыг эрхэмлэн үзнэ (конвенц Х. э., 1989).”

Тайлбар- Хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангах зарчим бол хүүхдийн эрхийг хамгаалах олон улсын болон үндэсний эрх зүйн чухал тулгуур юм. Ямар нэгэн шийдвэр гаргахдаа зөвхөн насанд хүрэгчдийн ашиг сонирхлыг бус, хамгийн түрүүнд хүүхдэд хэрхэн нөлөөлөхийг бодолцох үүрэгтэй гэсэн санааг илэрхийлнэ.

9 дүгээр зүйл: “Хүүхэд эцэг, эхээсээ тусгаарлагдах ёсгүй. Тусгаарлагдах шаардлагатай бол хүүхдэд сөрөг үр дагавар багатай байх нөхцөлийг бүрдүүлэх ёстой.” (конвенц Х. э., 1989)

Тайлбар- Энэ нь эцэг, эх нь хорих ялаар шийтгэгдсэн үед хүүхдийн байх нөхцөлийг хамгийн сайнаар шийдэх ёстойг анхаарах заалт юм.

2. Бангкокийн дүрэм (Bangkok, 2023)

49 дүгээр заалт: “Эмэгтэй хоригдлын асрамжинд байгаа хүүхдүүдийн хэрэгцээг үнэлж, зохих орон байраар хангах, хамгааллын тусгай арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.”

50 дугаар заалт: “Ээжтэйгээ хорих ангид хамт байгаа хүүхдүүдэд тэдний хөгжил, эрүүл мэндэд нийцсэн орчин нөхцөлийг бүрдүүлнэ.”

51 дүгээр заалт: “Хүүхдийг хорих ангид хамт байлгах эсэх талаар шийдвэр гаргахдаа тухайн хүүхдийн ашиг сонирхол, сэтгэл зүйн байдал, ээжийн нөхцөл байдлыг үнэлнэ.”

3. Хүүхдийн эрхийн тухай хорооны Ерөнхий Тайлбар №10 (10, 2025)

44-р хэсэг: “Эцэг, эх нь хоригдож байгаагаас үүдсэн хүүхдийн хүнд нөхцөл байдалд тусгайлан анхаарах шаардлагатай. Тэднийг тусгаарлаж, сэтгэл зүйн дарамтад оруулахгүй байх нөхцөл бүрдүүлэх хэрэгтэй.” гэж тус тус заажээ

Монгол Улсын нөхцөл

Монгол Улсад эцэг, эх нь хорих ял эдэлж буй, эсвэл эхийн хамт хорих ангийн байрлалд амьдарч буй хүүхдийн эрхийн талаар тодорхой тусгасан хууль, журам, цогц зохицуулалт дутмаг байна. Хүүхдийн эрхийн тухай болон Гэр бүлийн тухай хуульд нийтлэг хүүхдийн эрхийг хангах зарчмууд тусгасан ч, эрсдэлт нөхцөлд амьдарч буй хүүхдүүдийн эрхийг нарийвчлан зохицуулаагүй.

Зөвхөн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд ял эдэлж байх хугацаандаа хүүхэд төрүүлсэн хоригдлыг хүүхдийг нь хоёр нас хүртэл хамт байлгаж болох ба тухайн эмэгтэйн ял эдлэх үлдэгдэл хугацаа 1 жилээс илүүгүй тохиолдолд хорих ял эдлэх хугацааг дуусах хүртэл хүүхдийг үргэлжлүүлэн хамт байлгаж болно.

Мөн тухайн хорих анги нь “эхийн хамт байгаа хоёр хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл өсөж бойжих, аюулгүй орчинг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана” (хууль Ш. ш., 2025) гэж заажээ.

Үүнээс гадна Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд “эрсдэлт нөхцөл” (хууль Х. э., 2025) гэдэг нэр томъёог тусгасан байгаа боловч энэ эрсдэлт нөхцөл гэж ямар нөхцлийг ойлгох, хэрхэн илрүүлэх, цаашлаад ямар арга хэмжээ авах талаар дэлгэрэнгүй зохицуулалт тусгагдаагүй байна.

Дээрхээс харахад Монгол Улсад эх нь хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн эрхийг хамгаалах, ийм нөхцөлд хүүхдүүд байгаа гэдгийг илэрхийлж, тэдэнд чиглэсэн цогц бодлого, хууль эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй бөгөөд одоо хэрэгжиж буй хууль журамд нэг өгүүлбэр ч тусгагдаагүй гэхэд хилсдэхгүй бизээ. Ингэж зайлшгүй хамгаалалт, хараа хяналт, дэмжлэг шаардлагатай харилцааг орхигдуулснаар энэ нь өөрөө хүүхдийн эрхийг зөрчих нөхцлийг бүрдүүлж байгаагийн нэг хэлбэр юм.

ДҮГНЭЛТ

Хорих ял шийтгэгдсэн эмэгтэйчүүдийн хүүхдүүдийн эрхийн асуудал нь Монгол Улсад төдийгүй олон улсын хэмжээнд орхигдсон, эмзэг, тусгай анхаарал шаардсан сэдэв байсаар байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай олон улсын гол баримт бичгүүд, тухайлбал, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, Бангкокийн дүрэм, ерөнхий тайлбарууд нь хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангах, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, хамгаалалт, халамжийг тэгш хүртэх эрхийг онцолж, эмэгтэй хоригдлын хамт хорих ангийн орчинд амьдарч буй эсвэл асрамж, хамгаалалтгүй үлдсэн хүүхдүүдэд тусгай анхаарал хандуулахыг шаардаж байна.

Монгол Улс нь НҮБ-ын гишүүн орон бөгөөд Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон холбогдох олон улсын баримт бичгүүдэд нэгдэн орж, хүүхдийн эрхийг хамгаалах үүрэг хүлээсэн хэдий ч, эдгээр хүүхдүүдийн асуудалд хангалттай анхаарал хандуулахгүй, тэдний эрх, хамгаалал орхигдож, олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэхгүй байгааг анзаарах шаардлагатай бөгөөд эдгээр хүүхдүүд нийгмийн хамгааллын тогтолцоонд бүрэн хамрагдаж чадахгүй, хөсөр хаягдаж буй эмзэг бүлгийн нэг хэсэг болоод байгаа нь харамсалтай.

Тиймээс эдгээр хүүхдүүдийн тусгай хэрэгцээ, сэтгэлзүйн байдал, амьдрах орчны шаардлагыг харгалзан үзсэн, хамгаалал, халамжийн уялдаа холбоотой тогтолцоог бий болгох нь нэн тэргүүний шаардлагатай асуудал юм.

САНАЛ

1. Хууль, бодлогын шинэчлэлийн хүрээнд.

Эцэг, эх нь хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр Хүүхдийн эрхийг тухай хууль, Гэр бүлийн тухай хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Нийгмийн хамгааллын бодлого зэрэгт нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, тусгай зохицуулалтуудыг оруулах.

Хорих ангийн байрлалд ээжтэйгээ хамт байгаа хүүхдүүдийн эрхийг хангах, эхийн үүрэг хариуцлагыг нарийвчлан тодорхойлох, тэдний бүхий л харилцаа, тухайн байрны үйл ажиллагааг зохицуулах тусгайлсан журам боловсруулан мөрдөх.

2. Нийгмийн хамгааллын тогтолцоонд хамруулах

Эдгээр хүүхдүүдийг нийгмийн хамгааллын тогтолцооны “эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд” гэсэн ангилалд хамруулж, тэдэнд зориулсан

тусгай халамж, үйлчилгээ, тэтгэлэг, сэтгэлзүйн болон боловсролын дэмжлэг үзүүлэх механизм бий болгох.

3. Хорих ангийн нөхцөлийг сайжруулах

Эхийн хамт байгаа хүүхдүүдийн амьдрах орчны эрүүл, аюулгүй байдлыг хангах, тэдний насны онцлогт тохирсон эрүүл мэнд, сэтгэлзүйн үйлчилгээ үзүүлэх орчин, хүүхэд асаргааны мэргэжлийн алба бүрдүүлэх.

Эхийн хамт байгаа хүүхдүүдэд зарцуулагдах төсөв, хөрөнгийг улсын төсвөөс бүрэн санхүүжүүлэн, хорих ангийн жилийн төсөвт суулгах.

4. Салбар хоорондын хамтын ажиллагааг дэмжих

Төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан цогц хамгааллын тогтолцоо бий болгох.

5. Судалгаа, мэдээлэлд суурилсан бодлого боловсруулах

Эдгээр хүүхдүүдийн бодит нөхцөл байдлын талаарх статистик, судалгаа, баримт мэдээллийг цуглуулах, бодлого боловсруулалтад ашиглах тогтолцоог бэхжүүлэх .

6. Олон нийтийн ойлголт, хандлагыг өөрчлөх

Хүүхдийг гэм буруугүй орших субъект гэж ойлгуулж, эцэг, эхийн үйлдэл, ял шийтгэлээс ангид, тэдний эрхийг хамгаалах талаар олон нийтэд чиглэсэн **сургалт, мэдээлэл** тогтмол явуулах.

Эх сурвалж

- 10, G. C. (2025, 05 31). *www.ohchr.org*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf>.
Bangkok, r. (2023, 09 23). *www.ohchr.org*. Retrieved from <https://www.penalreform.org/resource/guidance-document-on-the-bangkok-rules/>.
конвенц, Х. э. (n.d.). *Legalinfo.mn*. Retrieved from <https://legalinfo.mn/mn/detail/1276>.
хууль, Х. э. (2025, 05 31). *legalinfo.mn*. Retrieved from <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11709>.
хууль, III. ш. (2025, 05 31). *legalinfo.mn*.

НИЙГЭМШҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ДАХЬ ХҮНИЙ ЭРХ

HUMAN RIGHTS IN SOCIAL REINTEGRATION ACTIVITIES

Б.Уянга

*ДХИС-ийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Ял
эдлүүлэх эрх зүйн тэнхимийн багш, дэслэгч*

Товч утга: Хорих ял нь дэлхий дахинд хамгийн түгээмэл, хүнд хэлбэрийн эрүүгийн ялд тооцогддог бөгөөд хоригдлын тоо нэмэгдэхийн хэрээр тэднийг нийгэмшүүлэх, хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааг илүү үр дүнтэй, хүний эрхэд нийцүүлэн хэрэгжүүлэх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна. Энэхүү илтгэл нь хорих ялын зорилго, хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл явцын онол, эрх зүйн үндэслэл, олон улсын чиг хандлага, сайн туршлагыг тоймлон судалсан болно.

Хорих ялын үндсэн зорилго нь зөвхөн гэмт этгээдийг шийтгэх бус, түүнийг засаж хүмүүжүүлэх, нийгэмд дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх, эргэн нэгтгэхэд оршино. Хоригдлыг нийгэмшүүлэх нь хувь хүний сөрөг хандлагыг өөрчлөхөөс гадна эерэг дадал, боловсрол, мэргэжлийн ур чадвар олгох цогц үйл ажиллагаа юм. Энэ нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт болон НҮБ-ын холбогдох баримт бичгүүдэд тусгагдсан хүний эрхэд тулгуурладаг.

Илтгэлд хүний эрхэд суурилсан нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны хүрээнд сургалт, нийгмийн халамж, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, гэр бүлтэйгээ харилцах орчныг дэмжих зэрэг үндсэн чиглэлүүдийг онцолсон. Түүнчлэн хөгжлийн бэрхшээлтэй, эмэгтэй, өндөр настай, хүүхэд зэрэг эмзэг бүлгийн хоригдлуудын онцлогт нийцсэн хөтөлбөр, дэмжлэгийн ач холбогдлыг тэмдэглэсэн.

Олон улсын чиг хандлага нь хорих ангиудын зорилгыг зөвхөн ял шийтгэл биш, хүний эрхийг дээдэлсэн, нийгэмд эргэн нэгтгэх үйл явц гэж үзэх болсон бөгөөд Монгол Улсын хорих тогтолцоо ч энэ зарчмыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж үзлээ.

Түлхүүр үгс: Хорих ял, ялын оногдуулалт, олон улсын байгууллага, хоригдлын эрх, нийгэмшүүлэх ажил.

Abstract: Imprisonment is considered the most common and severe form of criminal punishment worldwide. As the number of prisoners increases, there is a justified need to implement rehabilitation and reintegration activities more effectively and in accordance with human rights. This presentation reviews the purpose of imprisonment, the theory and legal basis of prisoner rehabilitation, international trends, and best practices.

The primary goal of imprisonment is not only to punish offenders but also to rehabilitate them, prevent recidivism, and facilitate their reintegration into society. Rehabilitation involves changing negative behaviors of individuals as well as providing comprehensive activities such as positive habits development, education, and professional skills training. This approach is based on human rights as outlined in the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and relevant UN documents.

The presentation highlights key areas within human rights-based rehabilitation activities, including education, social welfare, psychological counseling, and support for maintaining family relationships. It also emphasizes the importance of programs and support tailored to vulnerable groups such as people with disabilities, women, the elderly, and children.

In conclusion, international trends view the objectives of correctional institutions not only as punitive but also as processes respecting human rights and facilitating reintegration into society. The Mongolian correctional system is recognized as needing to implement these principles accordingly.

Key words: Imprisonment, Sentencing, International organization, Rights of detainees, Social reintegration work.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Дэлхийн II дайнаас хойш хорих ял оногдуулах явдал эрс нэмэгдэж байгааг олон улсын байгууллагууд анхааруулж, энэхүү өсөлтийг бууруулах шаардлагатайг удаа дараа уриалсан боловч зарим бүс нутагт хорих ял оноох хандлага улам бүр хурдацтай өссөн нь хоригдлын эрхэд суурилсан нийгэмшүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх нэг шалтгаан болсон байна.

Энэ нь хоригдлын онцлогийг харгалзан, тэднийг нийгмийн идэвхтэй, үр ашигтай харилцаанд оролцуулах, хүн бүрт тохирсон үе шаттай, зохион байгуулалттай үйл ажиллагаа явуулснаар нийгэмшүүлэх үйл явц үр дүнтэй

болохыг харуулж байна. Ингэснээр хоригдлыг ёс зүй, эрх зүй, гоо зүй болон бусад үнэт зүйл, үзэл бодлыг ойлгодог, сэтгэхүйн эерэг онцлог бүхий бие хүн болгон төлөвшүүлэх нь нийгмийн зайлшгүй шаардлага хэмээн дүгнэх боломжтой.

Хорих ялын хэрэгжилтэд хийсэн судалгаагаар уг арга хэмжээ нь ихээхэн зардал шаарддагийн зэрэгцээ суллагдсан хүмүүс нийгэмд дасан зохицох чадвар сул, гэмт хэргийг дахин үйлдэх хандлагатай байгаа нь хорих ялыг үр дүн багатай шийтгэлийн төрөлд тооцох шалтгаан болдог. (ДХБХ, 2023) Үүний эсрэгээр, олон улсад "алтернатив ял" гэж нэрлэгддэг хорихоос өөр төрлийн ял нь гэмт хэрэгтнийг шүүхийн шийдвэрийн дагуу нийгмээс бүрэн тусгаарлалгүйгээр тодорхой эрхийг хязгаарлах хэлбэрээр хэрэгждэг.

“Гэвч хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа үр дүнтэй, оновчтой зохион байгуулагдаагүй тохиолдолд тэдний гэмт үйлдэл үргэлжилж, нийгэмд сөрөг хандлага, тогтворгүй дадал зуршил улам бүр тархах эрсдэлтэй”. (Батжав Л. , 2003, хууд. 284) НҮБ-аас хорих ял эдлүүлэх нөхцөл, журмын талаар гишүүн орнууд дагаж мөрдөх ёстой нийтлэг стандартыг тогтоосон байдаг. Эдгээрийг үндэсний хууль тогтоомжид тусган хэрэгжүүлэх нь НҮБ-ын гишүүн орны үүрэг бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10.2-т заасан Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ гэсэн заалтыг хэрэгжүүлэхтэй шууд холбоотой юм.

“Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын удиртгал хэсэгт”³...хүн үг хэлэх, итгэл үнэмшилтэй байх, эрх чөлөөтэй, айдас, гачигдалгүй ертөнцийг бий болгох нь хүн төрөлхтний эрхэм зорилго мөн” хэмээн тодорхойлсон байдаг. Мөн хүн бүр нэр төр, үнэ цэнтэй орших эрхтэй, эрэгтэй эмэгтэй хүмүүс эрх тэгш байх ёстой, боловсрол эзэмших, хүнсний хангамж, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах, соёл, шинжлэх ухаан, урлагийн бүтээл туурвих, хамгаалуулах эрхтэйг тусгажээ.

Энэ үзэл баримтлалын гол агуулга нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг шийтгэхдээ түүний нэр төр, эрхэм чанарыг хүндэтгэж, ял эдэлж байх хугацаанд нь хүмүүжүүлэх, боловсрол олгох замаар иргэншсэн, хуулиа дээдэлдэг иргэн болгон төлөвшүүлэх ёстой гэдгийг онцолж буй хэрэг. Энэ

³ “НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 217/A/III/ тогтоолоор 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталж, түүний бүх заалтыг дагаж мөрдөхийг гишүүн улсуудад уриалсан”

нь зөвхөн хууль зүйн асуудал бус, хүний эрхийн үүднээс нийгмийн тогтвортой хөгжилтэй салшгүй холбоотой юм.

Мөн тунхаглалд хүн бүр нийгмийн өмнө үүрэг хүлээдэг бөгөөд зөвхөн нийгмийн орчин л хүний эрх чөлөөт, бүрэн хөгжлийг хангаж чадна гэж заасан. Боловсролын тухайд, энэ нь зөвхөн мэдлэг дамжуулах бус, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хүндэтгэх үзэлтэй болгоход чиглэх ёстойг онцолсон байдаг. Иймээс боловсрол нь хувь хүнийг нийгэмд дасан зохицож, зөв төлөвшүүлэх чухал хүчин зүйл гэж үздэг.

Хувь хүний боловсролын ялгаатай байдал, хорих нөхцөл, хоригдлын суралцах хэрэгцээ, сонирхлыг харгалзан хорих байгууллагад тохирсон сургалтын хөтөлбөр боловсруулах шаардлага гарч ирдэг. “Тогтвортой хөгжлийн боловсролын тухай” 2014 оны Айчи–Нагоягийн тунхаглалд ч боловсрол нь хүний эрхийн агуулгыг хөхиүлэн дэмжих, нийгмийн дэвшилд чиглэх ёстой гэж тодорхойлсон байдаг. Боловсрол нь шинэ мэдлэг, ур чадвар эзэмшүүлэхийн зэрэгцээ хувь хүний хандлага, үнэт зүйл, зан төлөвийг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэгтэй. (Баярбаатар, 2024, хууд. 74) Тиймээс хорих ял эдэлж буй хүнийг эрх зүй, ёс зүйн хэм хэмжээг даган мөрдөх, өөрийгөө хүндэтгэх, нийгэмд өөрийн орон зайг ойлгодог иргэн болгон төлөвшүүлэх үйл явц нь хорих байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагаатай салшгүй холбоотой.

“Эрүүгийн бодлого буюу төрийн зүгээс гэмт явдлыг бууруулах зорилтыг хангах оновчтой бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх замаар нийгмийг гэмт халдлагаас хамгаалах чиглэлээр явуулж буй идэвхтэй үйл ажиллагааны салшгүй хэсэг нь эрүүгийн ял эдлүүлэх ажиллагаа төдийгүй хорих байгууллага нь төрийн зүгээс нийгмийг гэмт халдлагаас хамгаалах, гэмт явдалтай хийх тэмцлийн чиглэлээр явуулж буй субъект гэж үздэг”. (Очгэрэл, 2017, хууд. 58)

“Тэгвэл хорих байгууллага нь төрийн тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч болохын хувьд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу эрүүгийн хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх явцдаа гэмт хэрэг үйлдэж, хорих ял эдэлж байгаа хүнд хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх, нийгэмшүүлэх, мэргэжлийн боловсрол эзэмшүүлэх, сургалтад хамруулах, дадлага олгох үүргийг хүлээдэг”. (ХЯЭА, 2025) “Үүнээс үзвэл, нэг талаас хорих байгууллага нь төрийн эрүүгийн бодлогыг хэрэгжүүлэгч субъект, нөгөө талаас эрүүгийн хуульд заасан эрүүгийн ялын зорилгын хүрээнд гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, хүний

эрхийг хангах, нийгэмшүүлэх үүргийг хүлээдэг “нийгэмшүүлэх” гэж тодорхойлж болохуйц өвөрмөц чиг үүрэг бүхий байгууллага болох нь харагдаж байна. Хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлын нэг үндсэн схем нь хүний эрхэд суурилсан мэдрэмжтэй чадвар олгох явдал гэж дүгнэж болно”. (зүйл, 2017)

“НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн хурлаар батлагдсан Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын⁴ 10 дугаар зүйлийн 10.3-т зааснаар Ял шийтгэх тогтолцоо нь хоригдлыг засаж залруулах, нийгэмд эргэн нэгтгэх буюу нийгэмшүүлэх үндсэн зорилго байх ёстой гэж заасан нь энэхүү үзэл санааны нэг илрэл юм. Энэхүү пактын агуулга нь хоригдлыг хүнлэгээр харьцах, төрөхөөс заяагдсан хүний эрх, нэр төрийг хүндэтгэх, хорих байгууллага нь шийтгэл оногдуулахын оронд илүүтэй нийгэмшүүлэх буюу засаж залруулахад чиглэх тухай олон улсын зөвшилцлийг илэрхийлсэн бөгөөд үндэсний хууль тогтоомжид нийцсэн, хууль ёсны, хүчин төгөлдөр олон талт гэрээ юм. Үүнтэй адил хорих ял зөвтгөхийн тулд гэмт хэрэгтнүүдийг нийгэмд эргэн нэгтгэх, нийгэмшүүлэхэд бэлтгэх ач холбогдлыг онцолж байна. Тухайлбал, хорих ангид хорих болон хүний эрх чөлөөг хасах ялын зорилго нь нэгдүгээрт нийгмийг гэмт хэргээс хамгаалах, давтан гэмт хэрэг үйлдэх явдлыг бууруулах, мөн нийгэмшүүлэхэд орших учиртайг заасан байдаг. Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны өөр нэг өнцөг нь хоригдлын сөрөг буюу гэмт зан үйлийг засаж залруулахаас гадна эерэг зан төлөвт суурилсан хөгжлийг дэмжихэд чиглэдэг.

Энэ үйл ажиллагааны олон улсын эрх зүйн зохицуулалт нь 1986 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 41/128 тоот тогтоолоор “Хөгжих эрхийн тухай тунхаг” батлагдсанаар өргөнөөр хэрэгжиж эхэлсэн. Хүний хөгжлийн гол үзэл санаа нь хувь хүн чадвар, бололцоотой байх замаар эрхээ эдэлж, хөгжихөд оршино. Хөгжих эрх нь зөвхөн хувь хүний бус, бүлгийн болон нийтийн эрхээ эдлэх үндэс суурь болж өгдөг”. (ХЭҮК, 2016, хууд. 10)

“Хөгжих эрхийн тухай тунхаглалд хөгжил гэдэг нь нийт иргэд, хувь хүмүүсийн идэвхтэй, чөлөөт оролцоонд тулгуурлан гарч буй үр ашгийг шударгаар хуваарилах, бүх нийтийн сайн сайхан байдлыг хангах улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын цогц үйл явц мөн хэмээн тодорхойлсон байдаг. Мөн Венийн тунхаглал болон үйл ажиллагааны хөтөлбөрт хөгжих эрхийн

⁴ “НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 1966 оны 12 дугаар сарын 16-ны 2200 А/XXI/ тоот тогтоолоор баталж, 1976 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон”

үзэл санаа илүү тодорхой тусгагдсан бөгөөд хөгжлийн төвд хүнийг тавьж, хүн эрх, эрх чөлөөг бүрэн эдлэх нөхцөл үндэс болохыг онцолдог гэж тэмдэглэсэн байна. Ялангуяа хөгжлийн боломж бүрдээгүй эсвэл эрхээ эдэлж чадахгүй байгаа хүмүүсийн асуудал өнөөгийн хөгжлийн түвшинд зөвтгөх аргагүй зүйл гэж үздэг бөгөөд энэ нь гэмт хэрэг үйлдсэн, ял эдэлж буй хоригдолд ч хамаарах асуудал юм.

Аливаа засаглал нь цөөнх бус нийтийн төлөө, тэр дундаа эмзэг бүлэг, амьдрал доройтсон хүмүүс, үндэсний цөөнх зэрэг эрсдэлтэй бүлгийн төлөө үйл ажиллагаагаа чиглүүлэх ёстой. Тиймээс хүний эрхийг хуульчилж хамгаалах, хүний эрх, эрх чөлөө, нэр төрд халдах аливаа үйлдлээс хамгаалах нь төрийн гол үүрэг бөгөөд улс орнууд үүнийг хүлээн зөвшөөрсөн байна. “Энэ үүргийн хэрэгжилт нь олон улсын харилцааны чухал үзүүлэлт болжээ. Хөгжих эрхийн үзэл санаа нь зөвхөн өнөө үе төдийгүй хойч үеийнхэн ч эрхээ эдлэх, хөгжих бололцоотой байх ёстой гэж үздэг. 1992 оны Иогийн тунхаглалын гуравдугаар зарчимд Хөгжих эрх нь хойч үеийн хөгжлийн болон байгаль орчны хэрэгцээг харилцан тэнцвэртэйгээр хангах замаар хэрэгжих ёстой гэж заасан нь хүний эрх, хөгжил хоёр харилцан бие биеэ нөхцөлдүүлдэгийг илэрхийлнэ”. (ХЭҮК, Хүний эрхэд суурилсан хандлага. Гарын авлага. , 2016, хууд. 83)

“Эмэгтэй хоригдол, хорихоос өөр төрлийн ял, албадлагын арга хэмжээг хүлээсэн эмэгтэйчүүдтэй харьцах стандартыг заасан дүрмийн⁵ 5-р зүйлд Эмэгтэй хоригдлын байрыг эрүүл ахуйн тусгай хэрэгцээнд нийцүүлэн тохижуулж, шаардлагатай эд зүйлээр хангах, хүүхдэд хувийн хэрэглээний цэвэр усаар тогтмол хангах, сарын тэмдэг ирсэн үед ариун цэврийн хэрэглэлээр үнэ төлбөргүй хангах талаар тусгасан байна. Мөн Хүүхдийн эрхийн конвенцод нэгдэн орсон улс орнууд Хүүхдийг баривчлах, цагдан хорих, хорих нь хамгийн сүүлийн арга хэмжээ байх бөгөөд богино хугацаанд хэрэгжинэ гэж заасан ба хүүхдийг нийгэмд эргэн нэгтгэхийг дэмжих заалтууд орсон байна.

“НҮБ-ын Насанд хүрээгүй хүний хэрэг хянан шийдвэрлэх наад захын жишиг дүрмийн 24.1, 26.1-д эрх чөлөө хязгаарлагдсан хүүхдийг сургах, нийгэмшүүлэх, боловсрол болон мэргэжлийн чадвар эзэмшүүлэх зэрэг үйл ажиллагааг дэмжих талаар заасан. Мөн насанд хүрээгүй хүний гэмт хэрэгт өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх НҮБ-ын удирдамж нь хүүхэд, өсвөр үеийг нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн олон арга хэмжээг багтаадаг.

⁵ НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 2010 оны A/RES/65/229 дугаартай тогтоолоор батлагдсан.

Хоригдлын эрхийг хангах, нийгэмшүүлэх үйлчилгээг хүргэхийн тулд ял эдлэх хоригдлын дотор хөгжлийн бэрхшээлтэй, гэр бүлийн эргэлтгүй, амьжиргааны түвшин доогуур, ахмад настай, эмэгтэй, хүүхэд зэрэг зорилтод бүлэгт чиглэсэн нийгмийн халамжийн үйлчилгээг тогтвортой хүргэх, зах зээлийн эрэлтэд нийцсэн боловсрол, мэргэжил олгох, гэр бүлийн гишүүдтэй холбоо тогтоох, суллагдсаны дараа хөдөлмөрийн зах зээлд зуучлах зэрэг олон үйл ажиллагааг тасралтгүй хэрэгжүүлэх шаардлагатай”. (НҮБ, 2023)

Олон улсын түвшинд хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил хүний эрхийг эрхэмлэн хөгжих хандлагатай болж, ядуурлыг бууруулахад чиглэсэн нийгмийн ажлын үйлчилгээний хэрэгцээг хүлээн зөвшөөрч байна. Хүний эрх, хөгжлийг идэвхтэй оролцоотой хослуулах нь илүү үр дүнтэй байдаг. 1997 онд НҮБ-ын Шинэчлэлтийн хөтөлбөрт хүний эрхийн үзэл баримтлалыг бүх байгууллагын үйл ажиллагаанд хэрэгжүүлэхийг уриалсан бөгөөд үүний үр дүнд олон байгууллага хамтран “Нийтлэг ойлголцлын мэдэгдэл” боловсруулсан. Энэ нь хүний эрхийн хэм хэмжээ, стандарт, зарчмыг хөгжлийн бүх үйл явцад нэвтрүүлэхэд чиглэсэн ойлголт юм.

Олон улсын хорих байгууллагуудын холбооны бага хуралдаанууд дээр “Энгийн амьдралын тухай бодох” (XV бага хурал) болон “Хоригдлыг нийгэмшүүлэх орилгыг нь өөрчлөх” (2014 оны 16 дугаар бага хурал) сэдвээр хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан. (From incarceration to Reintegration: Change with a Purpose, 2024)

Олон улсын нийгмийн ажлын хүрээнд хорих ял эдэлж буй хоригдол, суллагдсан хүнд хууль эрх зүйн тусламж, хоол унд, хувцас, орон байрны дэмжлэг, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, нийгэмшүүлэх үйлчилгээг үзүүлэх нь чухал. Судлаачид, эрдэмтэд сүүлийн үед анхаарлыг нь татсан асуудал нь хоригдлыг хөлсгүй ажиллуулах буюу орчин үеийн боолчлол, хүний наймаанд өртөх эрсдэл бөгөөд үүнд бэлгийн дарамт, хууран мэхлэлт, дарамт шахалт, гэмт бүлэгт элсүүлэх зэрэг сөрөг үзэгдлүүд багтдаг. Иймээс хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлыг олон улсын түвшинд хөгжүүлэх шаардлага улам нэмэгдэж байна.

“Эмэгтэй хоригдлыг нийгэмшүүлэх, эмэгтэй гэмт хэрэгтэнд ял оногдуулах асуудлыг Бангокийн дүрэмд⁶ тусгайлан заасан бөгөөд хорих

⁶ НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 2010 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдрийн 65/229 тоот тогтоолоор батлагдсан.

ангийн удирдлага, нийгмийн халамжийн байгууллага, орон нутгийн болон төрийн бус байгууллагууд хамтран эмэгтэй хоригдлыг суллагдахын өмнө болон дараа нийгэмд эргэн нэгтгэх цогц хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхийг онцолжээ.

Олон улсын нийгмийн ажлын үндсэн байгууллагууд болох НҮБ, UNICEF, Хүүхдийг ивээх сан, Эмнести интернэшнл, Улаан загалмай, Энх тайвны нийгэмлэг, Хүний эрхийн байгууллага, Нийгмийн ажлын сургууль, Нийгмийн ажлын олон улсын холбоо зэрэг байгууллагууд нийгмийн ажилтны үйл ажиллагааг дэмжиж, хоригдол, суллагдсан хүн, хүний наймааны хохирогчид сэтгэл зүйн болон эрүүл мэндийн тусламж үзүүлж, нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн үе шаттай ажлыг зохион байгуулж байна”. (Хандмаа & Мөнхбат, 2016, хуудсд. 185-186)

“Дэлхийн ихэнх улсын хорих байгууллагад хүний эрхэд суурилсан нийгмийн ажил хөгжиж, олон улсын хэм хэмжээний баримт бичгийг удирдамж болгон шинэ ирсэн хүний нөхцөл байдлыг үнэлж, нийгэмшүүлэх үйлчилгээ, ганцаарчилсан болон бүлгийн дэмжлэг үзүүлэх, эрүүл мэндийн тусламжид шилжүүлэх, нийгэмшүүлэх ажлын хэрэгжилтэд хяналт тавих зэрэг үүрэг гүйцэтгэдэг”. (Тимофеева, 2018)

Хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан хоригдлын нийгэмшилд гарч буй ахицын талаарх мэдээллийг дэвтэрт тэмдэглэж, тайлан гарган хяналтын байгууллага, шүүхэд танилцуулдаг нь нийтлэг жишиг болжээ. Олон улсын хорих системд хоригдлын анхны үнэлгээ нь сэтгэл зүйн эрсдэлтэй, түгшүүртэй, сэтгэлийн хямралтай эсэхийг тодорхойлох, өвчний түүх, мансууруулах бодисын хэрэглээ зэрэг талаар хамтарсан дүгнэлт гаргах зэрэг явцад нийгмийн ажилтан оролцдог. Үнэлгээний үе шатанд хоригдлын өвөрмөц хэрэгцээг тодорхойлж, бусад байгууллага, мэргэжилтнүүдийн оролцоотойгоор нийгэмшүүлэх төлөвлөгөөг боловсруулж, суллагдах үйл явцад бэлтгэдэг. Энэхүү төлөвлөгөөнд ганцаарчилсан зөвлөгөө, мэргэшсэн үйлчилгээний бүлэг, тохиолдлын менежмент зэрэг багтдаг. Давуу тал дээр суурилсан нийгэмшүүлэх үйлчилгээ нь хөдөлмөрт хуваарилах, мансууруулах бодисын донтолттой тэмцэх, эрүүл мэндийн ноцтой асуудалтай хоригдолд үр дүнтэй байдаг. (холбоо, 2024)

“Монгол Улсад олон улсын бодлого, эрх зүйн хэм хэмжээнд тулгуурлан хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлыг хөгжүүлэх зайлшгүй шаардлага бий. Учир нь энэ ажил нь хорих ангийн өвөрмөц орчинд,

эрүүгийн болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйгээр дамжин хэрэгжиж буй шинжлэх ухаанд суурилсан нийгмийн ажил юм”. (Баярбаатар, 2024, хууд. 87)

ДҮГНЭЛТ

Дэлхийн II дугаар дайнаас хойш хорих ялын тоо эрс нэмэгдэж, олон улсын байгууллагууд үүнийг бууруулах шаардлагатай гэж уриалж буй ч зарим бүс нутагт хорих ял оногдуулалт илүү хурдтай өссөн нь хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх хэрэгцээг бий болгож байна. Хоригдлын онцлогийг харгалзан, үе шаттай, зохион байгуулалттай нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа явуулах нь тэднийг нийгмийн идэвхтэй, ашигтай харилцаанд оруулж, ёс зүй, эрх зүй, гоо зүй зэрэг үнэт зүйлтэй, сэтгэл зүйн хувьд эерэг хүн болгон төлөвшүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Гэвч хорих ял нь их хэмжээний зардал, суллагдсан хүнд дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл өндөртэй байгаагаас, олон улсад аль болох хорих ялнаас өөр, "альтернатив ял"-ыг хэрэглэхийг дэмжиж байна. Энэ нь хоригдлыг нийгмээс тусгаарлахгүйгээр тодорхой эрхийн хязгаарлалт тогтоон, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх үр дүнтэй арга хэлбэр юм.

НҮБ болон бусад олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүд нь хүний эрхийг дээдэлсэн хандлагыг зөвшөөрч, хорих ял эдэлж буй хүнд хүний нэр төр, үнэ цэнийг хүндэтгэх, хэрцгий харьцааг хориглохыг онцолдог. Түүнчлэн хоригдлыг зөвхөн яллагдагч бус, ирээдүйд нийгэмд эргэн нэгтгэх, засаж залруулах ёстой хүн гэж үзэн, нийгэмшүүлэх, боловсрол олгох, хүмүүжлийн нөлөө үзүүлэх, хөдөлмөрийн чадвар эзэмшүүлэх замаар гэмт хэрэг дахин үйлдэхээс сэргийлэх үүрэг хүлээлгэдэг.

Монгол Улсын хувьд олон улсын энэхүү эрх зүйн хэм хэмжээг үндэсний хууль тогтоомждоо тусган хэрэгжүүлэх үүрэгтэй бөгөөд хүний эрх, шударга ёс, боловсрол, нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг оновчтой зохион байгуулах шаардлага тулгарч байна. Боловсрол нь зөвхөн мэдлэг олгох биш, хувь хүнийг нийгэмд дасан зохицох чадвартай, хүний эрхийг хүндэтгэдэг иргэн болгон төлөвшүүлэх чухал хүчин зүйл гэдгийг олон улсын түвшинд хүлээн зөвшөөрсөн. Иймд хорих ялыг үр дүнтэй, хүнлэг, хүний эрхэнд суурилсан байдлаар хэрэгжүүлэх нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах, хоригдлыг нийгэмд эргэн нэгтгэх гол зам юм. Энэ үйл явцад төрийн эрүүгийн бодлого, хууль тогтоомж, хорих байгууллагын үйл ажиллагаа, хүний эрхийн хэм хэмжээ

зэрэг олон хүчин зүйлсийг зохицуулан хамтад нь хэрэгжүүлэх нь чухал байна.

Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа нь хүний эрхийг хүндэтгэх, хувь хүний хөгжлийг дэмжих, давтан гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх олон талт, цогц бодлого, хөтөлбөр хэрэгжих шаардлагатай чухал үйл явц юм. Олон улсын эрх зүйн баримт бичгүүд болон практик туршлага нь хоригдолд чиглэсэн хүмүүнлэг, хөгжилд суурилсан хандлагыг баримтлах ёстойг илтгэж байна. Монгол Улс ч мөн адил энэхүү чиг хандлагыг дотоод хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичигтээ тусган, хэрэгжилтийг нь сайжруулах шаардлагатай байна. Хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажил нь зөвхөн хорих байгууллагын үүрэг биш бөгөөд төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон улсын хамтын нийгэмлэгийн хамтын ажиллагаа, оролцоонд суурилсан байх ёстой.

САНАЛ

Нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаанд чиглэсэн тусгай хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох. Хоригдлын боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар тусгай хөтөлбөрүүдийг хуулиар баталгаажуулж, хэрэгжилтийг хянан шалгах тогтолцоог бүрдүүлэх.

Хорих байгууллагын боловсон хүчний чадавхыг бэхжүүлэх. Сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан, хуульч, боловсролын мэргэжилтнүүдийг нэмэгдүүлж, тогтмол сургалтаар хангах.

Хоригдлыг хөдөлмөр эрхлүүлэх, сургалтад хамруулах бүтцийг сайжруулах. Ажил олгогч байгууллагуудтай хамтран сургалт, үйлдвэрлэл хослуулсан загваруудыг нэвтрүүлэх; гар урлал, мэдээллийн технологи, жижиг үйлдвэрлэлийн чиглэлээр мэргэжил олгох.

Гэр бүл, нийгмийн холбоог дэмжих хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлэх. Хоригдлын хүүхэд, гэр бүлийнхэнтэй холбоотой харилцааг сэргээх, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоог бий болгох.

Хоригдлын нөхцөл байдалд хяналт тавих хараат бус тогтолцоог төлөвшүүлэх. Иргэний нийгмийн байгууллага, хүний эрхийн байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, ил тод байдлыг хангах.

Олон улсын туршлагыг судалж, нутагшуулах. Ял эдэлж буй хүнийг нийгэмд дахин нэгтгэх чиглэлээр амжилттай хэрэгжүүлж буй орнуудын загвар, арга барилыг судлан нутагшуулах.

Эх сурвалж

Retrieved from www.icpa.ca/news-icpa. (2024).

Батжав, Л. (2003). Криминологийн зарим асуудал. Улаанбаатар.

Батжав, Л. К. (2003). Батжав, Л. Криминологийн зарим асуудал. Retrieved from Батжав, Л. Криминологийн зарим асуудал. .

Баярбаатар, П. (2024). Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт. Улаанбаатар.

ДХБХ. (2023). Дэлхийн Хорих байгууллагын холбоо. Retrieved from (WPB) сайт. <https://www.prisonstudies.org/>.

Дэлхийн Хорих байгууллагын холбоо (WPB) сайт. <https://www.prisonstudies.org/>. (2025). Retrieved from Дэлхийн Хорих байгууллагын холбоо (WPB) сайт. <https://www.prisonstudies.org/>.

зүйл, М. У. (2017). Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 5 дугаар зүйл.

Монгол Улсын ХЭҮК. Хүний эрхийн баримт бичиг, з. т. (2014). Монгол Улсын ХЭҮК. Хүний эрхийн баримт бичиг, зөвлөмж, тогтоол шийдвэрийн эмхэтгэл. . In з. т. Монгол Улсын ХЭҮК. Хүний эрхийн баримт бичиг.

НҮБ, 10 (Өсвөр насны хүн гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх тухай НҮБ-ын удирдамж (Резадхын удирдамж) 10 дугаар зүйл. (2023).

НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 217/A/III/ тогтоолоор 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталж, т. б. (1984). НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 217/A/III/ тогтоолоор 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталж, түүний бүх заалтыг дагаж мөрдөхийг гишүүн улсуудад уриалсан. In т. б. НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн 217/A/III/ тогтоолоор 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталж.

Очгэрэл, Ц. “. (2017). Очгэрэл, Ц. “Хорих байгууллагын аюулгүй байдал”.

Тимофеева, Е. (2018). Хоригдлыг нийгэмшүүлэх гадаад орны туршлага. Москва.

Хандмаа, С., & Мөнхбат , О. (2016). Нийгмийн ажлын 101 карьер. Улаанбаатар.

холбоо, О. У. (2024). Retrieved from icpa.org/news.html.

ХЭҮК. (2016). Хүний эрхэд суурилсан хандлага. Гарын авлага. . Улаанбаатар.

ХЭҮК. (2016). Хүний эрхэд суурилсан хандлага. Гарын авлага. . Улаанбаатар.

ХЯЭА, 266.1.5 (Төрийн эмхэтгэл мэдээллийн систем 2025).

Боловсрол судлал**ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН СУРАЛЦАГЧ НАРЫН
СЭТГЭЛ ХӨДЛӨЛИЙН ЧАДАМЖ БА ТУЛГАМДАЖ БУЙ
АСУУДАЛ****THE MENTALITY OF INTERNAL AFFAIRS STUDENTS
MOTION CAPACITY AND OBJECTIVE ISSUES*****С.Цэрэндолгор***

*ДХИС-ийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн
Аюулгүй байдлын тэнхимийн багш, хошууч*

Товч утга: Байгууллагын үйл ажиллагаа, хөгжил, соёлыг тодорхойлох үнэт зүйл нь алба хаагчид байдаг. Төрийн тусгай байгууллагад ажиллахаар бэлтгэгдэж буй суралцагч нарын сэтгэл хөдлөл, тэсвэр тэвчээр болон сэтгэл зүйд тулгамдаж буй асуудлыг судлан, тодорхойлох нь тухайн байгууллагын хүний нөөцийн бодлогод эерэгээр нөлөөлөх боломжтой. Учир нь төрийн тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллагад ажиллахад шаардлагатай сэтгэл зүйг суралцагч байх үед нь төлөвшүүлснээр ажлын байранд тогтвор суурьшилтай ажиллах суурийг олгох юм. Мөн суралцагчдын сэтгэл хөдлөлийн түвшинг тодорхойлсноор сургалтын чанарт дүн шинжилгээ хийж, амжилттай суралцахад нөлөөлөх боломжтойг тодорхойлох юм. Энэхүү судалгаагаар Дотоод хэргийн их сургуулийн суралцагч нарын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг тодорхойлохоор зорисон. Судалгааны үр дүнд суралцагчдын сэтгэл хөдлөлийн түвшин нь тэдний суралцах идэвх, бүтээмж, танин мэдэхүйн хөгжилд хэрхэн нөлөөлж байгааг онолын болон практик үндэслэлээр тайлбарласан болно. Мөн сэтгэл хөдлөлийг зөв удирдах арга зам, сургалтын орчинд үүсэх сэтгэл зүйн нөлөөллийг бууруулах боломжийг судалж, практикт ашиглах зөвлөмжүүдийг дэвшүүлсэн болно.

Түлхүүр үг: Сэтгэл хөдлөлийн чадамж, сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн үндсэн 5 чадвар, өөрийгөө удирдах чадвар, өөрийгөө танин мэдэх чадвар, сэдэлжүүлэлт, бусдыг ойлгох чадвар, нийгмийн чадвар

Abstract: The value of determining the activities, development, and culture of the organization is the employees. Studying and identifying the emotional, resilience, and psychological problems of students preparing to work in special state organizations can positively affect the human resources policy of the organization. This is because developing the psychology necessary for working in special state organizations while they are students will provide a foundation for stable work in the workplace. Also, by determining the emotional level of students, the quality of training can be analyzed and the impact on successful learning can be determined. This study aimed to determine the emotional competence of students at the University of Internal Affairs. The results of the study explain how the emotional level of students affects their learning activity, productivity, and cognitive development on a theoretical and practical basis. It also examines ways to properly manage emotions and the possibility of reducing the psychological impact of the learning environment, and proposes recommendations for practical use.

Key word: Emotional competence, the 5 core skills of emotional competence, self-management, self-awareness, motivation, empathy, and social skills

УДИРТГАЛ

Энэхүү судалгаа нь Дотоод хэргийн их сургуулийн суралцагчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамж болон тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлохыг зорьсон.

Хүн өнгөрсөн зуунд булчин шөрмөсөө ажиллуулдаг байсан бол өнөөдөр тархиа, харин ирээдүйд сэтгэл зүрхээрээ ажилладаг болно. (economist., 2023). Хүн төрөлхтөн ганцаараа агуу зүйлийг бүтээх боломжгүй. Шинжлэх ухааны ололт, амжилт бүхэн олон хүчин зүйлийн нөлөө, тал бүрийн дүгнэлт, санал, сэдэл дээр үндэслэн бий болсон байдаг. Хүний тархи 86 тэрбум орчим нейрон агуулдаг. Эдгээр эсүүд нь тархинд ой санамжийг хадгалах, тархи болон мэдрэлийн системд мэдээлэл, тушаал илгээхэд тусалдаг цахилгаан дохиог ажиллуулдаг. Тархинд мөн олон тэрбум астроцитууд агуулагддаг - од хэлбэртэй эсүүд нь олон тооны урт сунаж тогтсон байдаг бөгөөд тэдгээр нь сая сая мэдрэлийн эсүүдтэй харилцах боломжийг олгодог.

Сэтгэл хөдлөл (эмоци) гэдэг нь хувь хүний дотоод мэдрэмж, орчны өдөөлтөнд үзүүлж буй физиологийн болон сэтгэлзүйн хариу үйлдэл юм. Энэ процессыг тархины тодорхой хэсгүүд удирддаг (Гоулман, 2020).

Түүнчлэн EQ нь шийдвэр гаргах үйл явцад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Хүчтэй сэтгэл хөдлөлтэй удирдагчид дарамт шахалт дор тайван байдлаа хадгалж чаддаг бөгөөд ингэснээр илүү стратеги, бодлоготой шийдвэр гаргадаг. Үйл ажиллагааны хүрээнд зөрчилдөөнийг үр дүнтэй шийдвэрлэх нь хамгийн чухал. Үйл ажиллагаа хоорондын хамтын ажиллагаа нь ихэвчлэн үл ойлголцолд хүргэдэг ч өндөр EQ-тай удирдагчид харилцан ойлголцол, шударга байдлаар зөрчилдөөнийг зохицуулж, үйл ажиллагааг жигдрүүлдэг. Сэтгэл хөдлөлийн чадамж буюу өөрийгөө таньж, мэдсэн хүмүүсийн манлайлах арга барил нь байгууллагын доторх соёлын өөрчлөлтийг эерэгээр хөгжүүлж чадна. Удирдагчид нь ажилчдын оролцоог нэн тэргүүнд тавьж, инновацийг дэмжин, урт хугацааны амжилтад анхаарлаа хандуулснаар байгууллагын тогтвортой өсөлтийг бий болгож чадна. Сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан нь зөвхөн хувийн шинж чанар биш юм. Энэ нь багийн динамикийг сайжруулах, зөв шийдвэр гаргах, зөрчилдөөнийг шийдвэрлэх, байгууллагынхаа соёлын эерэг өөрчлөлтийг бий болгохыг эрэлхийлж буй үйл ажиллагааны удирдагчдад зориулсан үнэ цэнэтэй ур чадвар юм (Richmond, 2025).

Энэхүү сэдвийн хүрээнд Дотоод хэргийн их сургуулийн “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль”, “Цагдаа судлал”, “Хил судлал”-ын сургуулийн суралцагч нарын “Сэтгэл хөдлөлийн түвшнийг тодорхойлохыг зорьсон. Уг зорилгын хүрээнд 279 суралцагчаас “Google form”-оор асуулгын арга ашиглан судалгааг авч, дүгнэж үзсэн. Ийнхүү судалгаанд харьцуулалт хийх явцдаа цаашид анхаарвал зохих асуудлуудыг шүүн тунгаахыг хичээсэн.

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж, сэтгэл хөдлөлийн удирдлага, хувь хүний хөгжлийн асуудал нь өнөөдрийн боловсролын орчинд онцгой ач холбогдолтой сэдэв болж байна. XXI зуунд зөвхөн академик мэдлэг төдийгүй, хувь хүний сэтгэл хөдлөлийг таних, удирдах, нийгмийн харилцаанд үр дүнтэй оролцох чадвар амжилтын гол хүчин зүйл болж байгаа нь олон улсын судалгаагаар батлагдсан. Даниел Гоулман (Гоулман, 2020) сэтгэл хөдлөлийн чадамж номондоо өөрийгөө таних, удирдах, нийгмийг таних, харилцаагаа удирдах гэх зэрэг сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг идэрхийлдэг, ажлын амжилтад нөлөөлөх хүчин зүйлийг илүү

өргөн хүрээнд дэвшүүлэн тавьсан. Гэсэн хэдий ч энэхүү бүтээлд цэргийн сургуулийн суралцагч нарын сэтгэл хөдлөлийн чадамж, тэдний тэсвэр тэвчээр, сургалтын чанарт хэрхэн нөлөөлөхийг төдийлөн авч үзээгүй тул энэ судалгаагаар эдгээр хүчин зүйлийг нэмж судлах болно.

Судалгаанд сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн (EQ) онолын үндэслэлүүдийг ашиглаж, суралцагчдын сэтгэл хөдлөлөө ухамсарлах, удирдах, өөрийгөө зоригжуулах, бусдыг ойлгох, нийгмийн харилцаанд оролцох чадварыг үнэлэхэд чиглэсэн юм. Энэхүү судалгаа нь зөвхөн гурван сургуулийн суралцагчдын сэтгэлзүйн ялгааг тодорхойлоод зогсохгүй, тэдний сэтгэлзүйн хөгжлийг дэмжих, боловсролын орчинд хэрэгжүүлж болох зөвлөмжүүдийг боловсруулахад хувь нэмэр оруулах зорилготой.

Судалгааны хүрээнд дараах асуудлуудыг авч үзнэ:

1. Гурван сургуулийн суралцагчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн түвшин ямар байна вэ?
2. Суралцагчдын сэтгэлзүйн ижил төстэй болон ялгаатай талуудыг юу тодорхойлж байна вэ?
3. Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх ямар арга замууд байж болох вэ?

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

EQ бол сэтгэл хөдлөлийн оюун ухааны түвшнийг хэмжих нэгж буюу сэтгэл хөдлөлийн чадамж юм. (Гоулман, 2020)

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж (Emotional Intelligence, EQ) нь хувь хүний сэтгэлзүйн хөгжил, нийгмийн харилцаанд чухал нөлөөтэй хүчин зүйл юм.

Сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан хэмээх ойлголтыг судлаачид дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

"Сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан гэдэг нь хувь хүн өөрийн болон бусдын сэтгэл хөдлөлийг ойлгож, ялгаж таних, тэдгээрийг бодол, үйлдэлдээ зөв ашиглах чадвар юм." /Саловей, Майер/

"EQ гэдэг нь өөрийн болон бусдын сэтгэл хөдлөлийг удирдах, зөв зохицуулах, өөрийгөө хөгжүүлэх, нийгэмд үр дүнтэй харилцах чадвар юм." Даниел Гоулман.

Сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан нь хувь хүний дотоод сэтгэлзүйн тэнцвэр, нийгмийн харилцааны үр дүнтэй байдал, өдөр тутмын амьдралдаа бие даан шийдвэр гаргах чадварын цогц илрэл юм. /Реувен Бар-Он/

Сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан нь хүмүүсийн хоорондын болон өөрийн дотоод оюун ухаантай нягт холбоотой." /Говард Гарднер/

Судлаачид EQ-г өөр өөр өнцгөөс тайлбарласан боловч нийтлэг ойлголт нь **EQ нь IQ-ээс гадна хувь хүний амжилтад голлох үүрэг гүйцэтгэдэг** гэсэн дүгнэлтэд хүрдэг.

Сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан гэдэг нь хувь хүний сэтгэл хөдлөлийг танин мэдэх, ойлгох, удирдах, бусдын сэтгэл хөдлөлийг мэдэрч, харилцаандаа үр дүнтэй ашиглах чадварыг хэлнэ. Энэ ойлголт нь сэтгэл судлал, танин мэдэхүйн шинжлэх ухаан, манлайлал, боловсрол зэрэг олон салбарт чухал байр суурь эзэлдэг (Гоулман, 2020).

Даниел Гоулман сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг дараах таван үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгээр тодорхойлсон:

- 1. Өөрийн сэтгэл хөдлөлийг ухамсарлах: Хувийн сэтгэл хөдлөлийг таньж мэдэх, ойлгох чадвар.
- 2. Сэтгэл хөдлөлөө удирдах: Сөрөг сэтгэл хөдлөлийг хянах, стрессийг зохицуулах чадвар.
- 3. Өөрийгөө зоригжуулах: Зорилгодоо хүрэхийн тулд урам зориг, тэвчээртэй байх чадвар.
- 4. Эмпати буюу бусдыг ойлгох чадвар: Бусдын мэдрэмж, хэрэгцээг ойлгож, хүндэтгэх.
- 5. Нийгмийн харилцааны чадвар: Хамт олонтой үр дүнтэй харилцах, удирдах, багийн ажилд оролцох чадвар.

Эдгээр чадамж нь суралцагчдын сэтгэлзүйн тэнцвэрт байдал, амжилттай суралцах, нийгмийн орчинд дасан зохицох чадварт чухал нөлөө үзүүлдэг. Судалгааны ерөнхий мэдээлэл:

Хүснэгт 1. Судалгааны ерөнхий мэдээлэл

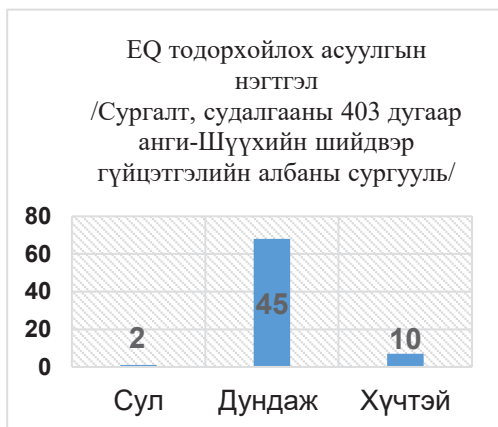
№	Ерөнхий мэдээлэл		Тайлбар	
			БХИС	ШШГАС
1	Судалгаанд хамрагдаж буй сургуулийн нэр		42	57
2	Судалгаанд оролцогчдын тоо		42	57
3	Судалгаанд оролцогчдын хүйс	Эр	87	
		Эм	12	

“Сэтгэл хөдлөлийн чадамж” нь сургуулиудын суралцагчдад ямар түвшинд байгааг тодорхойлоход анхаарлаа хандуулъя.

Хүснэгт №2. Сэтгэл хөдлөлийн түвшнийг тодорхойлох судалгааны харьцуулалт:

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдийн тоо	Сул /15-34 оноо/	Дундаж /35-55 оноо/	Хүчтэй /56-75 оноо/
Дотоод хэргийн их сургууль	2	85	12
Нийт	2	85	12

График 1. Сэтгэл хөдлөлийн түвшнийг харьцуулан графикаас харахад:

Сурагчдын дийлэнх олонх сэтгэл хөдлөлийн дундаж түвшинд байна. Дундаж үнэлэгдсэн тохиолдолд:

- ✓ EQ түвшин хэвийн.
- ✓ Хамтран суралцагсадтайгаа ихэвчлэн сайн харилцаатай байдаг боловч зарим тохиолдолд хамтран ажиллах нь төвөгтэй санагддаг.
- ✓ EQ чадвараа хөгжүүлж чадвал илүү амжилтад хүрэх боломжтой юм байна.

Хүчтэй үнэлэгдсэн тохиолдолд:

- ✓ EQ өндөр.
- ✓ Сэтгэл хөдлөлөө удирдан чиглүүлэх гайхалтай чадвар байна.
- ✓ Судлаачдын үзэж байгаагаар EQ өндөр хүмүүс шилдэг удирдагч болох боломжтой байдаг.

- ✓ Энэхүү чадвараа тогтмол хөгжүүлэх шаардлагатай гэж тодорхойлжээ.

Сул үнэлэгдсэн тохиолдолд:

- ✓ EQ түвшин сул.
- ✓ Хөгжүүлэх шаардлагатай.
- ✓ Сэтгэл хөдлөлд хэт автдаг.
- ✓ Сэтгэл санаа хямарна гэж үздэг учраас зөрчилдөөнөөс аль болох зайлсхийдэг.
- ✓ Сэтгэл санаа тухгүй үед удаан хугацаагаар хямардаг.
- ✓ Гэхдээ санаа зоволтгүй. EQ чадварыг бүрэн хөгжүүлэх боломжтой гэжээ.

Дүгнэвэл: Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн суралцагчдын 78% нь сэтгэл хөдлөлийн чадамж дунд, 18% нь сэтгэл хөдлөлийн чадамж хүчтэй, 4% нь сул гэж дүгнэгдсэн байна. Үүнээс үзвэл суралцагчдын EQ чадварыг хөгжүүлэхэд багш нар анхаарал хандуулж, хөгжүүлж чадвал практик байгууллагад ажил үүргээрээ амжилтад хүрэх олон манлайлагчдыг бэлтгэх боломжтой гэж үзэж болно.

Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлснээр тархинд сөрөг сэтгэл хөдлөлийн мэдрэмжийг бууруулж, бодит байдалд дүгнэлт хийх, зөв шийдвэр гаргах боломжтой. Энэ чадвар нь төрийн тусгай байгууллагад ажиллах боловсон хүчинд зайлшгүй байх ёстой чадвар гэж үзсэн. Учир нь төрийн тусгай алба хаагч нь “Монгол Улсын хууль тогтоомжид тодорхой заагдсан бөгөөд энэ нь **төрийн онцгой чиг үүрэг бүхий байгууллагад** ажиллаж буй, тусгай үүрэг, сахилга, дэг журамтай, олон нийтийн аюулгүй байдал, хууль ёсыг хангахад чиглэсэн ажил эрхэлдэг” тул шийдвэр гаргах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалахад зайлшгүй сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлсэн байх шаардлагатай. Сэтгэл хөдлөлөө удирдах чадварт сул байх нь сэтгэл санаа тогтворгүй, сөрөг сэтгэл хөдлөлд автах, ажлаас халшрах хам шинжид өртөх, аливаа зөрчилдөөнөөс зугтах, зөв шийдвэр гаргаж чадахгүй зэрэг олон сул талыг хувь хүнд бий болгодог.

Иймд суралцагчдын сэтгэл хөдлөлөө удирдах чадварыг сайжруулан, хүчирхэг EQ-тэй хүн болоход анхаарч ажиллах хэрэгтэй.

ДҮГНЭЛТ

Бидний судалснаар байгууллагын удирдах ажилтан тоонд биш чанарт анхаарч ажилладаг. Удирдах ажлыг манлайлалтай хослуулан, өөрийн үзэл бодлыг чөлөөтэй илэрхийлж, багийг нэн тэргүүнд тавьж, хөгжих боломжоор хангах хандлагатай байх нь чухал юм.

Ажилтан алба хаагчдыг биологийн хувьд судлан, сэтгэл хөдлөл, хувь хүний онцлогийг мэдэрч шийдвэр гаргах, дүгнэлт хийх чадвартай байх.

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж буюу өөрийгөө таньж, мэдсэн хүмүүсийн манлайлах арга барил нь байгууллагын доторх соёлын өөрчлөлтийг эерэгээр хөгжүүлж чадна.

Цаашид сонсогч, суралцагч нарын EQ чадамжийг хөгжүүлэх, тэдэнд өөрсдийн давуу талыг олж илрүүлэхэд туслах, бусдын оронд өөрийгөө тавьж үзэх энэрэнгүй сэтгэлийг бий болгоход анхаарч ажиллах нь ирээдүйд байгууллагын хөгжлийг тодорхойлох сэтгэл хөдлөлийн чадамж өндөртэй алба хаагчдыг бий болгох боломжтой гэж дүгнэлээ.

Эх сурвалж

economist., B.-A. a. (2023). Minouche Shafik (مينوش شفيق).

Richmond, T. U. (2025). Manufacturing Operations Leader. Texas:
<https://www.linkedin.com/in/johncaldwelljr/>.

Гоулман, Д. (2020). Сэтгэл хөдлөлийн чадамж. Newyork : BMB.

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ БАЙГУУЛЛАГЫН ЗАЛУУ ОФИЦЕРУУДЫН НИЙГМИЙН БАТАЛГАА, ТҮҮНИЙГ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ АРГА ЗАМ

SOCIAL SECURITY OF YOUNG OFFICERS IN THE COURT DECISION ENFORCEMENT AGENCY AND WAYS TO IMPROVE IT

Н.Байгалтуяа

*ДХИС-ийн 2024-7051 дүгээр дамжааны магистрант,
НШШГГ-ийн Сүхбаатар дүүргийн хэлтсийн дарга
бөгөөд ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч, ахлах дэслэгч*

Товч агуулга: Орчин цаг үед аливаа байгууллагын хүний нөөцийн менежмент болон хүний нөөцийн бодлого нь материаллаг хүчин зүйлсээс илүүтэйгээр хүн төвтэй бодлого баримталж, тэдгээрийг хөгжүүлэх, урамшуулах, дэвшүүлэх нь “менежментийн бодлого, үйл ажиллагаа”-ны гол үндсэн чиглэл нь болж байна.

Төрийн болон хувийн хэвшил ялгаагүй байгууллагын хамгийн үнэт зүйлс болсон ажилтан, алба хаагчийн эдийн засаг, нийгмийн баталгааг хангах асуудал хурьцаар тавигдаж, шинжлэх ухааны бүхий л салбарт тэдгээрт тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээг шат дараатай авсаар байна.

Судлаачийн зүгээс Монгол улсын төрийн цэргийн ууган байгууллагын нэг болох Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ирээдүйн “залгамж, халаа” залуу офицеруудад тулгамдаж буй асуудал, нийгмийн баталгааг хангах асуудлыг судалгааны үндсэн дээр нээн илрүүлж, түүнийг зохих түвшинд дээшлүүлэх, шийдвэрлэх “арга, зам”-ыг эрэлхийлэхийг зорилоо.

Abstract: In the modern era, human resource management and HR policies in any organization are increasingly focused on people-centered approaches rather than material factors. Prioritizing the development, motivation, and promotion of personnel has become a core direction of management policy and practice.

Regardless of whether in the public or private sector, ensuring the economic and social security of employees—who are the most valuable asset of

any organization—has become an urgent matter. Across all branches of science, measures are being taken step by step to address the pressing issues faced by personnel.

From the researcher's perspective, this study aims to identify and explore the current challenges and issues related to the social security of young officers—the future successors—of one of Mongolia's oldest state military institutions, the General Executive Agency of Court Decisions. Based on research findings, the goal is to seek effective ways and means to enhance and resolve these issues appropriately.

Түлхүүр үг: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, хорих байгууллага, алба хаагч, эрх зүйн байдал, хүний нөөцийн бодлого, нийгмийн баталгаа, дээшлүүлэх арга зам

Key word: Court Decision Enforcement Agency, Penitentiary institution, Staff member, Legal status, Human resource policy, *Social security*

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Төр нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах, тогтоосон хууль тогтоожмийн эсрэг гэмт явдлаас ард иргэд, тэдгээрийн эрх ашиг, сонирхолыг сахин хамгаалах нь бие даасан тусгаар улсын оршин тогтнох үндэс суурь, халдашгүй дархан байдлын хэмжүүр, гэмт үйлдлийн эсрэг авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, эрүүгийн хариуцлага нь ард иргэдийг төрдөө итгэх итгэл, оршин тогтнохуйн дархлаа нь байдаг. (Д.Дамдинцэрэн, 2021, р. 11)

Энэ ч үүднээс “...төр түүний зохион байгуулалтын бүтцэд аюул, эрсдэл үүсгэгч гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, шалтгаан нөхцлийг арилгах, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг барагдуулах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдсон иргэн, аж ахуйн нэгжид эрүүгийн хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэх, ял оногдуулах нь...” манай улсын эрүүгийн ялын бодлогод анхаарал татсан асуудал болоод байна. (Э.Жамбалрагчаа, 2021, хууд. 52)

Эдүгээ цагийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь тэртээ 1921 оны ардын хувьсгалын он жилүүдэд “Гяндан салаа” нэртэй байгуулагдсан цаг үеэс “төр нийгэм, ард иргэдийн аюулгүй байдлаас хамгаалах, гэмт этгээдийг төлөвшүүлэх, гэмт санаа, бодлогыг арилгах, хөдөлмөрөөр засан хүмүүжүүлэх ажлын хүрээнд улс орны нийгэм, эдийн засагт өөрийн хувь нэмэрээ оруулах” эрхэм үүргээ нэр нөртэйгээр биелүүлж иржээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь мэргэжлийн олон төрлийн албадыг багтаасан, үйл ажиллагааны чиглэл тус бүр өөрийн өвөрмөц онцлог шинжтэй, 100 гаруй жилийн баялаг түүхтэй байгууллага бөгөөд хуулиар хүлээсэн чиг үүргийн хүрээнд шүүхийн хүчин төгөлдөр шийдвэр, тогтоолын дагуу “эрүү, иргэн, захиргаа”-ний хэргийн шийдвэрийг хэрэгжүүлэн ажиллаж ирсэн. (Н.Удвалцэцэг, 2021, хууд. 48)

Аливаа улс орон, байгууллагын хөгжлийн үйл явцын салшгүй нэг хэсэг, үндэс нь хууль эрх зүйн шинэтгэлийн асуудал байдаг бөгөөд үүгээр дамжин тухайн улс орны нийгмийн харилцаа боловсронгуй болж, цаашдын хөгжлийн чиг хандлага тодорхойлогдож байдаг. (В.В.Бабури, 2005, хууд. 7) Энэ ч утгаараа Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагч тэр дундаа “...залуу офицеруудын эрхийг хамгаалах, нийгмийн баталгааг хангах, тэднийг сурч боловсрох, дэвшин томилогдох нөхцөл бололцоогоор хангах, эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд тулгарч буй асуудлыг шийдвэрлэх...” цаг үеийн шаардлага байна гэж судлаачийн зүгээс үзсэн бөгөөд “...шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын нийгмийн баталгаа, түүнийг дээшлүүлэх арга зам...” ерөнхий сэдвийг дараах 3 асуудлын хүрээнд тоймлон авч үзсэн. Үүнд:

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудад тулгамдаж буй нийтлэг хүндрэл бэрхшээл;
2. Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны харьяа агентлагуудын залуу офицеруудын цалин хангамжид хийсэн дүн, шинжилгээ,
3. ОХУ болон гадаадын бусад улс орнуудын хорих байгууллагад ажиллаж буй алба хаагчдын сарын цалин хангамж бусад нэмэгдлийн харьцуулсан судалгаа.

Нэг. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудад тулгамдаж буй нийтлэг хүндрэл бэрхшээл

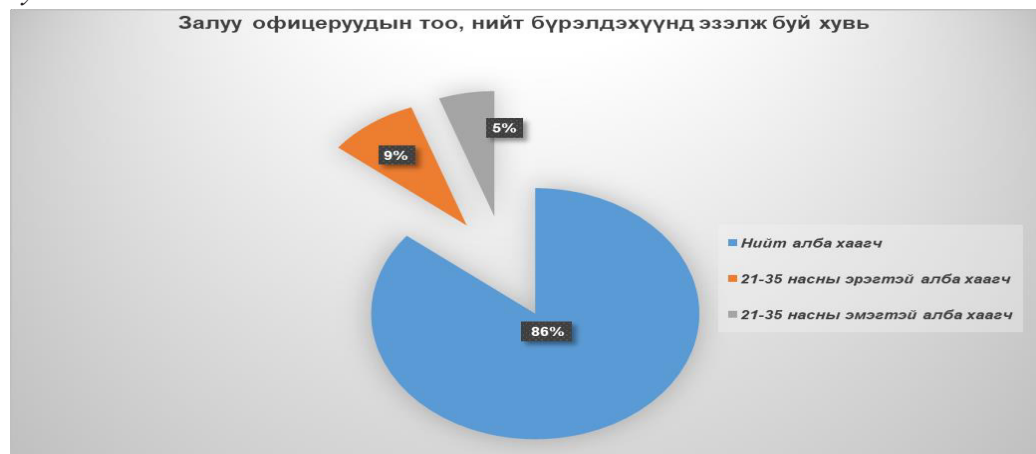
Судлаачийн зүгээс шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудад тулгамдаж буй асуудлын нээн илрүүлэх үүднээс судалгааны “санал, асуулга”-ын аргыг ашиглан дараах судалгаануудыг болосвруулж нэгтгэсэн бөгөөд эрхэм эрдэмтэн, судлаач, уншигч Та бүхэнд үр дүнг тойм хэлбэрээр танилцуулья.

2024 оны эхний хагас жилийн байдлаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хэмжээнд “...эрэгтэй – 9.3%, эмэгтэй – 5.4 %, нийт залуу офицерууд байгууллагын албан хаагчийн 15.0% орчим хувийг эзэлж байгаа нь...” тэдний байгууллагын алба хаагчийн дунд эзлэх байр суурь, дуу

хоолой бусад насны офицер, ахлагч нараас харьцангуй бага байгааг харуулахаас гадна “..энэ насны залуу алба хаагчдын ажлаас өөрийн хүсэлтээр ажлаас чөлөөлөгдөх асуудал их байгаатай шууд холбоотой”.

Байгууллагын хэмжээнд чөлөөлөгдсөн алба хаагчдын насны байдлыг авч үзвэл 26-35 насны дээд боловсролтой залуу офицерууд 60 орчим хувийг эзэлж байгаа бөгөөд өмнө нь эрхэлж байсан албан тушаалын хувьд “...ээлжийн харуул хамгаалалтын алба хаагч, эмнэлгийн ажилтан, шийдвэр гүйцэтгэгч...” нар хамгийн олноор ажлаас чөлөөлөгдсөн байна. (Б.Алтангэрэл, 2020, хуудсд. 69-70)

Хүснэгт. 1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын тоон судалгаа

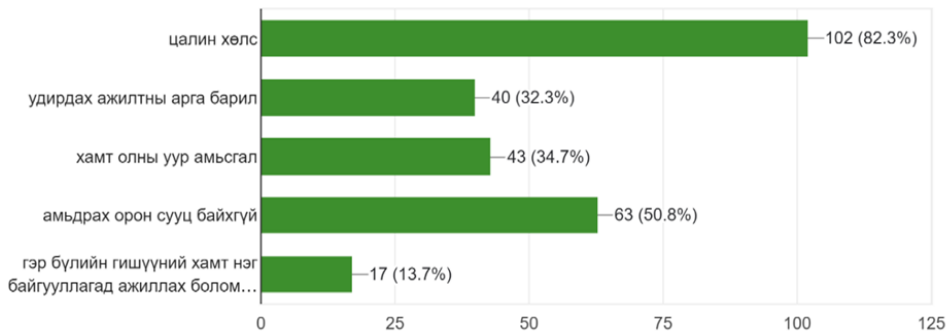
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчид голчлон “...ямар шалтгааны улмаас ажлаас гардаг гэж үзэж байна вэ...” гэсэн асуултад цалин хангамж бага – 20.7%, ажлын ачаалал их – 19.3%, гадаадад ажиллах – 10.6%, орон нутагт ажиллах боломжгүй – 9.7%, ажлын байрны дарамт их – 14.1%, мэдлэг, боловсролоо дээшлүүлэх – 5.6% гэсэн сонголтуудыг хийсэн байна.

Байгууллагын ажилд нэн тулгамдсан асуудлыг нэгдүгээрт, цалин хөлс бага- 82,3%, хоёрдугаарт амьдрах орон нууц байхгүй-50,8%, гуравдугаарт, хамт олны уур амьсгал – 34,7%, дөрөвдүгээрт, удирдах ажилтны арга барил-32,8%, тавдугаарт, дэвшин томилогдох болон гэр бүлийн гишүүд хамт нэг байгууллагад ажиллах боломж хомс – 13,7% гэсэн байдлаар эрэмбэлэж сонгосон байна.

Хүснэгт 2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудад тулгамдсан асуудлууд тоон үзүүлэлт

Таны ажилд тулгамдсан нэн тэргүүний 3 асуудлыг тэмдэглэнэ үү.

124 responses

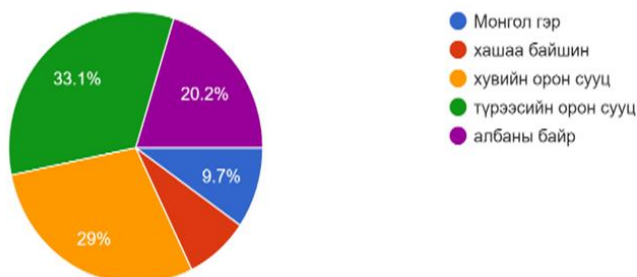

Амьдарч буй орон сууцны хувьд түрээсийн орон сууцад амьдарч байгаа – 33.1%, хувийн орон сууцад амьдарч байгаа – 29.1%, албаны орон сууцад амьдарч байгаа – 20.2%, хашаа байшинд амьдарч байгаа – 10.1% эндээс бид шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын гуравны нэгээс дээш хувь нь түрээсийн орон сууцанд амьдардаг, амьдрах орон байраар хангагдаагүй, ажлын орчин нөхцөл хүндрэлтэй гэж үзэж болохоор байна.

Хүснэгт 2. Залуу офицеруудын амьдарч буй орон байрны үзүүлэлт

Таны амьдарч буй орон байр?

124 responses

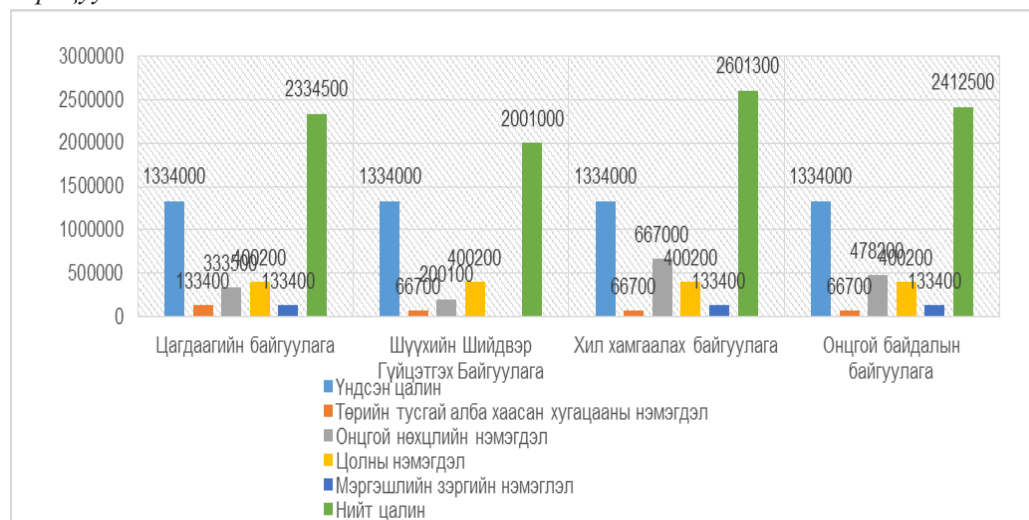
Орон сууц худалдаж авсан хэлбэрийн хувьд бэлэн мөнгөөр худалдаж авсан – 16.9%, ипотекийн зээлд хамрагдсан – 54.8%, бэлэглэл, өв залгамжлалаар худалдаж авсан – 28.2% тус тус эзэлж байгаагаас залуу офицеруудын гуравны нэг хүрэхгүй хувь нь хувьдаа орон сууцтай боловч 60 % орчим хувь нь ипотекийн зээлд хамрагдаж орон сууц худалдаж авсан

байна. Үүнээс гадна Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажиллаж буй 21-35 насны залуу офицеруудын 95 хувь нь хэрэглээний болон цалингийн 10-25 сая төгрөг хүртэл зээлтэй байна.

Хоёр. Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны харьяа агентлагуудын залуу офицеруудын цалин хангамжид хийсэн дүн, шинжилгээ,

Илтгэлийн энэ дугаарт Монгол улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны харьяа Хил хамгаалах, Онцгой байдал, Цагдаагийн байгууллагын алба хаагчдын нэг сарын үндсэн цалингийн хэмжээ, шатлал, бусад нэмэгдлийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай харьцуулж авч үзье.

Хүснэгт 4. Төрийн тусгай алба хаагчдын 1 сарын үндсэн цалин, бусад нэмэгдлийн харьцуулалт

Эндээс үзэхэд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын сард авч буй үндсэн цалин бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагаас харьцангуй бага байна. Тухайлбал, Хил хамгаалах байгууллагын онцгой албаны нэмэгдэл 50 %, Онцгой байдлын байгууллага – 30 %, Цагдаагийн байгууллага – 25 %, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага – 15 % тогтоосноос гадна “...Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын офицерийн цалингийн шатлал “ТТ-9” буюу бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагын ахлагчийн шатлалтай ижил...” түвшинд байна.

Үүнээс гадна үндсэн цалингийн шатлалын хэмжээ Хил хамгаалах, Онцгой байдал, Цагдаагийн байгууллагаас Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нэг шатлалаар бага, бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий

байгууллагуудын сард авч буй “мэргэжлийн зэргийн нэмэгдэл”-ийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад тогтоож өгөөгүй байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын сард авч буй цалингийн хэмжээ Цагдаагийн байгууллагын алба хаагчаас 334.500 ₮, Онцгой байдлын байгууллагаас 412 500 ₮, Хил хамгаалах байгууллагаас 601.500 төгрөгөөр тус тус бага байна.

Ээлжийн амралтын нэмэгдэл хоногийн тухайд Цагдаагийн байгууллага нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 99 дүгээр зүйлд заасан нэмэгдэл хоногоос гадна Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 90 дүгээр зүйлд зааснаар “...Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий цагдаагийн алба хаагчид алба хаасан 2 жил тутам ажлын 3 өдрийн, цагдаагийн бусад алба хаагчид алба хаасан 5 жил тутам ажлын 3 өдрийн нэмэгдэл амралт...” авахаар заасан нь алба хаагчийн ажлын нөхцлөөс шалтгаалан “...ээлжийн амралтын хоногийг нэмэгдлээр сунгаж өгсөн, алба хаагчаа бодсон, хуулийн шинэлэг зохицуулалт...” болжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухайд ШШГЕГ-ын даргын 2020 оны 05 дугаар сарын 28-ны өдрийн тушаалаар батлагдсан “ШШГБ-ын хөдөлмөрийн дотоод журам”-д заасан “...алба хаасан 5 жил тутам ажлын 3 өдрийн нэмэгдэл амралт авахаар зохицуулсан...” нь төсөөтэй чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг, ажлын орчин нөхцөлийн хувьд харьцангуй хүнд манай байгууллагын хувьд Цагдаагийн байгууллагад жишигт хүрэхгүй байгаа нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор “алба хаагчийн ажил, амралтын нэмэгдэл хоногийг шинэчлэн боловсруулах” шаардлага бий болсныг илтгэн харуулж байна.

Алба хаагчдын хоол, хүнсний хангамжийн хувьд Засгийн газрын 2018 оны 261 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчид олгох хүнсний хангалтын хэмжээ”-ээр бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагын хүнсний хангамжаас 2 дахин бага байна.

Гурав. ОХУ болон гадаадын бусад улс орнуудын хорих байгууллагад ажиллаж буй алба хаагчдын сарын цалин хангамж бусад нэмэгдлийн харьцуулсан судалгаа.

Оросын Хорих Улсын Ял эдлүүлэх байгууллагын хувьд алба хаагчийн сарын цалингийн хэмжээг “...үндсэн цалин, ажилласан жил, цолны нэмэгдэл болон бусад нэмэгдлүүд буюу тухайн хорих ангийн ял эдлүүлэх дэглэм, хорих ангийн байрлаж буй байршил...” зэргийг харгалзан тогтоодог байна. (Zarabativaem, 2023)

Жишээлбэл, хорих ангийн жижүүрийн дарга сард үндсэн цалин 32 000 рубль, онцгой албаны нэмэгдэл 19 000 рубль, албан тушаал цолны нэмэгдэл 13 000 рубль, төрийн албаны нэмэгдэл 5000 рубль, нийт 69000 рубль буюу 3 сая төгрөгийн цалин авдаг байна.

Түүнчлэн залуу алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах үүднээс орон сууцны хөнгөлөлттэй хөтөлбөр буюу 4-6 хувийн зээлд хамруулсан, бага насны хүүхдүүдийн цэцэрлэгийг байгууллагын байрлал орчим үнэ төлбөргүй шийдсэн, алба хаагчийн хоол, унааны зардлаас чөлөөлсөн зэрэг шинэлэг шийдлүүдийг авч хэрэгжүүлсэн үр дүнтэй болсон талаар Холбооны ял эдлүүлэх газрын цахим хуудаст мэдээлжээ. (хаяг, 2023)

Европын бусад орнуудын хувьд Хорих байгууллагын алба хаагчийн цалинг дараах байдлаар тогтоосон байна. Тухайлбал, Польш улсад \$900 буюу 3,9 сая төгрөг, Грек улсад 6.9 сая, Францид \$3600 буюу 12,9 сая, Англи улсад \$3700 буюу 13 сая орчим байхаар тус тус тогтоосон байна.

Эндээс үзэхэд Оросын Холбооны улс болон Польш улсын ял эдлүүлэх байгууллагын алба хаагчийн сарын цалин Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн цалингаас нэг дахин илүү, Барууны өндөр хөгжилтэй улс орнуудын залуу офицеруудын цалин Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн сарын цалингаас харьцангуй буюу 2-3 дахин их байгаа нь алба хаагчийн нийгмийн асуудалд түлхүү анхаарч байгаатай шууд холбоотой гэж үзэж байна.

ДҮГНЭЛТ

Бидний зорилт болгон авч үзсэн судалгааны нэгдсэн дүнгээс харахад “...Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын 21-35 насны залуу офицеруудын цалин, хангамж бага, бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын төвшинд хүрдэггүй, амьдрах орон сууцаар хангагдаагүй, түрээсийн орон сууцанд амьдардаг, байр орон сууц худалдаж авсан хэдий ч ипотекийн зээлд хамрагдсан, цалингийн болон хэрэглээний асар өндөр зээлтэй тул сард авч буй цалин ар гэр, үр хүүхдээ тэжээхэд хүрэлцдэггүй...”

зэргээс “...Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын залуу офицеруудын нийгмийн баталгаа хангагдахгүй байгаа...” гэж дүгнэж болохоор байна.

Залуу офицеруудын өөрийн хүсэлтээр ажлаас чөлөөлөгдсөн болон гадаад улсад ажиллахаар явсан тоо нэмэгдсэн нь “...алба хаагчдын цалин хангамж бага, ажлын ачаалал болон ажлын байрны дарамт шахалт их, орон нутагт гэр бүлээрээ ажиллаж амьдрах боломжгүй, шинээр томилогдсон алба хаагчийг хүлээн авах хамт олны уур амьсгал муу, ажлын орчин нөхцөл хүндрэлтэй...” зэрэг тулгамдсан асуудлуудтай шууд уялдаа холбоотой гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна.

Түүнчлэн залуу офицеруудын үзэж байгаагаар байгууллагад нэн тулгамдсан асуудалд цалин хангамжаас гадна хамт олны уур амьсгал, удирдах ажилтны арга барил, шударга зарчмаар дэвшин томилогдох боломж хомс зэргийг дурдсан нь алба хаагчийн нийгмийн баталгаа сайжруулах оновчтой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийн хамт “...удирдах албан тушаалтны зөв арга барилыг төлөвшүүлэх, залуу офицеруудад шударга зарчмаар дэвшин томилогдох бололцоог нээж өгөх, байгууллагын үйл ажиллагааг илүү нээлттэй төвшинд хүргэх, алба хаагчийн албандаа итгэх итгэл, үнэмшил, албаны бахархалыг нэмэгдүүлэх замаар хамт олны уур амьсгалыг сайжруулах шат дараатай арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх...” цаг үеийн шаардлага бий болсон болохыг бидний залуу үе Та бүгдэд сануулж байна.

Судлаачийн зүгээс “шийдвэрлэх арга зам”-ыг дараах байдлаар тодорхойлж байна.

Үүнд:

Нэгдүгээрт: Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын түвшинд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ:

1. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийн А/235 дугаар тушаалын хавсралтаар шинэчлэн батлагдсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын албан тушаалын ангилал, зэрэглэл”-д алба хаагчдын цалингийн шатлалыг бууруулсныг буцаан нэмэгдүүлэх, бусад төрийн тусгай байгууллагуудын шатлалтай нэг түвшинд хүргэх;

2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчдын онцгой нэмэгдлийг хэрэгжүүлж буй чиг үүргээр буюу (иргэний болон эрүүгийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа) зэргийг жишилгүйгээр харилцан ялгамжгүй

тооцоолж, бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудтай нэг төвшинд хүргэж, 20-30 хувиар нэмэгдүүлэх,

3. Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын тушаал 2021 оны 12 дугаар сарын 10 өдөр "Хууль зүй дотоод хэргийн салбарын алба хаагчдад орон сууцны дэмжлэг, тусламж үзүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх нийтлэг журам"-ыг шинэчлэх, залуу офицер, ахлагч нарт хөнгөлөлттэй хэлбэрээр, урьдчилгаа төлбөргүйгээр орон сууцтай болох боломжийг бүрдүүлэх;

4. Залуу офицеруудын цалингийн болон хэрэглээний зээлийг нэг удаад тэглэх, арилжааны банкуудтай хамтарч ипотекийн болон хэрэглээний зээлийн хүүг бууруулах арга хэмжээг шат дараатай авч хэрэгжүүлэх;

5. Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 261 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчид олгох хүнсний хангалтын хэмжээ” бусад тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагаас 2 дахин бага байгааг нэмэгдүүлж, ижил төвшинд хүргэх.

Хоёрдугаарт: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хэмжээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ:

1. Байгууллагын алба хаагчдад орон сууц олгох хөтөлбөр, эрх зүйн баримт бичгийг шинэчлэх, орон сууцны урьдчилгаа төлбөрийг бууруулах, төлөлтийг уян хатан нөхцөлтэйгээр шийдвэрлэх, орон сууцанд хамрагдах хүсэлт гаргасан дарааллыг нээлттэй, ил тод байршуулж, хуваарилалтыг шударга хийх;

2. Шинээр томилогдсон алба хаагчдад тухайн хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсээс орон байраар хангахад дэмжлэг үзүүлэх асуудлыг шат дараатай арга хэмжээг зохион байгуулах, байгууллагын хэмжээнд алба хаагчдын орон сууц хөтөлбөрийг авч хэрэгжүүлэх;

3. Ирж буй 2025 оныг “байгууллагын алба хаагчдын албандаа итгэх итгэл үнэмшил, албаны бахархалыг сэргээх, залуу алба хаагчдын манлайллын жил болгон зарлах” жил болгон зарлах, залуу болон ахмад алба хаагчид гавьяаны амралтандаа гарсан бэлтгэл офицеруудын дунд “миний алба, миний бахарал” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурал, зөвлөгөөн зохион байгуулах,

4. Байгууллагын хэмжээнд шатлан дэвших буюу шударга зарчмаар дэвшин ажиллах бодлогын баримт бичгийг боловсруулж, биелэлтийг хангуулж, удирдлагын зүгээс зөв хандлагыг төлөвшүүлж, шинэ залуу офицер, алба хаагчдын ажилдаа хандах дур сонирхолыг нэмэгдүүлэх,

нийгмийн баталгааг сайжруулах арга хэмжээг шат дараатай зохион байгуулах.

Эх сурвалж

1. Zarabativaem, A. ё. (2023, 8 07). Оросын Холбооны Улсын Хорих байгууллагын алба хаагчдын сарын дундаж цалин, бусад нэмэгдлийн харьцуулалт. Retrieved from zarabativaem.com: <https://zarabativaem.com/zarplata-v-fsin-v-raznyx-gorodax-rossii/>
2. Б.Алтангэрэл. (2020). “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн бодлого, хэрэгжилт” судалгааны тайлан. Улаанбаатар.
3. В.В.Бабулин. (2005). Монография: Система уголовного права. Омская Академия МВД России.
4. Д.Дамдинцэрэн. (2021). Зорчих эрхийг хязгаарлах ялын хэрэгжилтийг хангахад ашиглагдах гарын эмхэтгэл. Улаанбаатар.
5. Н.Удвалцэцэг. (2021). "Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын эмэгтэй алба хаагчийн эрх зүйн байдалд тулгамдаж буй асуудал", Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын 100 жилийн ойд зориулсан эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. Улаанбаатар.
6. О. Х. (2023, 8 07). Федеральная служба исполнения наказаний (ФСИН России). Retrieved from Правительство России: <http://government.ru/department/100/events/>
7. Э.Жамбалрагчаа. (2021). Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын "Сүлд инфо" сэтгүүл. Улаанбаатар.

“Урсан өнгөрөх цаг хугацаа залуусын мөрөөр тамгалагдна, бид айсуу цагийн эзэд”

Судлаач сонсогч

**ӨӨРИЙН ҮНЭЛЭМЖЭЭ ДЭЭШЛҮҮЛЭХ
TO IMPROVE ONE'S SELF-ESTEEM****Б.Эрдэнэбаяр***ДХИС-ийн сургалт, судалгааны 403-р анги шүүхийн шийдвэр
гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 532-р дамжааны сонсогч*

Товч утга: Энэхүү өгүүлэлд Өөрийн үнэлэмжээ дээшлүүлсэнээр урам хугарах, итгэл алдрах нөхцөлийг даван туулах боломж олгож, аз жаргалтай байх мэдрэмжийг нэмэгдүүлнэ. Мөн өөрийн үнэлэмж сул байгаагаас үүсэх асуудал бидний амьдралд хэрхэн сөргөөр нөлөөлж сэтгэл гутрал, сэтгэлийн түгшүүр, сэтгэл ханамжгүй байдал нь сөрөг үр дагаврыг бий болгодог. Үүнээс үүдэн өөртөө итгэх итгэлийг нэмэгдүүлж, өөрийгөө итгэлтэйгээр илэрхийлж сурах зан үйлийн сэтгэл зүйн сургалтанд дүгнэлт, санал дэвшүүллээ.

Өөрийн үнэлэмж тогтвортой хүн өөрт оногдсон үүрэг хариуцлагыг түүртэлгүй хүлээж, итгэл найдвар тасарсан мэт сэтгэгдлийг тэсвэр тэвчээр гарган даван туулна. Бие сэтгэлээ дайчлах шинэ нөхцөлийг урам зоригтойгоор хүлээж авна. Оролцогчдод өөрийн үнэлэмжийн талаарх ерөнхий ойлголтыг өгөх, өөрийн үнэлэмж ямар чухал ач холбогдолтой болохыг таниулах мөн өөрийн үнэлэмжээ дээшлүүлэхэд нь туслах зорилготой.

Түлхүүр үг: Өөрийн үнэлэмж, итгэх итгэл, мэдрэмж, өөрийгөө төлөвшүүлэх, хүлээн зөвшөөрөх

Abstract: This article discusses how increasing self-esteem can help you overcome feelings of disappointment and loss of confidence and increase your sense of happiness. It also discusses how low self-esteem can negatively impact our lives, leading to negative consequences such as depression, anxiety, and dissatisfaction. As a result, conclusions and suggestions have been made on behavioral psychology training to increase self-confidence and learn to express yourself confidently.

A person with stable self-esteem will accept the responsibilities assigned to them wholeheartedly and will overcome feelings of hopelessness with

perseverance. Will enthusiastically accept new situations that require physical and mental exertion. The aim is to give participants a general understanding of their self-esteem, to make them aware of the importance of their self-esteem, and to help them improve their self-esteem.

Key word: Self-esteem, confidence, feelings, self-development, to accept

УДИРТГАЛ

Өнөөгийн нийгэмд гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэхийн тулд шийтгэл оногдуулах нь эцсийн шийдэл биш гэдгийг эрх зүйн салбар хүлээн зөвшөөрч, тухайн хууль зөрчсөн үйлдлийн учир шалтгаанд дүн шинжилгээ хийх, улмаар урьдчилан сэргийлэхэд чиглэгдсэн олон талт үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх шаардлага бий болсоор байна. Баривчлагдсан этгээдийн зан үйлд нөлөөлөх эдгээр хөтөлбөрүүд нь хамгийн түгээмэл үйлдэгдэж буй зөрчлийн судалгаанд тулгуурлаж сэтгэл судлалын үндсэн ойлголт, онол арга зүйн нэгдэлд тулгуурлан боловсруулагдсан, хүний зан үйлд нөлөөлөл үзүүлэх, улмаар зохих өөрчлөлтийг бий болгоход чиглэсэн системтэй хэрэгжүүлж байна.

Зөрчлийн тухай хуульд заасан зөрчил үйлдэж баривчлах шийтгэл хүлээсэн этгээдэд сэтгэл зүйн анхан шатны боловсрол олгож, зан үйлийг өөрчлөх сургалтад хамруулж мэдээлэлжүүлэх, бүлгийн трейнинг, сэтгэл зүйн ганцаарчилсан зөвлөгөөнд хамруулж сэтгэлзүйн тулгамдсан асуудлаас ангижруулах нь /ганцаардал, дарамт, түгшүүр, гутрал, айдас/ гаргах нь тэдний бусдад хандах хандлага, өөрийгөө илэрхийлэх, ойлгох чадвар цаашлаад амьдралын зорилго чиглэлтэй болоход ихээхэн дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа болдог.

Өөрийн үнэлэмж нь хүний амьдралд шаардлагатай бусад чадварыг хөгжүүлэх, эрүүл мэнд, амьдралынхаа төлөө илүү их халамж анхаарал тавьж, хариуцлага хүлээж сурахад онцгой чухал суурь нь болдог. Мөн өөрийн үнэлэмж тогтвортой байх нь хүний хувийн болон нийгмийн хөгжил дэвшлийн суурь болдог. Энэхүү үнэлэмж нь хүнд тохиолдож байгаа үйл явдал, хүндрэл бэрхшээлийг хэрхэн хүлээж авах, шийдвэрлэхэд төдийгүй өөртэйгөө болон бусад хүнтэй хэрхэн харилцахад нөлөөлдөг. Товчхондоо өөрийн үнэлэмж бол бидний амьдралын бүх л үе шатанд нөлөөлж байдаг маш чухал хүчин зүйл юм. Өөрийн үнэлэмж тогтвортой байна гэдэг нь өөрийнхөө талаар эерэг сайн бодолтой байхаас илүү өргөн ойлголт.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Монгол Улсын хэмжээнд сүүлийн жилүүдэд дунджаар 2,000,000-3,000,000 сая орчим зөрчил үйлдэгдэн эрх бүхий байгууллагаас шийтгэгдэж байгаа хэдий ч жил ирэх тусам үйлдэгдэх зөрчлийн тоо буурахгүйгээр ихсэх хандлагатай байгаа нь гэр бүлийн хүчирхийлэл болон архидан согтуурах, мансуурахтай холбоотой зөрчил буурахгүй байгаатай холбоотой боловч нөгөө талаас баривчлах шийтгэл хүлээсэн хүний зан үйл, сэтгэл зүйн чиг хандлагад нөлөөлөх, дахин хүчирхийлэл үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хариуцлагатай, ухамсарт иргэн болж төлөвшүүлэх, хүмүүжүүлэхийн тулд хэрэгжүүлж буй зан үйлд нөлөөлөх сургалтын үйл ажиллагаатай мөн холбоотой гэж үзэж байна.

“Баривчлах шийтгэл” гэж зөрчил үйлдсэн хүнийг долоо хоногоос гуч хоногийн хугацаагаар тусгай зориулалтын байранд саатуулахыг хэлэх ба баривчлах шийтгэлийг шүүгч оногдуулна гэж заасан. (хууль Ш. ш., Эрх зүйн мэдээллийн үндсэн систем, 2017)

Энэхүү шийтгэлийн агуулга нь зөрчил үйлдсэн хүнийг олон нийтээс тусгаарлан тодорхой нөхцөл, журам бүхий байранд саатуулж, хариуцлага хүлээлгэдэг хэдий ч тухайн зөрчил гаргасан хүний зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг зохион байгуулж, эерэг нөлөөлөл үзүүлэхэд чиглэгдсэн байдгаараа бусад шийтгэлээс онцлог юм.

“Зөрчил” гэх ойлголтыг хууль зүйн доктор, дэд профессор Ч.Нямсүрэн “Эрх зүйн зөрчил гэж эрх зүйн хэм хэмжээний шаардлагыг зөрчсөн буюу түүний эсрэг чиглэсэн, нийгэмд хор аюултай, хуульд зааснаар хүлээх тусгай хариуцлага хүлээх эрх зүйн чадамжтай этгээдийн зан үйл” (Нямсүрэн, 2016) хэмээн бүтээлдээ тэмдэглэжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Баривчлах төв, Баривчлах байр нь баривчлагдсан этгээдийн зан үйлд нөлөөлөх, зөрчлийг давтан гаргахаас урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн сургалт зохион байгуулна (хууль Ш. ш., Эрх зүйн мэдээллийн үндсэн систем, 2017) гэж заасан. Үүнээс үзэхэд Баривчлах төв, байр нь хэдий хүний үндсэн эрхийг тодорхой хугацаагаар хязгаарлаж байгаа боловч нөгөө талаас зөрчил үйлдсэн этгээдийн баривчлах байранд байх хугацаанд зан үйлийг өөрчлөх, тэдэнд эергээр нөлөөлөх үүргийг хүлээдэг нь бусад чиг үүрэг бүхий байгууллагуудаас өвөрмөц болох нь харагдаж байна.

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын зорилгыг нь хорих болон захиргааны журмаар баривчлах шийтгэл хүлээсэн этгээдийг дахин гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, гэр бүлийн тогтвортой байдал, тэдний мэдлэг, боловсролыг дээшлүүлэх, сэтгэл зүйн тогтвортой байдлыг хангах, өөрийгөө тайвшруулах чадвартай, амьдралын эерэг хандлага, зөв дадал, бодол санаатай иргэн болгон төлөвшүүлэх гэж тодорхойлсон.

Тус сургалтын хөтөлбөрийн сэтгэл зүйн сургалтын төрөлд: Архинд донтолт болон түүний хор уршгийн талаар, Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлийг хэрхэн зохицуулах, Уур бухимдлыг хэрхэн зохицуулах, стрессийг даван туулах, Харилцах ур чадвараа дээшлүүлэх, Бэлгийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх, Өөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх, Хүчирхийллээс үүдэх хүүхдийн сэтгэл зүйн асуудал, сөрөг үр дагавар, Гэр бүлийн сэтгэл зүйг төлөвшүүлэх сургалтуудыг тусгасан бөгөөд эдгээр сургалтаас гадна эрх зүйн сургалт, бясалгалын сургалтуудын талаар тусгасан байна. (Б.Алтангэрэл, М.Хүрэлбат, 2020)

Сэтгэл зүйн сургалтын нэг төрөл болох өөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх сургалт нь хүний амьдралд шаардлагатай бусад чадварыг хөгжүүлэх, эрүүл мэнд, амьдралынхаа төлөө илүү их халамж анхаарал тавьж, хариуцлага хүлээж сурахад онцгой чухал суурь нь болдог. Мөн өөрийн үнэлэмж тогтвортой байх нь хүний хувийн болон нийгмийн хөгжил дэвшлийн суурь болдог. Энэхүү үнэлэмж нь хүнд тохиолдож байгаа үйл явдал, хүндрэл бэрхшээлийг хэрхэн хүлээж авах, шийдвэрлэхэд төдийгүй өөртэйгөө болон бусад хүнтэй хэрхэн харилцахад нөлөөлдөг. Товчхондоо өөрийн үнэлэмж бол бидний амьдралын бүх л үе шатанд нөлөөлж байдаг маш чухал хүчин зүйл юм. Өөрийн үнэлэмж тогтвортой байна гэдэг нь өөрийнхөө талаар эерэг сайн бодолтой байхаас илүү өргөн ойлголт.

Өөрийн үнэлэмж яагаад чухал вэ? Өөрийн үнэлэмж тогтвортой байх нь олон давуу талтай. Өөрийн үнэлэмж нь биднийг бүтээмжтэй мөн эрүүл амьдрахын тулд бидэнд аз жаргал, сэтгэлийн хат, сэдэл өгдөг дотоод хүч юм. Өөрийн үнэлэмж сул байх нь сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшүүр, уур бухидал, архаг өвчин зэрэг олон төрлийн бие махбодийн болоод сэтгэл зүйн асуудлуудтай холбогддог.

Өөрийн үнэлэмжийг анхлан судалсан судлаач Морис Розинберг хэлэхдээ "Өөрийн үнэ цэнийг үнэлэх аюулгүй мэдрэмжийн туршлагаар дутах нь юунаас ч илүү стрессдэх зүйл" гэжээ.

Мариландын Их Сургуулийн ур чадварт суурилсан хичээлийн туршилтаар 18- 68 насныхны өөрийн үнэлэмж нэмэгдэх тусам сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшүүр, уур бухимдлын шинж тэмдгүүд багасаж байгааг ажиглажээ. Өөрийн үнэлэмж бол бидний амьдралын олон талбарт хүчтэй нөлөөлдөг. Сэтгэцийн эмгэгийн шинж тэмдгийг ч багасахад тус болох магадлал өндөртэй байна гэжээ. (R.SCHIRALDI, 2007)

Өөрийн үнэлэмж бол өөрийгөө бодитоор, эерэгээр үнэлэх юм. Бодитоор үнэлэх гэдэг нь өөрийн давуу тал болон сул талаа үнэн, шударга үнэлэх юм. Эерэгээр үнэлэх гэдэг нь өөрийгөө хайрлах, өөрийн үнэ цэнийг мэдэхийг хэлнэ. Өөрөөр хэлбэл та өөрийгөө бусдын адил үнэ цэнэтэй гэдгээ мэдрэх юм.

Гэхдээ бусдаас илүү гэж мэдрэх нь буруу. Та хэнээс ч илүү биш, хэнээс ч дутуу биш. Өөрийгөө үнэлнэ гэдэг хувиа хичээх, зөвхөн өөрийгөө л бодох, өөртөө хэт төвлөрөхтэй адил биш. Эсрэгээрээ өөрийгөө үнэлдэг хүн хувиа хичээх нь бага байдаг. Өөрийн үнэлэмж мөн л бардам зан, хэт итгэлтэй байдал биш юм. Өөрийн үнэлэмж бол биднийг илүү сайнаараа ажиллахад /байхад/ тусалдаг хөдөлгөгч хүч нь юм. (R.SCHIRALDI, 2007)

Өөрийн үнэлэмж ямар ач холбогдолтой вэ?

Өөрийн үнэлэмж тогтвортой байх нь хүний хувийн болон нийгмийн хөгжил дэвшлийн суурь болдог. Энэхүү үнэлэмж нь хүнд тохиолдож байгаа үйл явдал, хүндрэл бэрхшээлийг хэрхэн хүлээж авах, шийдвэрлэхэд төдийгүй өөртэйгөө болон бусад хүнтэй хэрхэн харилцахад нөлөөлдөг.

Өөрийн үнэлэмж нь хүний амьдралд шаардлагатай бусад чадварыг хөгжүүлэх, эрүүл мэнд, амьдралынхаа төлөө илүү их анхаарал халамж тавьж, хариуцлага хүлээж сурахад онцгой чухал суурь нь болно. Энэ нь хүний сэтгэцийн эрүүл мэндийн цөм төдийгүй, бие махбод, нийгмийн эрүүл мэндэд шууд хамааралтай. Хүний хийж буй бүх үйл ажиллагаанд ухамсаргүйгээр илэрдэг өөрийн үнэлэмж нь бусад хүний нүдэнд тухайн хүн хэрхэн харагдах, бусад хүн түүнд хэрхэн хандаж харилцахад нөлөөлдөг. Бид энэхүү хэсгээс өөрийн үнэлэмж бидний амьдралын чанарт ямар хүчтэй нөлөөлдгийг мэдэж авсан бол үргэлжлүүлэн өөрийн үнэлэмжийн суурь үндсийг бүрдүүлэх 4 хүчин зүйлийг дэлгэрүүлэн авч үзнэ.

Аливаа хүний өөрийн үнэлэмжийн суурь үндсийг бүрдүүлэх 4 хүчин зүйл байдаг. Тэдгээр нь:

- Холбоо хамааралтай байх
- Өвөрмөц байх мэдрэмж
- Эрх мэдлийн мэдрэмж
- Үлгэр дуурайлын мэдрэмж

Өөрийн үнэлэмж болон өөртөө итгэх итгэл хоёрын ялгаа

Өөртөө итгэх итгэл нь өөртөө итгэх, тэр дундаа өөрийн чадвар, нөөц чадамждаа итгэхийг хэлнэ. Мөн юу хийж чаддаг, юу хийж чаддаггүйгээ мэдэхийг хэлнэ. Өөртөө итгэлтэй хүн шинэ сорилтуудад бэлэн, боломжийг алдалгүй барьж авдаг, хэцүү нөхцөл байдлыг зохицуулах болон өөрийнхөө үйлдэлд хариуцлага хүлээж чаддаг. Өөртөө итгэх итгэл биднийг амжилт руу хөтөлдөг. Харин тэр амжилтын туршлага нь бидний өөртөө итгэх итгэлд эерэгээр нөлөөлж байдаг. Өөрөөр хэлбэл ямар нэгэн ажлыг хийж дуусгах үед амжилтын мэдрэмж төрнө. "Би чадсан" гэх амжилтын мэдрэмж нь өөртөө итгэх итгэлийг нэмэгдүүлдэг. (Өөрийн үнэлэмжээ дээшлүүлэх, 2021)

Бусдаар хүлээн зөвшөөрүүлэх хүсэл нь хүн бүрд байдаг суурь хэрэгцээний нэг юм. Гэвч өөртөө итгэлгүй байх тусам хүлээн зөвшөөрүүлэх хүсэл ихээр илэрдэг. Энэ хүсэл нь эргээд өөртөө итгэлгүй байдлыг хурцалдаг. Өөрөө хэлбэл өөртөө итгэлгүй байдлын тойрогт орно гэсэн үг.

Өөртөө итгэлтэй харилцах чадвар алдагдах шалтгаан. Хүн бүхэн өөрийгөө итгэлтэйгээр илэрхийлэх чадвартай төрдөг. Бяцхан хүүхдийг бодоод үзэхэд, ямар нэг зүйл хэрэгтэй болохоороо тэд уйлдаг. Тэд хэн нэгнийг гомдоох болов уу, хэн нэгэнд төвөг удах болов уу, хэн нэгэнд утгагүй санагдах болов уу гэж санаа зоволгүйгээр сэтгэл хөдлөлөө чөлөөтэй илэрхийлдэг. Тиймээс өөрийгөө илэрхийлэх чадвар бидэнд төрөлхөөс заяадаг. Харин харилцааны хэв маягийг бид орчны нөлөөллөөс олж авдаг. (Дэлгэржав, 2023)

Гэр бүл, дотно хүмүүсийн харилцааны хэв маяг танд нөлөөлнө. Гэр бүлийнхэн, найз нөхөд, ойр дотны хүмүүс тань асуудлыг түрэмгий харилцааны хэв маягаар шийддэг бол та ч мөн адил ийм аргаар асуудлыг шийдэх гэж хичээдэг болох магадлал өндөр. Эсвэл дотны хүмүүс тань өөрийнхөө эрх ашгийг хохироогоод бусдад үргэлж буулт хийж асуудлыг шийддэг бол та ч энэ байдалд суралцах эрсдэл өндөр.

Таны дотны хүмүүс бусдад сэтгэл дундуур үедээ яадаг вэ? Сэтгэл дундуур байдлаа тухайн хүнд нь зөв боловсон аргаар илэрхийлэхийн оронд

сэтгэл хөдлөлөө нуун дарагдуулж идэвхгүй харилцааны хэв маягаар ханддаг уу? асвэл сэтгэл хөдлөлөө тохирох байдлаар гаргаж чадалгүй уур бухимдлаар илэрхийлж түрэмгий харилцааны хэв шинж давамгайлдаг уу? Тэгвэл энэ нь таныг ч бас ийм зан чанартай болоход нөлөөлдөг. Учир нь хүрээлэн буй орчноосоо өдөр тутмын амьдралдаа үлгэр дуурайл авч амьдардаг болохоор ойр дотны хүмүүс болоод бусдаас үлгэрлэх сайн муу бүх зүйлд суралцдаг. Түүнчлэн өөртөө итгэх итгэлийг нь бууруулж буй хүчин зүйлсээс өөрийгөө Хамгаалж, өөртөө итгэлтэй харилцах нөхцөл, орчныг бий болгох нь та болон таны бусдын харилцаанд эрүүл хэв маягийг хэвшүүлнэ.

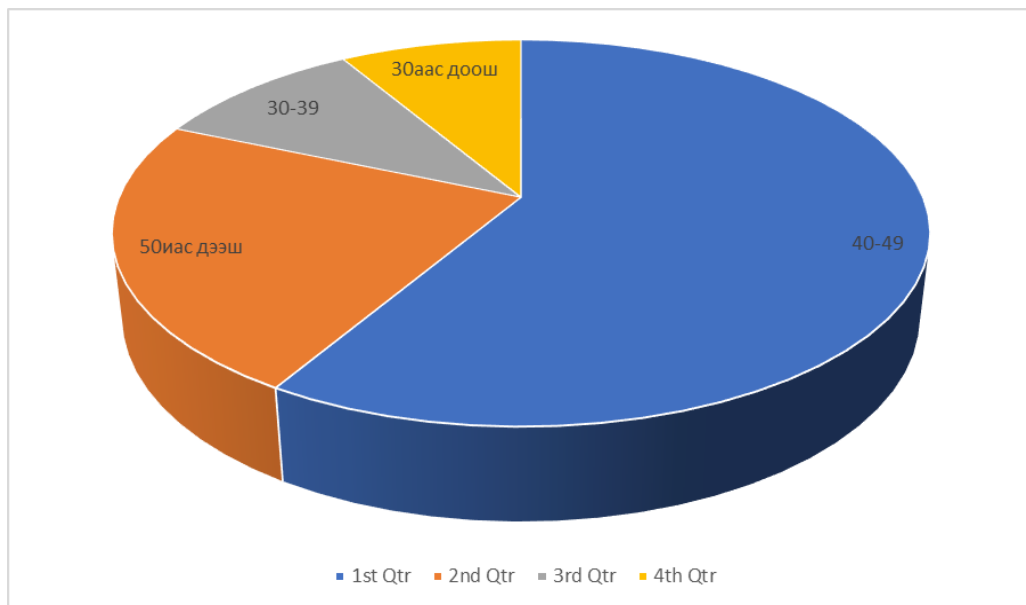
Өөрийн үнэлэмж сул байх нь харилцааны бэрхшээлийг үүсгэж, хүмүүсийн нийгмийн харилцаанд нөлөөлдөг. Тэд нийгмийн амьдралд тун бага оролцдог бөгөөд мэргэжлээ сонгохдоо хүртэл удирдан зохион байгуулах, ур чадвараар өрсөлдөх мэргэжлээс зайлсхийдэг байна. Өмнөө тодорхой зорилго тавьж биелүүлэхдээ хүртэл амжилтад итгэдэггүй. Учир нь түүнийг гүйцэлдүүлэх чадваргүй гэж өөрийгөө боддог байна.

Өөрийн үнэлэмж сул хүн уг байдлаа мэдэгдэхгүйн тулд хов жив хөөцөлдөх, бусдыг дээрэлхэх, айлган сүрдүүлэх зэргээр бусдыг гутаан доромжилж, нэр хүндэд нь харшилсан үйлдэл хийдэг. Мөн өөрийн үнэлэмж сул олон хүн өөртөө эргэлзэн, итгэл муутай байгаагаа ихэмсэг дээрэлхүү дүр төрх, эсвэл өөрийн үзэл бодлоос огт ухралгүй зөрүүдлэх байдлаар нуун далдалдаг бөгөөд өөрийн үнэлэмж сул байх нь хүний амьдралд ихээхэн сөргөөр нөлөөлдөг. Энэ нь тэдэнд санаа зовомтгой болох, бусдад таалагдахгүй байх вий гэсэн айдсыг төрүүлдэг. Мөн амжилт олж чадахгүй байгаадаа бусдыг буруутган, бусдын нөлөөнд хэт автан, сэтгэлээр маш амархан унаж, өөрийгөө ямар ч эрх мэдэлгүй мэтээр үзэх хандлагатай байдаг. Өөрийн үнэлэмж сул байгаагаас үүсэх бусад асуудлууд:

- Сэтгэл гутрал
- Сэтгэл түгшүүр
- Идэвхгүй байдал
- Нийгмийн харилцаанаас зугтах байдал
- Сэтгэл ханамжгүй байдал
- Бусадтай өөрийгөө харьцуулах
- Магтаалыг хүлээн зөвшөөрөхөд хүндрэлтэй байх
- Бусдын хэрэгцээ, шаардлагыг нэн тэргүүнд тавих
- Хүлээлтээ хэт доогуур тавих

- Өөрийн үзэл бодолдоо эргэлзэх гэх мэт орно.

Зураг: Баривчлах төвд явуулсан өөрийн үнэлэмжийн судалгаа:

Судалгаанаас харахад 59% буюу 40-49 оноо нь ихэнх хүмүүстэй төстэй нэгэн бөгөөд өөрийнхөө талаар эерэг төсөөлөлтэй байдаг ч заримдаа "Би ер нь ямаршуухан хүн бэ?" хэмээн эргэлздэг. Заримдаа өөртөө таалагдахаа больчихдог гэж хариулсан байна. 23% буюу 50иас дээш оноотой нь өөрийнхөө талаар их эерэг төсөөлөлтэй байдаг ба бусдын нөлөөнд амархан автдаггүй, өөрийг нь сорьсон шинэ зүйл гарч ирэхэд дуртай, зорьсон зүйлдээ амжилтгүй байх нь ховор, өөрийн үнэлэмж тогтвортой хэмээн хариулсан байна. 10% буюу 30-39 оноотой нь өөрийнхөө талаар эргэлзэж явдаг бөгөөд өөртөө өгсөн үнэлгээгээ эргэж харах хэрэгтэй. Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрч, эерэгээр харахад суралцах шаардлагатай. Өөрийн давуу тал, сайн зан чанараараа бахархах боломжийг өөртөө олгох хэрэгтэй гэж хариулсан байна. 9% буюу 30-аас доош оноотой нь өөрийн үнэ цэнийг нэг их өндрөөр үнэлэхгүй байгаа бөгөөд "Би хэн бэ" гэдгийг эргэцүүлдэггүй. Өөрийгөө илүү бодитой талаас нь олж харах шаардлагатай.

ДҮГНЭЛТ

Сэтгэл зүйн үйлчилгээний хөтөлбөр боловсруулан, түүнийг хорих ангид хэрэгжүүлэх нь өнөөгийн нийгэмд ихээхэн чухал буюу цаг үеэ олсон, үр дүнтэй ажлын нэг юм. Гэтэл манай нийгмийн өнөөгийн байдлыг авч үзвэл нийт хүн амын тодорхой хувь нь (0.3 орчим) хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл байгууллагад ял эдэлж байна. Эдгээр хүмүүсийн дунд

нэлээдгүй хувь нь нэг бус удаа буюу дахин гэмт хэрэг үйлдсэн бөгөөд тэднийг ял эдэлж байх хугацаанд нийгэмшүүлэх, төлөвшүүлэх, хөгжүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагааг тодорхой хэмжээгээр зохион байгуулдаг ч үр дүн төдийлөн гардаггүй. Энэ нь тэдэнд чиглэсэн үйл ажиллагаа нь салангид буюу зохион байгуулалтгүй, түүнийг хэрэгжүүлж буй мэргэжилтнүүдийн мэдлэг, чадвар, туршлага дутмаг, мөн тэднийг төлөвшүүлэх тодорхой зорилго бүхий хөтөлбөр болон түүнийг хэрэгжүүлэх хууль эрх зүйн орчин бүрдээгүй зэрэг олон хүчин зүйлстэй холбоотой юм.

Сэтгэл ханамжгүй, өөртөө итгэх итгэл үгүй болсноор сөрөг үр дагаврыг бий болгож өөрийн үнэ цэнийг алдаж, айдас түгшүүрийг бий болгодог. Өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж бол хувь хүний амжилт, аз жаргалын үндэс суурь юм. Өндөр үнэлэмжтэй хүн өөртөө итгэлтэй, шийдэмгий, эерэг харилцаа үүсгэж чаддаг бол бага үнэлэмжтэй хүн эргэлзээтэй, айдастай, амжилт гаргахад бэрхшээлтэй байх нь элбэг. Иймээс өөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх нь тогтмол дадал, хандлагын өөрчлөлтөөр бий болдог урт хугацааны процесс юм.

САНАЛ

1. Сургалтын хөтөлбөрт сэтгэлзүй, өөрийгөө таних агуулгыг оруулах: Албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээд өөрийгөө ойлгож, өөртөө итгэх сэтгэл зүйг хөгжүүлэх, өөрийнхөө талаар тааламжгүй санагддаг зүйлийг хүлээн авах.

2. Эерэг урамшууллын систем нэвтрүүлэх: Гэр бүл, сургалтын ажилтан, хамт олон хүний хийж бүтээж байгаа зүйлийг эерэгээр хүлээн авч, урамшуулж байх хэрэгтэй.

3. Өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт, клубыг дэмжих: Урлаг, спорт, бүтээлч хичээлээр дамжуулан хүн өөрийнхөө чадварыг илрүүлэх боломжтой.

4. Нийгэмд тогтсон “төгс байдал”-ын стандартаас ангижрах: Хүмүүсийг нэг хэвэнд барих биш, өөр өөрийн онцлог, давуу талыг үнэлэх үзлийг түгээх хэрэгтэй.

Эх сурвалж

Б.Алтангэрэл, М.Хүрэлбат. (2020). Зан үйл нөлөөлөх албадан сургалтын үр нөлөөнд хийсэн шинжилгээ. УБ.
хууль, Ш. ш. (2017). Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн үндсэн систем.
Нямсүрэн, Ч. (2016). Эрх зүйн онол Ерөнхий анги. УБ.

R.SCHIRALDI. (2007).

Өөрийн үнэлэмжээ дээшлүүлэх. (2021). УБ: Caritas mongolia.

Дэлгэржав, М. (2023). Сэтгэл зүйн сургалтын гарын авлага. УБ.

ХҮЧИРХИЙЛЭЛ ҮЙЛДЭХ ЗАН ҮЙЛД НӨЛӨӨЛӨХ УРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ХЭРЭГЖИЛТ, АНХААРАХ АСУУДАЛ IMPLEMENTATION AND IMPROVEMENT OF EDUCATIONAL PROGRAMS TO INFLUENCE VIOLENT BEHAVIOR

Г.Хулан, Г.Энхжин

*ДХИС-ийн Сургалт, судалгааны 403-р анги шүүхийн шийдвэр
гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 532-р дамжааны сонсогч*

Товч утга: Хорих ял эдэлж буй хоригдол, баривчлагдсан этгээд, хорихоос өөр төрлийн ял эдэлж буй ялтан болон албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээд тэр дундаа гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн этгээдийн хүчирхийлэл бүхий зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, практик хэрэглээнд тулгарч буй асуудлыг судлан дүгнэлт, санал дэвшүүлээ.

Түлхүүр үг: Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйл, эрх зүйн зохицуулалт, баривчлах байр, хорих анги дахь албадан сургалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл, сургалтын хөтөлбөр

Abstract: The current status of the implementation of the training program to influence violent behavior among prisoners, detainees, convicts serving sentences other than imprisonment, and persons subject to coercive measures, including perpetrators of domestic violence, and the issues faced in its practical implementation were examined, conclusions made, and suggestions made.

Key words: Violent behavior, legal regulation, forced education in detention centers and prisons, domestic violence, training programs

УДИРТГАЛ

Монгол Улс 2004 онд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийг анхлан баталснаар гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийг хамгаалах, хүчирхийлэл үйлдэгчид хуулийн хүрээнд хариуцлага тооцох эрх зүйн үндэслэл бүрдсэн билээ. Тус хуулийг 2016 онд шинэчлэн баталсны үр дүнд гэр бүлийн хүчирхийллийн талаар цагдаагийн байгууллагад мэдээлэх явдал ихсэж, нэг цэгийн үйлчилгээ, хамгаалах байр, хууль зүйн болон сэтгэл зүйн зөвлөгөө, нийгмийн ажлын үйлчилгээ зэрэг хуульд заасан

хоширогчид үзүүлэх үйлчилгээний төрөл, хэлбэрүүд шинээр үүсэж эхэлсэн бөгөөд хүчирхийлэл үйлдэгчид хариуцлага хүлээлгэх, хүчирхийлэл бүхий зан үйлд нь нөлөөлөх хууль, эрх зүйн орчин бүрдэж, практикт тодорхой алхмууд хийгдэж эхэлсэн. Тухайлбал, гэр бүлийн зөрчилдөөнтэй асуудлыг хүч хэрэглэхгүйгээр шийдвэрлэхэд чиглэсэн зан үйлд нөлөөлөх сайн дурын болон албадан сургалтын талаарх зохицуулалтыг хуульчилж өгсөн. Энэ нь нэг талаараа иргэд хууль эрх зүйн талаар мэдлэгтэй болсонтой холбоотой гэж бид үзлээ.

Нөгөөтээгүүр Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Баривчлах төвд зохион байгуулагдаж буй зан үйлд нөлөөлөх сургалт нь зөрчлийг давтан гаргахаас урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн, сөрөг үйлдлээ засах, эерэг төлөвшлийг бий болгох, үүргээ биелүүлэх хэвшилтэй болгоход зориулагдсан 9 багц сургалтын жишиг хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлж эхэлсэн. Өөрөөр хэлбэл, энэхүү багц хөтөлбөрийн нэг нь “Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх” асуудал юм.

Энэхүү хөтөлбөрийг хорих анги, баривчлах байр, баривчлах төвд хэрэгжүүлж эхэлсэн нь Эрүүгийн хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай, Зөрчлийн тухай, Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөөг дээшлүүлэхэд шинэ алхам болсон.

Энэхүү хөтөлбөрийг хорих ял эдэлж буй хоригдол, баривчлагдсан этгээд, хорихоос өөр төрлийн ял эдэлж буй ялтан болон албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдүүдэд ялгамжгүй байдлаар шүүхээс оногдуулсан цагийн дагуу хорих анги, баривчлах байранд хэрэгжүүлж байгаа нь оновчтой шийдэл мөн эсэх, практик хэрэглээнд үр дүнтэй хэрэгжиж байгаа эсэхийг судлан дүгнэлт хийхийг зорилоо.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Гэрлэлтийн үр дүнд бий болсон, эд хөрөнгийн бус амины болон эд хөрөнгийн эрх, үүргээр холбогдсон хамтын амьдрал бүхий гэр бүлийн гишүүдийг⁷ гэр бүл гэж тодорхойлсон байдаг. Энгийнээр тайлбарлавал гэр бүл гэдэг нь үр хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх үүрэг бүхий эцэг, эх, үр хүүхэд, хамаатан садны харилцаа холбоо бүхий тогтолцоо (Г.Уранбат, 2021) юм.

⁷ “Гэр бүлийн гишүүн” гэж гэрлэгчид, тэдэнтэй хамт амьдарч байгаа төрсөн, дагавар, үрчлэн авсан хүүхэд болон төрөл, садны хүнийг хэлнэ.

Үүнээс үзэхэд хүний амьдралын хамгийн анхдагч орчин нь гэр бүл байдаг бол энэхүү орчинд хүн айх айдасгүй, ямар нэгэн хүчирхийлэл, дарамт, шахалтаас ангид, эрх тэгш амьдрах эрхтэй бөгөөд гэр бүлийн орчинд хүний эрх ямар нэгэн хэлбэрээр зөрчигдөх ёсгүй.

Тэгвэл хүчирхийлэл гэдэг нь хэн нэгэн этгээд бусдын эрх, эрх чөлөөг зөрчиж гэм хор учруулсан, эсхүл учруулахаар заналхийлсэн үйлдэл, эс үйлдэхүйг (Ч.Байгалмаа, 2021, хууд. 13) хэлнэ. Тухайлбал, өөрийн хүч чадал, давуу талаа ашиглан эрх мэдэл, хяналтаа тогтоож, айлган сүрдүүлэх, хүч хэрэглэх замаар зориуд бий болгож буй бие махбодын, сэтгэл санааны, бэлгийн болон эдийн засгийн гэх мэт бүхий л хэлбэрээр дарамт шахалт учруулж буй үйлдэл, эс үйлдэхүй зэргийг хүчирхийлэл хэмээн тайлбарладаг. Хүчирхийлэл нь олон хэлбэрээр, янз бүрийн орчинд өөр өөр аргаар үйлдэгддэг. Үүний нэг түгээмэл үйлдэгддэг хэлбэр нь гэр бүлийн хүрээнд үйлдэгддэг хүчирхийлэл юм.

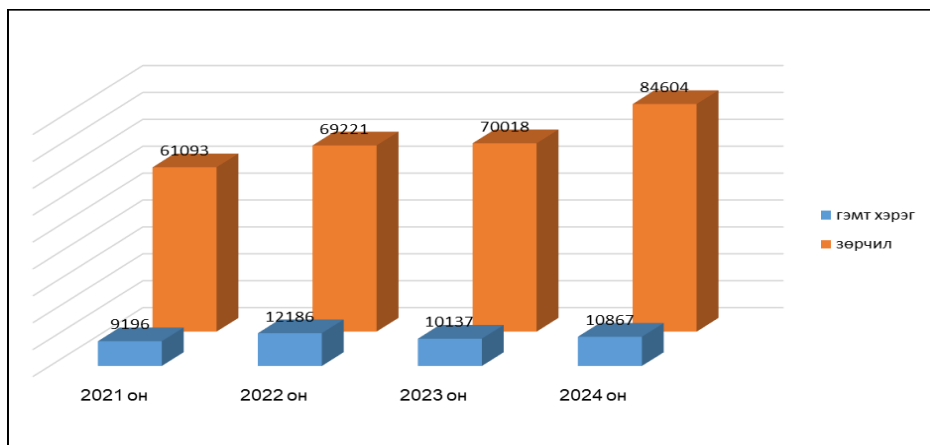
Гэр бүлийн хүчирхийлэл гэж ураг төрөл, сэтгэл зүй, санхүүгийн холбоотой хүний зүгээс гэр бүлийн бусад гишүүд, хамт амьдарч байгаа болон хамт амьдраагүй ч хамаарал бүхий бусад хүмүүст хяналтаа тогтоож, эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдалд оруулж байгаа үйлдлийг хэлэх ба Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай (2017) хуулийн 5.1.1-д гэр бүлийн харилцаа хамааралтай хүний сэтгэл санаанд дарамт учруулах, эдийн засаг, бэлгийн эрх чөлөө, бие махбодод нь халдахыг хэлэх бөгөөд энэ нь жендэрт суурилсан хүчирхийллийн түгээмэл үйлдэгдэж байгаа нэг төрөл ба хүний амьд явах, аюулгүй орчинд амьдрах, халдашгүй, хараат бус байх эрхэд халдсан хүний эрхийн ноцтой зөрчил (Хохирогчийг хамгаалах цогц тогтолцоо ба салбар дундын зохицуулалт, хууд. 40) юм.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь нийгмийн болон хувь хүний ухамсар, хүмүүжил, үзэл хандлагатай шууд хамааралтай бөгөөд гэр бүлийн хүчирхийллийн зарим үйлдлийг нийгмийн аюултай үзэгдэл бус зөвхөн тухайн гэр бүлийн дотоод асуудал, гарцаагүй хэрэглэх арга мэтээр хүлээн авах явцуу ойлголт нийгэмд тодорхой хэмжээнд оршсоор байгаа (Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем, 2007) нь гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо буурахгүй байгаатай холбоотой гэж үзэж болно.

Монгол Улсын хэмжээнд сүүлийн жилүүдэд дунджаар 2,000,000-3,000,000 сая орчим зөрчил үйлдэгдэн эрх бүхий байгууллагаас шийтгэгдэж байгаа хэдий ч жил ирэх тусам үйлдэгдэх зөрчлийн тоо буурахгүйгээр

барахгүй ихсэх хандлагатай байна (Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын үр нөлөөнд хийсэн шинжилгээ, хууд. 3). Энэ нь гэр бүлийн хүчирхийлэл болон архидаан согтуурах, мансуурах бодистой холбоотой зөрчил нэмэгдэж байгаатай хамааралтай бөгөөд 2024 оны байдлаар гэр бүлийн хүчирхийллийн 84604 зөрчил бүртгэгдсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 17.3%-иар өссөн үзүүлэлттэй, 10867 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь өмнөх онд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоотой харьцуулахад 6.8%-иар өссөн байна.

Зураг 1. Монгол Улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн тоо 2021-2024 он.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, зөрчлийн өсөлт нь нэг талаараа эерэг үзэгдэл бөгөөд иргэдийн аливаа хүчирхийллийн талаар хууль, хяналтын байгууллагад мэдээлэх үүрэг нэмэгдсэнтэй холбоотой гэж үзэж болно. Энэ нь гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгч этгээдэд хуулийн хүрээнд хариуцлага тооцох, цаашлаад сөрөг зан үйлээ засах, эерэг харилцаа хандлага бий болгоход чиглэсэн сургалтад хамруулах боломжийг олгож байгаа юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь Эрүүгийн хууль (2016), Зөрчлийн тухай (2016), Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай (2017), Хүүхэд хамгааллын тухай (2024), Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай (2017) хуульд заасны дагуу шүүхээс албадан сургалтад хамруулахаар заасан гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн этгээдэд зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг холбогдох хөтөлбөрийн дагуу зохион байгуулж байна.

Мөн 2017 онд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийг шинэчлэн найруулж, гэр бүлийн хүчирхийллийг иргэний эрх зүйн маргаан бус гэмт хэрэг, зөрчил хэмээн үзэж, тухайн этгээдийг зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтад хамруулахаар хуульчилж өгсөн. Үүний дагуу гэр бүлийн

хүчирхийлэл үйлдсэн хоригдол, баривчлагдсан этгээд, албадлагын арга хэмжээ авагдсан хүнд “Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх” сургалтыг явуулж байна. Энэхүү сургалтыг хорих ангид ял эдэлж буй хоригдол, баривчлагдсан этгээд, албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдэд хэрхэн зохион байгуулж байгаа талаар нарийвчлан авч үзье.

Хорих анги дахь хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилт

Гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэрэг нь нийгмийн суурь үнэт зүйл болох хүний анхдагч орчинд үйлдэгддэг хүчирхийллийн ноцтой хэлбэр бөгөөд Эрүүгийн хуулийн 11.7 дугаар зүйлд зааснаар гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргийн энэ төрлийн зөрчлөөс ялгагдах гол шинж нь гэмт хэргийг "байнга" үйлдэх объектив шинж болон учирсан хохирол, нийгэмд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл, үр дагавар нь энэ төрлийн зөрчлөөс их байдаг. Гэмт хэргийн "байнга" гэх объектив шинж нь гэмт этгээдээс гэр бүлийн хамаарал бүхий хүний эсрэг хүчирхийллийн үйлдлийг тодорхой хугацааны завсарлагатайгаар гурав ба түүнээс дээш удаа үйлдсэн байх, тэдгээрийн алинд нь ч ял шийтгүүлээгүй байх, гэмт зан төлөв нь амьдралд хэвшин тогтсон дадал зуршил болсон байх, үйлдэл бүр бие даасан гэмт хэргийн шинжийг агуулсан байх (Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид үзүүлэх үйлчилгээ гарын авлага, 2020, хууд. 82) зэрэг юм.

Дээрх шинжийг агуулсан хүчирхийллийг үйлдэгч этгээдийн зан үйлийг нь өөрчлөх шаардлагатай. Тэр дундаа гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн хүний сөрөг зан үйлийг өөрчилж, гэр бүлийн харилцаанд эерэг хандлага, дадал төлөвшилтэй, хуулиа дээдэлдэг иргэн болоход чиглэсэн сургалтад хамруулах хэрэгтэй.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан эрүүгийн хариуцлагын зорилгын хүрээнд гэмт хэргийн улмаас зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг цээрлүүлэх, хүмүүжүүлэх, гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулах нь хорих байгууллагын үйл ажиллагааны үндсэн гол зорилт (Р.Оюунбадам, 2015, хууд. 14) юм. Хорих анги нь гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгэгдсэн хүнийг хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэх, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгын хүрээнд шүүхээс албадан сургалтад хамрагдахаар заасан болон сөрөг зан үйл бүхий хоригдолд зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 222 дугаар зүйлд заасны дагуу болон “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр,

журам⁸”, “Хорих ял эдлүүлэх үеийн сургалтын жишиг хөтөлбөр”-ийн хүрээнд хоригдлын үйлдсэн гэмт хэргийн нөхцөл, шалтгаан болон түүний хувийн байдал, нас, хүйс, боловсрол, мэргэжил, ял эдлүүлэх нөхцөлийг харгалзан ялгамжтай байдлаар сургалт, нөлөөллийн ажлын төлөвлөлт хийж, хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг танхим, цахим, ганцаарчилсан хэлбэртэйгээр зохион байгуулж байна.

Гэм буруутай этгээдийн зан үйлд нөлөөлж, дахин гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлийг бууруулах нь урт хугацааны үр дүнтэй шийдэл болдог. Гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг үр дүнтэй зохион байгуулах нь эрх зүйн хариуцлагаас гадна хүмүүжлийн, нийгмийн, сэтгэл зүйн, боловсролын үр нөлөө бүхий арга хэмжээ болж чаддаг.

Монгол улсын хэмжээнд хорих анги, байгууллагад нийт 62 нийгмийн ажилтан, 32 сэтгэл зүйч ажиллаж байгаагаас мэргэжлийн нийгмийн ажилтан 13, мэргэжлийн бус нийгмийн ажилтан 49, мэргэжлийн сэтгэл зүйч 13, мэргэжлийн бус сэтгэл зүйч 19 албан хаагч ажиллаж байна.

Зураг 2. Хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийн тоо /мэргэжлийн болон мэргэжлийн бус/

Нийгмийн ажилтан						Сэтгэл зүйч				
Нийгмийн	Эрх зүйч	Сэтгэл зүйч, сэтгэл судлаач	Багш	Эдийн засагч	сэтгүүлч	Сэтгэл зүйч, сэтгэл судлаач	Эрх зүйч	Нийгмийн ажилтан	Радио техник команд	Багш, орчуулагч
13	40	4	3	1	1	13	12	4	1	2
62						32				
93										

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг мэргэжлийн сургагч багш, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч нар орох нь тухайн сургалтын ажлын үр дүнг нэмэгдүүлдэг.

⁸ Хууль зүй, Дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 04 сарын 04-ний өдрийн А/73 дугаар тушаалаар батлагдсан.

Мөн хорих ангид явуулах сургалтын сэдэв буюу агуулгыг нэгдсэн жишиг гарын авлага, хөтөлбөр болгон боловсруулах хэрэгтэй. Учир нь хорих ангийн нийгмийн ажилтан болон сургагч багш нар сэдвийн хүрээн дэх асуудлыг өөр өөрийн харах өнцгөөр харж бэлддэг. Ингэснээр сургалтыг хэрэгжүүлэхэд болон хоригдлуудыг үнэлэх тал дээр учир дутагдалтай байдаг.

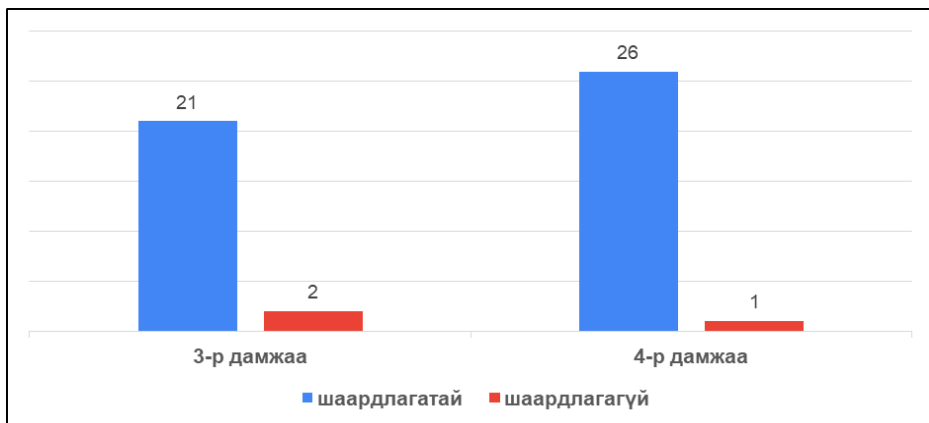
Баривчлах байранд явуулж буй хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилт

Баривчлагдсан этгээдэд зан үйлд нөлөөлөх сургалт орох эрх зүйн зохицуулалтыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 147.5, Зөрчлийн тухай хуульд заасан олон нийтийн газарт зүй бусаар биеэ авч явах, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль зөрчих, хүүхдийн эрхийг зөрчих, бэлгийн дарамт учруулах, хулгайлах, хөрөнгө завших гэсэн зөрчил үйлдсэн хүнийг албадан сургалт хамруулахаар хуульчилсан. Мөн холбогдох “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр, журам”, “Баривчлах байрны дотоод журам”-ын хүрээнд зохион байгуулж байна.

ШШГБ-ын харьяа Баривчлах төв нь 2021 онд зан үйлд нөлөөлөх сургалтын 9 багц жишиг хөтөлбөрийг боловсруулан үйл ажиллагаандаа ашиглаж эхэлсэн. Гэсэн хэдий ч энэхүү сургалтын хөтөлбөр нь 7-30 хоног баривчлагдсан этгээдэд хэрэгжүүлэхэд хангалттай нөлөө үзүүлэхүйц биш байгаа юм. Тийм ч учраас баривчлах байранд дээрх хөтөлбөрийн дагуу сургалт ороход хэцүү байдаг тул өөр хөтөлбөрийн дагуу явуулдаг (Дэжид, 2025). /ярилцлагын хэсгээс/ Үүнээс дээрх хөтөлбөрийг баривчлагдсан этгээдийн зан үйлийг өөрчлөхөд хангалттай нөлөө үзүүлэхүйц хэмжээнд боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлага практикт тулгарч байгааг харж болно.

Баривчлах байранд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль зөрчих гэх мэт зөрчил үйлдэн шийтгэгдсэн хүмүүс ихэвчлэн байдаг бөгөөд тэдэнд гэр бүлийн сэтгэл зүйн боловсрол, өөрийн үнэлэмжээ дээшлүүлэх, архианаас хамаарсан зан үйлийн эмгэг, хүүхдийн сэтгэл зүй сэдэвт сургалтуудыг ордог бөгөөд давтан зөрчил үйлдэн орж ирсэн хүмүүст ч өмнө нь орсон сургалтаа дахин дахин давтсаар байгаад гаргадаг (Дэжид, 2025). /ярилцлагын хэсгээс/ Энэ нь зан үйлд нөлөөлөх сургалтын үр дүн муу, хөтөлбөрүүд нь хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй, сургалтын хөтөлбөрүүд хоорондоо харилцан уялдаагүй байгаатай холбоотой.

Зураг 3. Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэх шаардлага байгаа эсэх

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 3, 4 дүгээр дамжааны 50 сонсогчоос “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэх шаардлагатай юу?” гэсэн асуултад 47 нь буюу 94% нь шинэчлэх буюу сайжруулах шаардлагатай гэж хариулсан нь энэхүү сургалтын агуулга хийгээд хөтөлбөр, журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ байгааг илэрхийлж байна.

Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийг баривчлагдсан этгээдэд хэрэгжүүлэхгүй байгаа учир шинээр хөтөлбөр боловсруулах, эсхүл одоо ашиглаж байгаа сургалтын агуулга, хөтөлбөр дээр баяжуулалт хийн сайжруулах хэрэгтэй. Ингэснээр хүчирхийлэл үйлдэх зан үйл бүхий баривчлагдсан этгээдийн давтан зөрчил үйлдэх магадлал буурах боломжтой гэж үзэж байна.

Шүүхээс Зөрчлийн тухай хуулийн 4.5 дугаар зүйлд заасны дагуу 7-оос 30 хоног баривчлах шийтгэл оногдуулахад 10-50 цагийн сургалтад суухыг даалгадаг. Гэсэн хэдий ч “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр”-т нэг хүний зан үйлд нөлөөлөх сургалтын цаг 23-56 цаг үргэлжлэхээр заасан байгаа нь тус хуулийн заалттай зөрчилдөж байна. Жишээлбэл, нэг удаагийн сургалтад дунджаар 6 хүн 2 цагийн хугацаанд хамрагдана гэж үзвэл 7 хоногт 2 удаа сургалт явуулах боломжтой ба энэ тохиолдолд 7 хоногийн баривчлах шийтгэвэртэй хүн 2-оос 4 цаг, 30 хоногийн баривчлах шийтгэвэртэй хүн 16 цагийн сургалтад хамрагдах боломжтой (Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хэрэгжилт, мониторингийн тайлан, 2020, хууд. 4) байгаа нь ХЗДХ-ийн сайдын

тушаалаар баталсан хөтөлбөрт тусгагдсан цагтай тохирохгүй байгаа юм. Иймд дээрх сургалтын цагийг нэг мөр болгох хэрэгтэй.

Шүүхийн практикаас харахад 7 хоногийн баривчилгаанд 10 цаг, 14 хоногийн баривчилгаанд 10 цаг, 21-30 хоногийн баривчилгаанд 15 цагийн сургалтад тус тус суухыг (Б.Хишигсайхан, 2020) даалгаж байна. Гэтэл энэ нь тухайн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд эерэг хандлага төлөвшүүлэх, нөлөөлөхөд хангалттай хугацаа биш бөгөөд үр дүн үзүүлэх боломжгүй байгааг (Дэжид, 2025) эргэн харж, шинэчлэх шаардлагатай байна. Мөн шинээр сургалт эхлэх бүрд баривчлагдсан этгээдүүд солигддог учраас сургалтын үнэлгээ хийхэд төвөгтэй, шинэ мэдлэг олгох ажил дахин давтагддаг байдал нь үр нөлөө үзүүлэхүйц сургалт ороход хүндрэлтэй гэсэн дүгнэлт хийхэд хүргэлээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 147 дугаар зүйлийн 147.5 дахь хэсэгт баривчлах байр нь баривчлагдсан этгээдийн зан үйлд нөлөөлөх, зөрчлийг давтан гаргахаас урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн сургалт зохион байгуулна гэж заасан. Гэр бүлийн хүчирхийллийн зөрчил үйлдэгчийг албадан сургалтад хамруулахын гол зорилго нь давтан зөрчил гаргуулахгүй байх юм. Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх сургалт нь гэр бүлийн зөрчилдөөнтэй асуудлыг хүч хэрэглэхгүйгээр шийдвэрлэх, амьдралын эерэг хандлагатай иргэн болгон төлөвшүүлэх зорилготой хэдий ч үр дүн нь зорилгоо бүрэн хангаж чадахгүй байна (Ц.Алтанцэцэг, 2020)

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Баривчлах төвөөс боловсруулан гаргасан 9 багц жишиг хөтөлбөрийг зөвхөн баривчлах шийтгэл эдэлж буй баривчлагдсан этгээдэд бус хоригдол, албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээд, хорихоос өөр төрлийн ял эдэлж буй ялтанд ямарваа нэгэн ялгамжгүйгээр адил хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна. Энэ нь өөр хоорондоо ялгаатай гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд ижил сургалт, эсвэл хэт олон хүнд явуулах нь сургалтыг үр дүнгүй болгодог. Тухайлбал, зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөр, журамд үйлдсэн зөрчил, гэмт хэрэг тус бүрээр нь ялгамжтай байдлаар зохицуулалт хийж, шинэчлэлт хийх хэрэгтэй.

Учир нь хоригдол нь шүүхийн шийдвэрээр 1 жил ба түүнээс дээш хугацаагаар хорих ангид ял эдэлдэг бол, баривчлагдсан этгээд нь 7-оос 30 хоногийн хугацаагаар баривчлах байранд хоригддог. Өөр өөр хугацаа болон өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлог бүхий ял шийтгэл эдэлж буй хүмүүст

адилхан зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь өөрөө сургалтын үр дүнг сайжруулах бус бууруулдаг. Нэн ялангуяа бэлгийн болон гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэн Эрүүгийн хуулиар ял шийтгэгдсэн хоригдол, Зөрчлийн тухай хуулиар заасан зөрчил үйлдэн баривчлагдсан этгээдэд “Хүчирхийлэл бүхий зан үйлд нөлөөлөх” сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байгаа нь оновчтой бус шийдэл юм.

Сургалтын төрлүүдийг авч үзвэл хэрэг, зөрчил үйлдэгчдийн зан үйлд нөлөөлж, үйлдлийнх нь хор уршгийг ойлгуулж, дахин хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх чухал ач холбогдолтой өргөн хүрээний сургалтын агуулгатай журам боловсруулан гаргасан байна. Гэвч бодит нөхцөл байдал дээр албадан сургалтын үйл ажиллагаа бодит үр дүнтэй байх хийгээд сургалтын зорилгодоо ч бүрэн нийцэж чадахгүй байгаа нь энэ төрлийн зөрчил, гэмт хэргийн тоо буурахгүй байгаагийн томоохон нэг хүчин зүйл болж байна.

Зарим тохиолдолд ГБХ нь харилцан хоёр хүний буруутай үйлдэл, таагүй харилцаа, хохирогчийн буруугаас болж үйлдэгддэг тул энэ тохиолдолд сайн дурын сургалтад хэрэг, зөрчилд холбогдогч нарыг хамтад нь суулгадаг эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох хэрэгтэй. ГБХТ хуульд заасан уг сайн дурын сургалтыг ямар тохиолдолд, хэнд, хэрхэн орох тухай зохицуулалт байхгүй, зөвхөн зөрчил үйлдэгчид баривчлах хугацаанд нь үр нөлөөгүй албадан сургалт ороод эргээд л нөгөө хүн нь хуучин нөхцөл байдал, гэр бүлийн таарамжгүй харилцаатай ахуйдаа очдог (Зөрчлийн эрх зүйд холбогдох судалгааны тайлангийн эмхэтгэл, хууд. 20). энэ байдлыг анхааран авч үзэх нь зүйтэй.

ДҮГНЭЛТ

Гэр бүлийн хүчирхийлэл бол зөвхөн хууль зөрчсөн үйлдэл биш, харин нийгмийн харилцааны гажуудал, зан үйлийн доголдолтой холбоотой үзэгдэл юм. Иймд гэм буруутай этгээдийг зөвхөн хуулийн хүрээнд хариуцлага хүлээлгэх бус сөрөг зан үйлийг нь өөрчлөхөд чиглэсэн албадан сургалт нь тогтвортой нийгэм, хүчирхийлэлгүй, аз жаргалтай, амар тайван гэр бүлийг бий болгох үр дүнтэй арга юм. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь зан үйлд нөлөөлөх сургалтыг хоригдол, баривчлагдсан этгээд, албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдэд тус тус зохион байгуулахдаа дээрх этгээдүүдийн онцлог, шинж чанарыг харгалзан, шинжлэх ухаанд суурилсан хөтөлбөрийн дагуу, үр дүнтэй, хэрэгжүүлснээр хувь хүн болон нийт нийгмийн түвшинд эерэг өөрчлөлт авчрах боломжтой.

Практикт сургалтыг хэрэгжүүлэх нэгжүүд сургалтын цагийг шүүхээс оногдуулсан хугацаатай уялдуулахдаа агуулгын залгамж холбоог алдагдуулах, сургалтын хөтөлбөрт тусгагдсан агуулгыг хасах, хамааралгүй сэдэв оруулах, агуулгыг гүйцэт орохгүй байх зэрэг нөхцөл байдал үүсдэг.

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгэгдсэн хоригдол, зөрчил үйлдэж баривчлагдсан этгээд, албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдэд ялгамжтай байдлаар хүн бүрд чиглэсэн хөтөлбөр боловсруулан, урт хугацаанд, тасралтгүй явуулж байж эерэг үр дүн гарах боломжтой.

Шүүхээс Зөрчлийн тухай хуулийн 4.5 дугаар зүйлд заасны дагуу 7-оос 30 хоног баривчлах шийтгэл оногдуулахад 10-50 цагийн сургалтад суухыг даалгадаг. Гэсэн хэдий ч “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр”-т нэг хүний зан үйлд нөлөөлөх сургалтын цаг 23-56 цаг үргэлжлэхээр заасан байгаа нь тус хуулийн заалттай зөрчилдөж байгааг нэг мөр болгох шаардлагатай бөгөөд зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийг илүү боловсронгуй болгох хэрэгтэй.

САНАЛ:

Дээрх дүгнэлтээс үндэслээд хүчирхийлэл бүхий зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулах чиглэлээр өөрийн судалгаандаа үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

Нэг. Эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд:

1. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын А/73 дугаар тушаалаар баталсан “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр, журам”-д заасан нэг хүний зан үйлд нөлөөлөх сургалтын цагийг хорих ангид ял эдэлж буй хоригдол, албадлагын арга хэмжээ авагдсан хүн болон баривчлагдсан этгээдэд ялгамжтай байдлаар тодорхой тусгаж өгөх

2. Зөрчлийн тухай хууль болон Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрт заагдсан зөрчилдөж буй хэсгийг нэг мөр болгох

Зөрчлийн тухай хуулийн 4.5 дугаар зүйлийн 3-т заасан албадан сургалт нь 10-50 цагийн хугацаатай байна гэсэн заалт болон зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр, журамд сургалтын нийт үргэлжлэх хугацаа 23-56 цаг байна гэсэн заалттай зөрчилдөж байна. Үүнийг нэг мөр болгож шинэчлэх шаардлагатай байна.

Хоёр. Удирдлага зохион байгуулалтын хүрээнд

1. Гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэн ял эдэлж буй хоригдол, ялтан, баривчлагдсан этгээдэд явуулж буй хүчирхийлэл бүхий зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх.

Хүчирхийлэл үйлдсэн этгээдэд дээрх сургалтыг гэр бүлийн хүчирхийллээс үүдсэн нөхцөл байдлыг тусгайлан тохижуулж бэлтгэсэн зориулалтын танхимд явуулах нь гэмт хэрэг, зөрчлийн хор уршгийг ойлгуулах боломжийг олгодог.

2. Тус сургалтын хөтөлбөрийг урт хугацаанд, тасралтгүй явуулах нөхцөл, боломжоор хангах

Гурав. Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийн үр нөлөөг сайжруулах хүрээнд:

1. Хүчирхийлэл бүхий зан үйлд нөлөөлөх сургалт явуулах мэргэжлийн сургагч багшийг бэлтгэх, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч нарыг чадавхжуулах

Сургалтын хэрэгжилт үр дүнд богино хугацааны дүн шинжилгээ хийж анхаарах асуудлыг тодруулж, шаардлагатай үйл ажиллагааг явуулж хэвшүүлэх;

Эх сурвалж

Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчид үзүүлэх үйлчилгээ гарын авлага. (2020). УБ.

Б.Хишигсайхан. (2020). Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хэрэгжилт /мониторингийн тайлан/. УБ.

Г.Уранбат. (2021). Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд анхаарах зарим асуудал. УБ.

Дэжид, Ш.-ы. х. (2025, 05 29). Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөрийн талаар хийсэн ярилцлага. (Г. Г.Хулан, Interviewer)

(2020 он). Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын үр нөлөөнд хийсэн шинжилгээ. УБ.

(2020). Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хэрэгжилт, мониторингийн тайлан. УБ.

Зөрчлийн эрх зүйд холбогдох судалгааны тайлангийн эмхэтгэл. (2020). УБ.

Р.Оюунбадам, Т. (2015). Хорих байгууллага дахь нийгмийн ажил. УБ.

Хохирогчийг хамгаалах цогц тогтолцоо ба салбар дундын зохицуулалт. (2019). УБ.

- Ц.Алтанцэцэг, С. (2020). Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалт: Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтын өнөөгийн байдал. Хууль дээдлэх ёс №1.
- Ч.Байгалмаа, Ш. (2021). Хүчирхийлэл үйлдэх зан үйлд нөлөөлөх сургалтын хөтөлбөр. УБ .
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. (2007). Retrieved from Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=202238>
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. (2016). Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11634>
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. (2016). Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12695>
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. (2017). Retrieved from <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12393>
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. (2017). Retrieved from Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12393>
- Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем. (2024). Retrieved from <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17140463602711>

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛ ҮЙЛДЭГЧИЙН ЗАН ҮЙЛ, ТӨӨРӨГДӨЛ

BEHAVIORAL PATTERNS AND MISCONCEPTIONS OF DOMESTIC VIOLENCE PERPETRATORS

Е.Гүлнур

ДХИС-ийн Сургалт,судалгааны 403-р анги шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 531-р дамжааны сонсогч

Товч утга: Судалгааны хүрээнд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйл, төөрөгдлийн шалтгаан, нөхцөл байдалд анхаарч, гадаад улс орнуудад энэ төрлийн асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн туршлага, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг судалсан. Энэхүү сайн туршлагыг өөрийн улсад нэвтрүүлэх боломж, шийдлийг санал болгох зорилгоор харьцуулан судалж дүгнэлт, санал дэвшүүлсэн болно.

Abstract: As part of the research, attention was given to the behavior of domestic violence perpetrators, the causes of misconceptions, and the surrounding circumstances. The study also examined international experiences and measures implemented in other countries to address such issues. Based on this, a comparative analysis was conducted to propose conclusions and recommendations for the potential implementation of best practices in our country.

Түлхүүр үг: Гэр бүл, гэр бүлийн гишүүн, гэр бүлийн хүчирхийлэл, зан үйл, төөрөгдөл, хүчирхийлэл үйлдэгч.

Keywords: Family, family member, domestic violence, behavior, misconception, perpetrator.

УДИРТГАЛ

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд зааснаар “гэр бүлийн хүчирхийлэл гэж гэр бүлийн хүмүүс нэг нь нөгөө хүний сэтгэл санаанд дарамт учруулах, эдийн засаг, бэлгийн эрх чөлөө, бие махбодод халдсан үйлдэл, эс үйлдэхүй” (Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл №05, 2017 он) хэмээн заасан байдаг.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь зөвхөн бие махбодын хүч хэрэглэсэн үйлдлээр хязгаарлагддаггүй бөгөөд дараах төрөлтэй байна (Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл №05, 2017 он). Үүнд:

- сэтгэл зүйн;
- эдийн засгийн;
- бэлгийн;
- бие махбодын хэмээн дөрвөн төрөлтэй байна.

Төөрөгдлийн шалтгаан нь хүчирхийлэл үйлдэгчид өөрсдийн үйлдлийг зөвтгөх, эсвэл буруугаа хүлээн зөвшөөрөхөөс зайлсхийхийн тулд сэтгэлзүйн хамгаалах механизмуудыг ашигласнаас үүдэлтэй (Bancroft, L. Why Does He Do That? Inside the Minds of Angry and Controlling Men, 2021). Тэд:

- хүчирхийлэл бол "хариу үйлдэл" байсан гэж тайлбарлах;
- хохирогчийг буруутгах (жишээ нь, “Тэр намайг өдөөсөн”);
- өөрийн үйлдлийг багасгаж үзэх (“Би түүнийг зүгээр л түлхсэн”);
- өөрийгөө хохирогч мэтээр ойлгох (“Надад хэцүү байсан, би тэвчээгүй”) гэх мэт сэтгэхүйн төөрөгдөлтэй байдаг.

Хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлийн онцлог нь бусдыг захирах, хянах, өөрийн хүсэл, шаардлагыг тулгах замаар харилцаанд давамгайл байр суурь эзлэхийг эрмэлздэгт оршино. Тэд энэхүү эрх мэдлээ тогтоохын тулд айдас төрүүлэх, дарамт шахалт үзүүлэх, сэтгэл санааны болон эд материалын хязгаарлалт хийх зэрэг олон хэлбэрийн үйлдлийг ашигладаг бөгөөд энэ нь зөвхөн нэг удаагийн биш, давтагддаг, системтэй шинжтэй байдаг (Dobash, R.E., & Dobash, R.P. Violence Against Wives., 2019).

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь зөвхөн үйлдэл биш, гүнзгий сэтгэл зүйн суурьтай, нийгмийн буруу хандлага, төөрөгдөл дээр тулгуурласан үзэгдэл юм. Хүчирхийлэл үйлдэгчдийн зан үйл, тэдний итгэл үнэмшил, ташаа

ойлголтуудыг хянаж, өөрчлөх нь урт хугацааны шийдэл болж чадна. Хууль зүйн арга хэмжээ авахын зэрэгцээ сэтгэл зүйн засал, боловсрол, олон нийтийн хандлага өөрчлөх үйл ажиллагаа зэрэг нь чухал юм.

Америкийн сэтгэл судлаач Леноре Уокерийн тодорхойлсон “нисэн буух мөчлөг” (Cycle of Violence) онолын дагуу гэр бүлийн хүчирхийлэл дараах гурван үе шаттай явагддаг (Net Frances.R , Belfrage.N, Wilson, Mirrors, windows and doors, 1998). Үүнд:

- хурцадмал байдал бий болох үе – Хүчирхийлэл үйлдэгч бухимдаж эхэлдэг, үг хэлний дарамт, хяналт нэмэгдэнэ;

- хүчирхийлэл үйлдэх үе – Физик эсвэл сэтгэл зүйн хүч хэрэглэж, хохирогчийг айлган сүрдүүлнэ;

- “сайн тал” илрэх үе – Уучлалт гуйж, хайр халамж үзүүлж, дахин ийм зүйл болохгүй гэж амлана. Энэ мөчлөг тасралтгүй давтагдсаар, хохирогчийг сэтгэлзүйн хувьд "гавлуулсан" байдалд оруулдаг. Хүчирхийлэл үйлдэгч ч энэ давтагдах байдлыг “энгийн зүйл” гэж хүлээн авдаг.

Хүчирхийлэл үйлдэгчид ихэвчлэн бусдыг буруутгах, худлаа амлалт өгөх, уучлалт гуйх, хайртай мэт дүр үзүүлэн дахин хяналт тогтоох гэсэн манипуляцийн тактик хэрэглэдэг. Энэ нь хохирогчийг гэр бүлээ орхихоос сэргийлдэг бас нэг хүчин зүйл юм. Хүчирхийллийг үйлдэгч нь зөвхөн гадаад хүчин зүйлээс бус, өөрийн зан төлөв, төөрөгдөл, итгэл үнэмшлээс шалтгаалсан үйлдэл гаргадаг. Иймд хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйл, түүний төөрөгдөл, сэтгэл зүйн онцлогийг судалж, ойлгох нь урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход чухал ач холбогдолтой юм.

ҮНДСЭН ХЭСЭГ

Монгол улсын хувьд Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдийн зан үйлд нөлөөлөх үндсэн арга зам нь хууль, сэтгэл зүй, нийгмийн үйлчилгээ болон боловсролын хөтөлбөрүүдийн уялдаа холбоонд суурилдаг. Энэ нөлөөлөл нь зөвхөн "сургалт" төдий зүйл биш бөгөөд олон талт, системчилсэн арга замуудаар хэрэгждэг. Хүчирхийлэл үйлдэгчийг шүүхийн шийдвэрээр эсвэл Зөрчлийн тухай хуулийн хүрээнд зан үйлд нөлөөлөх сургалтад хамруулдаг. Энэ сургалт нь дараах байдлаар нөлөөлдөг. Үүнд:

- хууль эрх зүйн мэдлэг олгоно энэ нь хүчирхийлэл үйлдэх нь хууль зөрчиж буй үйлдэл гэдгийг ойлгуулж, хариуцлага ухамсарлуулна;

- сэтгэл хөдлөлөө таних, удирдах ур чадвар эзэмшүүлнэ энэ нь уур бухимдлыг хэрхэн зөв зохицуулах, маргааныг хүч хэрэглэхгүйгээр шийдвэрлэх арга заадаг;

- эерэг харилцааны ур чадвар эзэмшүүлнэ энэ нь нөхөрсөг, хүндэтгэлтэй, хүчирхийлэлгүй харилцах аргыг заадаг.

- шалтгаан ба үр дагаврын холбоог ойлгуулах энэ нь тэдний үйлдэл гэр бүл, хүүхэд, нийгэмд хэрхэн хор нөлөө үзүүлдгийг ухамсарлуулна.

Хэтэрхий догшин, түрэмгий зан авир нь ихэнх тохиолдолд өөрийн шийдвэр, дадал зуршил, сэтгэлзүйн боловсруулалтгүй байдалтай холбоотой байдаг тул сэтгэл зүйн нөлөөлөл гол үүрэгтэй.

"Гэр бүл, жендэрийн төв", "Монголын Эмэгтэйчүүдийн Сан", "Лантуу дохио", "Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв" зэрэг ТББ-ууд сэтгэл заслын үйлчилгээ, давтан сургалт, зан үйл өөрчлөх бүлгийн уулзалтууд зохион байгуулдаг. Зарим хөтөлбөрүүд нь гэр бүлийн хосын хамтарсан сэтгэл зүй-сургалтын арга хэрэглэдэг (Алтангэрэл Б. , Эрх зүйн албадан сургалтын жишиг хөтөлбөр, 2021).

Дээрх мэдээллүүдээс харахад Монгол улсад гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдийн зан үйлд нөлөөлөх бодлого, арга хэмжээ нь зөвхөн шийтгэл оногдуулах төдий бус, зан авирыг өөрчлөх, сэтгэлзүйн боловсрол олгох, нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн цогц хандлага бүхий хөтөлбөрүүдээр хэрэгждэг. Зан үйлд нөлөөлөх сургалтууд нь хууль зүйн, сэтгэл зүйн болон нийгмийн дэмжлэгийг хослуулсан бүтэцтэй байж, хүчирхийлэл үйлдэгчдэд хариуцлагаа ухамсарлах, сөрөг сэтгэл хөдлөлөө хянах, хүч хэрэглэдэг бус харилцан ойлголцол дээр суурилсан харилцаа тогтооход нь чиглэнэ. Мөн шүүхийн шийдвэрийн дагуу албадан сургалтад хамруулах, сайн дурын хэлбэрээр сэтгэл заслын үйлчилгээ авах боломжийг хослуулсан нь урьдчилан сэргийлэх болон дахин үйлдлийг бууруулах чухал хэрэгсэл болж байна. Архидалт, сэтгэл зүйн эмгэг зэрэг хүчирхийллийн шалтгаанд чиглэсэн дэмжлэг ч давхар үзүүлж, зан авирын үндсийг засахад анхаардаг.

Харин гадаадын зарим улс оронд хэрэгжүүлж буй гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх хөтөлбөрүүд нь бүтэц, хэрэгжилтийн хувьд Монгол Улсын адил төстэй ч илүү тогтолцоотой, үр нөлөөтэй байдлаар хөгжсөн байна.

Тухайлбал **Өмнөд Солонгос** улсад гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөөх сургалтын хөтөлбөр нь дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 1. Сургалтын хөтөлбөр

Зорилт	Дэд зорилго	Програмын нэр
Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн хувийн шинж чанарыг сэргээх	Өөрийгөө шударгаар илэрхийлж, зөвлөгөө өгөх замаар өөрийгөө үнэлэх үнэлэмжийг нэмэгдүүлээрэй .	Түр зуурын хамгаалалт
		Ганцаарчилсан зөвлөгөө
		Бүлгийн зөвлөгөө (бүлэг үйлчлүүлэгчдэд зориулсан)
	Нийгмийн дэмжлэгийн тогтолцоог бий болгох замаар хамгаалах чиг үүргийг бэхжүүлнэ .	Эрүүл мэндийн үзлэг
		Цагдаагийн холболт
		Сайн дурын бүлэг
Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн нийгэмд дасан зохицох чадварыг бэхжүүлэх	Өөртөө туслах бүлгүүд.	Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх хуулийн боловсрол
		Чөлөөт ярилцлага
		Гадна үйл ажиллагаа
	Нийгэмтэй байгалийн харилцаа тогтоох боломжийг олгох замаар нийгмийн ур чадварыг хөгжүүлэх (өөртөө туслах бүлгийн уулзалтууд)	Хүч чадлын сургалт
		Соёлын арга хэмжээнд оролцох
		Аялал, хайгуул
	Нийгэм дэх эмэгтэйчүүдийн үүргийг дахин хүлээн зөвшөөрч, нийгмийн	ТИЙМЭЭ БИ ЧАДНА!

	оролцооны талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлнэ .	
	Бид эдийн засгийн бие даасан байдлыг хангах үүднээс боловсрол, ур чадварын шалгалтыг явуулдаг.	MBTI тест Ажлын сургалт
Гэр бүлийн үйл ажиллагааг сайжруулах	Гэр бүлийн тухай ойлголт, гэр бүлийн гишүүдийн үүргийн ач холбогдлын талаарх ойлголтыг нэмэгдүүлэх .	Дүрд тоглох Гэр бүлийн зөвлөгөө
	Энэ нь гэр бүлийн эв нэгдэл, харьяаллын мэдрэмжийг төрүүлж, гэр бүл доторх эв нэгдлийг бий болгодог .	Гэр бүлийн зуслан Видео бичлэг үзүүлэх
	Гэр бүлийн хүчирхийллийн давтагдах тохиолдлыг арилгах .	Гэр бүлийн өдрийн тэмдэглэл

Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдэд зориулсан бүлгийн эмчилгээний хөтөлбөрүүдийн хэрэгцээ: Зөвхөн хохирогчдод тусламж, дэмжлэг үзүүлэх нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн хүмүүсийн олон талт хэрэгцээг бүрэн хангаж чаддаггүй. Үүнтэй холбоотойгоор хохирогчдын зүгээс хүчирхийлэл үйлдсэн гэр бүлийн гишүүдийг мөн эмчилгээ, сэтгэлзүйн дэмжлэгийн хөтөлбөрт хамруулах шаардлага тавигдах болсон. Энэ шаардлагын хүрээнд 1970-аад оны сүүлээр АНУ-ын хоргодох байранд хүчирхийлэл үйлдэгчдэд зориулсан анхны хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд 1980-аад оны сүүлээр гэмт хэрэг үйлдэгчдэд хариуцлага тооцох эрх зүйн орчныг улс даяар бүрдүүлж, тэдэнд чиглэсэн цогц хөтөлбөрүүд боловсруулагдсан.

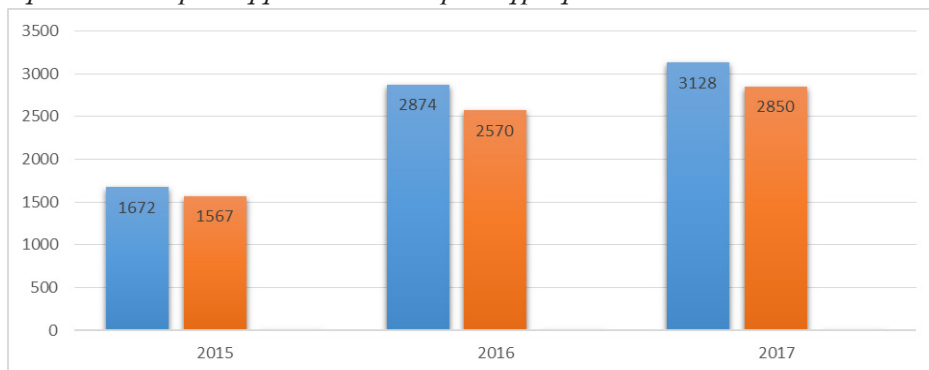
Гэмт хэрэгтнүүдийн бүлгийн эмчилгээний хөтөлбөрийн бүтцийн онцлог

1. Танин мэдэхүйн зан үйлийн загвар = Психо -боловсролын загвар Энэ хандлага нь хүчирхийллийг нийгэмд суралцаж , бататгасан зүйл

гэж үздэг тул хүчирхийлэлгүй байхыг бас сурч болно . Нийгэмд суралцах үйл явцаар дамжуулан хүчирхийлэл нь стресс, түгшүүрээс ангижрах арга зам болгон хувиргадаг бөгөөд зохисгүй сэтгэлгээ, нийгмийн ур чадвар дутмаг байдал нь хүчирхийллийн шалтгаан гэж үздэг тул хүмүүс хоорондын харилцааны ур чадварын сургалт нь хүчирхийллийн зан үйлийг хянах хамгийн чухал хүчин зүйл болдог . Иймд энэ хандлагыг дагаж мөрддөг хөтөлбөрүүд нь хүчирхийллийн эсрэг мэдлэгийг бэхжүүлэх зорилгоор бүтэцлэгдсэн байдаг . Жишээлбэл, уур уцаартай тэмцэх аргууд нь хамгийн төлөөлөлтэй байдаг . Харилцааны арга , жендэрийн үүргийг нийгэмшүүлэх , өөртөө итгэлтэй байх , стрессийн менежмент зэргийг харгалзан үзэх бусад хүчин зүйлүүд орно . Энэ загвар нь хүчирхийллийг хянахад хэрэгтэй загвар гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн бөгөөд одоогоор хамгийн өргөн хэрэглэгддэг загвар юм .

2. Профеминист загвар: Энэ хандлага нь хүчирхийлэл үйлдэгч эрэгтэйчүүдийн хувьд сэтгэцийн эмгэг, танин мэдэхүйн гажуудал, нийгмийн суралцсан зан үйл, хосуудын харилцааны алдагдал зэрэг хүчин зүйлс нөлөөлдөг байж болохыг бүрэн үгүйсгэхгүй. Гэсэн ч эдгээр нь хүчирхийллийн хоёрдогч шалтгаан бөгөөд хүчирхийллийн жинхэнэ мөн чанарыг бүрхэгдүүлж болзошгүй юм. Тиймээс гэр бүлийн хүчирхийллийн гол үндэс нь эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн хоорондын эрх мэдлийн тэнцвэргүй байдал бөгөөд үүнийг хэвээр хадгалж, зөвшөөрдөг нийгмийн бүтэц, соёлын тогтолцоо гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, хүчирхийллийн үндсэн шалтгаан нь эрэгтэйчүүдийн давамгайлал, эмэгтэйчүүдийг хянах хүсэлд оршдог. Эмчилгээний оролцооны зорилго нь эмэгтэй хүн нөхрийнхөө эрх мэдэл, хяналтад эсэргүүцэл үзүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх бөгөөд ингэснээр эрэгтэйчүүдийн хүлээлт, зан үйлийг өөрчлөхөд чиглэгддэг (<https://m.blog.naver.com>).

Хүснэгт 2. Хэрэгжүүлсэн хөтөлбөрийн үр дүн

Судалгаанаас харахад гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдэд зориулсан зан үйлийн сургалтын хөтөлбөрт хамрагдсан хүмүүсийн тоо болон тэдгээрээс дахин гэмт хэрэг үйлдээгүй хүмүүсийн тоог харуулж байна. 2015 онд 1672 хүн хөтөлбөрт хамрагдсанаас 1567 хүн дахин хүчирхийлэл үйлдээгүй байна. Энэ нь хамрагдагсдын 93.7% нь дахин гэмт хэрэг үйлдээгүй гэсэн үг. 2016 онд 2874 хүн хамрагдаж, 2570 хүн буюу 89.4% нь дахин хүчирхийлэл үйлдээгүй байна. 2017 онд 3128 хүн хамрагдсанаас 2850 хүн буюу 91.1% нь дахин хүчирхийлэл үйлдээгүй байна. Үүнээс харахад, хөтөлбөр хэрэгжсэнээр гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдийн дундах дахин хүчирхийлэл үйлдэх тохиолдол бага багаар буурч, урьдчилан сэргийлэх үр нөлөө аажмаар нэмэгдсэн нь ажиглагдаж байна. Энэ нь хөтөлбөр тодорхой хэмжээнд үр дүнтэй байсныг харуулж байна.

Бүгд найрамдах холбооны Герман улсын эрүүгийн цагдаагийн албаны гэр бүлийн хүчирхийллийн гэмт хэргийн статистикийн дүн шинжилгээнд дурдсанаар 2020 онд Германд нийт 148,031 хүн гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн (2019 онд 141,792 байсан). Гэсэн хэдий ч олон тохиолдолд гэмт хэрэг бүртгэгдээгүй тул бүртгэгдээгүй хэргийн тоо илүү их байх магадлалтай; ихэвчлэн айсан эсвэл ичсэнээс болж. Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн таван хүн тутмын дөрөв нь эмэгтэйчүүд байна. Холбооны Гэр бүлийн асуудал, ахмад настан, эмэгтэйчүүд, залуучуудын яамны (BMFSFJ) мэдээлснээр дөрвөн эмэгтэй тутмын нэг нь дор хаяж нэг удаа одоогийн болон хуучин хамтрагчийнхаа бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртдөг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй охид, эмэгтэйчүүд хүчирхийлэлд дундаж хүн амаас 2-3 дахин их өртдөг. Гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн эрэгтэйчүүд ихэвчлэн ичдэг, хамтрагчийнхаа халдлагын талаар ярьдаггүй, тусламж хүсдэггүй тул бүртгэгдээгүй тохиолдол их байдаг. Үүнээс гадна, сэдэв нь ихэвчлэн эрчүүдэд хориотой байдаг.

Иймээс цагдаагийн байгууллагад ирж буй гэр бүлийн хүчирхийллийн талаарх мэдээлэл болон хүчирхийлэлд өртсөн тухай дуудлага бүрийг бүртгэн тэмдэглэх бөгөөд хэрэв уг үйлдэл нь гэмт хэрэг буюу зөрчлийн шинжгүй бол, холбогдох мэдээллийг гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэн, хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх арга хэмжээ авах журам хэрэгжиж эхэлсэн байна. Энэхүү хөтөлбөр хэрэгжилж эхэлснээс хойш гэр бүлийн хүчирхийллийн статистикийн дүн шинжилгээнд дурдсанаар 2021 онд

124,495 хүн, 2022 онд 119,836 хүн гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн байна. Үүнээс харахад 2021 онд энэ тоо 124,495 болж, 23,536 хүнээр буурсан энэ нь ойролцоогоор 15.9% буурсан гэсэн үг. 2022 онд өртөгсдийн тоо 119,836 болж, 2021 оноос 4,659 хүнээр цөөрсөн. Энэ нь ойролцоогоор 3.7%-ийн бууралттай байна.

Харин Их Британид гэр бүлийн хүчирхийлэл нь ноцтой, санаа зовоосон асуудал хэвээр байна. Статистикийн мэдээгээр тус улсад долоо хоног бүр дунджаар хоёр эмэгтэй гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотойгоор амиа алддаг бол эрэгтэйчүүдийн хувьд энэ тоо жилд ойролцоогоор 30 байдаг. Нийт хүч хэрэглэсэн гэмт хэргийн 16 хувь нь гэр бүлийн хүчирхийллийн шинж чанартай ч, энэ төрлийн хэрэг нь цагдаагийн байгууллагад хамгийн бага бүртгэгддэг гэмт хэргийн нэг юм. Гэр бүлийн хүчирхийллийн онцлог нь бусад гэмт хэрэгтэй харьцуулахад давтан хохирогч болох эрсдэл өндөр байдагт оршино. Сүүлийн үеийн судалгаагаар хохирогч тусламж хүсэж хандахаасаа өмнө дунджаар 35 удаагийн хүчирхийлэлд өртдөг болохыг харуулсан байна.

Үүний хариуд тус улсад ахлах сургуулийн хичээлийн хөтөлбөрт гэр бүлийн сэтгэлзүйн боловсролын хичээлийг тусгасан нь хүүхдүүдийг ганцаарчилсан болон бүлгийн сэтгэлзүйн зөвлөгөөнд хамруулж, гэр бүлийн асуудлаа илэн далангүй ярилцах боломжийг бүрдүүлжээ. Уг хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлснээс хойших нэг жилийн хугацаанд хийсэн судалгаагаар гэр бүлийн хүчирхийллийн тоо таван хувиар буурсан нь энэ арга хэмжээ үр дүнтэй байгааг харуулсан байна.

Өмнөд Солонгос, Герман, Их Британи зэрэг орнууд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдэд чиглэсэн зан үйл өөрчлөх хөтөлбөрүүдийг олон талт, судалгаанд суурилсан, тогтолцоот байдлаар хэрэгжүүлж байна. Эдгээр улс орнуудын хөтөлбөрүүд нь зөвхөн хууль сахиулах арга хэмжээ авахаас гадна хүчирхийлэл үйлдэгчийн сэтгэл зүй, танин мэдэхүй, нийгмийн ур чадварыг гүнзгий түвшинд өөрчлөх, дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэх зорилгоор бүтэцлэгдсэн байна. Ялангуяа:

Өмнөд Солонгос нь зан авир өөрчлөх хөтөлбөрөө зорилт, дэд зорилго, арга хэмжээний түвшинд нарийвчлан төлөвлөж, нийгмийн дэмжлэг, өөрийгөө үнэлэх үнэлэмжийг дээшлүүлэх, нийгэмшил, гэр бүлийн харилцааг сайжруулах зэрэг чиглэлээр өргөн хүрээнд ажилладаг;

Герман нь статистик мэдээлэлд тулгуурласан бодлогын шийдвэр гаргалттай, хүчирхийлэл үйлдэгчийн мэдээллийг албан ёсоор бүртгэж, тасралтгүй хяналт тавьдаг;

Их Британи нь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх ажлыг боловсролын тогтолцоонд эрт үеэс нь шингээж, өсвөр насныхны сэтгэл зүйд ажиллах, гэр бүлийн асуудлыг нээлттэй ярилцах соёл бий болгоход анхаарч байна.

Эдгээр хөтөлбөрүүд нь танин мэдэхүйн зан үйлийн загвар, профеминист хандлага зэрэг шинжлэх ухааны арга зүйд тулгуурладаг нь тэдний давуу тал болж байна.

Дээрх байгаа бүх мэдээллүүдээс харахад Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдэд чиглэсэн зан үйл өөрчлөх хөтөлбөрүүдийн хэрэгжилт сүүлийн жилүүдэд сайжирч байгаа ч, гадаадын зарим улс оронтой харьцуулахад институтийн зохион байгуулалт, хандлага, хөтөлбөрийн өргөн цар хүрээ, үр нөлөөний талаарх үнэлгээ зэрэг олон үзүүлэлтээр харьцангуй сул байна. Монгол Улсад зан үйлд нөлөөлөх сургалтууд нь шүүхийн шийдвэрийн дагуу албадан хамруулах хэлбэртэй бөгөөд зарим тохиолдолд сайн дурын үндсэн дээр явагддаг. Гэвч энэ нь ихэвчлэн богино хугацааны сургалт, зөвлөгөө өгөх хэлбэрт төвлөрсөн, системтэй үнэлгээ болон үр нөлөөний мониторинг сул байдаг. Харин Солонгос, Герман, Их Британи зэрэг улс орнууд хөтөлбөрүүдээ олон шатлалт, салбар хоорондын уялдаа холбоотойгоор хэрэгжүүлж, зөвхөн хувь хүний түвшинд бус гэр бүл, нийгмийн түвшинд давхар нөлөөлөх зорилго агуулсан байдгаараа ялгардаг.

Иймээс Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчдэд чиглэсэн зан авир өөрчлөх хөтөлбөрүүдийг улам боловсронгуй болгож, гадаадын улс орны туршлага, шинжлэх ухаанд суурилсан арга зүйг нутагшуулах шаардлагатай байна. Энэ нь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй үр дүнтэй, тогтвортой тэмцэх, дахин үйлдлийг бууруулах гол хүчин зүйл болох юм.

ДҮГНЭЛТ

Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх хөтөлбөрүүд нь зөвхөн хууль сахиулах болон шийтгэх арга хэмжээнд тулгуурлахаас гадна сэтгэл зүй, боловсрол, нийгмийн дэмжлэг зэрэг олон талт хандлагыг хамарсан цогц систем шаарддаг нь судалгаанаас тодорхой байна. Монгол Улсад зан үйлд нөлөөлөх сургалт, сэтгэл заслын үйлчилгээ,

албадан болон сайн дурын оролцоог хослуулсан арга замууд нэвтэрч, хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан авирыг өөрчлөх, сөрөг сэтгэл хөдлөлөө хянах, нийгэмшүүлэхэд чиглэж буй нь эерэг үр нөлөөтэй байгааг харуулж байна. Харин гадаадын улс орнууд, тухайлбал Өмнөд Солонгос, Герман, Их Британи зэрэг нь эдгээр хөтөлбөрийг илүү тогтолцоот, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, нарийн бүтэц, аргачлалтайгаар хэрэгжүүлж, зан үйлийн дахин давтагдах эрсдэлийг мэдэгдэхүйц бууруулсан байна. Эдгээр туршлагууд нь Монгол Улсад хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг сайжруулах, олон улсын жишигт нийцүүлэх, түүнчлэн нийгмийн соён гэгээрүүлэл, гэр бүлийн боловсролыг багаас нь олгох чиглэлд анхаарал хандуулах шаардлагатайг харуулж байна. Иймээс гэр бүлийн хүчирхийллийг бууруулахын тулд хүчирхийлэл үйлдэгчдэд чиглэсэн сэтгэл зүйн, зан үйлийн хандлага бүхий урт хугацааны, системчилсэн хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэн хөгжүүлэх нь онцгой ач холбогдолтой юм.

Эх сурвалж

1. Bancroft, L. Why Does He Do That? Inside the Minds of Angry and Controlling Men. (2021).
2. Dobash, R.E., & Dobash, R.P. Violence Against Wives. (2019).
3. <https://m.blog.naver.com>. (n.d.). 2019.
4. Net Frances.R , Belfrage.N, Wilson, Mirrors, windows and doors. (1998).
5. Алтангэрэл Б. , Эрх зүйн албадан сургалтын жишиг хөтөлбөр. (2021).
6. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл №05. (2017 он).
7. Мөнхбаатар.Б , Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн сэтгэл зүйн зарим онцлог. (2018).

ЦАГ ҮЕ, ҮЙЛ ЯВДАЛ

**ЭМЭГТЭЙ АЛБАН ХААГЧДЫН ДУНД “ДАРТС-2025”
ТЭМЦЭЭН ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА**

Олон улсын эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах өдрийг тохиолдуулан Дотоод хэргийн их сургуулийн харьяа “Ахлагч” мэргэжлийн боловсролын сургуулиас эмэгтэй албан хаагчдын дунд “Дартс-2025” тэмцээнийг өнөөдөр (2025.03.07) зохион байгууллаа. Тус тэмцээнийг “Ахлагч” мэргэжлийн боловсролын сургуулиас нэрэмжит болгон долоо дахь жилдээ зохион байгуулж буй юм.

Ганцаарчилсан төрөлд тэргүүн байрт Сургалт судалгааны 403 дугаар анги, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн лаборант, дэд ахлагч Б.Сувд-Эрдэнэ, дэд байрт мөн тус сургуулийн лаборант, дэд ахлагч А.Цэрэнпил, гутгаар байрт Сургалтын бодлого, төлөвлөлтийн газрын сургалтын төлөвлөлт хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, ахлах дэслэгч Б.Батцэцэг нар шалгарлаа.

Дан хосын төрөлд тэргүүн байрыг Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн багш, хошууч С.Цэрэндолгор, лаборант, дэд ахлагч Б.Сувд-Эрдэнэ, дэд байрыг

Сургалтын бодлого, төлөвлөлтийн газрын сургалтын төлөвлөлт хариуцсан чиглэлийн ахлах мэргэжилтэн, хошууч Б.Даваасүрэн, сургалтын төлөвлөлт хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, ахлах дэслэгч Б.Батцэцэг, гутгаар байрыг Төв номын сангийн номын санч, цагдаагийн ахлагч А.Үржинханд, дэд ахлагч Г.Чулуунчимэг нар тус тус эзлэв. юм.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬД "ISO ТУГ" АЯН ҮРГЭЛЖИЛЖ БАЙНА

Дотоод хэргийн их сургуулийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэн олон улсын стандартуудыг нэгдмэл байдлаар удирдах, стандартын хэрэгжилтийг бүрэлдэхүүн сургууль, бүтцийн нэгж бүрд ижил түвшинд хэрэгжүүлэх, сонсогч, суралцагч, багш албан хаагчдын мэдлэг ойлголтыг бататгах зорилгоор бие бүрэлдэхүүний дунд "ISO ТУГ" аяныг 2025 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдрөөс эхлүүлээд байгаа билээ.

Энэхүү аяныг Хилийн албаны сургууль, Сургалтын бодлого, төлөвлөлтийн газар амжилттай зохион байгуулж, Сургалт судалгааны 403 дугаар анги, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Номын санд өнөөдөр (2025.03.10) тугаа шилжүүллээ.боллоо.

Энэхүү Дашрамд дуулгахад Дотоод хэргийн их сургууль нь 2021 онд ISO 9001:2015 Чанарын менежментийн тогтолцоо, ISO 21001:2018 Боловсролын байгууллагын менежментийн тогтолцоо, 2022 онд ISO 3100:2018 Эрсдлийн менежмент-зарчим ба заавар стандарт, 2023 онд ISO 45001:2018 Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын менежментийн тогтолцоо стандартуудыг үе шаттайгар нэвтрүүлсэн юм.

“ДЭЛХИЙН МОНГОЛ ИРГЭН” БОЛОВСРОЛЫН ӨДӨРЛӨГ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Сонсогч, суралцагчдад гадаадад хэрхэн тэтгэлэгтэй суралцах талаар мэдээлэл олгох "дэлхийн монгол иргэн" боловсролын өдөрлөгийг 2025 оны 03 дугаар сарын 13-ны өдөр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, хилийн чанад дахь монголчуудын зөвлөл, дотоод хэргийн их сургууль хамтран зохион байгууллаа.

Тус үйл ажиллагаанд “дэлхийн мөрөөдлийн сургууль” тбб, бүгд найрамдах чех улсын “чарлез” их сургуулийн албан ёсны төлөөлөгчид, “oner”, “сэц оюу”, “abc world” боловсролын агентлагийн зөвлөхүүд, монгол улсын ерөнхийлөгчийн санаачилсан “илгээлт-2100” тэтгэлэгт хөтөлбөрт шалгарсан иргэд, сонсогчид, ахлах ангийн сурагчид зэрэг 350 гаруй хүн оролцов.

Өдөрлөгийн хүрээнд бүгд найрамдах солонгос улс, бүгд найрамдах чех улс, европын холбооны орнуудын их, дээд сургуулиудад тэтгэлгээр суралцах боломж, давуу тал, сонгон шалгаруулалтын талаар танилцуулж зөвлөн “илгээлт-2100” тэтгэлгийн эзэд өөрийн туршлагаас хуваалцлаа.

**МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧ, ЗЭВСЭГТ ХҮЧНИЙ
ЕРӨНХИЙ КОМАНДЛАГЧИЙН НЭРЭМЖИТ 2025 ОНЫ
“ШИЛДЭГ СОНСОГЧ” ШАГНАЛЫГ ДЭД ТҮРҮҮЧ
Б.ӨСӨХБАЯР ХҮРТЛЭЭ**

Монгол улсын ерөнхийлөгч, зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчийн нэрэмжит 2025 оны “шилдэг сонсогч” шагналыг дотоод хэргийн их сургуулийн сургалт судалгааны 403 дугаар анги-шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 541 дүгээр дамжааны дэд түрүүч баянмөнхийн өсөхбаяр хүртлээ. Шагналыг монгол улсын ерөнхийлөгч, зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагч ухнаагийн хүрэлсүх гардуулж,

сурлагын өндөр амжилт хүсэн ерөөсөн юм. Дэд түрүүч Б.Өсөхбаяр нь зургаан улирал дараалан “а” буюу 4.0 голч дүнтэй суралцсанаас гадна оюутны эрдэм шинжилгээний хурлуудад илтгэл хэлэлцүүлэн байр эзэлж, мөн мэргэжлийн спортын уралдаан тэмцээнүүдэд удаа дараалан амжилттай оролцож энэхүү шагналын болзлыг хангажээ.

Тэрээр мөн их сургуулийнхаа урлаг, соёлын үйл ажиллагаануудыг хөтөлж, “эрдэм” студийн дэргэдэх “сонсогч-сурвалжлагч” клубийн шилдэг гишүүн бөгөөд түүхт 90 жилийн ойд зориулан “сонсогчийн тууж” номын зөвлөх, редактораар ажилласан, цэргийн мэдлэг, ур чадвараараа манлайлсан манай их сургуулийн тэргүүний сонсогчдын нэг юм.

Үе тэнгийн сонсогчдоо манлайлан монгол улсын ерөнхийлөгч, зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчийн нэрэмжит 2025 оны “шилдэг сонсогч” шагнал хүртсэн дэд түрүүч Б.Өсөхбаяртаа халуун баяр хүргэж, сурлагын өндөр амжилт хүсье.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН ТЭРГҮҮНИЙ САЛАА, ТАСАГ, СОНСОГЧИД ШАЛГАРЛАА

Монгол Улсад орчин цагийн Зэвсэгт Хүчин үүсэн байгуулагдсаны 104 жилийн ой, Монгол цэргийн өдрийг тохиолдуулан Дотоод хэргийн их сургуулийн тэргүүний салаа, тасаг, сонсогч шалгаруулах сургалт, дадлагыг зохион байгууллаа.

Эрэгтэй салааны төрөлд тэргүүн байранд Цагдаагийн сургуулийн Цагдаагийн ахлах дэслэгч С.Нангилдорж захирагчтай III салаа, дэд байранд Онцгой байдлын сургуулийн ийн дэслэгч А.Шинэбаяр захирагчтай салаа, гутгаар байранд Хилийн албаны сургуулийн ахмад Г.Даваадорж захирагчтай II салаа тус тус шалгарлаа.

Эмэгтэй тасгийн төрөлд тэргүүн байранд Хилийн албаны сургуулийн түрүүч А.Гэрэлмаа захирагчтай тасаг, дэд байранд Цагдаагийн сургуулийн дэд түрүүч Э.Бямба-Аюуш захирагчтай тасаг шалгарсан юм.

Тэргүүний эрэгтэй сонсогчдын төрөлд тэргүүн байранд Цагдаагийн сургуулийн 322 дугаар дамжааны сонсогч С.Есдаулет, дэд байранд "Ахлагч" мэргэжлийн боловсролын сургуулийн 1300 дугаар дамжааны ахлах түрүүч

Б.Буянт, гутгаар байранд цагдаагийн сургуулийн 338 дугаар дамжааны сонсогч Ө.Өлзийбат нар шалгарлаа.

Тэргүүний эмэгтэй сонсогчдын төрөлд тэргүүн байранд Хилийн албаны сургуулийн 423 дугаар дамжааны сонсогч Т.Ариунзул, дэд байранд Хилийн албаны сургуулийн 4221 дүгээр дамжааны дэд түрүүч Б.Дөлгөөнтуяа, гутгаар байранд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны

сургуулийн 532 дугаар дамжааны сонсогч А.Одгэрэл нар тус тус шалгарсан юм.

Энэхүү тэмцээн нь сонсогчдын цэргийн хэргийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, цэрэгжилч жагсаалч ажиллагааг сайжруулах, өв тэгш бие бялдарыг хөгжүүлэх, сонсогчдыг чадавхижуулахад үр нөлөөтэй болж өндөрлөлөө.

Тэмцээнд амжилттай оролцсон сургууль, салаа, тасаг, сонсогч нарт баяр хүргэж сурлага, спортын өндөр амжилт хүсье.

СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ 403 ДУГААР АНГИ-ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛЬ, ТӨВ НОМЫН САН ХАМТРАН “ISO ТУГ” АЯНЫ ХҮРЭЭНД СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Дотоод хэргийн их сургууль нь 2021 онд ISO 9001:2015 Чанарын менежментийн тогтолцоо, ISO 21001:2018 Боловсролын байгууллагын менежментийн тогтолцоо, 2022 онд ISO 3100:2018 Эрсдэлийн менежмент-зарчим ба заавар стандарт, 2023 онд ISO 45001:2018 Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын менежментийн тогтолцоо стандартуудыг үе шаттайгаар нэвтрүүлээд байгаа билээ.

Их сургуулийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэн олон улсын стандартуудыг нэгдмэл байдлаар удирдах, стандартын хэрэгжилтийг бүрэлдэхүүн сургууль, бүтцийн нэгж бүрд ижил түвшинд байлгах, сонсогч, суралцагч, багш, албан хаагчдыг нэгдмэл нэг мэдлэг, ойлголттой болгох зорилгоор бие бүрэлдэхүүний дунд “ISO ТУГ” аяныг эхлүүлээд байна.

Энэхүү аяны хүрээнд ISOMiND компанийн ерөнхий зөвлөх Т.Бадамсэдийг урьж оролцуулан Их сургуулийн багш, албан хаагчдын дунд ISO стандартын ач холбогдол, үр нөлөөний талаарх мэдлэг ойлголтыг бататгах сургалт зохион байгууллаа.

“ҮЛГЭР ЖИШЭЭ ЭМЭГТЭЙ АЛБА ХААГЧИД”-ТАЙ УУЛЗАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Монгол Улсад орчин цагийн Зэвсэгт хүчин үүсэн байгуулагдсаны 104 жилийн ойн баярыг угтан Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн “Эмэгтэй сонсогчдын зөвлөл”-өөс санаачлан “Үлгэр жишээ эмэгтэй алба хаагчид”-тай уулзалт

ярилцлага /2025.03.17/- Их сургуулийн соёлын төвд зохион байгууллаа Энэхүү үйл ажиллагаанд Монгол Улсын гавьяат хуульч, доктор (Ph.D),

профессор, хурандаа Р.Оюунбадам, ШШГЕГ-ын ХЯЭА-ны Сургалт, нийгэм, сэтгэл зүйн хэлтсийн Сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, ахмад Б.Анхтуяа нар уригдан оролцсон юм.

Энэ үеэр Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажиллаж буй үе үеийн төлөөлөл, үлгэр жишээ эмэгтэй алба хаагчдын ажиллах арга барил, ажиллах болон суралцаж байх үедээ анхаарах зүйлс, сургуулиа төгсөж шинээр томилогдон ажиллахад тулгамддаг асуудлууд, эмэгтэй алба хаагч хэрхэн биеэ зөв авч явах, ажлын байран дээрх харилцаа хандлагаа төлөвшүүлж бусадтай ярилцах аливаа үйл ажиллагаанд бусдыгаа манлайлж бусдаас суралцах вэ? зэрэг агуулгын хүрээнд ярилцаж бүрэлдэхүүн сургуулиудын 200 гаруй сонсогч, суралцагчдад хувь хүний хөгжил, эмэгтэй сонсогчдын манлайлах, түүчээлэх бусадтай зөв боловсон харилцах чадварыг нэмэгдүүлэх талаар ярилцаж харилцан мэдээлэл солилцлоо.

Монгол Улсын гавьяат хуульч, доктор (Ph.D), профессор, хурандаа Р.Оюунбадам, ШШГЕГ-ын ХЯЭА-ны Сургалт, нийгэм, сэтгэл зүйн хэлтсийн Сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, ахмад Б.Анхтуяа нартаа эрдэм судлалын ажил, цаашдын ажил үйлс, амьдралд нь сайн сайхан бүхнийг хүсэн ерөөе.

ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН БОЛОВСРОЛ ОЛГОХ СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрүүл мэндийн төвөөс сонсогч, оюутан, суралцагчдын дунд эрүүл зан үйл, дадал хэвшлийг бий болгох зорилгоор Нийслэлийн эрүүл мэндийн газар, Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, Жендэрийн үндэсний хороо, Нийгмийн эрүүл мэндийн бодлогын газартай хамтран өнөөдөр /2025.03.20/ сургалт зохион байгууллаа.

Мөн Их сургуульд хэрэгжүүлж байгаа ISO стандартын сайн туршлагаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн албан хаагчдад сургалт зохион байгуулж, ISO 9001:2015, ISO 45001:2018, ISO 27001 стандартуудын талаар танилцуулж, ач холбогдол, үр нөлөө, хэрэгжүүлж буй туршлагаас хуваалцан мэдээлэл өгсөн үр дүнтэй ажил боллоо.

Энэхүү сургалтаар Халдварт өвчин судлалын үндэсний төвийн БЗДХ/ХДХВ/ДОХ-ын ТСА-ны эмч А.Индра “БЗДХ,ХДХВ/ДОХ-ын халдвараас урьдчилан сэргийлэх нь”, ХӨСҮТ-ийн Сүрьеэгийн эмч П.Янжиндулам “Сүрьеэ өвчний тухай ерөнхий ойлголт”, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Сэтгэц нийгмийн эрүүл мэндийн албаны ахлах

мэргэжилтэн Е.Гулжанат “Архи согтууруулах ундааны хэрэглээ, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай ерөнхий ойлголт, Тамхины хэрэглээ” сэдвээр тус тус мэдээлэл хүргэсэн юм. Сургалтад Цагдаагийн сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Хилийн албаны сургууль, Онцгой байдлын сургуулийн 300 гаруй сонсогчид хамрагдлаа.

"ISO ТУГ" АЯНЫ ХҮРЭЭНД СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Дотоод хэргийн их сургуулийн бүрэлдэхүүн сургуулийн сонсогч, суралцагчдад Их сургуулийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэн ISO 9001:2015, ISO 21001:2018, ISO 45001:2018, ISO 31000:2018 стандартуудыг төлөвшүүлэх, сонсогч, суралцагчдын мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор өнөөдөр /2025.03.21/сургалт зохион байгууллаа.

Тус сургалтаар Дотоод хэргийн их сургуулийн үйл ажиллагаанд хэрэгжиж байгаа болон цаашид нэвтрүүлэхээр төлөвлөж буй стандартуудын ач холбогдол, үр нөлөөг Сургалт судалгааны 403 дугаар анги, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн багш, хошууч И.Санчиргарав, ахлах дэслэгч Б.Дэнсмаа нар танилцуулж, сонсогч, суралцагчдын сонирхсон асуултад хариулт өгсөн юм.

Мөн Их сургуульд хэрэгжүүлж байгаа ISO стандартын сайн туршлагаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн албан хаагчдад сургалт зохион байгуулж, ISO 9001:2015, ISO 45001:2018, ISO 27001

стандартуудын талаар танилцуулж, ач холбогдол, үр нөлөө, хэрэгжүүлж буй туршлагаас хуваалцан мэдээлэл өгсөн үр дүнтэй ажил боллоо.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬД “ISO ТУГ” АЯН ҮРГЭЛЖИЛЖ БАЙНА

Дотоод хэргийн их сургуулийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлсэн олон улсын стандартуудыг нэгдмэл байдлаар удирдах, стандартын хэрэгжилтийг бүрэлдэхүүн сургууль, бүтцийн нэгж бүрд ижил түвшинд хэрэгжүүлэх, сонсогч, суралцагч, багш алба хаагчдын мэдлэг ойлголтыг бататгах зорилгоор бие бүрэлдэхүүний дунд “ISO ТУГ” аяныг 2025 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдрөөс эхлэн өрнүүлж байгаа билээ.

Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Номын сан тус аяны хүрээнд 03 дугаар сарын 10-24-ний хооронд сургалт, үйл ажиллагаа зохион байгуулж өнөөдөр

/2025.03.24/ дараагийн нэгж болох Онцгой байдлын сургууль, Хангамж, ар талын газарт тугаа шилжүүлэв.

Дотоод хэргийн их сургууль нь 2021 онд ISO 9001:2015 Чанарын менежментийн тогтолцоо, ISO 21001:2018 Боловсролын байгууллагын менежментийн тогтолцоо, 2022 онд ISO 31000:2018 “Эрсдэлийн менежмент-зарчим ба заавар” стандарт, 2023 онд ISO 45001:2018 “Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын менежментийн тогтолцоо” стандартуудыг үе шаттайгаар нэвтрүүлсэн юм.

СУРГАЛТ СУДАЛГААНЫ 403 ДУГААР АНГИ-ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛЬ ТЭРГҮҮН БАЙР ЭЗЭЛЖ, ЦОМЫН ЭЗЭН БОЛЛОО

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын бие бүрэлдэхүүний дунд нийтийн биеийн тамир, спортыг дэлгэрүүлэх, хамт олны эв нэгдлийг бэхжүүлэх, алба хаагчдын бие бялдрыг хөгжүүлэх, эрүүл амьдралын хэв маягийг хэвшүүлэх зорилгоор Улаанбаатар хотын Б бүсийн сургалтыг 2025 оны 04 дүгээр сарын 03, 04-ний өдрүүдэд амжилттай зохион байгуулагдлаа

Энэхүү сургалтад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, 409, 421, 429 дүгээр нээлттэй хаалттай хорих анги, Банкны төлбөр барагдуулах газар, Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага, Баривчлах төв, Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн нийт 196 тамирчин хурд, хүч, авхаалж самбаа, тэсвэр тэвчээр, уян хатан чанар, тусгай бэлтгэлийн төрлөөр өрсөлдсөн юм. Тэмцээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн баг амжилттай оролцож "Тэргүүн байр" эзэллээ. Сургалтын хаалтын үйл ажиллагаанд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын дэд дарга бөгөөд Шийдвэр гүйцэтгэх албаны дарга, хурандаа Б.Нямгомбо болон Улаанбаатар хотын Б бүсийн хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хэлтэс, салбар нэгжийн удирдлагууд оролцсон байна

“АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ СУДЛАЛ” БАКАЛАВРЫН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ МАГАДЛАН ИТГЭМЖЛЭХ ШИНЖЭЭЧИЙН БАГ АЖИЛЛАЖ БАЙНА

Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн “Аюулгүй байдал судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрт хөндлөнгийн үнэлгээ хийж, дүгнэлт гаргахаар Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөлөөс томилогдсон шинжээчийн баг өнөөдрөөс /2025.04.24/ Дотоод хэргийн их сургуулийн байрлалд ажиллаж эхэллээ.

“Аюулгүй байдал судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрт хөндлөнгийн үнэлгээ хийх ажлын нээлтийн хуралд Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөлийн Магадлан итгэмжлэл хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, доктор (Ph.D) Ч.Пүрэвээ, Үндэсний батлан хамгаалахын их

сургуулийн Аюулгүй байдлын дээд сургуулийн дэд захирал, Эрдэм шинжилгээ, сургалтын албаны дарга, доктор (Ph.D), дэд профессор Г.Балжинням, Монгол Улсын Их Сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн Практик сургалтын төвийн эрхлэгч, доктор (Ph.D) С.Болормаа, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Стратеги судалгааны хүрээлэнгийн Хэвлэл мэдээлэл, олон нийттэй харилцах асуудал хариуцсан мэргэжилтэн, доктор (Ph.D) С.Буянхишиг, ДХИС-ийн Сургалтын бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга, хурандаа Б.Мөнхзаяа, Сургалт, судалгааны 403 дугаар ангийн дарга бөгөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн захирал, доктор (Ph.D), хурандаа Д.Чинзориг, Дотоод чанарын баталгаажуулалтын төвийн эрхлэгч, хошууч О.Шинэбаяр, Багшийн хөгжлийн төвийн эрхлэгч, доктор (Ph.D), цагдаагийн ахмад Г.Буянтогтох болон профессор, багш, албан хаагчид оролцов.

Шинжээчийн баг 2025 оны 04 дүгээр сарын 24-25-ны өдрүүдэд Дотоод хэргийн их сургуулийн байрлалд ажиллаж, бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилт, явц байдал, сургалтын орчин нөхцөлтэй танилцан, урьдчилсан үнэлгээ өгч, зөвлөмж гарган ажиллана.

“Аюулгүй байдал судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөр нь Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны “Хөгжлийн тэргүүлэх болон эрэлттэй мэргэжлийн чиглэл батлах тухай 115 дугаар тогтоолоор Дээд боловсролын тэргүүлэх мэргэжлийн чиглэлд багтсан юм. Хөтөлбөр магадлан итгэмжлэгдсэн тохиолдолд тухайн хөтөлбөр үндэсний хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдөх, олон улсын хөтөлбөрүүдтэй хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэх, хөтөлбөрөөр эзэмшсэн мэргэжлийг баталгаажуулах, кредит хөрвүүлэх, дүйцүүлэх, хүлээн зөвшөөрөх, чанарыг тасралтгүй сайжруулах тогтолцоо төлөвших зэрэг ач холбогдолтой юм.

СОНСОГЧДЫН 2025 ОНЫ МАРШ, ТУСГАЙ БЭЛТГЭЛИЙН ТЭМЦЭЭНИЙ АВАРГААР ХИЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛИЙН БАГ, ТАМИРЧИД ТОДОРЛОО

Дотоод хэргийн их сургуулийн сонсогч, суралцагчдын 2025 оны марш, тусгай бэлтгэлийн тэмцээний аваргууд өнөөдөр /2025.04.25/ тодорлоо.

Сонсогч, суралцагчдын марш, тусгай бэлтгэлийн цогцолбор тэмцээнд бүрэлдэхүүн болон харьяа сургуулиудаас эрэгтэй 6 баг, эмэгтэй 4 баг хурд, хүч, авхаалж самбаа, мэргэжлийн ур чадвар, үүрэг гүйцэтгэх чадамж, тэсвэр хатуужлаа сорин өрсөлдсөнөөс эрэгтэй багийн төрөлд тэргүүн байрт ахмад Г.Даваадорж ахлагчтай Хилийн

албаны сургууль, дэд байрт цагдаагийн дэслэгч С.Лхагвадорж ахлагчтай Цагдаагийн сургууль, гутгаар байрт дэслэгч А.Шинэбаяр ахлагчтай Онцгой байдлын сургуулийн баг, тамирчид шалгарлаа.

Харин эмэгтэй багийн төрөлд тэргүүн байрыг түрүүч Б.Батцэцэг ахлагчтай Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, дэд байрыг дэд түрүүч Б.Дөлгөөнтуяа ахлагчийн Хилийн албаны сургууль, гутгаар байрыг дэд түрүүч Б.Есү ахлагчтай Шинжлэн магадлах ухааны сургуулийн баг, тамирчид эзлэв.

Багийн нийлбэр дүнгээр Хилийн албаны сургуулийн баг, тамирчид сонсогч, суралцагчдын 2025 оны марш, тусгай бэлтгэлийн тэмцээний аваргаар тодорч шилжин явах цомын эзэд боллоо.

Дэд байрт Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, гутгаар байрт Цагдаагийн сургууль нэгдсэн дүнгээр шалгарчээ.

Их сургуулийн сонсогч, суралцагчдын бие бялдар, сэтгэл зүйн бэлтгэл, цэргийн хэргийн мэдлэг, авхаалж самбааг хөгжүүлэх, хамт олонч, эерэг уур амьсгалыг бүрдүүлэхэд энэхүү марш, тусгай бэлтгэлийн тэмцээн чухал ач холбогдолтой юм.

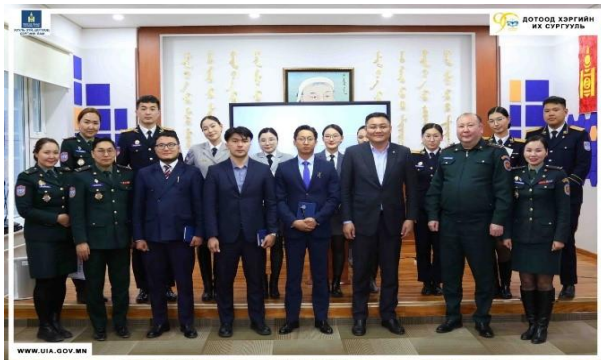

Тус тэмцээн нь 2 өдрийн турш үргэлжилж, ийнхүү өнөөдөр аваргууд тодров. Тэмцээний эхний өдөр багууд гарааны өмнөх ажиллагаа буюу жагсаалын үзүүлэх тоглолт, гардан тулааны үзүүлэх тоглолт, биеийн тамирын дасгал, норматив, галын бэлтгэлийн норматив, үй олноор хөнөөх зэвсгээс хамгаалах бэлтгэлийн нормативаар өрсөлдсөн бол өнөөдөр Гүнжийн хоолой дахь сургалт, бэлтгэлийн төвд иж бүрэн агсамж, буутай марш үйлдэх явцдаа 6 цэгийг дамжин даалгавар гүйцэтгэв.

Төрийн тусгай алба хаагчийн албаны бэлэн байдал, авхаалж самбаа, хурд, хүч, эр зориг, тэсвэр хатуужил, хамт олонч байдлыг харуулж, тэмцээндээ амжилттай оролцсон баг тамирчдадаа халуун баяр хүргэе.

“ПАРЛАМЕНТЫН МЭТГЭЛЦЭЭН” ТЭМЦЭЭН ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Дотоод хэргийн их сургуулийн "Мэргэжил бүхэн сайхан" аяны хүрээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулиас Их сургуулийн сонсогч, суралцагчдын дунд

“Парламентын мэтгэлцээн” тэмцээнийг 2025 оны 04 дүгээр сарын 28-ны өдөр зохион байгууллаа. Өмгөөллийн “Түмэн Адвокатс” хуулийн фирм, Монголын мэтгэлцээний нэгдсэн танхимтай хамтран зохион байгуулсан тус тэмцээний шүүгчээр Монголын мэтгэлцээний нэгдсэн танхимын нарийн

бичгийн дарга Ч.Сайханаа, шүүгч Б.Баянмөнх, шүүгч Б.Билгүүн нар ажиллав Тус тэмцээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Онцгой байдлын сургууль, Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургууль, Хилийн албаны сургууль, Шинжлэн

магадлах ухааны сургууль, Цагдаагийн сургуулиас найман баг оролцлоо.

Тэмцээний тэргүүн байрт Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн “ШИХИ-1” баг, дэд байрт Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн “ШШГАС-2” баг, гутгаар байрт Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн “ЭЗНУС-2” баг шалгарсан байна.

“НИЙГМИЙН АЖИЛ” ХӨТӨЛБӨРИЙН СОНСОГЧИД “АХМАД НАСТНЫ ҮНДЭСНИЙ ТӨВ”-Д СУРГАЛТ, ОЛОН НИЙТИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги–Шүүхийн шийдвэрийн гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн “Нийгмийн ажил” хөтөлбөрийн 532 дугаар дамжааны сонсогчид өнөөдөр /2025.05.02/ Төв аймгийн Батсүмбэр сумд байрлах “Ахмад настны үндэсний төв”-ийн үйл ажиллагаатай танилцлаа. Сонсогчид ахмад настуудад ая дууны мэндчилгээ хүргэж, хөгжлийн бэрхшээлтэй болон ахмад иргэдтэй ганцаарчилсан ярилцлага хийв. Мөн “Сэтгэхүй хөгжүүлэх” хөтөлбөрийн хүрээнд танин мэдэхүйн “АХА” тэмцээн, шатар, ширээний теннисний уралдаан зэрэг сургалт, хөгжөөнт арга хэмжээг зохион байгууллаа.

"Ахмад настны үндэсний төв" нь тэжээн тэтгэх үр хүүхэдгүй, эсвэл тэжээн тэтгэх боломжгүй нь тогтоогдсон ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ахуйн болон эрүүл мэндийн асаргаа, сувилахуйн тусламж, сэтгэл зүйн дэмжлэг, нийгмийн ажлын цогц үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага юм.

Практик байгууллагатай хамтран ажиллаж, сургалт, олон нийтийн үйл ажиллагаа зохион байгуулснаар сонсогчдын мэргэжлийн ур чадвар сайжирч, ганцаарчилсан ярилцлага хийх, бүлгийн онцлог, хэрэгцээ, асуудлыг тодорхойлох, үйл явцын тэмдэглэл хөтлөх, олон нийтийн арга хэмжээ бие даан зохион байгуулах чадамж дээшлэх зэрэг ач холбогдолтой.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИАС ЗОХИОН БАЙГУУЛЖ БАЙГАА "МЭРГЭЖИЛ БҮХЭН САЙХАН" АЯНЫ ХҮРЭЭНД СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ 403 ДУГААР АНГИ-ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛИЙН СОНСОГЧИД МОД ТАРИЛАА

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлигаар "Тэрбум мод-Үндэсний хөдөлгөөн"-ийг өрнүүлэн үндэсний мод тарих өдрийг жил бүр зохион

байгуулж байна. Мод тарих үндэсний өдрөөр бүх нийтээр мод, бут, сөөг, цэцэг тарих, цаашид арчлан хамгаалахыг иргэдэд уриалдаг уламжлалтай.

Энэ үйл ажиллагааны хүрээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн

шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль 2025 оны 05 дугаар сарын 03-ны өдөр Богд уулын аманд мод тарих ажлыг "JCI ЭКО"салбар байгууллагын “Залуу ой” урт хугацааны төслийн хамт олонтой хамтран 3 дахь жилдээ амжилтай зохион

байгууллаа Мод тариалалтын ажилд “Нийгмийн ажил” хөтөлбөрийн 30 сонсогч хамрагдаж, 200 ширхэг шинэс мод суулгаж, усалгаа хийж идэвх санаачлагатай ажилласан юм.

"Тэрбум мод-Үндэсний хөдөлгөөн"-д нэгдсэн сонсогчдодоо амжилт хүсье.

“ИРЭЭДҮЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭГЧ” ТЭМЦЭЭН ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Дотоод хэргийн их сургуулиас зохион байгуулж байгаа "Мэргэжил бүхэн сайхан" аяны хүрээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулиас Их сургуулийн харьяа Ерөнхий боловсролын Ахлах сургуультай хамтран сурагчдын дунд “Ирээдүйн шийдвэр гүйцэтгэгч” тэмцээнийг 2025 оны 04 дүгээр сарын 29-30-ны өдрүүдэд зохион байгууллаа.

Иргэний хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны анхан шатны

ойлголт өгөх, ирээдүйн мэргэжил сонголтод дэмжлэг үзүүлэх зорилготой энэхүү тэмцээнд Ахлах сургуулийн 10-12 дугаар ангийн сурагчдын 9 баг оролцож, эрх зүйн мэдлэг сорих сорилт, асуулт хариулт, дадлага ажил зэргийг гүйцэтгэж мэдлэг, чадвараараа өрсөлдсөн юм Дөрвөн үе шаттай тус тэмцээнд н.Мандаххүслэн ахлагчтай 10Б

ангийн баг тэргүүн байр, Х.Алтанхүү ахлагчтай 11В ангийн баг дэд байр, Н.Мөрөн ахлагчтай 10В ангийн баг гутгаар байрт шалгарлаа

“НИЙГМИЙН АЖИЛТНЫ НЭЭЛТТЭЙ ИНДЭР” ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГТ ОРОЛЦЛОО

НУБ-ын Хүүхдийн сангийн дэмжлэгтэйгээр МУИС, МУБИС, ШУТИС, АШУҮИС, ДХИС-ийн нийгмийн ажлын хөтөлбөрийн багш, оюутнууд болон Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хүүхэд, гэр бүл, хөгжлийн хэлтсийн Сургалт, судалгаа, мэдээллийн төв хамтран “Нийгмийн ажилтны нээлттэй индэр” хэлэлцүүлгийг тавдугаар сарын 5-ны өдөр зохион байгууллаа.

Тус хэлэлцүүлэгт Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн тэнхимийн ахлах багш, хошууч Г.Батжаргал 532 дугаар дамжааны сонсогчдын хамт оролцож, нийгмийн ажлын бодлого, хэтийн чиг хандлага, эрүүл мэнд, хүүхэд хамгаалал, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын мэргэжлийн үйлчилгээ зэрэг сэдвээр тавьсан илтгэлүүдийг сонсон асуулт асууж идэвхтэй оролцов.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ “EDU EXPO-2025” ҮЗЭСГЭЛЭНД БАКАЛАВРЫН ТҮВШНИЙ 13 ХӨТӨЛБӨРӨӨ ТАНИЛЦУУЛЖ БАЙНА

Боловсролын яам, Нийслэлийн Боловсролын Газар, Монголын Их Дээд Сургуулиудын Консорциум, Хувийн их дээд сургуулиудын холбооноос улсын хэмжээнд жил бүр олон улсын болон дотоодын их дээд сургуулиудын танилцуулга, боловсролын нэгдсэн үзэсгэлэнг зохион байгуулдаг.

Боловсролын нэгдсэн үзэсгэлэн энэ жил “Edu Expo-2025” нэртэйгээр 2025 оны 5 дугаар сарын 9-нөөс 11-ний өдрүүдэд “Хүннү шоппинг молл” худалдааны төвд зохион байгуулагдаж, нийслэлийн 9 дүүргийн ерөнхий боловсролын сургуулийн төгсөх ангийн сурагчид оролцон, их, дээд сургуулиудын мэдээлэлтэй газар дээр нь танилцах боломж бүрдэж байна.

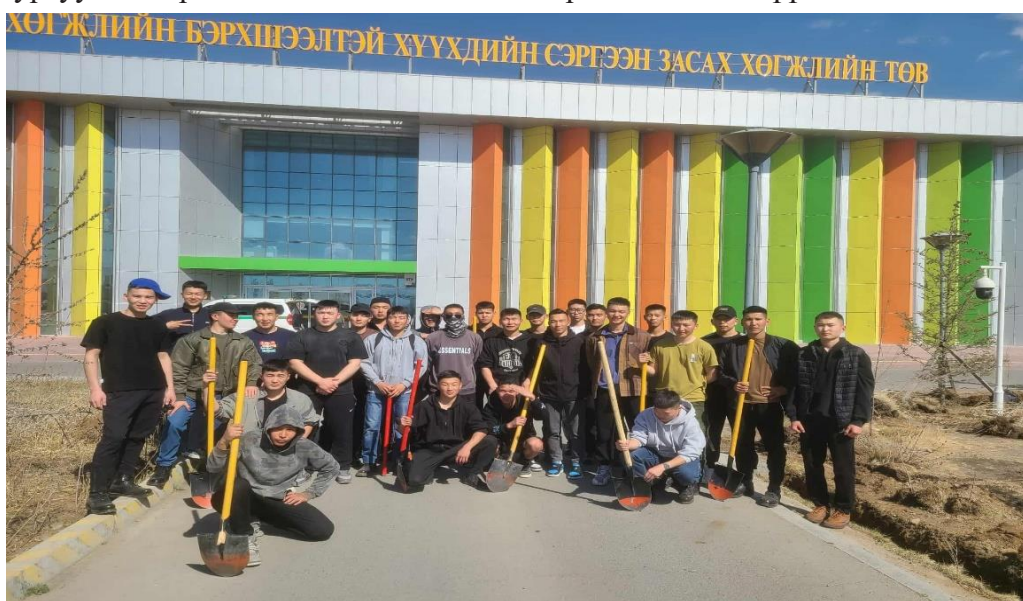
Энэхүү үйл ажиллагаанд Дотоод хэргийн их сургууль 2025–2026 оны хичээлийн жилд элсэлт авах бакалаврын түвшний 13 хөтөлбөрөө танилцуулан оролцож байна.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН СЭРГЭЭН ЗАСАХ ХӨГЖЛИЙН ТӨВТЭЙ ХАМТРАН МОД ТАРИХ АЖЛЫГ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги - Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль нь 2025 онд нийгмийн хариуцлагын ажлын хүрээнд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төвтэй хамтран ажиллаж байна.

Энэхүү хамтын ажиллагааны хүрээнд 2025 оны 5 дугаар сарын 10-ны өдөр тус төвийн орчинд мод тарих ажлыг амжилттай зохион байгууллаа. Уг үйл ажиллагааны үеэр нийт зургаан төрлийн 400 гаруй хайлаас, бургас, гацуур зэрэг модны суулгац тарив.

Мод тарих ажлыг тус сургуулийн Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн тэнхимийн багш, ажилтнууд хариуцан зохион байгуулж, бүрэлдэхүүн сургуулийн эрэгтэй сонсогчид идэвхтэй оролцлоо. Энэхүү ажил нь Монгол

Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Тэрбум мод” үндэсний хөтөлбөрийг дэмжих, байгаль орчныг хамгаалах, ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалт, хөгжлийн орчныг сайжруулах зорилготой юм.

"ШИНЭТГЭЛЭЭР ТҮҮЧЭЭЛСЭН САЛБАР ЗӨВЛӨЛ" АЯНЫГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АЖЛЫН ХҮРЭЭНД СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

Дотоод хэргийн их сургуулийн дэргэдэх Төрийн албаны салбар зөвлөлийн "Шинэтгэлээр түүчээлсэн салбар зөвлөл" аяны хүрээнд Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны

сургууль, Их сургуулийн Ахмадын хороотой хамтран өнөөдөр /2025.05.14/ ахмад ажилтантай уулзах, мэдлэг туршлага хуваалцах уулзалтыг “Эрдэм -2” танхимд зохион байгууллаа.

Энэхүү уулзалтад 1994-2013 оны хооронд манай Их сургуульд багш, ахлах багшаар ажиллаж байсан бэлтгэл хурандаа Ю.Сэрсэнжав

уригдан оролцож, сонсогч, суралцагчдад ажил, амьдралын туршлагаасаа хуваалцан, сонсогчдын сонирхсон асуултад хариулж, үнэтэй сургаал, зөвлөгөөгөө өгсөн юм.

Уулзалтад Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 120 гаруй сонсогчид оролцлоо. Эрхэм хурандаа Ю.Сэрсэнжав тандаа эрүүл энх, сайн сайхан, урт наслахыг хүсэн ерөөе

СОНСОГЧ, СУРАГЧИД ОЛОН УЛСЫН МУЗЕЙН ӨДРИЙН СОЁЛЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ОРОЛЦЛОО

Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн сонсогчид болон харьяа Ерөнхий боловсролын ахлах сургуулийн сурагчид Олон улсын

музейн өдрийг тохиолдуулан зохион байгуулсан соёлын үйл ажиллагаанд оролцлоо.

Соёл, урлагийн ач холбогдлыг олон нийтэд таниулах, хүүхэд, залуучуудад түүх, өв соёлоо танин мэдэх боломж олгох зорилготой энэхүү үйл ажиллагааг Олон улсын музейн зөвлөл (ICOM)-ийн

Монголын үндэсний хороо болон өнөөдөр /2025.05.16/ зохион байгуулсан юм. Тус үйл ажиллагааны хүрээнд Монгол Улсын гавьяат жүжигчин С.Өлзийхүү “Урлаг, соёлын хэрэгцээ” сэдвээр сонирхолтой илтгэл тавив. Мөн оролцогчид Монголын биет бус соёлын өв болох бий биелгээ бүжгийг суралцан Чойжин ламын музейн хосгүй үнэт үзмэрүүдтэй танилцлаа.

Энэхүү үйл ажиллагаа нь танин мэдэхүйн төдийгүй хүүхэд залууст эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх, Монголын биет болон биет бус соёлын өвийг өвлөн хамгаалах, түгээн дэлгэрүүлэх үйл хэрэгт залуу үеийн оролцоо, хандлагыг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ 403 ДУГААР АНГИ-ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛИЙН СОНСОГЧИД “УЛААНБААТАР МАРАФОН 2025” -ГҮЙЛТИЙН ӨДӨРЛӨГТ АМЖИЛТТАЙ ОРОЛЦОВ

Улаанбаатар хотын төв цэг Сүхбаатарын талбайгаас гараа нь эхэлсэн “Улаанбаатар марафон-2025” өнөөдөр /2025.05.24/ болж, нийслэлийн иргэд, гадаад, дотоодын жуулчид, спорт сонирхогчдын

сэтгэлийг хөдөлгөсөн онцгой өдөр боллоо. Энэ жил тус марафонд 41 улсын 30 мянга гаруй иргэд бүртгүүлж, улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг их, дээд сургуулиудын оюутнууд бүрэлдэхүүн сургууль, анги хамт олноороо оролцсон байна.

Энэхүү үйл ажиллагаанд Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 90 гаруй сонсогчид үе тэнгийнхнийгээ уриалан төлөөлж залуу үеийн эрч хүч, тэмүүлэл, тэсвэр хатуужлаа сорин “5 км”, “10 км” болон “Хагас марафон” гэсэн ангилалд өөрсдийн сонгосон зайд өрсөлдөж, амжилттай оролцлоо. Марафоны замын дагуу хөгжим эгшиглэж, урлагийн тоглолт өрнөж, үзэгчид гүйгчдийг алга ташин дэмжиж байв.

Энэ нь зөвхөн спортын уралдаан төдийгүй нийслэл хотын иргэдийн эв нэгдэл, эрүүл амьдралын хэв маягийг дэмжих, нийгмийн уур амьсгалыг эерэг болгоход чиглэсэн чухал арга хэмжээ болсон юм.

Дотоод хэргийн их сургуулиа төлөөлөн оролцсон Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн багш, сонсогчдоороо бахархаж байна. Та бүхэндээ сурлага, спортын өндөр амжилт хүсье.

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛЬ “ЭХ ҮРС-ИТГЭЛТ ИРЭЭДҮЙ” ӨДӨРЛӨГТ ОРОЛЦОВ

Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн "Нийгмийн ажил" хөтөлбөрийн сонсогчид Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангиас зохион байгуулсан “Эх үрс-Итгэлт ирээдүй” өдөрлөгт оролцлоо.

Өдөрлөгийн хүрээнд Шүүхийн шийдвэр

гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн “Нийгмийн ажил” хөтөлбөрийн сонсогчид хорих ангийн өдөр тутмын үйл ажиллагаанд оролцож, алба хаагчдад дэмжлэг тусалцаа үзүүлсэн байна.

Энэ үеэр сонсогчид өөрсдийн бэлдсэн урлагийн номерыг сонирхуулж, Их сургууль, бүрэлдэхүүн сургуулийн үйл ажиллагааг иргэд, албан хаагчдад сурталчилжээ.

ДХИС-Д ТЭНЦСЭН МИНИЙ ТҮҮХ

Би 2023 онд ахлах сургуулиа төгсөөд ✓Дотоод хэргийн их сургуульд бүртгүүлээд хяналтын тоонд багтаагүй юм. Гэхдээ би шантралгүй Их сургуулийнхаа “Ахлагч” мэргэжлийн боловсролын сургуульд сурч амжилттай төгсөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Үйлдвэр аж ахуй барилгын хэлтэст дэд ахлагч цолтой хамгаалалтын ажилтан албан тушаалтай томилогдон ажилласан.

Ажиллах хугацаандаа туршлагатай, мэдлэг чадвартай алба хаагч ах эгч нараасаа их зүйл сурсан юм. Тэд бүгд надад албандаа үнэнч байж, офицер болон ажиллахад зайлшгүй шаардлагатай Их сургуульд суралцах урам зоригийг өгсөн юм. Тиймээс ч би элсэлтийн шалгалтандаа сайтар бэлдэж, Дотоод хэргийн их сургуульдаа дахин бүргүүлж шалгалтаа чамгүй сайн өгч “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл” хөтөлбөрт элсэн суралцах болсон юм.

Дотоод хэргийн их сургуульдаа элсэн суралцахад би мэдлэг боловсрол эзэмшихийн зэрэгцээ ёс зүй, сахилга бат, хариуцлага гэх олон зүйлсээр суралцаж байна. Би Их сургуульдаа суралцах мөрөөдөлдөө

хүрсэн маань маш үнэ цэнтэйг цаг мөчүүд минь юм. Тиймдээ ч сэтгэл, зүрхээ тэр чигт нь зориулж байгаа миний сонгосон зөв зам гэж бат итгэдэг. Намайг үргэлж дэмждэг гэр бүл, ах, найз нөхдөдөө талархаж явдаг. Манай сургуульд элсэн орж суралцах хүсэлтэй дүү нартаа хэлэхэд анхны алхам хэцүү, шантрах зүйл зөндөө ч зорилготой зүтгэлтэй байхад боломжгүй зүйл гэж байхгүй учраас үргэлж хичээгээрэй. Элсэлтийн шалгалтад нь амжилт хүсье.

Дотоод хэргийн их сургуулийн ШШГАС 511-р дамжааны сонсогч
Б.Баяржавхлан

“АХЛАГЧ” МЭРГЭЖЛИЙН БОЛОВСРОЛЫН СУРГУУЛЬ, ЦУС СЭЛБЭЛТ СУДЛАЛЫН ҮНДЭСНИЙ ТӨВТЭЙ ХАМТРАН САЙН ДУРЫН ЦУС ХАНДИВЛАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА ЗОХИОН БАЙГУУЛЛАА

“Ахлагч” мэргэжлийн боловсролын сургууль нь Цус сэлбэлт судлалын үндэсний төвтэй хамтран багш, албан хаагч, сонсогч, суралцагчдын дунд өнөөдөр /2025.06.04 / сайн дурын цус хандивлах үйл ажиллагааг амжилттай зохион байгууллаа.

Энэхүү үйл ажиллагаа нь хүнлэг энэрэнгүй үзлийг дэлгэрүүлэх, нийгмийн хариуцлагаа ухамсарласан иргэнийг төлөвшүүлэх чиглэгдэж байдгаараа онцолтой. Цус хандивлах аянд 120 багш, алба хаагч, сонсогч өөрийн сайн дурын үндсэн дээр оролцсон юм. Нэг удаагийн цус хандивлалт гурван хүнд амьдрал бэлэглэдэг гэсэн тооцооллоор 360 хүний алтан амь насыг аврахад хувь нэмрээ оруулж чадсанд бид гүнээ талархаж байна. Зохион байгуулагчдын зүгээс энэхүү үйл ажиллагааг “Амьдрал бэлэглэх сайхан сэтгэлийн илэрхийлэл болсон энэхүү үйлс нь сургууль, хамт олны нийт гишүүдийн нийгмийн хариуцлагын бодит жишээ болж байна” хэмээн онцолсон юм. Сайн үйлс бүхэн дэлгэрэх болтугай.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН 2024-2025 ОНЫ ХИЧЭЭЛИЙН ЖИЛИЙН “ЭРДМИЙН БАЯР” БОЛЛОО

Сүхбаатарын, Цэргийн гавьяаны улаан тугийн болон Байлдааны гавьяаны одонт Дотоод хэргийн их сургуулийн 2024-2025 оны хичээлийн жилийн “Эрдмийн баяр” ёслолын ажиллагаа өнөөдөр (2025.06.06) Их сургуулийн жагсаалын талбайд боллоо.

Ёслолын ажиллагаанд Дотоод хэргийн их сургуулийн захирал, доктор, профессор, цагдаагийн хурандаа О.Зоригт, Тэргүүн дэд захирал, доктор, профессор, цагдаагийн хурандаа Д.Эрдэнэбаатар, Дэд захирал бөгөөд Штабын дарга, цагдаагийн хурандаа Г.Буянхишиг болон Захирлын зөвлөлийн гишүүд, эрдэмтэн багш нар, эцэг, эхчүүд оролцов.

Их сургуулийн тугийн залагчаар Цэргийн албаны зохион байгуулалт, бэлэн байдлын газрын чиглэлийн ахлах офицер, ахмад Ж.Даваадорж, тугчаар Хилийн албаны сургуулийн 431 дүгээр дамжааны сонсогч Г.Мөнхтулга, туг хамгаалагчаар Хилийн албаны сургуулийн 433 дугаар дамжааны дэд түрүүч Э.Пүрэвбаатар нар хүндэтгэн заллаа.

Энэ үеэр Дотоод хэргийн их сургуулийн захирал, доктор, профессор, цагдаагийн хурандаа О.Зоригт:

Дотоод хэргийн их сургуулийг 2024-2025 оны хичээлийн жилд төгсөж буй эрхэм төгсөгчид та бүхэндээ Их сургуулийн Эрдмийн зөвлөл, Захиргааны зөвлөл, нийт эрдэмтэн багш, ажилтан, албан хаагчдын нэрийн өмнөөс болон хувиасаа “Эрдмийн баяр”-ын цогтой халуун мэндийг өргөн дэвшүүлье.

Их сургуулийнхаа үнэт зүйл болсон эрхэм төгсөгч та бүхний ажил үйлсийн гараанд уриалсан сүүлчийн “Мөнгөн хонх”-ны дуунаар оюутан

цагийн гэгээн өдрүүд тань ард үлдэж, төр, ард түмнийхээ амар амгалангийн төлөө мэдлэг боловсролоо зориулах нэн хариуцлагатай цаг мөч ирээд байна.

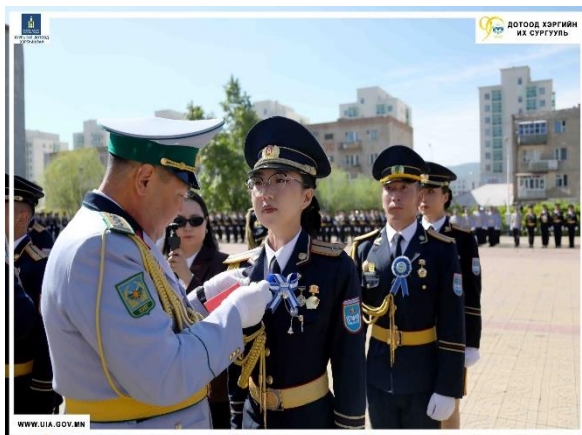
Энэ хичээлийн жилд Удирдлагын академийг магистрын хөтөлбөрөөр 24, Цагдаагийн сургууль, Хилийн албаны сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Онцгой байдлын сургууль, Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургууль, Шинжлэн магадлах ухааны сургуулийг бакалаврын 18 хөтөлбөрөөр 530 гаруй сонсогч, суралцагч амжилттай төгсөж байгаад халуун баяр хүргэе.

“Эдээр биеэ чимэхээр эрдмээр биеэ чим” гэсэн мэргэн үгийг ухамсарлаж, бусдыгаа манлайлан амжилттай суралцахын сацуу улс, бүс, олон улс, тив, дэлхийн хэмжээнд Их сургуулийнхаа төдийгүй эх орныхоо нэр алдрыг өндөрт өргөсөн эрхэм шавь нартаа тусгайлан баяр хүргэж, чин сэтгэлийн талархал илэрхийлье.

Та бүхний суралцсан он жилүүдэд Их сургуулийн Алсын хараа, Эрхэм зорилгыг шинэчлэн тодорхойлж, энэхүү зорилгоо хэрэгжүүлэх хүрээнд гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаагаа өргөжүүлэн хөгжүүлж, олон улсын стандартуудыг үйл ажиллагаандаа үе шаттайгаар нэвтрүүлэн, сургалтын орчин нөхцөл, материаллаг баазыг бэхжүүлэхэд онцгойлон анхаарч ажилласан бүтээн байгуулалтын түүхэн цаг үе байлаа.

Их сургуулийн танхимд олж авсан мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвар, зөв хандлага нь төгсөгч таны төрийн хариуцлагатай албыг нэр төртэй хашиж, үр дүнтэй ажиллахад тань үнэлж баршгүй хувь нэмрээ оруулна гэдэгт эргэлзэхгүй байна. Сонсогч ахуй он жилүүдэд урсгасан хөлс, хичээл зүтгэл, хувийн зохион байгуулалт, сахилга бат, бусдыг сонсох, ойлгох, хүндлэх, ёс зүйтэй байх эрхэм чанар тань амьдралын их далайд залуур болж, гэгээн замыг тань хөтлөх болно.

“Эрдмийн баяр”-ын хүндэт индрээс эрхэм төгсөгчдийнхөө эцэг, эх, ар гэрийнхэнд үр хүүхдүүдээ эх орныхоо тусгаар тогтнол, аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах амаргүй бөгөөд хүндтэй албанд ажиллах амьдралын замыг нь заан чиглүүлж, суралцах хугацааны туршид бидэнтэй бүх талаар хамтран ажиллаж ирсэнд Их сургуулийн эрдмийн хамт олны нэрийн өмнөөс талархал илэрхийлье.

Эрхэм төгсөгчид та бүхэндээ “Эрдмийн баяр”-ын мэндийг дахин дэвшүүлж, аз жаргал, эрүүл энх, хамгийн сайн сайхан бүхнийг хүсэн ерөөе.

Дотоод хэргийн их сургуулийн яруу алдар мандан бадрах болтугай” гэж хэлсэн юм.

Их сургуулиа төгсөж, эгэлгүй их хүсэл мөрөөдлийнхөө зүгт эрдмийн жигүүрээ дэлгэн нисэж буй төгсөгчдөө төлөөлөн 2025 оны Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагчийн нэрэмжит

шагналтан, Сургалт судалгааны 403 дугаар анги, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн 541 дүгээр дамжааны дэд түрүүч Б.Өсөхбаяр, төгсөгчдийн ар гэрийг төлөөлж, Хилийн албаны сургуулийн 446 дугаар дамжааны сонсогч Сүмбэрхүүгийн аав бэлтгэл хошууч Г.Мөнхнайрамдал

үг хэлсэн юм. Мөн энэ үеэр бусдыгаа манлайлсан шилдэг төгсөгчдөд Их сургуулийн захирлын тушаалаар шагнал гардууллаа. 2024-2025 оны хичээлийн жилийн Эрдмийн баярын мөнгөн хонхыг Цагдаагийн сургуулийн 341 дүгээр дамжааны ахлах түрүүч Т.Мандахбаяр ШШГАС-ийн 541-р дамжааны сонсогч Б.Ариунзаяа нар жингэнүүлсэн юм. Нийт төгсөгчдөд МУУГЗ, дуучин Г.Баттулга З.Түмэнжаргалын үг, Б.Бэхбатын аялгуу “Уяхан цэнхэр хавар” дуугаар ая дууны мэндчилгээ дэвшүүлээ.

Дотоод хэргийн их сургуулийн 2024-2025 оны хичээлийн жилийн сүүлчийн хонх жингэнэж, Их сургуулийн багш, албан хаагч, төгсөгчид ёслолын жагсаалаар алхсанаар “Эрдмийн баяр”-ын үйл ажиллагаа өндөрлөж, төгсөгчид дурсамж хичээлдээ орсон юм.

Эрдмийн баяраа тэмдэглэж байгаа төгсөгчдийнхөө амьдралд нь аз жаргал, ажил үйлсэд нь өндөр амжилт хүсье.

ТӨГСӨГЧДИЙН “ТУЯАТ ОРОЙН ТООЛЛОГО” ЁСЛОЛЫН АЖИЛЛАГАА БОЛЛОО

Дотоод хэргийн их сургуулийн 2024-2025 оны хичээлийн жилийн төгсөгчдийн “Туяат оройн тооллого” ёслолын ажиллагаа өнөөдөр (2025.06.06) Их сургуулийн Спорт албаны дадлага сургалтын талбайд ёслол төгөлдөр боллоо.

Ёслолын ажиллагаанд Монгол Улсын их хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд О.Алтангэрэл, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Төрийн захиргааны удирдлагын газрын дарга Г.Болормаа бусад газрын дарга нар, Дотоод хэргийн их сургуулийн захирал, доктор (Ph.D), профессор, цагдаагийн хурандаа О.Зоригт болон Захирлын зөвлөлийн гишүүд, ХЗДХЯ-ны харьяа агентлагуудын удирдлагууд, АНУ, БНХАУ, БНЭУлсаас Монгол Улсад суугаа дипломат албаны төлөөллүүд, Олон улсын байгууллагын хүндэт зочид, багш, албан хаагчид, төгсөгчдийн гэр бүлийнхэн оролцсон юм.

“Туяат оройн тооллого”

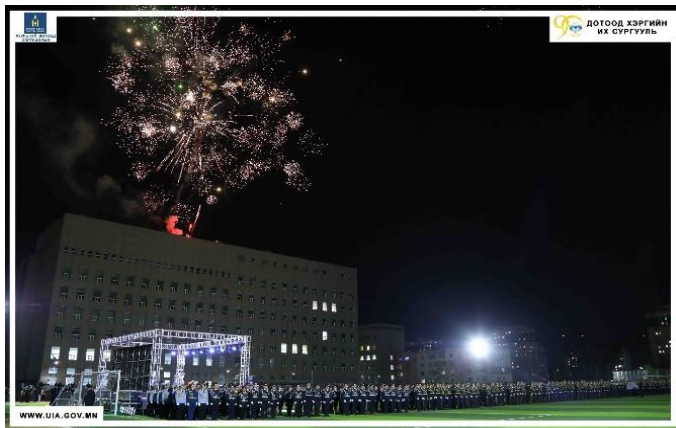
эхлэхийн өмнө төгсөгчид болон зочдод зориулсан хүндэтгэлийн тоглолт болов. Урлагийн тоглолтын дараагаар Сүхбаатарын ба Цэргийн гавьяаны улаан туг, Байлдааны гавьяаны одонт тугийг залснаар “Туяат оройн тооллого” ёслол төгөлдөр эхэллээ.

Бүрэлдэхүүн сургуулиуд тус тусдаа “Туяат оройн тооллого” явуулж, Цэргийн алба зохион байгуулалт, бэлэн байдлын газрын дарга, хошууч Л.Зэсшагай нэгдсэн дүнг Их сургуулийн захиралд илтгэв. Төгсөгчид гурвантаа “Уухай” цуурайтуулахад Монгол Улсын Төрийн дуулал эгшиглэн харанхуйг

гэрэлтүүлэн ёслолын буудлага буудлаа. Монгол Улсын их хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд О.Алтангэрэл:

Та бүхний энэ амрыг эрж, Монгол Улсын Засгийн газар, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны хамт олны нэрийн өмнөөс болон хувиасаа “Туяат оройн тооллого” нэгдсэн арга хэмжээний баярын мэндийг өргөн дэвшүүлье. Эрхэм төгсөгчид та бүхэн хууль зүй, дотоод хэргийн салбарын эрдэм ухаанд шамдан суралцаж, сонсогч ахуй насныхаа хүсэл мөрөөдлийг биелүүлэн, золбоо хийморийн бэлгэдэл аранзал улаан тугийнхаа сүлд хийморийн дор сүүлчийн оройн тоондоо жигдрэн жагссан байхыг харахад

нэн бахархалтай байна.

Аливаа улс, орны хөгжлийн гол хүчин зүйл нь мэргэшсэн чадварлаг боловсон хүчин буюу хүний нөөц байдаг. Их, дээд сургуулийн сургалтын чанарыг сайжруулж, чадварлаг боловсон хүчин бэлтгэх нь улсын хөгжлийн түлхүүр юм.

Тэр ч үүднээс Монгол Улсын Засгийн газраас эрдэм шинжилгээ-сургалт-үйлдвэрлэлийн нэгдлийг бүх талаар дэмжин хөгжүүлж, үндэсний хэмжээний “Судалгааны их сургууль”-ийг бий болгох, Монгол хүний мөн чанар, хүмүүжил, үндэсний түүх, хэл соёл, зан заншил, эх оронч сэтгэлгээ, өв уламжлалаа дээдэлсэн дэлхийд өрсөлдөх чадвартай “Монгол хүн”-ийг бэлтгэхэд боловсролын бодлого, үйл ажиллагааг чиглүүлэн ажиллаж байгаа билээ” гэж онцлон хэлж, төгсөгчдөд амжилт хүслээ.

Эх орныхоо дөрвөн зүг найман зовхист дотоод аюулгүй байдлыг хамгаалах хүндтэй бөгөөд хариуцлагатай үүргийг хэрэгжүүлэхээр мордох гэж буй төгсөгчид ёслолын жагсаалаар алхсанаар Дотоод хэргийн их сургуулийн төгсөгчдийн нэгдсэн туяат оройн тооллого өндөрлөлөө.

МЭДЭЭЛЭЛ

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН СУРГАЛТ, СУДАЛГААНЫ 403
ДУГААР АНГИ-ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН АЛБАНЫ
СУРГУУЛИАС ЭРХЛЭН ГАРГАДАГ “ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР
ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛ” ОНОЛ-АРГА ЗҮЙН УЛИРАЛ ТУТМЫН
СЭТГҮҮЛД ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ИЛТГЭЛ, ӨГҮҮЛЛЭЭ
ИРҮҮЛЭХИЙГ УРЬЖ БАЙНА.

Бүтээлд тавигдах шаардлага:

ӨГҮҮЛЛИЙН ЭХНИЙ НҮҮР:

**ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГЫН
“ПАНОПТИКУМ” ЗАГВАРЫН
ТУХАЙ**

(бүтээлийн ерөнхий шарчиг нь 12pt
хэмжээтэй, **Arial, Bold, TOM**
ҮСГЭЭР)

ABOUT THE PANOPTICUM
MODEL OF THE PRISON
INSTITUTION

(бүтээлийн гарчиг Англи хэлээр)
Э.Батбаяр*

(Зохиогчийн овог, нэр, эрдмийн
зэрэг, эрхэлж байгаа ажил,
байгууллага
Arial, 12pt хэмжээтэй, Italic)

ХУРААНГУЙ, ТҮЛХҮҮР ҮГС БИЧИХ:

Өгүүлэлд зохиогч тус бүтээлийн хураангуйг монгол болон англи хэл дээр 150-200 үгтэй байх бөгөөд түлхүүр үг нь 5-аас доошгүй үгээр илэрхийлнэ.

Жишээ нь: /монголоор/
(Товч утга)

Олон улс орнууд гэмт хэрэгтэй тэмцэх, гэмт хэрэгтний аюулгүй болгох, нийгмээс тусгаарлах ажиллагаанд анхаарлаа хандуулж ирсэн байдаг. Гэмт хэрэгтнийг ял эдлүүлэх байгууламж буюу өнөөгийн хэллэгээр хорих байгууллагын зохион байгуулалт, архитектурын олон санал, санааг

дэвшүүлсэн байдаг. Өгүүлэлд эдгээр загваруудын нэг болох шоронгийн “паноптикум” загварын тухай тайлбарласан болно.

(Түлхүүр үгс)

Түлхүүр үг нь нэр үг, нэрлэхийн тийн ялгал, ганц тоон дээр байна. Түлхүүр үгс нь өгүүлэлд голлох ач холбогдолтой үгс байна. Түлхүүр үгсийг монгол болон англи хэлээр бичсэн байна.

Түлхүүр үгс: хорих ял, хоригдол, паноптикум, ял эдлүүлэх, гэмт хэрэг.

Жишээ нь: (англиар)

(ABSTRACT)

Many countries have focused on crime prevention, offender safety, and social isolation. Many proposals and ideas have been put forward for the organization and architecture of facilities for serving criminals, or prisons in today's terms. The article describes one of these models, the prison "panopticon" model.

Keywords: imprisonment, prisoner, panopticon, sentencing, crime.

ҮНДСЭН БИЧВЭР: УДИРТГАЛ ХЭСЭГ

Сэтгүүлд нийтлүүлэхээр ирүүлж буй эрдэм шинжилгээний бүтээл нь урьд өмнө ижил төрлийн гадаад болон дотоодын сэтгүүлд нийтлэгдэж, нийтийн хүртээл болоогүй байна.

Өгүүлэл нь хураангуй, түлхүүр үг, үндсэн хэсэг, дүгнэлт, санал эсхүл зөвлөмж, эх сурвалжийн жагсаалт оролцуулалгүйгээр 2000-аас доошгүй үгтэй байна.

ЖИШЭЭ НЬ:

Бүтээлийн үндсэн хэсэг нь 12pt хэмжээтэй, Times new Roman бичигдсэн байна. Цаасны хэмжээ A4, цаасны зүүн ирмэгээс 3 см, баруун ирмэгээс 1.5 см, дээд болон доод ирмэгээс 2 см байна. Мөр хоорондын зай 1.15, догол мөр 1.25, шинэ мөр хоорондын зай 6pt.

Бүтээлд дараах байдлаар тоогоор дугаарлахаас гадна тэмдэгт ашиглана:

Жишээ нь:

Дээрх бүгдийг нэгтгэн үзвэл “нийтийн өмч” хэмээх ойлголт нь нийтлэг утгаараа:

- Public буюу нийтийн зүгээс эзэмших, ашиглах боломж бүхий
- Төр, орон нутаг болон бусад нийтийн эрх зүйн этгээдийн мэдэлд хамаарах

- Нийтийн эрх зүйн хэм хэмжээгээр зохицуулагдах эд юмс гэсэн нийтлэг ойлголтод хүрч болохоор байна.

Өгүүлэлд зураг, хүснэгт ашиглах:

Хүснэгтийн дугаар: Хүснэгтийн дугаар нь хүснэгтийн зүүн дээд хэсэгт –

(Arial, 11pt) тухайн бүлгийг баримталсан дугаартай байна. Жишээ: хүснэгт 1.1 гэх мэт

Хүснэгтийн нэр: Дугаарын ард залгуулан – (Times new Roman, 11pt, italic) бичнэ. Жич: Хүснэгт Монгол Улсын эрх зүйн тогтолцоо гэх мэт.

Жишээ нь:

Хүснэгт 1. Монгол улсын эрх зүйн тогтолцоо

№			
1.			
2.			

Өгүүлэлд ашиглах зурган мэдээлэл нь дараах шаардлагыг хангасан байна.

Зурган мэдээллийн дугаар: зурган мэдээллийн зүүн дээд хэсэгт, – (Times new Roman, 11pt, italic), тухайн бүлгийг баримталсан дугаартай байна. Жич зураг 1 гэх мэт.

Зурган мэдээллийн нэр: Дугаарын ард залгуулан – (Times new Roman, 11pt, italic) бичнэ. Жич: зураг 1, 2 монгол улсын эрх зүйн тогтолцоо гэх мэт.

Өгүүлэлд оруулах зураг нь сэтгүүлд хэвлэгдэхүйц чанарын шаардлага, нягтаршилтай байна. Шаардлагатай тохиолдолд зургийг өгүүллээс тусдаа файл хэлбэрээр илгээнэ.

Жишээ нь:

Зураг 1. Монгол улсын эрх зүйн тогтолцоо

Ашигласан эх сурвалжийн жагсаалт:

Үндсэн бичвэрт нэг санааг илэрхийлэхдээ American Psychological Association (APA) стандартын дагуу зураг хүснэгтийн аль нэгийг нь сонгож, үндсэн бичвэрт нэг санааг зураг, хүснэгтээр давхар илэрхийлэхгүй.

Жишээ нь:

(Э.Батбаяр, 2023, хууд. 73)

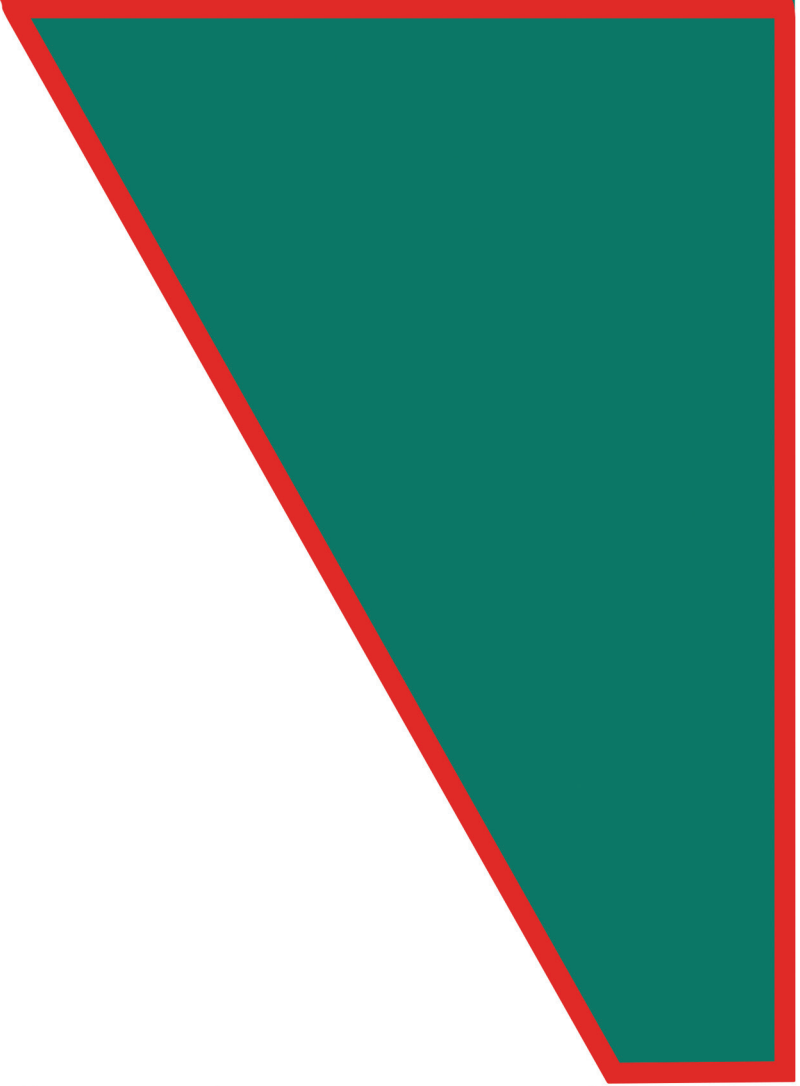
Ашигласан эх сурвалж

Э.Батбаяр. (2023). Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа.
Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг.

Илтгэл, өгүүлэл хүлээн авах:

Өгүүллийг buyanga0110@gmail.com цахим хаягаар хүлээн авна.

Холбоо барих утас: 99004940

RESEARCH LINKING PRACTICE

